

సం. 7, తంబుశెట్టి వీధి, చెన్నపురి

శ్రీ ధర్మపురి

వ్యవస్థాపకుడు

భారతి న చిత్రమా నవత్రిక

సంపాదకుడు

కా. నాగేశ్వరరావు

చంపుటము ర, భాగము ౧

అంధపత్రికా కార్యాలయము - మద్రాసు

౧౯౨౭

భారతి - చతుర్థసంపుటము - భా. ౧.

వ్యాసముల అకారాదిసూచి.

				సంచిక	పుట
అంచ-మిన్నికంటి గురునాథకవి (ప)	...	...	...	3	౧౦3-౧౦౪
అంధప్రబోధము-బుడుమగుంట వెంకటరమణయ్య (ప)	...	...	...	౨	౧౨౯
అంబలైడు త్రిము-కె. రంగారావులు	...	...	...	౧	౮౭-౯౨
" " "	...	...	...	౨	౯౧-౧౦౧
" " "	...	...	...	౫	౧౨౧-౧౨౭
" " "	...	...	...	౬	౭౪-౮౦
అతిథిదేవుడు-వేలూరి శివరామశాస్త్రి (క)	...	...	...	3	౬౪-౭౪
అనంతప్రకృతిలో నానందకల్లోలము-సిరుగూరి జయరావు (ప)	...	...	...	3	౮౮
అనాథబాలిక-తోలేటి శేత్రరాజు (క)	...	...	...	౫	౪౯-౬౨
అన్యోపదేశపద్యములు-పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులు (ప)	...	...	...	౪	౫3
అనుతాపము-అనంతపంతుల రామలింగస్వామి (ప)	...	...	...	౬	3౨
అన్వేషము-రాధ-శేషాద్వైతమంకపులు (ప)	...	...	...	౫	౧౨౦
అభిజ్ఞానశాకుంతలము-అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	...	...	౫	౪-౬
అభిసారిక-పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి (ప)	...	...	...	౬	౧3౪
అధి-కందువారి వీరబసవరాజు (ప)	...	...	...	౪	3౪-3౫
ఆంధ్రభారతరత్న పర్వ శేషము-నూసి రామమూర్తిశాస్త్రి	...	...	...	౫	౧౫-౧౭
ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యము-మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ (ప)	...	...	...	3	౮౯-౧౦3
" " "	...	...	...	౪	౮౬-౧౦3
" " "	...	...	...	౫	౯౬-౧౧౦
" " "	...	...	...	౬	౯౯-౧౧౫
ఆంధ్రాభ్యుదయము	"	...	...	౨	౧౦౪-౧౧౫
" " "	"	...	...	3	౧౧౬
ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ పట్టుపటలు-భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు	...	...	...	౪	౭౭-౮౫
ఆచార్య పప్పు పార్థవీశంగారి స్మృతిపద్యములు-ముడుంబ నరసింహాచార్యులు (ప)	...	...	...	౬	౩3-౧౨౪
ఆత్మజ్ఞానము-కొప్పూరి నారాయణమూర్తి (ప)	...	...	...	3	3౯
ఆనందకరదము-క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు (నవల)	...	...	...	౧	౬౨-౬౭
" " "	"	...	...	౨	౪౮-౫౭
" " "	"	...	...	3	౫౪-౬3
" " "	"	...	...	౪	౪౮-౫౨
" " "	"	...	...	౫	౭౯-౪౭
" " "	"	...	...	౬	౫౦-౫౪

				సంచిక	పుట
ఆనవాలు—పల్లెపూర్ణ ప్రజ్ఞాచార్యులు (ప) ...	...	...	...	౫	౩౭-౩౮
ఆరోగ్యప్రార్థనము—వడ్డాది సుబ్బారాయుడు (ప) ...	...	...	...	౨	౪౭
ఆశీర్వాదము—నడకుదుటి వీరరాజకవి (ప) ...	...	...	...	౧	౪
ఆశీర్వాదము, 'మిత్రద్యయము' (ప) ...	...	...	...	౧	౫౦
ఉపలాలనము—మునిమాణిక్యం నరసింహారావు (ప) ...	...	...	...	౩	౧౧౧
ఉపాలంభము—ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులు (ప) ...	...	...	...	౨	౧౧౨
ఉమర్ ఖయామ్—ఉమర్ ఆలీషాకవి ...	...	...	...	౫	౨౦-౨౮
ఉహాప్రపంచము—సాక్షాత్కారము—చింతలపూడి శేషగిరిరావు (ప) ...	...	...	...	౩	౮౭-౮౮
నిరజేందా—చింతాదీక్షితులు (క) ...	...	...	...	౨	౭౫-౮౫
ఏత్తులముకేమి, 'యెవ్వరూపించగలరు?—బొమ్మకంటి సత్యనారాయణరావు (ప) ...	...	...	...	౩	౫౩
ఏమిసత్కవి బ్రహ్మోయోలుగన్నెతి—కట్టి వెంకటసుబ్బారావు (ప) ...	...	...	...	౫	౧౮-౧౯
ఏయరా! తెడేయరా!—చిలుకూరి నారాయణరావు (గీ) ...	...	...	...	౧	౧౨౨-౧౨౩
ఏను నాస్తవము—మంత్రిపెగడ భుజంగరావు, రాజా (ప) ...	...	...	...	౫	౪౮
కంకణము—భోగరాజు నారాయణమూర్తి (ప) ...	...	...	...	౨	౧-౯
" " "	...	...	...	౩	౧-౧౦
కనులు—కవికొండల వెంకటరావు (గీ) ...	...	...	...	౪	౬౮
కర్ణప్రశంస—తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి (ప) ...	...	...	...	౩	౧౯-౨౩
కర్ణనిమనోనిశ్చయము—బల్లారి కృష్ణప్ప (ప) ...	...	...	...	౧	౯౩-౯౪
కలగూరగంప ...	...	...	...	౨	౧౧౭-౧౨౩
" ...	...	...	...	౩	౧౧౭-౧౨౮
" ...	...	...	...	౪	౧౧౬-౧౩౪
" ...	...	...	...	౫	౧౩౧-౧౪౫
" ...	...	...	...	౬	౧౩౫-౧౫౨
కళాప్రపంచము—కవికొండల వెంకటరావు ...	...	...	...	౧	౨౧౧-౨౩
కవితాప్రపంచము—కె. అన్నమరాజశర్మ (ప) ...	...	...	...	౩	౬౩
కవిద్యయము—వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు (ప) ...	...	...	...	౧	౫-౬
కావ్యాలంకారమాదామణి—విన్నకోటపెద్దన—దాసి రామమూర్తిశాస్త్రి ...	...	...	...	౧	౨౫-౩౦
కిరమా!—నాళము కృష్ణారావు (ప) ...	...	...	...	౫	౨౮
కిరము—వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి (ప) ...	...	...	...	౨	౮౫
క్రీడాభిరామకర్త శ్రీనాథుడా?—నేమూరి విశ్వనాథశర్మ ...	...	...	...	౪	౨౫-౩౩
క్రీడాభిరామకర్తత్వవిమర్శనము—కె. రాఘవాచార్యులు ...	...	...	...	౬	౨౧-౨౯
కుబ్జ—ఉల్కింత—బల్లారి కృష్ణప్ప(ప) ...	...	...	...	౬	౫౫-౫౬
కురళి—సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము (ప) ...	...	...	...	౧	౧౦౭-౧౦౮
కొన్ని నరిరకములు—గోపేటి జోగిరాజు ...	...	...	...	౧	౧౦౯-౧౧౪
" " "	...	...	...	౫	౧౧౧-౧౧౯
కోమటులయింట బలదాడు కొంటినమ్మ!—పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులు (ప) ...	...	...	...	౫	౧౨౦
గంగమ్మ—అహింస—పిశుపాటి నారాయణశాస్త్రి (ప) ...	...	...	...	౪	౪౫-౪౭

				సంచిక	పుట
గ్రీష్మర్తువు-నాశము కృష్ణారావు (ప)	...	...	...	౬	౧౧౫-౧౧౬
గోలకొండ కుతుబ్ సాహివంశము-మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ (చ)	...	...	...	౧	౧౦౨-౧౦౬
చంద్రక-వేలూరి శివరామశాస్త్రి (క)	...	...	...	౧	౭౫-౮౪
చంద్రోదయము-జి. జాషువకవి (ప)	...	...	...	౬	౫౬
చింత-వేంకటకాళిదాసకవులు (ప)	...	...	...	౫	౯౫
చీనాదేశపుజాతీయోద్యమము-జయంతి వెంకటకీరీటిరావు (చ)	...	...	...	౩	౧౩౧-౧౩౬
చీనాయందలి కల్లోలము	"	"	...	౬	౧౨౫-౧౨౮
జన్మభూమి-తురగా వేంకటరామయ్య (గే)	...	...	...	౩	౮౮ త.
జాతివిభాగము-హిందూవిశ్వవిద్యాలయాంధ్రవిద్యార్థి	...	...	...	౬	౧౧౭-౧౨౦
జాగ్రత-వెలువోలు సీతారామయ్య చాదరి (ప)	...	...	...	౨	౬౪
జాగ్రత్తసుమ్మ-రాయసం శేషగిరిరావు (ప)	...	...	...	౧	౪౪
జిజ్ఞాస-వెలగపూడి దానయ్యచాదరి (ప)	...	...	...	౪	౮౫
తరంగగానము-పాతూరి అంజయ్య (ప)	...	...	...	౬	౯౮
తరువు-దహనము-పల్లె పూర్ణప్రజాచార్యులు (ప)	...	...	...	౨	౬౮-౬౯
తారకసంబోధనము-బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి (ప)	...	...	...	౬	౯౫-౯౮
తీవ-పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్య (ప)	...	...	...	౬	౨౯
తుమ్మెదపాట-పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి (గే)	...	...	...	౫	౧౪
తెలుగురాయడు-పంట మైలారెడ్డి-కుందూరి ఈశ్వరదత్తు (చ)	...	...	...	౨	౧౦౩-౧౦౭
ద్వంద్వబల్లిదుగ్గనకవి-నాసికేతోపాఖ్యానము-తేనుమళ్ల అమృతరావు	...	...	...	౧	౯-౧౮
" " " "	...	...	...	౧	౯-౧౬
దర్శనాపేక్ష-అప్పల వీరవేంకటజోగయ్యశాస్త్రి (ప)	...	...	...	౧	౧౦౮
దండనములప్రయోజనము-పారనంది జగన్నాథస్వామి	...	...	...	౬	౮౧-౮౮
నన్నయగీతములు-చిలుమూరి నారాయణరావు	...	...	...	౪	౪-౧౩
నన్నయయతులు	"	"	...	౬	౨౦-౨౯
నహుషభ్రష్టత-దొంతరాజు వెంకట్రామయ్య (ప)	...	...	...	౬	౧౯-౨౦
నా అభీష్టము-అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి (ప)	...	...	...	౪	౧౧౨
నాగడ్డము-పరశురామకవిగారు-ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి (ప)	...	...	...	౧	౪౨-౪౪
నాగరత్నము-రాయసము వేంకటాశివుడు (క)	...	...	...	౪	౬౯-౭౬
నాగరాజు-అడివి బాపిరాజు (క)	...	...	...	౧	౩౧-౩౭
నాశీవితనాటకము-బసవరాజు వెంకటస్వారావు (ప)	...	...	...	౫	౩౮
నాపాప-అడివి బాపిరాజు (గే)	...	...	...	౪	౧౦౪
నారాయణతీర్థులు-చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి (ప)	...	...	...	౫	౮౪-౮౫
నారాయణస్తవము-వాడేపు శ్రీరంగనాయకమ్మ (ప)	...	...	...	౧౫	౭౩-౭౪
నావలపు-పూడి పెద్ది వెంకటరమణయ్య (ప)	...	...	...	౧	౧౨౫
నీతిపదములు (౧) (గే)	...	...	...	౧	౧౦౬
" (౨) (గే)	...	...	...	౧	౫౩
నూతనకవిత్వపద్ధతులు-గీతములు-తాడిమేటి వెంకటసత్యనారాయణప్రకాశరావు	...	...	...	౩	౨౪-౩౦

			సంచిక	పుట
పద్మాక్షి-శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి (క)	...	...	౬	౫౭-౬౪
పయఃపానము (భావగుచ్ఛము)-ఆనంత్వ వెంకటరంగారావు (ప)	...	...	౫	౧౩౦
పాంధ!-వేలువోలు నీతారామయ్య చౌదరి (ప)	...	...	౫	౧౨౮
పాదపద్మంబులొత్తెద బాలకృష్ణ!-తమిరిశ శ్రీరామలిప్పారావు (ప)	...	...	౫	౭౭
పారశీసులు-హిందూదేశము-దేశరాజు సూర్యనారాయణ (ప)	...	...	౨	౧౦౯-౧౧౩
పిచ్చుకా! ఏల నీకిట్టి వెడఁగుఁదనము?-శ్రీరామ్ వీరబ్రహ్మం (ప)	...	...	౪	౧౩౮
పిట్టకథ-కమల (క)	...	...	౪	౧౧౪ త.
పున్నమవెన్నెల-వెనురుమాడి వేంకటకృష్ణారావు (ప)	...	...	౬	౨౦
పుష్పమాల-మిత్తింటి నరసింహమూర్తి (ప)	...	...	౪	౧౧౫
పోలి-పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి (ప)	...	...	౬	౧౦౯
ప్రకృతిలాస్యము-కొంపెల్ల జనార్దనరావు (ప)	...	...	౬	౧౨౦
ప్రణయకథ-కోపల్లె శివకామేశ్వరరావు (ప)	...	...	౩	౪౨
ప్రణతి-కొమరవోలు నాగభూషణరావు (ప)	...	...	౫	౧౨౮
ప్రభవ-సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము (ప)	...	...	౪	ముఖపత్రము
ప్రభుతీర్థము-శివశంకరశాస్త్రి (ప)	...	...	౪	౧-౩
ప్రసంగోచిత వేదవాక్యములు-పారనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రి	...	...	౩	౪౦-౪౨
ప్రాచీనభారతీయాభరణములు	...	...	౪	౧౧౩-౧౧౪
" "	...	...	౫	౧౨౯-౧౩౦
" "	...	...	౬	౧౩౨-౧౩౩
ప్రార్థన-దూపాటి కొండమాచార్యులు (ప)	...	...	౫	౧౧౦
ప్రేమప్రభావము-కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ (క)	...	...	౫	౬౫-౭౬
బాల! యీలీల దుఃఖింపఁబనియదేల?-చల్లా లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి (ప)	...	...	౧	౨౪
బాలికలు-లోకనేప-రొట్టెకత్ సుబ్బమ్మగారు	...	...	౬	౧౨౧-౧౨౨
బుద్ధగయ-కె. నరసింహాచార్యులు (చ)	...	...	౧	౯౫-౧౦౧
" " (చ)	...	...	౫	౮౬-౯౩
భరతధాత్రి-అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి (ప)...	...	...	౨	౧౧౩
భ్రమరకాంత-వేంపాటి నీతారామయ్య	...	...	౬	౭౩
భారతపీఠుఁడు-జి. జాషువకవి (ప)	...	...	౧	౭-౮
భారతీమందిరమున రత్న దీపికలు-మల్యాల సాంబశివరావు	...	...	౨	౧౯-౨౨
భారతీయకావ్యసృష్టి-అక్కిరాజు నిత్యానందశాస్త్రి	...	...	౨	౪౫-౪౬
" " "	...	...	౫	౧౧-౧౩
భాషాసంప్రదాయములు-పరవస్తు వెంకటరామానుజస్వామి	...	...	౩	౧౧-౧౮
" " "	...	...	౪	౧౫-౨౧
భూదేవి-రాయప్రోలు సుబ్బారావు (ప)	...	...	౨	౨౩
భ్రాంతివిచ్ఛేదము-మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి (ప)	...	...	౨	౯౦
మధుసము-మంత్రిపెగడ భుజంగరావు, రాజా (ప)	...	...	౩	౧౩౦

మహామృదు నీతివాక్యములు--గుడినేవ నాగమజీవేవి	...	...	3	౧౧౨-౧౧౪
మహాబలిపురము--జి. తిమ్మారెడ్డిగారు	...	...	౬	౮౯-౯౪
మాట్లాడుకొనే మర్యాద--'హరిమహారుడు'	...	...	౫	౭౮-౮౪
మాతృసంపదము--శేషాద్రిరమణకవులు (ప)	...	...	౧	౧౧౯-౧౨౧
మాతృభిలాషము--మండా సూర్యప్రకాశరావు (ప)	...	...	౨	౧౨౪
మాతృసంజేశము--మొ. హనుమంతరావు (ప)	...	...	౫	౬-౭
మాబావమరదిపెళ్ళి--మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి (క)	...	...	౬	౬౫-౭౩
మావి--మిన్నికంటి గురునాథకవి (ప)	...	...	౬	౪౯
ముక్కోటియేకాదశి--జి. హనువు	...	...	౨	౮౬-౯౦
ముక్తిచింతామణి--మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి	...	...	౫	౮౯
మోహము--ప్రేమ--పప్పు మల్లికార్జునరావు	...	...	౧	౧౧౬-౧౧౮
యశోద-విశ్వప్రదర్శనము--భమిడి ఉమామహేశ్వరావధాని (ప)	...	...	౬	౧౨౪
రంగరాజు--దశిక సూర్యప్రకాశరావు (క)	...	...	౪	౫౪-౬౫
రాట్టము--భద్రు--పంగనామయల రామచంద్రరావు (ప)	...	...	౨	౩౪
రాధికాప్రియలేఖ--సోమంచి వాసుదేవరావు (ప)	...	...	౧	౮౫-౮౬
రామయ్య దుర్భరజీవితము--కొమండూరి వేంకటాచార్యులు (క)	...	...	౨	౫౮-౬౦
నందనము--కోపల్లి వేంకటరమణారావు (ప)	...	...	౬	౧౩౪
నసంతకోకిలము--అనంతపంతుల రామలింగస్వామి (ప)	...	...	౧	౬౦-౬౧
నసంతప్రవాసి--పండితారాధ్యుల నాగభూషణం (ప)	...	...	౧	౧౩-౧౪
విద్యార్థి--పూడిపెద్ది వేంకటరమణయ (ప)...	...	...	౬	౮౮
విరహిణి--పుష్పావ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్య (ప)	...	...	౧	౧౧౪-౧౧౫
విరాటపర్వము--కావ్యము--నిశమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి	...	...	౩	౩౪-౩౯
విశ్వవిద్యాలయములు--ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము--మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్య	...	...	౩	౭౯-౮౬
విషమసమస్య--దూపాటి కొండమాచార్యులు (ప)	...	...	౧	౩౦
విషాదము--ఉమర్ ఆలీసాకవి (ప)	...	...	౩	౧౪౦
విష్ణునాయువురాణములు--కొమ్మజ్జాజు వేంకటలక్ష్మణారావు	...	...	౧	౪౫-౫౦
" " " "	...	...	౨	౨౭-౩౪
వేడుకోలు--శంకరనారాయణకవులు (ప)	...	...	౬	౪౮
వ్యాసుడు జనమేజయుని సంశయము తీర్చుట--మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి	...	...	౩	౭౫-౭౭
కాంత-ఆ. భాస్కరమ్మ (క)	...	...	౨	౫౧-౬౦
కాంతినిశేతనము--గూడా కృష్ణమూర్తి	...	...	౩	౧౦౫-౧౧౦
" " " "	...	...	౫	౧౦౫-౧౧౨
శివప్రబోధము--పండితారాధ్యుల నాగభూషణము (ప)	...	...	౨	౧౧౬
శివాజీమహారాజు--సోమంచి వాసుదేవరావు (ప)	...	...	౫	౧-౩
శుక్లసత్వము--విన్నకోట వేంకటరత్నశర్మ (ప)	...	...	౪	౬౬-౬౮
శ్రద్ధానందస్వామి నిర్యాణము--దుర్గమహంతి చిన్నయ్యశర్మ (ప)	...	...	౧	౧౧౪ (ప)

						సంచిక	పుట
శ్రీనాథకవిరాజీయము-శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి (నా)	...	...	...	...	...	౧	౩౧-౪౧
" " " "	...	...	...	...	...	౨	౩౫-౪౪
" " " "	...	...	...	...	...	౩	౪౩-౫౨
" " " "	...	...	...	...	...	౪	౩౬-౪౪
" " " "	...	...	...	...	...	౫	౨౯-౩౭
" " " "	...	...	...	...	...	౬	౩౩-౪౨
శ్రీనాథునియింటి పేరు పాకనాటివారా? -మందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు *	...	...	...	...	...	౬	౩౦-౩౧
శ్రీరాముడు సీత నడవికింపుట ధర్మమా? -మోచెర్ల రామకృష్ణయ్య (ప)	...	...	...	...	...	౧	౧౯-౨౦
శ్రీరామునికర్తవ్యము-బులుసు వెంకటరమణయ్య (ప)	...	...	...	...	...	౫	౬౩-౬౪
శ్రీవేంకటేశ్వర స్తవము-మంపలేముల వేంకటేశాస్త్రి (ప)	...	...	...	...	...	౧	౧౦౧
" " " "	...	...	...	...	...	౫	౧౫౨
" " " "	...	...	...	...	...	౬	౯౦
సంక్రాంతి-కాట్రాపులపల్లి రామమూర్తి (ప)...	...	...	...	...	...	౧	౧౧౪ (బి)
సత్ప్రియాశ్చంద్రిక నిర్ధారణము-గొర్తి సూర్యనారాయణశాస్త్రి	...	...	...	...	...	౨	౨౪-౨౬
సాధుభిక్షు-రాయప్రోలు సుబ్బారావు (ప) ...	...	...	...	...	...	౫	౯౪-౯౫
సుప్రభాతము-వాసుదేవరావు (క)	...	...	...	...	...	౨	౬౩-౭౩
సూర్యోదయము-జి. జాషునకవి(ప)	...	...	...	...	...	౪	౭౬
సెలయేఱు-సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి (ప)	...	...	...	...	...	౨	౭౪
సేవాంజలి-వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు (ప) ...	...	...	...	...	...	౨	౬౧-౬౨
" " " "	...	...	...	...	...	౪	ముఖపత్రము. త.
స్మృతివైరాళ్యము-సూరిగుచ్చి కృష్ణమూర్తి (ప)	...	...	...	...	...	౩	౧౧౫
స్వప్నదృశ్యము-సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి (ప)	...	...	...	...	...	౫	౧౦
స్వర్గములో ఒకవిలాపము-జయంతి గంగన్న (ప)	...	...	...	...	...	౩	౩౧-౩౩
" " " "	...	...	...	...	...	౪	౨౨-౨౪
స్వర్గమేటికి సేకాంత దుర్గమీశ!-త్రిపురాన వెంకటసూర్యప్రసాదరావు (ప)	...	...	...	...	...	౨	౨౬
హేమంతఋతువు-నాళము కృష్ణారావు (ప)	...	...	...	...	...	౨	౧౭-౧౮

భారతి - చతుర్థ సంపుటము - భా. ౧.

వ్యాసకర్త అకారాధిసూచి.

				సంచిక	పుట
అంజయ్య, పాతూరి-తరంగగానము	...	...	...	౬	౯౮
అచ్యుతరావు-శేకుమళ్ల-దగ్గుబల్లిదుగ్గవకవి, నాసికేతోపాఖ్యానము	...	...	...	౧	౯-౧౮
" " "	...	...	...	౨	౯-౧౬
అన్నమరాజశర్మ, క.-కవితాప్రపంచము	...	...	...	౩	౬౩
ఈశ్వరదత్తు, కుందూరి-తెలుగురాయడు-పంటమెల్లారెడ్డి	...	...	...	౨	౧౦౩-౧౦౭
" " శ్రీనాథునియింటిపేరు పాకనాటివారా?	...	...	...	౬	౩౦-౩౧
ఉమర్ ఆలీషా-విషాదము	...	...	...	౩	౧౪౦
" ఉమర్ ఖయామ్	...	...	...	౫	౨౦-౨౮
ఉమామహేశ్వరావధానిగారు, భమిడి-యశోద-విశ్వప్రదర్శనము	...	...	...	౬	౧౨౪
కమల-పిట్టకథ	...	...	...	౪	౧౦౪౮
కామేశ్వరరావు, భమిడిపాటి-ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ పట్టుచలలు	...	...	...	౪	౭౭-౮౫
కృష్ణప్ప, బల్లారి-కర్ణునిమనోనిశ్చయము	...	...	...	౧	౯౩-౯౪
" కుబ్జ-ఉత్ప-౦౮	...	...	...	౬	౫౫-౫౬
కృష్ణమూర్తి, గూడూ-శాంతినికేతనము	...	...	...	౩	౧౦౫-౧౧౦
" " "	...	...	...	౪	౧౦౫-౧౧౨
కృష్ణమూర్తి, నూరిగుచ్చి-స్మృతినిరేశ్వరము	...	...	...	౩	౧౧౫
కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, శ్రీపాద-శ్రీనాథకవిరాజీయము	...	...	...	౧	౩౧-౪౧
" " "	...	...	...	౨	౩౫-౪౪
" " "	...	...	...	౩	౪౩-౫౨
" " "	...	...	...	౪	౩౬-౪౪
" " "	...	...	...	౫	౨౯-౩౭
" " "	...	...	...	౬	౩౩-౪౮
కృష్ణారావు, నాశము-హేమంతబుతువు	...	...	...	౨	౧౭-౧౮
" " కీరమా!	...	...	...	౫	౨౮
" " శ్రీమద్భక్తువు	...	...	...	౬	౧౧౫-౧౧౬
కొండమాచార్యులు, దూపాటి-విషమసమస్య	...	...	...	౧	౩౦
" " ప్రార్థన	...	...	...	౫	౧౧౦
కొన్న, జయంతి-స్వర్గములో ఒకవిలాపము	...	...	...	౩	౩౧-౩౩
" " "	...	...	...		౨౨-౨౪

				సంచిక	పుట
గురునాథకవి, మిన్నికంటి-అంచ	...	...	...	3	౧౦3-౧౦౪
" " మావి	...	...	...	౬	౪౯
చిన్నయ్యశర్మ, దుర్గమహంతి-శ్రద్ధానందస్వామినిర్యాణము	...	...	...	౧	౧౧౪౪
జగన్నాథస్వామి, పారనంది-దండనములపయోజనము	...	...	...	౬	౮౧-౮౮
జనార్దనరావు, కొంపెల్ల-ప్రకృతిలాస్యము	...	...	...	౬	౧౨౧
జయరావు, సిరుగూరి-అనంతప్రకృతిలో నానందకల్లోలము	...	...	...	3	౮౮
జాషువకవి, జి.-భారతవీరుడు	...	...	...	౧	8-౮
" సూర్యోదయము	...	...	...	౪	8౬
" చంద్రోదయము	...	...	...	౬	౨౬
జిబ్బాసువు-ముక్కటియేకాదశి	...	...	...	౨	౮౬-౯౦
జోగిరాజు, గోపేటి-కొన్నివరిరకములు	...	...	...	౧	౧౦౯-౧౧3
" "	...	...	...	౨	౧౧౧-౧౧౯
తిమ్మారెడ్డి, జి.-మహాబలిపురము	...	...	...	౬	౮౯-౯౪
దానయ్యచౌదరి, వెలగపూడి-జిబ్బాస	...	...	...	౪	౮౨
దీక్షితులు, చింతా-ఎర్రజెండా	...	...	...	౨	8౨-౮౨
నరసింహమూర్తి, మిత్తింటి-పుష్పమాల	...	...	...	౪	౧౧౨
నరసింహశాస్త్రి, మొక్కపాటి-మాబాసమరదిపెల్లి	...	...	...	౬	౬౨-83
నరసింహారావు, మునిమాణిక్యం-ఉపలాలనము	...	...	...	3	౧౧౧
నరసింహాచార్యులు, కె.-బుద్ధగయ	...	...	...	౧	౯౨-౧౦౧
" " "	...	...	...	౨	౮౬-౯3
నరసింహాచార్యులు, ముడుంబ-ఆచార్య సప్త పార్వతీశక్తింగారిస్మృతి పద్యములు	...	...	...	౬	౧౨-౧3
నాగభూషణము, పండితారాధ్యుల-శివప్రబోధము	...	...	...	౨	౧౧౬
" " వసంతప్రవాసి	...	...	...	౪	౧3-౧౪
నాగభూషణరావు, కొమరవోలు-ప్రణతి	...	...	...	౨	౧౨౮
నాగమణిదేవి, గుడిసేవ-మహమ్మదునీలివాక్యములు	...	...	...	3	౧౧౨-౧౧౪
నారాయణమూర్తి, కొప్పర్తి-ఆత్మజ్ఞానము	...	...	...	3	3౯
నారాయణమూర్తి, భోగరాజు-కంకణము	...	...	...	౨	౧-౮
" " "	...	...	...	3	౧-౧౦
నారాయణరావు, చిలుకూరి-ఏయరా-తెడ్డేయరా!	...	...	...	3	౧౨౨-౧౨3
" " నన్నయగీతములు	...	...	...	౪	౪-౧3
" " నన్నయయతులు	...	...	...	౬	౧౦-౧౯
నారాయణశాస్త్రి, పిశుపాటి-గంగమ్మ-అహింస	...	...	...	౪	౪౨-౪8
నిత్యనందశాస్త్రి, అక్కిరాజు-భారతీయకావ్యసృష్టి	...	...	...	౨	౪౨-౪౬
" " "	...	...	...	౨	౧౧-౧3
పాపయ్యశాస్త్రి, బులుసు-తారకసంబోధనము	...	...	...	౬	౯౨-౯౮
పిచ్చయ్యశాస్త్రి, చల్లా-నారాయణతీర్థులు	...	...	...	౨	౮౪-౮౨

			సంచిక	పుట
పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు, పల్లె-తరువు-దహనము	...	...	౧	౬౮-౬౯
" " ఆనవాలు	...	...	౫	౩౭-౩౮
పేర్రాజు, తోలేటి-అనాథబాలిక	...	...	౫	౪౯-౬౨
బాపిరాజు, అడివి-నాగరాజు	...	...	౧	౭౦-౭౩
" " నాపాప	...	...	౪	౧౦౪
భుజంగరావు, మంత్రిపెగడ-మధుసము	...	...	౩	౧౩౦
" " వసునాథ స్తవము	...	...	౫	౪౮
భాస్కరమ్మ, ఆ.-కాంత	...	...	౧	౫౧-౬౦
మల్లికార్జునరావు, పప్పు-మోహము, ప్రేమ	...	...	౧	౧౧౬-౧౧౮
మిత్రద్వయము, ఆశీర్వాదము	...	...	౧	౫౦
రంగనాయకమ్మ, వాడేవు-నారాయణ స్తవము	...	...	౧	౭౩-౭౪
రంగాచార్యులు, కె -అంబత్తు తమ్మ	...	...	౧	౮౭-౯౨
" " "	...	...	౨	౯౧-౧౦౧
" " "	...	...	౫	౧౨౧-౧౨౭
" " "	...	...	౬	౭౪-౮౦
రంగాచార్యులు, ప్రతివాది భయంకరము-ఉపాలంభము	...	...	౨	౧౦౨
రాఘవాచార్యులు, కే.-క్రీడాభిరామకర్తృత్వవిమర్శనము	...	...	౬	౨౧-౨౯
రామకృష్ణయ్య, మోచర్ల-శ్రీరాముడు సీత నడవికంపుట ధర్మమా?	...	...	౧	౧౯-౨౦
రామచంద్రరావు, పంగనామముల-రాట్టము-ఖడ్గరు	...	...	౨	౩౪
రామమూర్తి, కాటాపులపల్లి-సంక్రాంతి	...	...	౧	౧౧౪ బి
రామమూర్తిశాస్త్రి, దూసి-కావ్యాలంకారచూడామణి-విన్నకోట పెద్దన	...	...	౧	౨౫-౩౦
" " ఆంగ్రభారతారణ్యపర్వ శేషము	...	...	౫	౧౫-౧౭
రామలింగస్వామి, అనంతపంతుల-చసంతకోకిలము	...	...	౧	౬౦-౬౧
" " అనుతాపము	...	...	౬	౩౨
లక్ష్మీనరసింహం, సెట్టి-మరళి	...	...	౧	౧౦౭-౧౦౮
" " ప్రభవ	...	...	౪	ముఖపత్రము
లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి, చల్లా-బాల! యీలీల దుఃఖింపఁ బనియదేల?	...	...	౧	౨౪
లక్ష్మీపతి, పెమ్మరాజు-తుమ్మెదపాట	...	...	౫	౧౪
" " పోలి	...	...	౬	౧౯
వరలక్ష్మమ్మ, కనుపర్తి-ప్రేమప్రభావము	...	...	౫	౬౫-౭౬
వాసుదేవరావు-సుప్రభాతము	...	...	౨	౬౩-౭౩
వాసుదేవరావు, సోమంచి-రాధికాప్రియ లేఖ...	...	...	౧	౮౫-౮౬
" " శివాజీమహారాజు	...	...	౫	౧-౩
విశ్వనాథశర్మ, వేమూరి-క్రీడాభిరామకర్తృ శ్రీనాథుడా?	...	...	౪	౨౫-౩౩
వీరబసవరాజు, కంఠమూరి-అర్థి	...	...	౪	౩౪-౩౫
వీరబ్రహ్మం, శ్రీరామ్-పిచ్చుకా! ఏల నీకిట్టి వెడగుదనము?	...	...	౪	౧౩౮

	సంచిక	పుట
పీఠరాజకవి, నడకుదుటి-అశీర్వాదము ...	౧	౪
పీఠవెంకటజోగయ్యశాస్త్రి, అప్పల-దర్శనాపేక్ష ...	౨	౧౦౮
వెంకటకిరీటిరావు, జయంతి-చీనాదేశపుజాతీయోద్యమము ...	౩	౧౩౧-౧౩౬
" " చీనాయందలి కల్లోలము ...	౬	౧౨౫
వెంకటప్పారావు, బసవరాజు-నాజీవితనాటకము ...	౫	౩౮
వెంకటరంగయ్య, మామిడిపూడి-విశ్వవిద్యాలయములు-ఆంగ్లవిశ్వవిద్యాలయము	౩	౭౮-౮౬
వెంకటరంగారావు, ఆవంత్య-పయఃపానము ...	౫	౧౩౦
వెంకటరత్నశర్మ, విన్నకోట-శుక్లపక్షము ...	౪	౬౬-౬౮
వెంకటరమణయ్య, పూడిపెద్ది-నావలపు ...	౧	౧౨౫
" " విద్యార్థి ...	౬	౮౮
వెంకటరమణయ్య, బుడుమగుంట-ఆంగ్లప్రబోధము ...	౨	౧౨౯
వెంకటరమణయ్య, బుటుగు-శ్రీరామునికర్తవ్యము ...	౫	౬౩-౬౪
వెంకటరామయ్య, తురగా-జన్మభూమి ...	౩	౮౮త
వెంకటరామానుజస్వామి, పరవస్తు-భాషాసంప్రదాయములు ...	౩	౧౧-౧౮
" " "	౪	౧౫-౨౧
వెంకటరావు, కవికొండల-కళాప్రపంచము ...	౧	౨౧-౨౩
" " కనులు ...	౪	౬౮
వెంకటసత్యనారాయణప్రకాశరావు, తాడిమేటి-నూతనకవిత్వపద్ధతులు-గీతములు ...	౩	౨౪-౩౦
వెంకటసుబ్బారావు, కట్టి-ఏమిసత్కవిబ్రహ్మచో యెఱుంగనైతి? ...	౫	౧౮-౧౯
వెంకటసూర్యప్రసాదరావు, త్రిపురాన-స్వర్గమేటికి నేకాంత దుర్గమిశ! ...	౨	౨౬
వెంకటాచార్యులు, కొమాంధూరి-రామయ్య దుర్భరజీవితము ...	౨	౫౮-౬౦
వెంకట్రామయ్య, దొంతరాజు-నహుషాభ్రష్టత ...	౬	౧౯-౨౦
వెంకటకృష్ణరావు, వెదురుమాడి-పున్నమవెన్నెల ...	౬	౨౦
వెంకటకాళిదాసకవులు-చింత ...	౫	౯౫
వెంకటపార్వతీశ్వరకవులు-కవిద్యయము ...	౧	౫-౬
" " నేవాంజలి ...	౨	౬౧-౬౨
" " "	౪	ముఖపత్రము త.
వెంకటరమణారావు, కోపల్లి-వందనము ...	౬	౧౩౪
వెంకటరామశాస్త్రి, ఓలేటి-నాగడ్డము-పరశురామకవిగారు ...	౧	౪౨-౪౪
వెంకటలక్ష్మణారావు, కొమఱ్ఱాజు-విష్ణునాయుపురాణములు ...	౧	౪౫-౫౦
" " "	౨	౨౭-౩౪
వెంకటశాస్త్రి, మండలేముల-శ్రీవేంకటేశ్వరస్తవము ...	౧	౧౦౧
" " "	౫	౧౫౨
" " "	౬	౮౦
వెంకటశివుడు, రాయసం-నాగరత్నము ...	౪	-౭౬
శంకరనారాయణ కవులు-వేడుకోలు ...	౬	౪౮
శివకామేశ్వరరావు, కోపల్లె-ప్రణయకథ ...	౩	౪౨

	సంచిక	పుట
శివశంకరశాస్త్రి, ప్రభుత్వీకరము...	౪	౧-౩
శివరామశాస్త్రి, వేలూరి-చంద్రిక	౧	౭౫-౮౪
" " అతిథిదేవుడు	౩	౬౪-౬౪
" " పద్మాక్షి	౬	౫౭-౬౪
శేషగిరిరావు, చింతలపూడి-ఊహాప్రపంచము-సాక్షాత్కారము	౩	౮౭-౮౮
శేషగిరిరావు, పువ్వాడ-జానకిరామయ్య, చోడవరపు-విరహిణి	౧	౧౧౪-౧౧౫
" " " " ... తీవ	౬	౨౯
శేషగిరిరావు, రాయసం-జాగ్రత్తసుమ్ము?	౧	౪౪
శేషాద్రిరమణకవులు-మాతృవందనము	౧	౧౧౯-౧౨౧
" " అన్వేషణము-రాధ	౫	౧౨౦
శ్రీరామ అప్పారావు, తమిళ-పాదపద్మంబు లాత్తెద బాలకృష్ణ !	౫	౭౭
శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి, మంగిపూడి-భ్రాంతివిచ్ఛేదము	౨	౯౦
సత్యనారాయణమూర్తి, నిడమర్తి-విరాటపర్వము-కావ్యము	౩	౩౪-౩౯
సత్యనారాయణరావు, బొమ్మకంటి-ఏక్షణముకేమొ, యెవ్వరూహించగలరు !	౩	౫౩
సర్వేశ్వరశాస్త్రి, పారనంది-ప్రసంగోచితవేదవాక్యములు	౩	౪౦-౪౨
సాంబశివరావు, మల్యాల-భారతీమందిరమున రత్నదీపికలు	౨	౧౯-౨౨
సీతారామమూర్తిచౌదరి, తుమ్మల-కర్ణప్రశంస	౧	౧౯-౨౩
సీతారామయ్య, వేంపాటి-భ్రమరకాంత	౬	౭౩
సీతారామయ్యచౌదరి, వెలువోలు-కీరము	౩	౮౫
" " పాంధ్య	౫	౧౨౮
" " జాగ్రత్త	౬	౬౪
సుబ్బమ్మ, రొటికత్-బాలికలు-లోకసేవ	౬	౧౨౧-౧౨౨
సుబ్బారాయుడు, వడ్డాది-ఆరోగ్యప్రార్థనము	౨	౪౭
సుబ్బారావు, రాయప్రోలు-ధూడేవి	౨	౨౩
" " సాధుభిక్ష	౫	౯౪-౯౫
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, అవ్వారి-భరతధాత్రి	౩	౧౧౩
" " అగ్నిజానశాకుంతలము	౫	౪-౬
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, శ్రీపాద-అగ్నిసారిక	౬	౧౩౪
సూర్యనారాయణతీర్థలు, పురాణం-అన్యపదేశపద్యములు	౪	౫౩
" " " కోమటులయింట-దలదాచుకొంటినమ్మ?	౫	౧౨౦
సూర్యనారాయణశాస్త్రి, గొర్తి-సత్త్రియాశ్చబార్ధనిర్ధారణము	౨	౨౪-౨౬
సూర్యనారాయణ, దేశరాజు-పారశీకులు-హిందూదేశము	౨	౧౯-౧౧౩
సూర్యనారాయణశాస్త్రి, మల్లాది-వ్యాసుడు జనమేజయుని సంశయము తీర్పుట	౩	౭౫-౭౭
" " " ముక్తిచింతామణి	౫	౮-౯
సూర్యనారాయణశాస్త్రి, సన్నిధానము-సెలయేలు	౨	౭౪
" " " స్వప్నదృశ్యము	౫	౧౦

					సంచిక	పుట
సూర్యప్రకాశరావు, దళిక-రంగరాజు	...	...	...	...	౪	౫౪-౬౫
సూర్యప్రకాశరావు, మండా-మాతృవిలాపము	...	...	...	...	౨	౧౨౪
సూర్యరావు, క్రొత్తపల్లి-ఆనందకందము	...	...	...	...	౧	౬౨-౬౩
" " "	...	...	...	...	౨	౪౮-౫౩
" " "	...	...	...	...	౩	౫౪-౬౩
" " "	...	...	...	...	౪	౪౮-౫౨
" " "	...	...	...	...	౫	౩౯-౪౩
" " "	...	...	...	...	౬	౫౦-౫౪
సోమ శేఖరశర్మ, మల్లంపల్లి-గోలకొండ కుతుబ్ సాహివంశము	...	...	...	...	౧	౧౦౨-౧౦౬
" " ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యము	...	...	...	...	౩	౮౯-౧౦౩
" " "	...	...	...	...	౪	౮౬-౧౦౩
" " "	...	...	...	...	౫	౯౬-౧౧౦
" " "	...	...	...	...	౬	౯౯-౧౧౫
హనుమంతరావు, మొ.-మాతృసందేశము	...	...	...	...	౫	౬౬౩
హనుమచ్ఛాస్త్రి, అమరవాది-నాఅభీష్టము	...	...	...	...	౪	౧౧౧౨
హరికుమారుడు-మాట్లాడుకొనేమర్యాద	...	...	...	...	౫	౩౮-౪౪
హిందూవిశ్వవిద్యాలయంధ్రవిద్యార్థి-జాతివిభాగము	...	...	...	...	౬	౧౧౩-౧౨౦

విషయానుక్రమణిక

స్వవిషయము	...	...	...	...	...	౧-౩
ఆశీర్వాదము—నడకుదుటి వీరరాజకవిగారు	...	...	...	...	...	౪
కవిద్వయము—వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	...	...	౫-౬
భారతవీరుడు—జి. జాషువగారు	...	...	...	...	...	౭-౮
దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి-నాసికేతోపాఖ్యానము [సశే.]—టేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు	...	...	...	...	...	౯-౧౦
శ్రీరాముడు నీతి నడవికంపుట ధర్మమా?—మోచెర్ల రామకృష్ణయ్యగారు	...	...	...	...	...	౧౧-౧౨
కళాప్రపంచము—కవికొండల వెంకటరావు గారు	...	...	...	...	...	౧౩-౧౪
బాల! యీలీల దుఃఖింపబనియదేల?—చల్లం లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	...	౧౫
కావ్యాలంకార చూడామణి-విన్నకోట పెద్దన—దూసి రామమూర్తిశాస్త్రి గారు	...	...	...	...	...	౧౬-౧౭
విషమనమస్య—దూపాటి కొండమాచార్యులుగారు	...	...	...	...	...	౧౮
శ్రీనాథ కవిరాజయము[సశే.]—కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	...	౧౯-౨౦
నాగడ్డము—పరశురామకవిగారు—ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	...	౨౧-౨౨
విష్ణువాయుపురాణములు—కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారు	...	...	...	...	...	౨౩-౨౪
ఆశీర్వాదము—మిత్రద్వయము	...	...	...	...	...	౨౫
శాంత—ఆ. భాస్కరమ్మగారు	...	...	...	...	...	౨౬-౨౭
వసంతకోకిలము—అనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు	...	...	...	...	...	౨౮-౨౯
ఆనందకందము[సశే.]—కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	...	...	...	...	...	౩౦-౩౧
తరువు-దహనము—పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు గారు	...	...	...	...	...	౩౨-౩౩
నాగరాజు—అడివి బాపిరాజుగారు	...	...	...	...	...	౩౪-౩౫
నారాయణ స్తవము—వాడేవు శ్రీరంగనాయకమ్మ గారు	...	...	...	...	...	౩౬-౩౭
మృద్రిక—శతావధాని కేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు	...	...	...	...	...	౩౮-౩౯
రాధికాప్రియలేఖ—సోమంచి వాసుదేవరావుగారు	...	...	...	...	...	౪౦-౪౧
అంబత్తనుత్తము—కె. రంగాచార్యులు గారు	...	...	...	...	...	౪౨-౪౩
రుణి మనోనిశ్చయము—బల్లూరి కృష్ణప్ప గారు	...	...	...	...	...	౪౪-౪౫

బుద్ధగయ—కె. నరసింహాచార్యులుగారు	...	...	...	౯౫-౧౦౦
శ్రీ వేంకటేశ్వర స్తవము—మండలేముల వేంకటశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౦౧
కోలకొండ కుతుబ్ సాహిబ్‌షాహము—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	...	...	...	౧౦౨-౧౦౬
రీతిపదములు (౧)—	...	...	...	౧౦౬
కునళ్—సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు	...	...	...	౧౦౭-౧౦౮
కొన్ని వరిరకములు—గోపేటి జోగిరాజుగారు	...	...	...	౧౦౯-౧౧౪
శ్రద్ధానందస్వామి నిర్యాణము—దుర్గమహాంతి చిన్నయ్యశర్మగారు	...	...	...	౧౧౪ (ఏ)-
సంక్రాంతి—కాట్రాపులపల్లి రామమూర్తిగారు	...	...	...	౧౧౪ (బి)
విరహాణి—పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్యగారు	...	...	...	౧౧౪-౧౧౫
మోహము-ప్రేమ—పప్పు మల్లికార్జునరావు గారు	...	...	...	౧౧౫-౧౧౮
మాతృవందనము—శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు	...	...	...	౧౧౯-౧౨౧
ఏయరా! తెడ్డేయరా—చిలుకూరు నారాయణరావు గారు	...	...	...	౧౨౨-౧౨౩
గ్రంథస్వీకారము—	...	...	...	౧౨౪-౧౨౫
నావలపు—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య గారు	...	...	...	౧౨౫
సాభిప్రాయవిశేషములు—	...	...	...	౧౨౬-౧౩౨

చిత్రములు

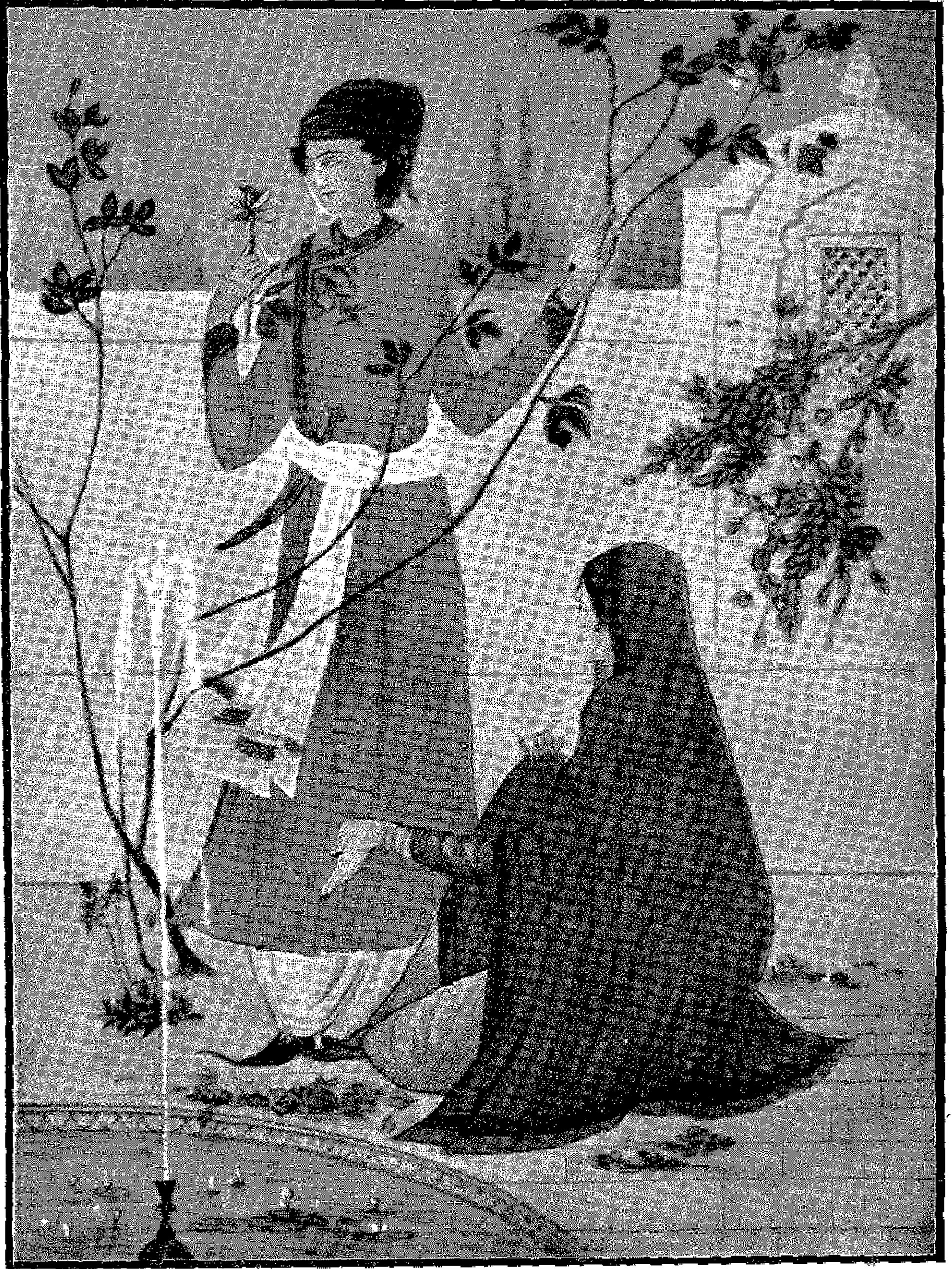
త్రివర్ణ చిత్రములు:—ఐహికోద్యానము-జీవితకుసుమము, స్నానానంతరము, “చిట్టిని తొట్లలోఉంచి జోకొట్టివస్తాబాబూ!”

ఏకవర్ణ చిత్రములు:—శ్రీమాన్, యస్. శ్రీనివాసయ్యంగారు, కీ. శే. శ్రద్ధానంద స్వామిగారు, గాంధీమహాత్ముడు; సర్ పి. యస్. శివస్వామయ్యగారు, టి.ఆర్. ఘోషగారు, పండిత మదనమోహన మాళవ్యాగారు; ౪౧ వ జాతీయ మహాసభామంటప చిత్రములు ౪; మహారాజా సర్ కిషన్ ప్రసాద బహద్దరుగారు, సి.వి.యస్. నరసింహారాజుగారు, డాక్టరు పార్వతీబాయిగారు, డాక్టరు ముత్తులక్ష్మమ్మగారు; రామస్వామిదేవాలయము-తంజావూరు, ఆంధ్ర బాలిక; *ఉడిపి చిత్రములు ౫; *మైసూరుచిత్రములు ౧౫; గరుడవిగ్రహము, తిరువాం కూరుమహారాజుగారు; కృష్ణానది-భరద్వాజాశ్రమము ౨ చిత్రములు; ఇతరచిత్రములును.

వ్యాసరచయితలకు విజ్ఞప్తి

శ్రీ రవీంద్రనాథటాగూరుగారి గద్య పద్య వ్యాసములను తెలిగించి భారతీయందు ప్రకటనార్థము పంపగోరువారు శ్రీ టాగూరుగారియొద్దనుండి తా మా వ్యాసములను తెలిగించి ప్రకటించుటకు అనుమతిని పొంది ఆ యనుమతిపత్రమును వ్యాసముతోకూడ పంపవలెను. లేకున్న నా వ్యాసములను భారతీయందు ప్రకటింపజాలము. సంపాదకుడు, భారతి.

* ఉడిపిచిత్రములు ౫, మైసూరుచిత్రములు ౧౫ భారతీయందు ప్రకటించుకొనగిన శ్రీ హెచ్. ఆర్. హెబ్బారు గారికి వందనములు. —సంపాదకుడు, భారతి.

ఐహికోద్యానము - బీవితకు సుమము

చెన్న పట్టణము జనవరి ౧౯౨౭

సంపుటము ౪

అక్షయ సంవత్సరము పుష్యమాసము

సంఖ్య ౧

స్వవిషయము

కాలసుశ్రావణవంతియం దొకగోడు గలిగి
 ఉన్నది. భారతమ్మకు మూజేడ్లు
 నిండినవి; నాల్గవయేడు వచ్చినది. పుట్టినదినము
 బ్రహ్మకు వేడుకదినము. గుణహాసములున్నను
 లేకపోయినను సరిబ్రహ్మ వారికి ముద్దు. పుట్టిన
 దినమునందు యథాశక్తిని వేడుకలుచేసి బ్రహ్మ
 నాశీర్వాదించుటలోకాచారము.లోకాచారము
 ననుసరించి వేడుకలను జేయుటకు గాని, ఆశీ
 ర్వాదించుటకు గాని నిర్వాహకులు ఎవరను
 కొనుట స్వోత్కర్షగ నుండును. ఈ శుభ
 కార్యచరణ ఘాంధీలోకాధీనము. భారతి
 శుభస్థితికి నిర్వాహకులు నిమిత్తమాత్రులు.

ఆంధ్రలోక సూమూడేడ్ల నుండియును భారతి
 కాయురారోగైశ్వర్యంబుల నొసంగి పోషించి
 నది. భారతి బాలార్హిష్టములు లేక, వివి
 ధాంగముల వికాసము గలిగి, సుజనరంజకమై
 వర్ధిలుచున్నది. విద్వాంసులవ్యాసములు, కవుల
 కావ్యాలంకారరచనలు, గాయకుల గానములు,
 చిత్రకారుల చిత్రరవులు, శాస్త్రజ్ఞుల విమర్శ
 నలు, చరిత్రకారుల పరిశోధనలు, తత్త్వజ్ఞుల
 సిద్ధాంతములు, కథకుల కావంబులు, ప్రజల
 యాదరణానురాగములు భారతికి సౌందర్య
 కాంతివిలాసంబుల నొసంగి పోషించినవి.
 భారతి కాంధీలోక మవ్యాజునురాగమును

జూపుచున్నను సూర్యమైన వికాసమును బొందుట కవకాశములు చాలకున్నవి. ప్రజాహృదయమునగుదు విజ్ఞానోపబద్ధికి తీవ్రమైన యనుతాపము ప్రబలుచున్నను ఏతత్ఫలప్రాప్తికి గల సాధనములు పరిమితములు.

ఆంధ్రులు 2,20,00,000(రెండుకోట్ల యిరువదిలక్షలు)జిన్ననుతదనుసూపమైన బలవికాసములును,ప్రతికలకుపోషణమునుగలుగకున్నవి పోషించుటకనసరమైనచందాదారులసంఖ్యఅతిస్వల్పముగ నున్నది. చిత్రకారులు,కళాభిజ్ఞులు,కవులు సాహిత్యాభ్యుదయమునకు బాటపడుచున్నను సాహిత్యనిర్మాణమునందు ప్రత్యభిజ్ఞానము దుర్లభముగ నున్నది. సాహిత్యబృందావనమునందు ప్రజుకును, విద్యావంతులకును అన్యోన్యశ్రేయము గలుగకున్నది. విదేశీయవిజ్ఞానాశ్రయము స్వదేశీయ విజ్ఞానవ్యాపకమునకు ప్రతిబంధక మైనది. విద్యావంతులమార్గము లేరు: ప్రజులమార్గము లేరు. ప్రజుల నిత్యజీవనాధారములేని విద్యావంతుల సాహిత్యరచనలు కళాకాంతులులేక సాహిత్యవికాసమునకును. ప్రజాసౌభాగ్యమునకును ననుకూలము గాకున్నవి. ఆంగ్ల సాహిత్యాభిమానము సహజ సాహిత్యవికాసమునకు ప్రతికూలమైనది. ఆంధ్రోద్యమము, సహాయనిరాకరణోద్యమము సహజమైన సాహిత్యరచనల కుత్తేజము నొసంగినవయ్యుగోదయమునకు దోడ్పడినవి. నవయుగారంభమునందు ప్రాచీననవీనసాహిత్యములకును, నాంగ్లాంధ్ర సాహిత్యములకును సంఘర్షణము సహజముగ గలుగుచున్నది. ఈసంధి సమ

యమునందు మహానుభావులైన సాహిత్యనిర్మాతలు ప్రజాశయములను సఫలము చేయుటకు సమర్థులు. భారతీ ప్రచారమును సార్థకముచేయుటకు ప్రతికానిర్వాహకుల కాంధ్ర సాహిత్యనిర్మాతలు తోడ్పడుటకు వేడుచున్నాము.

వర్తమానయుగముసంధియుగము; నిర్మాణయుగము. ప్రజా హృదయమునందు ప్రాతవాసనలుపోయి నవీనాశయము లుదయించుచున్నవి. ప్రాచీననవీనాదర్శముల కన్నిరంగములందును సంఘర్షణము ప్రత్యక్షమగుచున్నది. రాజ్యాంగరంగమునందు స్వరాజ్యపతాక మెగురుచున్నది; సంఘజీవనము నందు సమభావము విలసిల్లుచున్నది; కావ్యరంగమునందు కోమలకావ్యగీతములు ప్రతిధ్వనించుచున్నవి; కళారంగమునందు చిత్ర రచనలు రంజిలుచున్నవి; రచనారంగమునందు తెలుగు రచనలు వెలయుచున్నవి; నాట్యరంగమునందు నూతనాదర్శములు ప్రదర్శితము లగుచున్నవి. ఈమహాసంధిసమయమునందు, ప్రాచీననవీనాదర్శసంరంభమునందు నిర్మాణవిధానము గురారాధముగ నున్నది.

రావుబహద్దరు వీరేశలింగము పంతులుగారు చింతామణిని, పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు అముద్రితగ్రంథ చింతామణిని బ్రచురించినపు డీసంరంభము లేక ప్రచురణము సుకరముగనుండెను. సంస్కృతాంధ్రములందపారమైన పాండిత్యమును గడించిన పండితవర్గమును, ఆంగ్లవిద్యావంతుల వర్గమును ఆకాలమునందు సాహిత్యనిర్మాతలుగ నుండిరి.

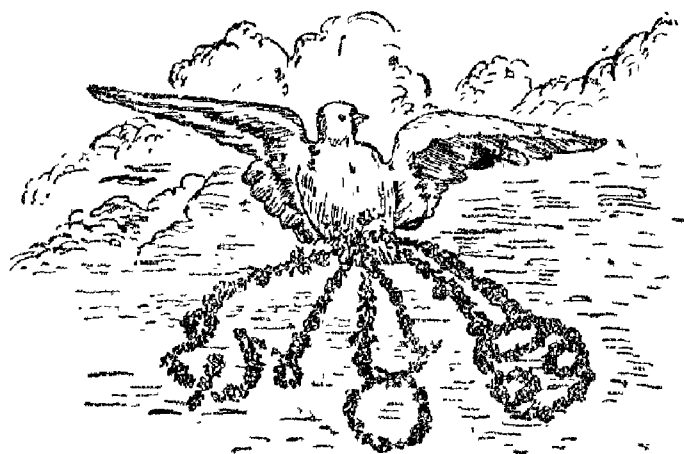

ఇపు డాస్థితీయంతయును మారినది. ఆంధ్రసార స్వతమునందు సంస్కృతాంగ సాహిత్యముల ప్రతిభ తగ్గుచున్నది. ఆంధ్ర సాహిత్యమునకు ప్రతిభ హెచ్చుచున్నది. ఈ సహజావస్థ స్వతంత్రరచనలకు గారణంబైనది. ఆంధ్ర సాహిత్యరచనలందున్నవిచిన భావగీతములు, గ్రామ్యభాషాపయోగములు, నాటకములు, నవలలు, కాదంబులు, పాటలు, పద్యములు నవయుగోదయమును విశేషము చేయుచున్నవి. ప్రాచీననవీనరచనలకు గల భేదము భారతీ రచనలయందు గోచరంబగుచున్నది. సాహిత్యరచనలయందు గనుపడెడి స్వాతంత్ర్యము చిత్రకళారచనలయందును గనుపడుచున్నది. ఆంధ్రచిత్రరచనలుసౌందర్యభావవిలసితములై ఆంధ్రహృదయమును విశేషము చేయుచున్నవి. సర్వతోముఖమైన సాహిత్య వికాసము నందు జాతీయమహోదయము ప్రతిఫలించుచున్నది.

ప్రజలనిర్మాణ సామర్థ్యము సాహిత్య కావ్యకళానిర్మాణములందుగోచరంబగుచున్నది. ఆంగ్లవిద్యావిధానము నిర్మాణమునకు

తీతనివినియోగపడకున్నది. ఆంగ్లవిద్యాసంభవులందు ప్రసిద్ధులైన సాహిత్యనిర్మాత లవరూపముగ నుండిరి. ఆంధ్ర సాహిత్యమునకు గలిగిన యుత్తేజము సాహిత్యనిర్మాణములకు దోడ్పడుచున్నది. గతసంవత్సరపు భారతీ సంచికలను బరిశీలించునపుడు సాహిత్యరచనలందు గలుగుచున్న పరిపర్తనము పరిస్ఫుట మగుచున్నది. భారతీ ఆంధ్ర సాహిత్యాభ్యుదయమునకు గలిగిన మూఠేండ్లయందును యథాశక్తిని బ్రతుకడి ఆంగ్లలోకానరణమును బడయుచున్నది. చిత్రకానిర్వహణమునందు నిర్వాహకులు జాగరూకులై ప్రవర్తించునను లోపములు గలుగుటసహజము. భగవదనుగ్రహము, సాహిత్యవిశారదులసహాయము మున్నందు లోపమును సవరించుటకు వినియోగపడు నని నమ్ముచున్నాము. ఇంతవరకును భారతీ నాదరించే పోషించిన వ్యాసకర్తలకును, చిత్రకారూకును, కళాభిజ్ఞులకును కృతజ్ఞతాంజలులను సమర్పించుచు ముందును యథాప్రకారము సాయపడుటకు నేడుచున్నాము.

—సంపాదకుఁడు.

ఆశీర్వాదము

నడకుడుటి వీరరాజకవి గారు

మూఁడుశక్తులుగల్గు ముని కాశినాథుని

మూఁడున యల్లారుముద్దుబిడ్డ,

ముల్లొకనూల నేలు ముగరు తల్లులబోన

మొదటి శేరందిన నుద్దులిల్లి,

మక్కిటి దేవతామూర్తులు దనివొంద

మూఁడేండ్లు గడపిన ముద్దుపాప,

* మూఁడువర్ణంబుల మొనయురూపములకు

మొదటికారణమైన నుద్దుపట్టి

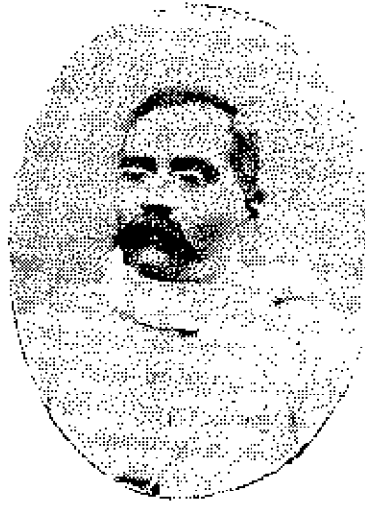
కులుకునడలియందు చెలునంపు నడలింగు

ఆటలందు ముద్దుపాటలందు

మధురమూర్తి యైన మాచిన్ని భారతి

జిలయుఁగాక! రోండ్లు వేయిదాడ.

* 1. అకార, ఉకార, మకారములు; 2. పదమ సరిక
స్థిరములు; 3. త్రినగ చిత్రములు.

క వి ద్వ య ము

వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు

సీ. తీర్చునో మీవిధూతితిపుండ్రముమీదఁ
 నోయనే కమ్మకన్తూరిరేఖ
 కట్టునో మీమేనీ కనకాంబరముమీదఁ
 బాటునే పులితోలు చీరచోయ
 పూనునో శేషభుజగహారముమీదఁ
 బొలుచునే చిరురాకు పూలపేరు
 కదలునో మీయున్న ఖగవాహనముమీదఁ
 మెయ్యునే నృపరాజవరపతాక
 శైవజ్ఞప్రసవమతభేదసరణి నీడి
 యన్వయానంకరసరసాయనము మీర
 లొక్కదొన్నె నే నేవించుచున్నవారె!
 రాజశేఖరకవిరాజరాజులార!

సీ. పరిపాకపరినుశ్చప్రసవమంజరులతోఁ
 దులకించె మీబాతివిలసనంబు
 వరస్తభవార్థసౌవర్ణ్యసంపదలతోఁ
 గళదేతై మీపదగౌరవంబు
 మధురస్వభావసన్మణిమయద్యుతులతో
 నుతికెక్కి మీయలంకృతిగుణంబు
 సరసప్రసన్నబంధురచంద్రకళలతోఁ
 గడలాత్త మీరీతికాశలంబు
 శైవజ్ఞప్రసవగాఢాప్రకాంతభావ
 పావనోజ్జ్వలదివ్యప్రబంధలీలఁ
 బ్రకృతికంతానఁ బాడిన ప్రభువులార!
 రాజశేఖరకవిరాజరాజులార!

సీ. మెలుపారు నభినవోత్పలముల నొకకొన్ని
 చెలువొందు వనమంజరులను గూర్చి

రుదిమిందు వికచాంబురుహముల నొకకొన్ని
 కమనీయమగు చంపకములఁ జేర్చి
 సోమిందు సురలతాసుమముల నొకకొన్ని
 కొవలొంతు మధుమాధనములఁ దీర్చి
 సరసంపు చృగుసుకేశరముల నొకకొన్ని
 రహణీయమగు నాగరము లవర్చి
 సద్గుణకళావిలాసులై సరసవృత్తి
 మాతీకల భారతీదేవి నేని కొన్న
 కృతులు గనమఁజరీనరున్వీతులు మీరు
 రాజశేఖరకవిరాజరాజులార!

నీ. గణపమోక్షఁగతికంగాభిషంగుల
 డంబీకృతాగ్ధశబ్దాంబరములు
 పుగులన్పూతా పృగంభీరప్రచారగ
 ర్భీకృతభారాసరిద్వగములు
 క్షుణ్ణంతరంగప్రసన్న తాపర్యబిం
 ర్భీకృతభావక్షపాకరములు
 అతివేలపావనోద్ధతి సముత్కరకదం
 బీకృతజస్తరశ్రీకరములు
 శ్రిరవిభవశంకరీకృతశ్రీధరములు
 సమహితశ్రీధరీకృతశంకరములు
 తాపకీనప్రబంధరత్నాకరములు
 రాజశేఖరకవిరాజరాజులార!

నీ. గజశకుత్కిలగర్భంబులో పైకుంత
 దివ్యభామము తెల్పు తెలుచువారు
 తిరుచుల వేనమందిరములో జంగమ
 మన్దికార్జునసేన మరలగువారు
 భన్యమహారసంభవదీలలో విష్ణు
 చిత్రిసాగము ప్రపంచించువారు
 శ్రీకృష్ణ కేవలిశిష్ట తేజంబులో
 చోడేశ్వరునిచూర్తిఁ జూచువారు
 హరిహరసనాములు సమానులైనవారు
 కవిత కిద్దరి నద్దరిఁ గన్నవారు
 కాక, మిక్కిలిసూక్తులఁ గాంచఁగలరె
 రాజశేఖరకవిరాజరాజులార!

భారతవీరుడు

బి. జా. సు. వ. గారు

భువనకురుడు, పాండవ గంగ ముఖకు
భానుమతమునకు పై పై నిర్దమములు
కలలో గెలిచిన నంజీమగంజ వీరు;
కర్ణ, కారణమేమిట ముఖకు గుండ?

గీ. సమరభర్మము విడి భన జయమును సంపె;
సతనిచే జచ్చెరాగేయు దనకు సల్పి -
పుట్టిననుచింత గలదు కాయోలు నీకు
నట్లుగావయ్య గెలుపు సేయదియె కర్ణ!

గీ. భర్మము నలించి నీను గిన్నెతల్లి ననుగ
సోదరు రేయిపులభాతీ నాచినాపు
జేర నీస్వామిభక్తినియద్యతీయ
సుగుణసంపద వర్ణింప నగునె కర్ణ!

జ. పరాగ్రేసర, పుపు పాండవబలాన్ధిక్ నుండరింట్లు; కో
స్సారిం బార మహాచి యంచేతయశస్సారింబు బోకబునక
బారంజల్లి న సద్ధనుర్ధరుండ వెస్వం డీమరా సేకు: గ
జ్జా, రాజన్యుల కెల్ల నీనరశమన్నక గర్జ పేయంబగుక.

మ. ఒకపాంచాలికి భర్త లేవురని మర్మలో గూడీమంత్రాచునా
పకనే: కర్ణకళోరమై మసలుచుండుకొ డెందము దట్టివా
నీ నాకొత్తన భర్తైనామము సరక నిర్మింప కుచుకొ మురా
రిక నాక్రుచ్చి యశంబు బాటపె కరిశ్రీమండలిక భానుకా!

మ. బనసంబుదిన తత్తమణంబు కలనస్వాంతంబునక గంగ క
పుకగావించిన క్రూరరా లనక లోభస్వాంతమై కుంతి "నా
యన, కర్ణ, సుతభీషణ" యనగ నాహా! మానుమటాడ
చ్చన విఖ్యాతనదాస్యమాన్యుడవు యొచ్చెం లేది నీకీర్తితి.

గీ. వాధనామీషుఁ చెవిలోనఁ బడసయ్యె
భక్తిమనఁ ముడిచి నానానమన్
కూర్చు నక్కఱ మొనైది కారణము
చాటుచున్నది నట్టి నీ న్యామిభక్తి.

గీ. రెవరను లేరు గ్రహింపఁ జూసెను, భార్యరామశాపవా
క్యరసరెన్నఱ లూహ కడనన్నపు జ్ఞేసెయు, శబ్దము తెన్ని ని
ష్కరిములు కల్గుచున్న; రణహారతి కక్కక నైతిమిరకం
గరికట కర్తనోద్యమమునక జేలువారిదె సూర్యునివనా!

శా. కురిక దుర్రవి లోని తేలి నమచక్కిరజేరి, వృష్టిస్థను
ప్రకారం గడరించునక రిపులకడ శ్రేణి జేరెడనుని
పంకక కూడఁ గిరీటియంతటిన్ తాఁస్సరిమాత్రాండుండే
జులెక నీ తెదురక్కఱ కింక వ కమక జన్మించెనే, భానుకా!

మ. చెప్పుకొగుడలపయి ప్రభావిధపరాకిం కమ్ము వర్షముల
స్థిపుత్రోగిల్గిన మున్నవిడ్డెడను, నీటంగోట నీపంక రెం
డవమూగకుని వోలి విల్లుల గొన జన్మతోమలు జొచ్చి శా
స్త్రవనాశం పొనరించు నిన్నుగెసి, కణ్ణ! కూట మెట్ల ర్చెనా!

స. మిచ్చులఁ బవ్రివంతములు వేదవి గాలుననట్టి మర్మరా
రపము నెరింగ నేదకభరం ప్రవించును “యశ్వనాయధ
న్మన, భవ” మొచ్చు నెంతనెంపొనెనా! శత్రుకళిబరంబు లం
టవలనెంచు నెంత ననటబడినాడెవ, కర్ణ! కూలుచో.

శా. “నంధగభస్మవింశల ముగంధిన నాతోలుమాలుకాన్పు క
ర్ణం” డనుకుంతిమూటకుఁ దనకొంత కంఠమునక భర్మసూ
నుఁ తెలుగెత్తి మేడిచి నిను గొనివూచుచు బల్కె నట్టికా
రుం డీకం బట్టెబోడని నిరూపణసెయుచు సూర్యునివనా!

కం. కర్ణుని తల భారితమని
దుర్జయవాక్యముగఁ బల్కుచును జను లోశా
ర్వారివ! నీ చరితము న
ప్రార్థిముగ నెలుంగలేకపోవుట కతనక!

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

అట్టులైన అత్తరులకు రాజని పిల్లవబడు ఆటోదిల్ బహార్ ను పుపయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేదుమూలపై చిరికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన నీచుట్టుపట్టువ్యాపించును.

ఇంతటిరమ్మమైన, మనోహరమైన సువాసనను నీవు బజారులో కొను యితర అత్తరులలో పొందజాలవు.

‘ఆటోదిల్ బహార్’ అను పేరును యిప్పుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమ్మారుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనమతస్మయత్వమును చెందుదువు.

1/2 టౌన్సు బుడ్డి వెల రు.	2-0-0
1/4 " " " రు.	1-4-0
1 ట్రాసు " " రు.	0-12-0
మాదిరిసీసా " రు.	0-2-0
సువాసనగలకార్డులు రు.	0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు దయచేసి ‘ఆటోదిల్ బహార్’ అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్ని చోట్లను అమ్ముబడును. సోల్ ఏజెంట్లు:—

అంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెనీ, 285, జామ్నామసీదు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైనను సరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు మీ నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైనను సరే, చేపామున యితరచోట్లనైనను సరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడిశిము, గొంతు రాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడినొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

‘ఆడమెస్స్ సైప్రెస్ సాల్వ్’

అనుదానిచే మాన్పవచ్చును. ఇది పుపశాంతికర మగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులు మొదలంటపోయి తత్తదమే నీన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలగించును. వేలకువేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

వెల బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0.

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అత్యద్భుతమగు బాధనివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద శీర్షికలను అంగడినుండి 2 అణాలకు శ్యాంపిలుడబ్బీ తెప్పించుకొనవచ్చును.

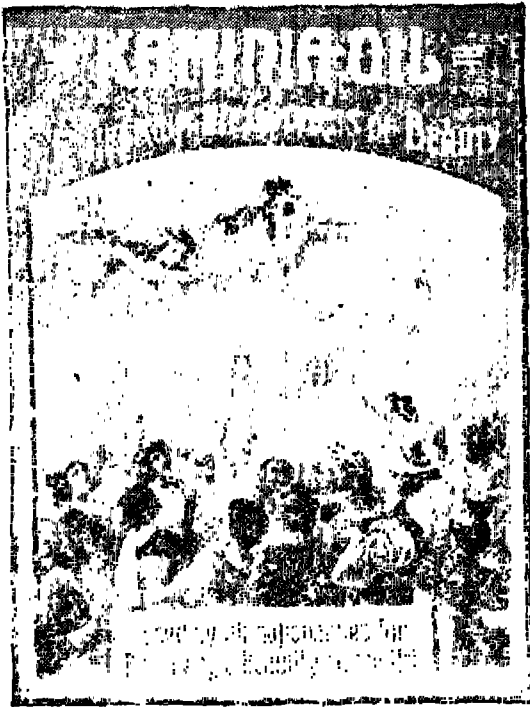
మెస్సర్లు:—ఎ. బి. పెరెక్, 259, చైనాబజారు, మద్రాసు.

సోల్ ఏజెంట్లు:—అంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెనీ,

285, జామ్నామసీదు బజారు, బొంబాయి.

ఏం మీరు కామినియాత్రైలమునుమాత్రమే చాడవలెను ?

(రిజిస్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా:

కామినియాత్రైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది.

కామినియాత్రైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియాత్రైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దశము
గోను కాంతిగాను పెరుగుటకు
తోడ్పడును.

కామినియాత్రైలము సువాసనతైలము మాత్రమే కాదు.

అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు
కానలసిన ఓషధులు ఇందులో
గలవు.

కామినియాత్రైలము పుట్టెను చల్లదనమును గలిగించి మె
డకు విక్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు,

ఆలోచించుడు,

ఆర్థులను పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్మర్లుపత్రిక తెలిపినది:—“ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే
పంపబడిన అత్తరులు, వాసనతైలములు విభజింపబడి, పరీక్షచేయబడుటనలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు
లేదని రుజువుపరచబడినది. కామినియా వాసనతైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మెదడుకు
చలువను గలిగించును.”

సి. యు. ఆర్. కార్వెల్లా, ఎస్. ఏ. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:—“కామినియాత్రైలము
మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుట్టెకు
త్వరలో నుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిష్యాచేసితిని.”

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1-0-0

వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0-6-0

బుడ్డు 3 కి ధర రూ. 2-10-0

,, ,, ,, 0-12-0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామి
నియాత్రైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతనిశేరును మాకు
తెలుపుమా, ఆర్థులు మాకు శేరుగా పంపుడు. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి శేరులేని
వర్తకుగణులు గలవి, తక్కువరకమువి “శ్రేష్ఠమైనదని” తెలుపుదురు. గనుక అట్టితంత్రములను నమ్మి మోస
పోకుడు. ఎట్లప్పుడును కామినియాత్రైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుకు. ఇతరమైననాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ,

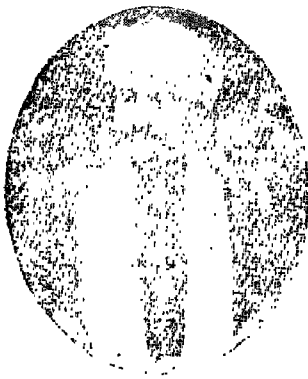
28బీ, జమ్మామసీదు, బాంబాయి.

దగ్గుబల్లి దుగ్గన కవి - నాసికేతోపాఖ్యానము

టేకుమల్ల అచ్యుతరావు గారు, యమ్. ఏ, యల్. టి.

నారాయణకవియొక్క పంచతంత్రమును గృతినొందిన. బసవభూపాలుని యాస్థానమునందలి చైనమాటియొక్క

వాస్తవకర్త

గ్రంథమును మనకు లభించినది. దగ్గుబల్లి దుగ్గనయను కవివరేణ్యుడు రచించిన 'నాసికేతోపాఖ్యాన' మను గ్రంథమును బసవభూపాలుని మంత్రియగు చెండలూరి గంగయమంత్రి యంకితమొందెను. ఆ గ్రంథమాంధ్రదేశమంతటను రూపుమాసికేరునకైనను లేనిస్థితి నుండగా నొక ప్రతిమాత్ర మాంధ్రులనుహోదృష్టముచేత ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాగారమున లభించినది. దానినిబట్టి కృష్ణాజిల్లాలోని ముత్యాల సంస్థానపువారిగ్రంథమును ముద్రించిరి. కావున నాంధ్రలోకమునకు వారొనర్చిన యుపకారము పేర్కొనదగినది. ఈ యుత్కృష్టగ్రంథముయొక్క విలువ యనిర్వచనీయము, అప్రతిమానము. ప్రాచీనాంధ్ర గ్రంథములలో దీనికి సాటి మఱియొకదానిని బేర్కొనుట కవకాశము లేదు. ఆంగ్లేయభాషలో 'పారడైజులాస్టు' (Paradise Lost), ఇటాలియన్ భాషలో "డివిన్ నా కొమిడియా" (Divina Comedia) మున్నగు గ్రంథములు నిర్మాతల మయినయెడల నాయాభాషల కెట్టియపాగనష్టము వాటిల్లనో యట్టినష్టమే యీగ్రంథ ముత్పన్నమైన యెడల మనభాషకును గలిగియుండునని యాంధ్రులందఱును నమ్మవలసినదే. ఈగ్రంథ మద్వితీయము; మహత్తరము; సర్వధా యుత్కృష్టము. పశ్చిమఖండవాఙ్మయముల పరిచయము నొంది వానియందలి యుద్దగ్రంథముల జదివిన

మన యాంగ్లేయవిద్యాధికులగు యువతీయువకులు ఈ గ్రంథమును జదివిన నాంధ్రభాషలో గూడ కేవలము శృంగార రసభూమివృద్ధి ములేకాక సర్వోత్కృష్టగ్రంథములున్నవనియును, స్త్రీపురుషులువానిని నిరాక్షేపముగ జనువవచ్చుననియును బెరిసికొన గలుగుదురు. ఈయద్భుతగ్రంథమును అద్భుతతర మగు రీతిని రచియించిన కవిశిఖామణి యగు దగ్గుబల్లిదుగ్గనకవినిగుఱించి యిందుక విచారితము:

కవి వంశము

పదునొకండవశతాబ్దమున నన్నయ భట్టారకుని వలెను, పదుమూడవశతాబ్దమున తిక్కనసోమయాజి వలెను, పదునేడవశతాబ్దమున నాంధ్రవాఙ్మయ సింహాసనమెక్కి కవిలోకమునకు బెక్కురీతుల మార్గదర్శియై కవిసార్వభౌముడను బిరుదుగాంచిన శ్రీనాథమహాకవి "కూరిమినేయుమొంది" యని తన్నుగురించి దుగ్గకవియే చెప్పుకొనెను.

"నీ. సంస్కృతప్రాకృతశౌరసేనీముఖ్య

భాషాపరిజ్ఞాన పాటవంబు

బన్నగపతి సార్వభౌమ భాషితమహా

భాష్యవిద్యాసమభ్యాస బలము

నక్షపాదకణాద పక్షిలోదీరిత

న్యాయకళా కాశలాతిశయము

శ్రుతిపురాణాగమస్మృతి సాంఖ్యసిద్ధాంత

కబళనవృత్తి గౌరవంబు

పూర్వకవి ముఖ్యవిరచితాపూర్వకావ్య

భావరససుధాచర్య ప్రాథతయుఖ్య

గందళింపంగఁ గాళికాఖండ వైష

ధ ప్రముఖ వివిధప్రబంధము లొనర్చి.

సీ. కవిసార్వభౌమఁడై కర్ణాటవిభుచేతఁ

గనకరత్నాభిషేకములు గనిన

† శ్రీనాథసుకవి గూఢిమిసేయు మఱచిది

దుగ్గయకవిరాజు దగ్గుబల్లి

జాలననుకూలముగా నుండియున్నవి. పైగా వారితో సమకాలికులైన, అనంతమాత్యుడు, పిల్లలమట్టి పినవీరభద్రుడు, మున్నగువారు సామీప్యములో నుండుటచే, కవిత్వవిషయములలో వీరందరకును మిథస్సంఘర్షణము గూడ గలిగియుండవచ్చును.

దుగ్గకవితండ్రీ తిప్పన; తల్లియెట్టుమ; అన్నలు పోతన్నయు, ఎఱ్ఱనయ్యగోత్రము శాండిల్యగోత్రము. బహుశః ఇతడునియోగిబ్రాహ్మణుడు; వైవారధనతత్పరుడు. సామాన్యముగ మతవిషయకగ్రంథములజగువుట, వేదశాస్త్రవిగ్నస్థానమును, యిట్టియాధాత్మికవిద్యయీయన కెక్కున. గ్రంథముబట్టియు, కృతిపతివాక్యముల బట్టియు చూచిన నిర్మలాంతఃకరణుడనియు, విశుద్ధజీవీయనియు దోచుచున్నది. కృతిపతియగు చెండలూరి గంగన్నమంత్రి, కవి నుద్దేశించి పలికిన వాక్యములు

దుగ్గకవియింటిపేరు దగ్గుబల్లివారు. దగ్గుబల్లిఅను గ్రామము బహుశః గుడివాడతాలూకాలోనున్న * దగ్గుమిల్లియై యుండునేమోయని యూహించుచున్నాను. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు గ్రామమే యైయుండునని తలంచిరి. ఇంకను విచారణీయము. దగ్గుమిల్లియే యైనయెడల శ్రీనాథుని తాతగారియూరగు 'కలపటము' దుగ్గకవి గ్రామమగు 'దగ్గుమల్లి' ఈరెండు ననతిదూరములోనుండి యిద్దరి కుటుంబములయొక్క పరస్పరబాంధవ్యములకు

† ఎ. శ్రీనాథుని జన్మస్థానము కృష్ణాజిల్లాలోనున్న సముద్రతీరమందలి కాళీపట్టాము గావచ్చునని బ్ర. శ్రీ. వే. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసినారు. అట్లయినచో శ్రీనాథుడు చెప్పిన "వారిధితటికాల్పట్టాము" యీ కాళీపట్టాము గావచ్చును. కాళీపట్టామునుకల్పమును కాల్పట్టాముగా స్త్రీవాచకములో 'ఈ' కారమును లోపము చేసి శ్రీనాథమహాకవి ఛందోనియముముకొఱకు ప్రయోగించునాయను విషయమును పండితలోకము నిర్ణయింపవలయును. అట్లు ప్రయోగింపబడనేరదని నాధృఢమైననమ్మకము. కీ. శే. కో. వెం. లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసినట్లు కృష్ణాజిల్లాలో కాళీపట్టామునకుసామీప్యముననున్న 'కలపటము' అను గ్రామము గావచ్చునని నేనుగూడ నభిప్రాయపడుచున్నాను. ఈగ్రామము సముద్రమునకు గొంతదూరములో నున్నది గాన యిప్పుడు 'వారిధితటి' గ్రామమని చెప్పుటకు వీలులేదు. పూర్వము సముద్రశాఖకు దగ్గరగానుండేనేమో? కాళీపట్టాము ప్రాచీనపట్టణమని చెప్పుటకు పాటిదిబ్బలు వగయిరాచిన్నాములేవియు నచ్చోట గానరావు. కలపటములో పాటిదిబ్బలున్నవి. ప్రాచీనగ్రామమనుటకు సూచనలుగలవు. శాసనాద్యాధారములుగూడ నున్నవియట. ఈవిషయము లిట్లుండ పరిశోధకులు మఱియొకవిషయము గనుగొనవలయును. గుంటూరుజిల్లా, నెల్లూరుజిల్లాలయందలి సముద్రప్రాంతములందు 'కాలూరు', 'కాల్పరము' అనుపేరుగల గ్రామ మేదైన గలదేమో విచారింపవలయును. 'కాలూరు' కాల్పట్టణము సులభము గానగును. అట్లే తక్కిన పేరులును.

(బి) శ్రీనాథునియింటిపేరునుగుఱించి విచారణ జరుగుచున్నది. 'పాకనాటింటివాడవు, బాంధవుడవు' అని బెండపూడి అన్నయ్యమంత్రి చెప్పినట్లు శ్రీనాథుడు వ్రాసికొనెను. పాకనాటింటివాడవు అనువాక్యము పాకనాటిదేశస్థుడని యర్థమిచ్చునని బ్ర. శ్రీ. వే. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసినారు. 'ఇంటివాడవు' అని చెప్పుటలో గృహస్థానము చెప్పబడెనని నేనుూహించుచున్నాను. పాకనాటివారను బ్రాహ్మణుల మున్నదియు, లేనిదియు, యింకను పరిశోధనీయము. బహుశః ఉండవచ్చునని నా యభిప్రాయము. గంజాంజిల్లా, పర్లాకిమిడి పట్టణములో పాకనాటివారను స్థితిమంతులు, కులీనులు నగు చతుర్థకులజు లున్నారు. అట్లే బ్రాహ్మణులుగూడ నెచ్చోటనో యుండవచ్చును. ఇది విచారణీయము.

* గుంటూరుజిల్లా తెనాలితాలూకాలో గోవాడగ్రామమునకు సెవారుగానున్న దగ్గుమల్లి యొకటియున్నది దగ్గుబల్లియనుగ్రామము యీదగ్గుమల్లియొకట గావచ్చును. ఈవిషయమంతయు సమ్యగ్విచారణీయము.

“చ. శ్రుతులవిహారదేశములు

సుస్థిరవాక్యపదప్రమాణశా

స్త్రోతులయిక్క లాగమపు

రాణచయమ్ముల కేశిసద్యముల్

స్మృతులనివాసముల్ కవిస

మిహిత సత్కవితాగుణప్రసా

దితములు దగ్గుబల్లికవి

తిప్పయ దుగ్గని గద్యపద్యముల్.

క. హితమతివి సకలవిద్యా

చతురుండపు చాటుపద్యజాలంబుల నా

కతులితేక్షిద్దులఁ గలిగిం

చితి దుగ్గనకవివశ్యే! శివకారుణ్యా!”

గంగయమంత్రి యాస్థానములో నుండుటచే నీ గ్రంథ మంకితము నేయకపూర్వమే యతనిమీద సనేక చాటుపద్యములు చెప్పి దుగ్గనకవి మెప్పువడిసియుండెను. గంగయమంత్రి పినతండ్రికొడు కగు దేవయమంత్రికంకి తముగా కాంచీపురనాథుడగు శేకామ్రనాథుని దివ్య కథను ప్రబంధరూపముగా విస్తరించి రచించెను. వీని నన్నిటిని దిలకించినచో ఈకవివరుడు గంగయమంత్రి వంశజుల కాశ్రితు డనియు, వారి వలన భనధాన్యాది సత్కారములను బొందుదు గౌరవజీవనముచేయుచుండె ననియు నూహింపవచ్చును.

కృతివతివంశము

గంగయమంత్రి యింటిపేరు* చెందలూరివారు. వీరు ఆర్యేల నియోగులు. కాశ్యపసగోత్రులు. చాల కాలమునుంచి లౌకికవ్యవహారములో నారితేరినవారు. కవి వీరికి నాశ్రితుడగుటచే దన ముఖ్యగ్రంథములను రెంటిని ఈకుటుంబమువారికి వంకితము చేయుటయు, అనేక చాటుపద్యముల గంగయమంత్రిమీదజెప్పి యత నిని బహువిశ్రుతకీర్తివంతునిగ జేయుటయు దట్టించెను. ఈగంగయమంత్రి మాధవవర్మ వంశజుడైన బసవరాజు నొద్ద నమాత్యప్రదవియం దుండెను.

* ‘చెందలూరు’ అను గ్రామము గుంటూరుజిల్లా ఒంగోలుతాలూకాలో నున్నది.

గీ నందిసింగయ ఘంటుగుల్లయలను జంటకవులు తమప్రబోధచంద్రోదయము ప్రబంధము నీయమాత్య శేఖరు నకే కృతియిచ్చిరి.

“నీ. చతురంగబలముల జయవాడ దుర్గాంబ

వరమునఁ బడసి దుర్వారలీల

జగతీసలందెల్ల సాధించి జయశాస

నములు దిగ్దంతిదంతముల నలిపి

పేదబాలువకుఁగార్ బ్రయసుతమోహంబు

పట్టక బెజవాడ పాడినిఁది

కలయంగఁ బురమున గాంచనవన్నంబుఁ

గురియించి దేవతాకోటి పొగడ

వసుధనెగడిన మాధవశర్యువంశ

వర్ధనుండగు తమ్ముధూనరునిబసన

పార్థివున కార్యుడై కృపాపాత్రుఁడగుచు

ఘృత మెరసె ననంతయగంగవిభుఁడు.”

గంగనమంత్రి వంశస్థులు శివభక్తులు. అతని యొక్క శైవారాధన తత్పరత యిట్లు వర్ణింపబడినది:

“మ. శివచింతామయ మంత్రరంగము, శివ

శ్రీపాదపద్మార్చనా

ప్రవణంబుల్ కిరవంకజంబులు, శివా

పాదిప్రసిద్ధాగమ

శ్రేవణోద్ధిష్ఠము కర్ణయుగ్మము, శివ

ప్రసాద పంచాక్షరీ

వ్యసహారజ్ఞ రసజ్ఞ యిన్ముహి ననం

తామాత్యు గంగయ్యకుకా.”

ఈమహనీయుడు సంగీత మభ్యసించి సరససాహిత్యకళాసంగతమతియై యుండెను. కావుననే కవిత్వ ముం దభినివేశము గలుగుటయు, చాటుపద్యముల జెప్పించుకొనుటయు, గొప్పప్రబంధముల వంకితిమొందుటయు, ఇట్టిసారస్వతాభిలాష మాపించి యాచంద్రార్కస్థాయయగు కీర్తిని గడించెను. గీ.

కవికృతులు

కాంచీపురమాహాత్మ్యము

దుగ్గనకవి ప్రథమమున కాంచీపురమాహాత్మ్యమును ప్రబంధమును వ్రాసి చెందలూరిదేవయమంత్రికి కృతి

యిచ్చినట్లు పైన నుడివలిసి. అగ్రంథ మిప్పటికిని నుపలబ్ధము గారేదు. కావున నందలికథావిషయముగాని, కవిత్వవిషయముగాని మనకు దెలియదు. కృతికర్తయు, కృతిభర్తయు సమానమగు శైవమతావలంబకు లగుటచే శివకంచియందలిదేవతయగు ఏకామ్రనాథుని దివ్యకథను విస్తరించి రచించియుండునని యూహింపదగినది.

† ఈ కాంచీమాహాత్మ్యకథ స్కాందపురాణమందలి సనత్కుమారసంహితాంతర్గతమైన కాలికాఖండమున తీర్థస్థలప్రశంసలో శెప్పబడినది. కాంచీపురము, లేక, సత్యవ్రతక్షేత్రమందున్న క్షేత్రపాలకులందఱికథలున్నా, అనగా కచ్చపేశ్వరుడు, సిద్ధేశ్వరుడు, త్రివశేశ్వరుడు, చలీక మాహేశ్వరుడు, మున్నగు ముపదేవతలకథలున్ను—అదివ్యక్షేత్రమునకు ప్రధానముగానున్న యేకామ్రనాథుని చరిత్రమున్ను—ఇత్యాది మాహాత్మ్యము లెన్నియో అభివర్ణింపబడియుండవచ్చును.

చతుర్వేదముల యేకమయమూర్తి కాంచననగరమందలి కంపానదీరమున నొకమామిడిచెట్టు (ఏకామ్రము) యాపమన జనించెను. ఆచెట్టుమొదట సర్పేందుమాళి యంబికాసహితుడై స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొనెను. కావున సర్పరమేశ్వరునకు నేకామ్రనాథసంజ్ఞయు, అంబికకు కామాక్షీసంజ్ఞయు గలిగెను. †

2. నాసికేతోపాఖ్యానము

దుగ్ధకవి రచించిన తండవగ్రంథము నాసికేతోపాఖ్యానము. ఈగ్రంథముయొక్క పేరునుగూర్చి తొలుదొల్ల భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి. కొంతమంది నాచికేతూపాఖ్యానమనియు, కొందఱు నాచికేతోపాఖ్యానమనియు, మరికొందఱు నాసికేతోపాఖ్యానమనియు, నిట్లు వివిధనామము లిచ్చియున్నారు. ఈనామనిర్ణయములగూర్చి తారానాథతర్కవాచస్పతిగారు తమ వాచస్పత్యమం దట్లుచెప్పియున్నారు.

“నాచికేత—పుం. సచికేతశబ్దార్థే, (౧) అనలే (౨) ఋషిభేదే, (౩) తదుపాఖ్యానేచ; త్రికాండే నాచి

కేతురితిపాఠః టిపికరప్రమాదకృతః; నాచికేత ఇత్యేవ పాఠః శ్రుత్యాదిసంభాదీ. నాచికేతోపాఖ్యానంచ—భారతే: అను 21 అధ్యాయ. అజౌ దృశ్యమ్”

వాచస్పత్యమ్.

వాచస్పత్యకారుడు నాచికేతశబ్దముగాని, నాచికేతుశబ్దముశబ్దనియు లేఖకప్రమాదజనితమనియు శెప్పియున్నాడు. ఈశేరు కళోపనిషత్తునందును, భారతమందును గాన్పించుచున్నది. కళోపనిషత్తునందును, భారతమందును ‘నాచికేతః’ యనియే యున్నది. మన ప్రస్తుతగ్రంథమందు నాసికేతయని యున్నది.

(నాసికేత + ఈపాఖ్యానము = నాసికేతోపాఖ్యానము.) ఇందు చకారమున్న స్థలములలో సకారమున్నది. మిక్కిలి మల్లికార్జునకవి రచించిన నాచికేతూపాఖ్యానమను తెలుగుప్రబంధమున, ‘నాచికేతుః’ అనిశేరియ్యబడినది.

గ్రోఫెసర్ క్లేయన్ అనుజర్మన్ పండితుడు ‘నాసికేతరి చరితే’ యని వ్రాసినారు. అందుకూడ నాసికేత యనియేయున్నది. పునహలోనున్న భండారకరు లిఖిత పుస్తకభాండాగారమున రెండు సంస్కృతలిఖితగ్రంథములలో ‘నాసికేతః’ అను శబ్దమేయున్నది.

కాబట్టి వీనిన్నటిని పరిశీలించిచూడగా మనప్రస్తుతగ్రంథమందున్నటులే ‘నాసికేతః’ శబ్దమే సమంజసమని నాకు దోచుచున్నది. ఏలయన కథానాయకుడగు నాసికేతుడు నాసిక (ముక్కు) ద్వారా తల్లిగర్భములో ప్రవేశించెను; కావున నాసికద్వారా పుట్టినవాడు అను నర్థమిచ్చెడు ‘నాసికేతః’ శబ్దమే సరియైనదని నిర్ణయింపవచ్చును [నాసిక + ఇతః = ముక్కు (ద్వారా) + ప్రవేశించిన (వాడు).]

కథావిషయము

దుగ్ధకవి గ్రంథమందలికథ యిట్లున్నది—బ్రహ్మ మానసపుత్రుడగు నుద్దాలమడనుమహర్షి నిత్యబ్రహ్మచర్యవ్రతమునుబూని నిష్కాముడై యుగ్రతపమును జేయు

† కాంచీమాహాత్మ్యమున నైదాశ్వాసములప్రబంధము నిటీవల కొప్పరాజునుబ్బరాయకవి రచించి ముక్త్యాల పురాధీశ్వరుడగు వాసిరెడ్డి ముక్తేశ్వరప్రసాదనాయనికి గృతి నిచ్చెను.

‡ కాంచీపురమున విష్ణుకంచియను నొకభాగమున్నది. అందు హస్తగిరిమీద వరదరాజస్వామి వారి యాలయ మున్నది. ఇదివైష్ణవ క్షేత్రము.

మండెను. ఇట్లుండ పిప్పిలాడుడనుమహర్షి యతనియొద్దకు వచ్చి గార్హస్థ్యమును స్వీకరింపుమని యనేకవిధముల జెప్పెను. కాని యాతఁడు విసలేదు. తండ్రియగు చతురాననుడు పుత్రునికడ కేతెంచి 'యోపుత్రకా! నీవు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపు'మని యెన్నియో విధముల నుపదేశించెను. కాని యాతనిప్రయత్నమునిష్ఫలమయ్యెను. అంత పరమేష్ఠి యాగ్రహచిత్తుడై 'నీకుబుట్టిన కొడుకు తనతల్లిని నీకు వివాహమునేయు' నని యాశ్చర్యకీర మగు మాట చెప్పి తటాలున నంతర్హతు డయ్యెను. ఉద్దాలకుండును దండ్రీమాటల వమ్ముచేసెడు తలంపున ద్విగుణీకృతమైన పూనికతో ఘోరతరమైన తప మాచరించుచుండెను. ఇట్లుండ నొక్కనా డాజితేంద్రియుఁడు తన కృష్ణాజినముపై సుఖముగ నిద్రించుచుండ కలఁగా నొక యతిలోకసుందరి యగు కన్యక యుపగూహనమునేయ స్థలితరేతస్కు డయ్యెను. అంత మేల్కొంచి దిగలాంది యాధాతువును కు శేశయపుటయున నింది నశినీతంతువుల జుట్టి జాహ్నువిలో విడిచెను.

భగవత్ప్రేరితముగ నాసమయమునండే రఘుమహారాజు తనయయగు చంద్రవతి చెలికత్తెలతో జలకమాడుటకు జాహ్నువికేగి మజ్జన మాచరించుచు వీచీ డోలి కల నూకచు వచ్చుచున్న యావద్భు ముకురము నంది కొని బాల్యచాపల్యముచే నాస్రూణించి నదియందు విడిచెను. తరువాత చెలికత్తెలతో నాపె యంతఃపురమునకు బోయెను. కతిపయదివసములు గడచినపిదప నామె యందు గర్భచిహ్నములు పొడసూపెను. ఆ కన్యకాలలము యువై పరీత్యమునకు వెఱిగొంది తోడిచేడియలతో జెప్ప వారు భీతచేతస్కులై రఘుమహీజానికి నివేదించిరి. అంత నాపృథ్వీకుడు క్రోధోద్విగ్నమనస్కుడై తనతనయ నరణ్యమున విడువుడని యాజ్ఞాపించెను. చంద్రవతి నట్టడవిపాలై దైవవశమున త్రూబిందు డను తాపనోత్తముని కంటబడ నమృతానుభావు డామె నూరార్చి తనపర్ణకుటీరమునకుం గొంపోయెను. అచ్చట నాకన్యక కొంతకాలమునకు దివ్య లేజోమూర్తియగు పుత్రుని గనియెను. ముని తనదివ్యదృష్టిచే నామెయుదంతము సాంతముగ గనిపెట్టి తత్తనయునకు నాసికేతుడను పేరి డెను. ఆబాలుడు శుక్లపక్షచంద్రునికైవిడి దిన

దినప్రవర్ధమానుండగుచుండ నొక నాడు చంద్రవతి తండ్రిలేని తనయుడు స్తన్యమడుగ గోపించి "ఓరీ, నిర్భాగ్యుడా నీవు పుట్టి నాకన్నవారికి నన్ను వేరు నేసితివి. నీవుకూడ నట్లే యగుదువుగాక" యని పుత్రుని నొకపేటికయందు బదిలముగ బెట్టి సూర్య చంద్రులకును, బంచభూతములకును, సమస్తదేవతాగణములకును గేల్కొగిడ్చి నేను నిక్కమకు పతివ్రత నగుదు నేని యీయర్థకుడు తనతండ్రిపాలికి బోగలవాడని దీవించియందాకినియందు విడిచెను. ఆపేటిక మలయూరుత సంచలితోర్మిహస్తములసహాయమున మందమందముగ బోవుచు నుద్దాలకుడు సానము నేయుచుండ నతనిమోల నిలిచెను. ఆమునిపుంగవు డాపేటిక నుజూచి యాశ్చర్యము నొంది పట్టికొని చూడ నందొక బాలకుడు గాన్పించెను. ఆబానిలుయం దాత్మలేజ్య స్ఫూర్తి వీక్షించి, విస్మయమునొంది తనయూత్రమమునకు దీసికొనిపోయి తనతనయునివలె బెంచుచుండెను. కొంత కాలమునకు చంద్రవతి కొడుకైనను లేని యేకాకినీజీవితమునకురోయుచు నాయరణ్యమున వానికై వెదకికొనుచు నొకానొక స్థలమున బుత్రుని గాంచి యాలింగనమొనర్చి "నాయనా! యిక్కడ నెవ్వరియొద్దనున్నా"వని యడుగ నాపిన్న పాపడు తనయుదంతము సవిస్తరముగా జెప్పెను. అంత నామె యా ఋష్యాశ్రమమునకు జేరి తపోధనుని కొలుకు నిరీక్షించియుండ నాతాపసరస్వ డప్పుడే వచ్చి నాసికేతునితల్లినిజూచి "అమ్మా! నీవెవ్వతెవు. ఈశిశువునుజాహ్నువియందు విడుచుటకు గారణమెయ్యది"యని ప్రశ్నింప నామె తనకథ నామూల్యాగ్రముగవిన్నవించెను. అంత నామునిశ్రేష్ఠు డచ్చెరువొంది పరమేష్ఠిచేష్టలకు మెచ్చికొని రఘుమహారాజుకడకు బోయి యావద్వృత్తాంతమునుజెప్పి, చంద్రవతిని తనకు బెండ్లినేయుమని కోరగా, నామహీనల్లభుడు కృతాంజలియై పావనియగు తనతనయను విధాతృసమక్షమున మహావైభవముతో వివాహమొనర్చెను.

దంపతురెరువురును బుత్రసహితముగా నాశ్రమమునకు బోయిరి. అచ్చట సుఖముగ నివసించుచు నుద్దాలకుడు నిత్యము నగ్నిహోత్రాదికర్మముల గాలముగడుపుచుండెను. నాసికేతుడు బాలకుడయ్యు జ్ఞానమార్గమున

దృష్టినిల్పి నిత్యము జ్ఞానయోగసమాధియందు నిరూఢుడగుచు తండ్రికి సమిత్కుశేస్థుల దెచ్చుచు యజ్ఞసపర్యలు చేయుచుండెను. ఒకనాడు యోగసమాధిని వృద్ధి తండ్రికొఱకు సమిత్కుశములం దేమఱచియుండ నగ్నిహోత్రకాలాత్యయమునకు గోపించి తండ్రి కొడుకును బిల్చి “పుత్రకా సమిధల దెచ్చినావుకావు. హోమకాల మతీతమైనది.” యనిపలికెను. నాచికేతుడు సవినయముగ దండ్రితో “నాయనా, యజ్ఞాదికర్మల కంటె జ్ఞానసిద్ధి యెంతయో మేలైన”దని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అంత నుభయులకు ఘోరమైన వివాదము సంఘటిల్లెను. తండ్రి గెలువలేక “శేషం కోపేన పూరయేత్” అనున్వాయము ప్రకారము నహంకరించి కుమారుని యమనగరము జూడబొమ్మని శపించెను. నాచికేతుడు తత్క్షణమే చాపకట్టుగ పడి ప్రాణముల విడిచెను. ఉద్దాలకు డుపశమించి తననిష్ఠరకర్మమునకు లబ్ధించి శోకింపసాగెను. నాచికేతుడు యమాలయమునకు బోయి యచ్చట యమనానతి గైకొని నరకప్రదేశముం తయు గలయజూచి శమనుని దీవనలొంది, వీడ్కోలు వడసి మగిడి తనతల్లిదండ్రులకడకు వచ్చెను. తరువాత తన ప్రయాణవృత్తాంతమును, కృతాంతుని పురదర్శనవి శేషములను విన గుతూహలులైన తండ్రికిని, యితరమునిబృందమునకును సాపధానముగ జెప్పెను.

నాచికేతునికథ కశోపనిషత్తునందును, భారతమునందును గాన్పించుచున్నది. అయినను దుగ్ధకవి గ్రంథమందలికథకును భారతోపనిషత్తులయందలి కథలకును జాల వ్యత్యాసము గాన్పించుచున్నది.

కశోపనిషత్తునందలి కథ:

వాజశ్రవణుడను మునికి నాచికేతుడను కుమారుడుండెను. ఆపిల్లవాని తల్లి పేరుగాని, యతనిజననప్రకారముగాని జెప్పబడియుండలేదు. వాజశ్రవణుడు విశ్వజితమనెడు యజ్ఞమును జేయుటకు సమకట్టి తన సర్వస్వమును బ్రాహ్మణులకు ధారవోసి యిచ్చివేయుచుండగా కుమారుడు బాల్యచాపలమున దండ్రితో “నాయనా! నన్నెవరి కిచ్చెద”ని చెందుచుండూచా ర్హడిగెను. వాజశ్రవణుడు విసిగి కొనుచు “నిన్ను యజ్ఞముని కిచ్చెద”నని

కుమారుని నొప్పబలికెను. మునిమాట యహోషుముగాన బాలుడు తత్క్షణమే మృత్యునొంది కట్టెవలె క్రిందవ్రాలెను. తండ్రి మేఱలేనిశోకమునమునిగెను. నాచికేతుడు యమపురికేగి యము డింట లేకపోవుటచే నతిథి సత్కారములు జరుగక మూడురోజులు శుష్కపవాసము చేసెను. అనంతరము యముడు వచ్చి నాచికేతుని సగౌరవముగ్లసత్కరించి త్రిరాత్రోపవాసమునకు విచారించి మూడువరముల గోరుమని యానతిచ్చెను. నాచికేతుడు సంతోషించి యామూడువరముల నీక్రింది విధముగ గోరెను.

(1) తండ్రి తనయెడల నెన్నడును గోపము బూనకుండుటయు; (2) యముడు తన కనూన మగు నొకయజ్ఞవిధానము నేర్పుటయు; (3) మనుష్యుడు మరణించినతర్వాత గొందరు జీవుడుండుననియు, గొందఱు లేదనియు జెప్పదురు కనుక సత్యమేదియో తెల్పుటయు అను మూడువరముల గోరెను. యముడు వరముల నిచ్చి జ్ఞానోపదేశముచేసి యాతనిని భూలోకమునకు బంపెను.

భారతమునందలి కథ:

భారతమున నీకథ వేరొకవిధముగ గాన్పించుచున్నది. ఔద్దాలకుడను మహర్షికి నాచికేతుడను కుమారుడుండెను. ఒకనాడు తండ్రి సమిత్కుశముల దెచ్చి గంగయొడ్డునబెట్టి మఱచి యింటికివచ్చెను. అగ్నిహోత్ర సమయ మాసన్నమగుటచే గొడుకునుం బిలిచి శీఘ్రముగ నాకు శేష్కముల దెచ్చుని పంపెను. నాచికేతుడు వెల్లిచూడగా సమిధలు, పుష్పములు మున్నగునవన్నియు ప్రవాహమున గొట్టుకొనిపోయియుండుటచే దిరిగి వచ్చి లేవని తండ్రితో జెప్పెను. యుత్తిపాసాకులితుడగు ముని కోపతీవ్రమున గొడుకును, యముని జూడబొమ్మని శపించెను. బాలుడు తత్క్షణమే కుశికేతుతమైన వృక్షమువలె భూమి కొఱగి విగతజీవుడయ్యెను. ఆ కశేబరమును తన యెడిలో నిడుకొని మునిపుంగవు డేచ్చుచు నశ్రుధారలచే దడిపెను. కొంతసేపటికి నా కశేబరము దిగ్గునలేచి కూర్చొన తండ్రి పుత్రు నూరడించి యేమిజరిగెనని యడుగ నాచికేతుడు తాను యమపురికి బోతిననియు, యమునిసత్కారములబడసి పురమంతయుగలయ

జూచితివనియు, కాలుడు తనకు గోదానఘలము సంపూర్ణముగ దెలియజెప్పెననియు నిత్యాదివిషయముల నివేదించెను.

కావున నీరెండుగ్రంథములందలి కథలును దుగ్గకవి కథకు సరిపోలేదు.

* మిక్కిలిమల్లికార్జునుడనుకవి రచించిన నాచికే తూపాఖ్యానమందలి కథ దుగ్గకవిగ్రంథమందలి కథకు బహుస్వల్పభేదములు దిప్ప చాలవఱకు సరిపోవుచున్నది. కాని దుగ్గకవిగ్రంథమును మల్లికార్జునుడు వ్రాసినట్లు కానిపించదు. వీరిద్దఱేదోయొక మూలగ్రంథమునుండి యీకథను సంపాదించియుందురు. దుగ్గనగ్రంథమందు నాసికేతుడనియు, మల్లికార్జునునిగ్రంథమందు నాచికే తుడనియు నున్నట్టిదివఱకే వ్రాసితిని. ఇంతియేకాక దుగ్గకవిగ్రంథమున చంద్రవతియనియు మల్లికార్జునుని గ్రంథమందు చంద్రమతియనియు పేరు గాన్పించుచున్నది. నాసికేతునికి చెల్లెలు గలిగినట్లుగాని, అతడు యోగసమాధియం దుండి సమిత్తు శేషముల దెచ్చుటకు తండ్రినియోగమును వినకుండుటగాని— మల్లికార్జునుడు వ్రాసియుండలేదు. ఇట్లు కొన్నిస్వల్పభేదము లుభయ గ్రంథముల గాన్పించుచున్నవి.

ఈగ్రంథములు రెండు నేదో సంస్కృతమాతృక నాధారముచేసికొని రచియింపబడినవి. ఆమాతృక యేది?

దీనినిగురించి కడుదీర్ఘవిచారణ చేసి యనేకఫలములకు వ్రాసి విఫలమనోరథుడనై తుట్టతుడకు మ. రా. రా. శ్రీ, మానవల్లిరామకృష్ణకవిగారిసాహాయ్యమున పునహోలనున్న భండారుకారుపుస్తక భాండారమునుండి రెండువ్రాతప్రతులను దెప్పించి వానిలోనున్న కథ మన దుగ్గకవియొక్కయు మల్లికార్జునునియొక్కయు గ్రంథములందలి కథలకు సరిపోవుట చూచితిని; కనుక నీ

యుభయకవులు తమగ్రంథములకథలను దీనినుండియే స్వీకరించిరని. స్పష్టపడినది. రీ

మూల కథ

బ్రహ్మమానసపుత్రుడగు నుద్దాలకుడను ఋషి తపమునేయుదుండెను. ఆయన యొద్దకు పిప్పలాదు డను ఋషి యొకనాడు వెళ్లి యాతని వివాహముచేసికొనుమని యుపదేశించెను. ఉద్దాలకు డందుల కంగీకరింపక తండ్రి యగు బ్రహ్మకృష్ణకు సలహానడుగుటకు వెళ్లెను. చతురాన నుడు సహితము వివాహము చేసికొమ్మనియే హితము చెప్పచు “నీకుబుట్టినకొడుకు తనతల్లిని నీకు వివాహము నేయు”నని నుడివెను. ఉద్దాలకుడు సంతసించి పరిగ్రహణోత్సుకుడై అనుకూల కన్యకాన్వేషియై తలపోయుచు కొండొకరేయి నిద్రలో దన్నొక కన్యక యాలింగనము చేసినట్లు కలగని పతితరేతస్కుడయ్యెను. ఆచరణధాతువును పద్యపుటమందుబెట్టి దర్శింపజాటి జాహ్నవిలో విడచెను.

ఆసమయమునందు రఘుమహారాజుకుమార్తెయగు చంద్రావతి యనుకన్య (చంద్రప్రభయను నామాంతరము గూడ గలదు.) చెలికత్తెలతో వినోదించుచు మదనావస్థ నొందుచు జలక్రీడార్థము పరివారముతోను తూర్కవాద్యములతోను భాగీరథికివెళ్లి స్నానము నేయుచుండ నదియందు గొట్టుకొనివచ్చుచున్న తామరపూ వత్సద్భుతముగ తనయొద్దనిలిచియుండ జూచి దాని నందికొను డని చెలికత్తెలతో జెప్పెను. వా రట్లు దానిని తీసి యిచ్చిరి. ఆమె దర్భలను సడలించి పువ్వును వాసఁచూసెను. కాలక్రమమున నాపెగర్చుచు దాల్చెను. గర్భదోహదచిహ్నములు తల్లియగు మనస్విని చూచి దిగలాండెను. ఈమనస్విని పూర్వజన్మమున దేవతా కన్యకయైయుండి శాపకారణమున మర్త్యలోకమున నిట్లు జనించిరి. మనస్వినిదేవి తనభర్తయగు రఘుమహారాజు

* మల్లికార్జునకవి గోదారిజిల్లా, రామచంద్రపురముతాలూకా పెద్దాపురగ్రామస్థుడు. ఈయన తననాసికేతూపాఖ్యానమును పీఠికాపురసంస్థానములో గొంతకాలము దివానుపనిచేసిన వాడేపు చలనయ్యభంతులగారి జ్యేష్ఠకుమారుడగు వెంకటరావుగారికి నంకితముచేసెను. ఈ కవి 19-వ శతాబ్దాంతమువరకును జీవించినట్లు దెలియవచ్చుచున్నది. ఈయన వేగినాటివైదికబ్రాహ్మణుడు.

రీ ఈ మాతృకకథ యేపురాణమునుండి యెత్తివ్రాయబడినదో నా కిప్పటికిని ద్యోతకము గాలేద తజ్జ్ఞులు నాకు దెలియపఱచినచో కృతజ్ఞుడనై యావిషయము నిందు భోందుపరచెదను.

నకు గుమాస్తా యొక్క గర్భధారణ విషయమును నివేదించెను. రాజు కోరికించియు, గోపించియు నామెను కానలకు బంపించెను. ఆమెయార్తనాద మొక ఋషిని యామెను జూచి తిలోత్తమయో, లేక మన్మథుడులేని రతియో యని సంబోధించి యామె సర్వాంగసౌందర్యంబును వర్ణించి—అనగా కుచములు, నితంబము నాభి ఇత్యాదులను వర్ణించి—ఆమెయందంతమును చెలిసికొని తన యాశ్రమమునకు గొంపోయెను. అచ్చట నామె కొక మగశిశువు ముక్కుద్వారా జన్మించెను. కావున నాశిశువునకు నాసికేతు డనుపే రిడెను.

“నాసికాంతస్సమద్భూతః సర్వలక్షణసంయుతః;

నాసికేతు రితిఖ్యాతః మునిభిః కృతమంగళః.”

ఆయాశ్రమమున నాసికేతుడు పెరుగుచుండెను. ఒక నాడు బాలుడు స్తవ్యముకొఱకు నేడ్వ తల్లి కుపితయై “ఓరీపాపుడా, నీమూలమున నాతల్లిదండ్రుల కెడమైతిని; నీవును అట్లే యగుదువుగాక!” అని యాసాపని ధర్మగడ్డిలో జాట్టి గంగలో విడిచెను. అగడ్డి చుట్ట ప్రవాహమున గొట్టుకొనుచు నదిలో స్నానముచేయుచున్న ఉద్దాలకుని సమీపించెను. అందున్న బాలుని రోదనము విని యుద్దాలకు డాచుట్టువిప్పి చూడగా బాలుడొకడ గాన్పించెను. తరువాత తన తపోమహిమచే నాబాలుడు తనకుమారుడే యని కనుగొని తనయాశ్రమమున బెంచుచుండెను.

అక్కడ చంద్రావతి కుమారుని గోల్పోయి చింతించి యతనికై వెదకుచు నరణ్యములలో దిరుగులాడుచు నొకమున్యాశ్రమమందు వానిజూచెను. అంత నాసికేతుడు త న్నైవరు పెంచుచున్నదియు తల్లితో జెప్పెను. అప్పు డామె ఉద్దాలకునియాశ్రమము వాకిలి నలికి రంగవల్లులు పెట్టి నదీస్నానము చేయబోయెను. ఆపిమ్మట ఉద్దాలకుడు నదినుండి స్నానముచేసి వచ్చి శృంగారింపబడిన యాశ్రమమును జూచి సంతసించి యెవ రిట్లు కై నేసిరని బాలుని నడుగ దనతల్లియే యట్లునేసెనని పిల్లవాడు మారుపలికెను. వెంటనే ఉద్దాలకు డామెను బిలిచికొని రమ్మని పిల్లవానిని బంపెను.

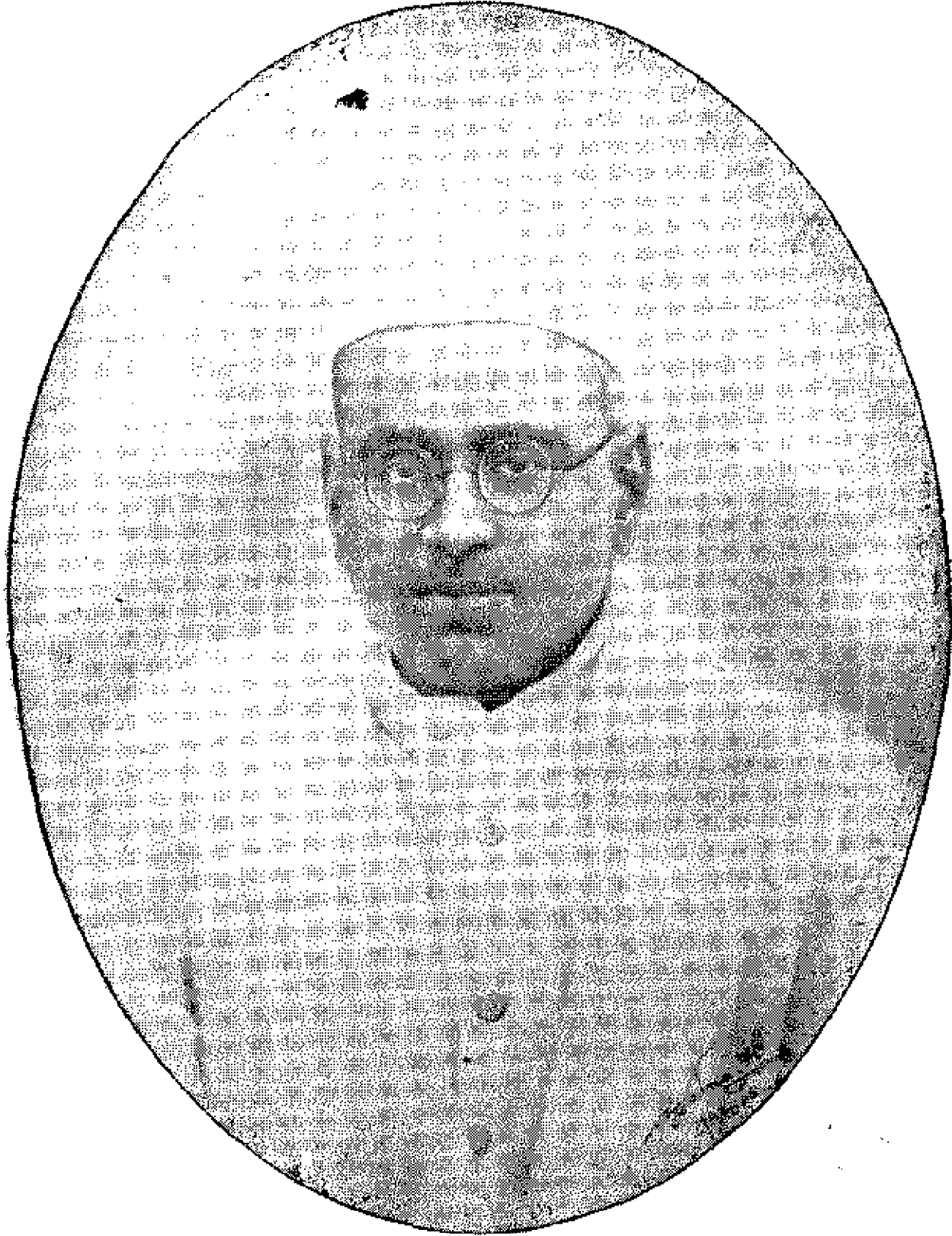
వాడు పోయి చెప్పగా నామె “నేను రాజకుమార్తెను; యౌవనవతిని; సుందరిని; ఎట్లు పరపురుషునియొద్దకుబోగల”నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి పంపివేసెను. ఉద్దాలకు డావచనమువిని ఆమెయెవరో, ఎట్లు పిల్లవానిని గనెనూ తెలిసికొనిరమ్మని నాసికేతుని ముఱలబంపెను. ఆమె తనచరిత్రము నాసికేతునితో జెప్ప నాతడు తండ్రికి సర్వము నివేదించెను. అంత నుద్దాలకుడు రఘుమహారాజునొద్దకు వెళ్లి చంద్రావతి యందంతమును తనచరిత్రమునుజెప్పి ఆపుత్రికను తనకుబెండ్లిచేయుమని కోరెను. రఘుమహారాజందుల కియ్యకొని కూతుని మనునుని రావించి మహర్షికి గూతు నిచ్చి వివాహము నేసెను.

నాసికేతుడును తల్లిదండ్రులను, తమ యాశ్రమమునకు వదిలివచ్చిరి. ఒకనా డుద్దాలకుడు కొడుకును సమీపముననున్న సరోవరమునకు బంపెను. (ఎందుకొఱకొ యిది గ్రంథనందులేదు). ఆసరోవరమునొద్ద నాసికేతుడు శివు నారాధించుచు యోగసమాధి యందు లీనుడై యొకటిన్నరసంవత్సర ముండెను. తరువాత పుష్పములు, సమిశలు పట్టికొని యింటికిరాగా తండ్రి “యింత కాల మెచ్చటనుంటివి. నాయజ్ఞవిధులు నీయాలస్యకారణమున జేడిపోయిన”వని కోపించెను. అందుకు నాసికేతుడు “సంసారబంధకమైన కర్మకంటె యోగ మెంతో యెక్కు”డని చెప్పెను. ఆపైన ఇద్దరకును తీవ్రమైన వివాదము జరిగెను. నాసికేతుడు వెనదీయలేదు. తండ్రి కోపించి కొడుకును యమాలయమునకు బొమ్మని శిపించెను. వెంటనే నాసికేతుడు క్రిందబడెను. తండ్రియేడ్వసాగెను. నాసికేతునిసత్త్వము తండ్రియేడుపును వినియాతని నూరార్చి తన వాక్సత్యమును నిల్పకొనుమనియు, సత్యముమీదనే సమస్తలోకములు నిలిచి యున్నవనియు, తాను యముని దర్శించి శీఘ్రమే తిరిగివచ్చెద ననియు జెప్పిపోయెను.

నాసికేతుడు యమునిజూచి తావచ్చినకారణము జెప్పి కృతాంతుని యాజ్ఞ వడసి పుణ్య సౌపలోకముల బూర్తిగ విలోకించి యమునిచే జ్ఞానోపదేశము బొంది మరణమున కతీతుడగునట్లు వరముచేకొని తండ్రి కడకు

ఈమునిపే రిచ్చటలేదు. ఈయన తపోమహిమచే నామెగర్భకారణమును గనుగొనలేదు.

యస్. శ్రీనివాసయ్యగారు

రంగం జాతీయమహాసభా స్వర్ణపురుష-కాహతి

అత్యున్నత సా. పుష్కరము

అత్యున్నత సా. పుష్కరము

వచ్చెను. ఉద్దాలకు డాశ్వర్యపడి “వత్సా యేమిచేసితి” వని ప్రశ్నింప యమపురీవర్ణనము తండ్రికిని అచ్చటి ముని బృందమునకును జేప్పెను.

ఈమూలకథను, దుగ్గన మల్లికార్జునుల గ్రంథము లందులి కథలను సరిజూచి సామ్యభేదములను నిర్ణయించినయెడల దుగ్గకవి కంటే మల్లికార్జునకవిగో మూలకథ యథోక్తముగా వాడికొనెనని తోచుచున్నది. ఇంతి యెకాక మల్లికార్జున కవీమూలములోనున్న అనాచిత్యా శ్శీలాది లోపముల నిశ్చేయించి, యుక్తముగు భాగముల గూడ గొంతవఱకు జేడగొట్టి కథాక్రమమును రసహీనముగజేసెను. దుగ్గకవి యట్లుచేయక మూలకథలోనున్న అనాచిత్యములను విడనాడి కథాంశములనెల్ల గొంతవఱకు స్వతంత్రకల్పనలతో మెరుగునెట్టి కథాప్రకాశికను సగ్వచిగముల నిర్మలరసస్ఫురితముగను, అనూనప్రశస్తిప్రతిష్ఠాపకముగను, కాశ్వతజగద్వంద్యముగను రచించి యాంధ్ర సారస్వతమునందు చిరకీర్తిగడించెను.

కథాసంవిధానము

ఈ అద్భుతముగు గ్రంథము నద్భుతతరముగ గవి రచించెనని ముందే చెప్పియుంటిమి. నాసికేతుని కథ ప్రాయీకముగా సామాన్యప్రబంధములోని కథలమాదిరిగ నున్నదికాదు. సామాన్యముగ నాంధ్రప్రబంధములలో దేవతాపురుషుడో, లేక రాజకుమారుడో నాయకుడుగా నుండుటయు, దేవతాకన్యయో, లేక రాజకన్యయో నాయికగానుండుటయు, వారియిద్దరియందు నుదయించిన పరస్పరానురాగము పరిణయమగువఱకు శృంగారాదిరసములతో నిచ్చునచ్చినట్లు వర్ణించుచు నొక రిద్దరుబిడ్డలు పుట్టినపిమ్మట నాకుటుంబము నైహికాష్టికసౌఖ్యస్థితిలో నుంచి కవి విడిచిపెట్టును. నాసికేతుని కథ యట్లుకాదు. ఇందు నాయకు డొకతాపసోత్తముడు; నాయిక యొక రాచకుమారి. ఈతాపసోత్తమునకు వివాహమున నెంతమాత్రము నిష్టములేదు. నాయిక యగు రాజకన్యకకు కామవికారమున నెద్దియో తెలియదు. ఉభయులు వారిహరిస్వకీయనియమానరణములలోనుండి యొంజీరులు గని విని యెరుగకయే పరిణయభలమనదగు పుత్రిభాగ్యము బొందగలిగిరి. ఇది కడు

నద్భుతముగు విషయము. పుత్రుడు జనించినతరువాత నైన గొంతకాలమువఱకు భార్య యెవరో భర్తకుగాని, భర్త యెవరో భార్యకుగాని తెలియదు. కథానాయకుడైన తాపసోత్తముడు యథాక్రమగా నిష్టాగరిష్ఠుడై తపోనియమములలో బడియుండెను. నాయికయగు రాచకన్యియ శ్శన్యాత్వము తొలగిపోయినను కామవికారము బొందుటెరుగరు. ఇట్లుండ పిల్లవాడగు నాసికేతుడు పెరుగుచుండెను. పిల్లవానితల్లి తనభర్తకొఱకు వెదకుట కంటే తనపిల్లవానితండ్రికొఱకు వెదకుచుండెను. తపోనియమనిమగ్నుడగు బ్రాహ్మణుడును, నిర్వికారయువతీలలామయగు రాచకన్యియయు శృంగార వ్యవస్థలు బొందుటెట్లు?

వారిశీవితమంతయు నాధ్యాత్మికముగు చిత్తశాంతియందే యుండి భగవంతునికి నివేదించబడియుండ పూబిల్తునిచెయిదములకు తావు కలుగుటెట్లు? పరమేశ్వరుడు హిమవత్కూటమున మహావిలయ దీప్తా పరికల్పితుడై తపమాచరించుచుండ పరమేశ్వరియగు హిమగిరి రాజకన్య నిర్వికల్ప సమాధినిరూఢి నిమిలితలోచనయై జగదీశ్వరునికొఱకు తదేకధ్యాన మొనరించుచుండ మానసముల మ్రుచ్చిలు మనోభవునకు స్థానమున్నదా? కన్నపుదొంగవలెవచ్చి కనిమిసియొనర్చినపూబిలుకాదు నిక్కముగ తుంటరియకదా!

శాంతరసవాతావరణము, భగవజ్జ్ఞాన వినోదపరిస్ఫూర్తి, నిర్వికల్పనిరూఢ యోగముద్ర, యిట్టివియేయొక కథయందలి ముఖ్యలక్షణములు. ఈ లక్షణములు చెడకుండ నాయికానాయికులకు వివాహము జరుగవలెను. సంసారక్రమము జరుగవలెను. పుత్రపుత్రికాది సంతానము గలుగవలెను. ప్రాపంచికవ్యవహారక్రమము జరుగవలెను. కథయందలి యాధ్యాత్మిక మాధుర్యము చెడకుండ కథారసపోషణము జరుగవలెను. ఇట్టి యనన్య సామాన్యసంవిధానక్రమమును గవి యెట్లు నిర్వర్తింపగలిగెనో మనము విచారింపవలసి యున్నది.

కథాప్రారంభమున బ్రహ్మమానసపుత్రుడగునుద్దాలక మహామునియు, నాతనియాశ్రమమును వర్ణింపబడినవి, నిత్యబ్రహ్మచర్యవ్రతముననున్న ఉద్దాలకునికడకు పిప్పలాదుడను మహాముని వచ్చి యాసంయమివరుని దారపరి

గ్రహణ మొనరింపుచుని యుపదేశించెను. పవంపడి తం
ద్రీయగు కమలగర్భుడు పుత్తునికడను నేతెంచి గార్వా
ప్ర్యమును స్వీకరింపుచుని యానతిచ్చెను. ఉద్దాలకు డేవ
గుడెప్పినను వినక మొండిపట్టపట్టి బ్రహ్మసర్వవ్రతము
నే నిర్వహింప సమకట్టి వైదికాచారవిధి విధానములలో
నిత్యామరకుడై యుండెను. ఈభాగమెంతయు శుచియై
నకల్పనలతో నతిమనోహరముగ నర్చింపబడినది. ఎన్నో
టైన నాధ్యాత్మిక జీవితప్రవాహమేకాని పంచేంద్రియ
వ్యాపార మిసుమంతయు గానరాదు. ప్రపంచమంతయు
శాంతమగువై రాగ్యమార్గమున గోచరింపుచున్నది చిత్తము
ల సంభవించెడు కామినీజనసంపర్కముగాని, క్రీడాజల
విహారములుగాని కానరావు. ప్రకృతికన్య జటాచక్రముల
ముల బూని, సదా ధ్యానపరవశయై యోగినీవృత్తి నాశ్ర
యించియున్నది. వట్టదములర్హంకారములు, కోకిలా
రవములు, పుష్పాపదయములు, వనవిహారములు, ఇత్యాది
శృంగారరసవిలాసములు లేక వనలక్ష్మీతాపసవ్రతము సలు
పుచున్నది. ఇదిన్యాయమే. అరణ్యములలో కాలముగడుపు
చుపవనపర్ణాంబుభక్షులైయున్న తపోధనులు వేరుమార్గము
లబ్రవర్తించుటెట్లు? ఈవిషయమంతయునే సామాన్యకవి
యైన నీవిధముగ జిత్రించును కాని మఱియొకవిధముగ
జిత్రించుటకు వలనుపడదు. దుగ్గకవివర్యుని శిల్పచాతుర్య
విశేషమిం దెక్కువగా ద్యోతకము గానేరదు.

నాయకునివిషయము వినరించితిని. ఇంక నాయికా
విషయముచూడవలెను. నాయికావిషయములో దుగ్గ
కవియొక్కకవితాప్రాగ్భూత్యము, సంవిధానవైభవము,
దౌచిత్యపరిజ్ఞత, ఇత్యాదిమహాకవిలక్షణము లత్యుత్తమము
గా గాన్పించుచున్నవి. ఈప్రసంగ భాగమునంతయు దుగ్గ
కవిగ్రంథమందును, సామాన్యకవియైన మల్లికార్జునునిగ్రం
థమందును తారతమ్యముగ బరిశీలించినచో దుగ్గకవియొ
క్క కవితాప్రతిభ యెంత యుత్కృష్టమైనదో మనకు
స్పష్టముగ తెలియగలదు.

కథానాయికయగుచంద్రవతి భరతవర్షమునంతయు
వలండసామ్రాజ్యధారంధర్యముగ, బరిపాలించిన రఘు
మహారాజుమూర్తై. రాజాంతఃపురములోనుండి, దాసీజ
నపరివృతయై, ఇచ్చామాత్రమున సమస్తభోగభాగ్యపరి

తృప్తయై నిరంతరకేశీఖినోదాసక్తయై యుండదగిన రాజ
కన్యక నిమ్మహాకవి యెంత విపరీతచరిత్రగాజిత్రించెనో
జూడుదు:

నీ. అనుదివసంబును నతిభక్తి దల్లిదండ్రు

డ్రులను నన్నలను శుశ్రూషనేయు
నతివృద్ధులైన బ్రాహ్మీపురంధ్రులతోడ
ధర్మకథాగోష్ఠిఁదగిలియుండు

సంతతంబును భాగ్యసౌఖ్యభాగ్యదములనఁ

బొలిచిన వ్రతములు సలుపుచుండు

బెద్దలు తనకుఁజెప్పిన బుద్ధిదప్పక

విమలసదాచారవిధు లొనర్చు

గాలిమియు, జిత్తగుడ్డియు, ధర్మమతియు,

దయయు, దాక్షిణ్యమును, సావధానతయును,

వినయమును, బంధుహితమును, వెరవుఁదగివుం

గలిగి చంద్రవతికన్యకాలలామ.

క. అన్నయును దల్లిదండ్రులు

మన్ననఁ దను గారవింప మహనీయములై

యెన్నిక కెక్కినగుణముల

వన్నియ గలిగించె చంద్రవతి కలమునకుఁ.

క. ఆచంద్రవతి వివేకము

నాచారము గౌరవంబు నడుకువయునునా

లోచింప నెందుఁ గానము

ధూచక్రములోన రాజపుత్రికల యెడన్.

ఈమెసౌందర్యము నాపాదమస్తకము వర్ణించుటలేదు.
ఈమెయు ద్యానవనవిహారములను, జలక్రీడలను, చెలికత్తె
లతోడి సరససల్లాపములను, వీనినైన మనసార వర్ణించు
టలేదు. అష్టైశ్వర్యములతో తులతూగుచున్న యీర్వాజక
న్యను సామాన్యసంసారుల బిడ్డవలె తల్లిదండ్రులకు సదానే
వచేయుచుండుననియు వృద్ధబ్రాహ్మీపురంధ్రులతో ధ
ర్మకథాగోష్ఠి సల్పుచుండుననియు అనవరతము వ్రతము
లు నేయుచుండుననియు, తాలిమియు, చిత్తగుడ్డియు, ధ
ర్మమతియు, దయయు, దాక్షిణ్యమును వినయమును ఇ
త్యాద్యాధ్యాత్మిక గుణులసంపత్తి గలిగియున్నదనియు
నభివర్ణించినాడు. ఇది దుగ్గకవిమార్గము.

శ్రీరాముడు సీత నడవి కంపుట ధర్మమా?

మోచర్ల రామకృష్ణయ్యగారు, బి. ఏ.

స్థిరచిత్తమూని, సర్వముఁ బరిశీలనచేసి, ధర్మవర్తనపరులై
ధి ధరణిం బరిపాలించుట, ధరాధినాథులకు విధివిధానముగదా!

చ. త్వరపడి యెన్నఁదో యొకఁడు వాక్కునవచ్చిన యట్టులెట్టులో
పొరవడి పల్కుమాటలను బూర్ణముగా సువిమర్శ సేయకే
బిరబిరఁ దానువిన్నయది వేదమటంచుఁ దలంచి కార్యముల్
జరుపుట పాడియే, సుజన సమ్మతమే, యది రాజనీతియే?

ఉ. “నిక్కమితండు దంప్యఁ డితనికొ దగినట్లుగ దండసంబునకొ
స్రక్కఁగఁజేయుఁడీ!” యని విరోధులు దోషవిహీనుడైన వే
తొక్కని దెచ్చి రాజసభ నూచినచో గతియేమి వానికి?
జక్కఁగ సత్య మారసి విచారమునెయని రాజుముగలకొ.

తే. ఘోరపాతకులను నూఱుగురినినైన-శిక్ష సేయక విడిపించ జెల్లుఁగాని,
నిరపరాధిని నొకటి దండించుటంతో-దుండగంబని నుడువదే దండనీతి.

చ. అటులగుటకొ రఘూద్వహునియట్టిభరారమణుడు పంచ నే
మిటికి సరణ్యసీమకు సమేయగుణోజ్జ్వలయైన జానకికొ?
గటకట! యెట్టిచేత? వినఁగల్గెనె యిట్టిది యెన్నఁడేని? సం
కటపడఁజేయఁజెల్లునె యకల్మషవర్తనలకొ, బవిత్రలకొ?

ఉ. “వైరిగృహంబునకొ సలిపె వాసము కొండొకకాల, మందుచే”
నేరికినైన సందయములే కలుగుకొ గద యెట్టి సద్గుణ
చారను గూర్చియైన” నని సత్సేనాకో రఘురాముఁ డీపనికొ?
దూఱుఁ దొలఁచి పావకుఁడు తొల్లి యథార్థముఁ బాటియుండఁడే!

ఉ. ఒక్కనిదృష్టి యున్నయటు లుండదుగా మఱియన్యదృష్టి యే
ప్రక్కను బూచినకొ వివిధభంగులు దాల్చిన దాటచే జగం
బెక్కరణికొ వహించు సమన్వత్తిని? గానఁ బ్రజానురంజనం
బొక్కట సేయ నెంచుట ప్రయోజన మెన్నఁడు గాఢాహేనికికొ.

శా. న్యాయాన్యాయములక వివేకమును నున్మానంబులోఁ దూచి, యన్యాయంబుక దిగఁ ద్రోచి, ధర్మగుణ విన్యాసంబునక భూమికిక శ్రేయంబుల్ పొనఁగించుటే సృపులకుక సిద్ధాంతమై యొప్పుడే ! వేయేలా ! ప్రజ లందఱకదనుప, నే పృథ్వీశుఁడెఱుఁడగుక ?

తే. ప్రజలయనురంజనమై రామువాంఛయగుట-వసమునకు ధారుణీ పుత్రినిపెననుడు! పట్టభద్రుఁడు గాక తానెట్లు లరిగెఁ-గానకును బ్రజల్ గన్నీరుగోర్చుచుండ?

ఉ. “నాసతిఁ బూతవృత్తగ జనమ్ము లెఱింగిన యప్పుడే యశస్త్రి సమకూర్చునాకు, బళిరే ! ” యని భార్యను గానలక వృథా యాసముపాలు సేయుట నయంబని యెంచెడి వారిఁ జెందదో దోసము ; రామరామ ! యెటు దోచును రాజుల కిట్టిభావముల్ !

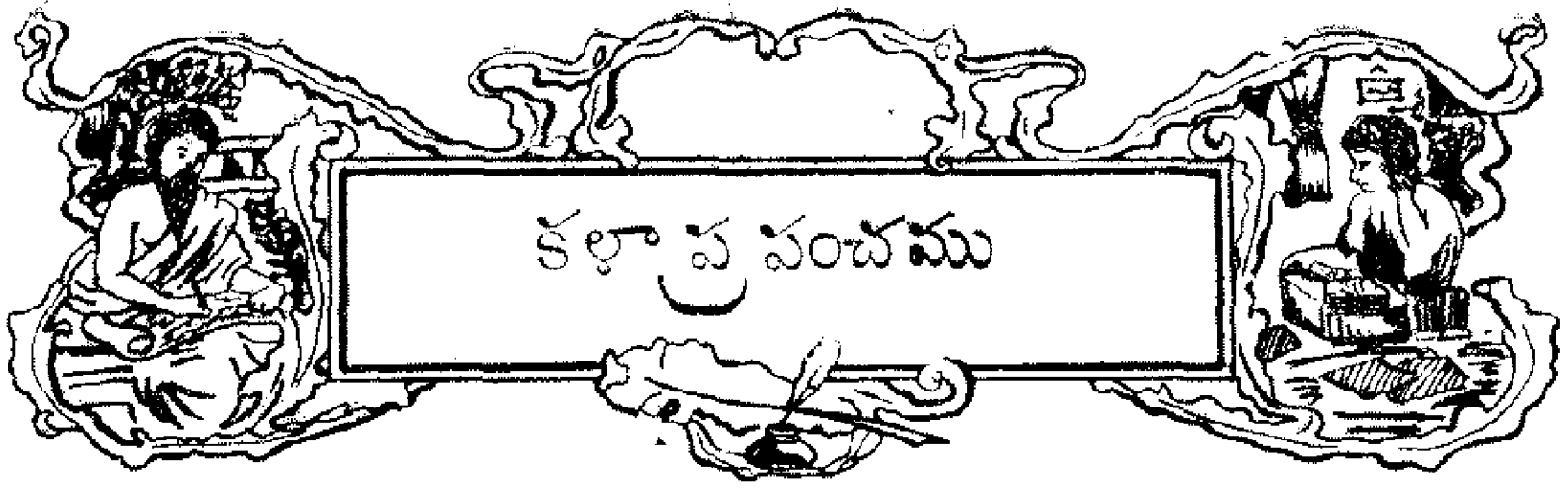
శా. నీతాదేవి పతి సతాత్వము జగజ్జీగీయమానంబుగా భ్యాతికఁజెందుటకో, సమస్తజను లొకర్ణించి, పూర్ణంబుగాఁ జేతోమోదముఁ జెందుకోర్కినొ కదా, శ్రీరాముఁ డంపెక సతిక భీతికగొల్పు మహాటవీస్థలికి; లేవే వేఱు సంకల్పముల్ ?

తే. ‘నాతి యెంతటి హేయంపుఁ బాతకంబు- సలిపినను, జూలుఁదాల్చిన చెలువయైనఁ గఠినశిక్ష కనర్హయా కనెఱువఱకు’ ననెడి ధర్మసూత్రంబైన సరయవలదె!

చ. కులగుణహీనుఁడైన రజకుం డెవఁడో దూరితంబు లొఁడఁగో ! తెలిసి యకారణంబుగఁ బతిసత్రయైన కులాంగనామణిక సిలుగులఁగూర్చుకానలకుఁ జేర్పఁదలంచెనుబో! యదేల ? హా నులను, దపోవనంబులఁ గనుంగొనఁ బొమ్మను నట్టివ్యాజముక.

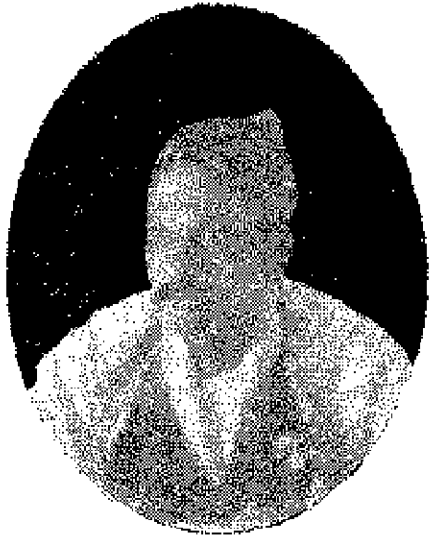
సీ. వాస్తవం బరయుట దుష్టరకర్మమై వస్తుసందేహముల్ విస్తరిలిసి, నాట్యులెల్లను దమయంతఃకరణవృత్తి ముఖ్యమైన ప్రమాణముగ గ్రహించి, యనుమానములనివృత్తిని బొంది, సంతృప్తి గాంతురొచు పచించెఁ గాళిదాసుఁ కాన సజ్జను లెన్నఁడైనను బరజన సంశయభావముల్ సరకుఁగొనరు. కలియుగపు వాఁడెయగుఁ గాక కాళిదాసు, సత్య వేయుగముననైన సత్యమెకద ! శాస్త్రచోదిత మైనట్టి సత్యబద్ధ నియమమే మన కానరణీయముకద !

మ. తనయంతఃకరణంబు త్రొప్పదొకొ, నీతకసాధ్విగా! నేటి కీ యనుమానంబులు దేవిపై ? ఇతరు లే యన్యాయముల్ ప్రేలినక జనునే జానకి నంపఁ గానలకు నిష్కారణ్య చిత్తంబునక జనులూ సాక్షులు, లేక మానసమ, చర్చల్ సేయుడి పాఠకుల్ !

కవికొండల వేంకటరావు గారు, బి. ఎ., బి. యల్.

మనవని జీవితచర్యలు రెండువిధములుగల దోయి. కొన్ని పరిమితములు; కొన్ని అపరిమితములు. పరిమితములగున వాతండు కల్పించుకొన్నవి. అపరిమితములగున వాతండు కల్పించు కొనకయే యతనికి లభించునవి. ధనార్జనము

వ్యాపకర్త

కల్పించుకొనునది. పాతశాలలయందు, గళాశాలలయందు జేరి పఠించుటలు మనుజుడు స్వబుద్ధిని కలిపించుకొనునది. దేశసేవ, భగవదారాధన యట్టివి. వీనియన్నింటియొక్క సర్వసామాన్యలక్షణమిది. ఆయాకార్యముల నొనర్చునతని మానసమున నొక సువ్యక్తమగు నాశయము, నదియొక్క యావలి యొడ్డులాగున బాడగట్టు.

ఈమితచో బరిబంధితములగు కార్యముల నడుమనడుమ మన మొకచెట్టువైపున కూఱక చూచుచుందుము. వినోదవంతంబగు నాకసపు వంపునే తెప్పల వ్రాల్చుచుందుము. ఒక కొండ పొడవునంటి దృగంచలముల నెత్తుచు నెదో

యఖండపుటాహ నుట్టుత లూగుచున్నాము. అది మన కాకలి దీర్చునదికాదు; దప్పి కార్చునదికాదు; ధనము కూర్చునదికాదు. చూపులోనే, యూహలోనే మన ల నది య పా ర పు ట వ్య క్త సం ద ర్భ సంబంధం బొదివికొని యొకవిధ మగు ననాదిస్వరూపమును, ననంతలక్షణమును బగటుచుండు. అది, తనంతన, మనలో దట్టుచు మనకు విరామప్రశాంతం లొడగూర్చు. దానికి మన పై నుండుసంతతి యభిలాష మనకుఁగూడ దానిపై నుండునా? అది మనలో నిలిచియుండు. లేనిచో నయ్యది తాత్కాలికమగుచు పెరిగియునున నగోచరమగు. మన మెప్పటి చొప్పునఁబరిమిత కార్యనిమగ్నుల మగుదుము. ఈ పరిమితకార్యములం గలసిమెలసి మన కల నడునట్టి మితితేని యాయూహాసందర్భమే కళ. దాని వాతావరణమే కళాప్రపంచము. ఈ కళపొంటె మన కడకంటిచూడ్కి సారిం చుట లాధనార్జనాదుల్లందు దృష్ట గొనుటం తటి నిసర్గమో యంతటినిసర్గమును—మన ము దానిం బోనాడక పోషించుకొనువార మగుదుమేని ఆకళ మనముందు నిరంతరము సాక్షాత్కరించి యుండునదియ. ఎంతవఱకు మనము స్వార్థమును విడిచి యవ్యాజముగ

లభించు నాకళ నాశ్రయింతుమో అంతవఱకు మనజీవితము లనంతశోభను, నవ్యక్తానందము నను నోలాడు.

ఈకళ యననేమి? అది ఎట్లు పెల్లడిపఱు పఱచుచున్నది? దానికింగల యెక్కువపాటు తక్కువపాటు లెట్టివి? దాని నెట్లాశ్రయించుటయని యోజన నొసర్పఁబూనినచో నెంత కాలమైనఁజాలదు; వ్రాయనెన్ని పుటలైనఁబట్టు. ఏమనః చూచుట మొదలిడుదుమా, అది పిఠిలి కాదిబ్రహ్మపర్యంత మొక్కతెఱంగున కాలరేఖల, నవకాళరేఖల, ఊహారేఖల, చేష్టారేఖల, నాయ్యార మొలికించుచుండు. లయకారుఁడు నటరాజుగఁ దాండవంబాడు. బాలకృష్ణుఁడు తన చిన్ని బొజ్జనీరేడుజగమ్ములందాల్చి యావు లింత సమ్మకఁచెఱుపాటుఁగొల్పు. ఎందువిన్న మృదుమధుర మంజులాలాపమే; ఎందుగన్న సుందరవదనారవిందమే. పాములవాఁడు నాగ స్వరమూఁడు. కోడెత్రాచు పడగెత్తియాడు. తెల్లతామర వికసించు, నల్లతుమ్మెద పరిభ్రమించు. గొల్లపిల్ల పాలగంపనెత్తి పైమోచి కొనుచు మట్టెలరవళిఁ జేలగట్టునే నడయాడు. గోపాలుఁడు మందస్మితహ్నున నట్ట పడగొట్ట నుంకించు. కళాప్రదర్శనమున కుదాహరణము లుగొన సమకట్టదుమా, దానికి మొదలెందు, తుదయెందు? అనాది—అనంతము. కళ నీచెఱంగునఁ బ్రదర్శనదృక్పథమున వీక్షింప దొరకొన్న యది దొరకనే దొరకదు. ఏమన;

జీవరాసు లసంఖ్యములు; జడ మనూహ్యము. ప్రతిపదార్థమును కళ ప్రదర్శించుచునే యుండు. ఆప్రదర్శన మొనరించు

నంతనే ఆపదార్థ మాకళను జూఱఁగొనుచు స్పదని మన మనుకొనరాదు. దానికిఁ దన సౌందర్యాతిశయము, సౌరభవ్యాప్తి తెలియ కుండనే గులాబిపువ్వు వికసించుచున్నది. (తెలిసియున్నను వ్యక్తపఱుప జాలకున్నది.) ఒకానొక లేగదూడ నిక్కిన చెవులతోఁ బూలము సడుమ నిలఁబడియుండియు నట్లు తాను నిలఁబడుటలోఁ దాను గళను బ్రదర్శించుచుంట నెఱుంగక పోవచ్చు. (ఎఱింగియున్న మేలే. ఆత్మశక్తి యొకమెట్టు పైకెక్కిన యదియే.) అంతవఱకే! మన చుట్టునుంగల పెక్కుమంది రయితులు, పామరాంగనలు, ఆవ్యక్తపు శిశు పులు తాము ప్రదర్శించునట్టి కళను వారెఱుంగనే యెఱుంగరు. ఏమనః మనము వారిని గ్రచ్చి ప్రశ్నింతుమేని వెఱ్ఱితనమును, బేల తనమును వెలిపుత్తురు. కావున కళను బ్రదర్శించుసంతఁ దత్ప్రదర్శకు లయ్యది గ్రహించు చున్నారని మనము తలంపఁజనదు. ఆగ్రహించు శక్తి వేఱు. తత్కష్టత్వ మొకకొందఱికి కల్గి యుండు. ఆ యున్నవారిని మన మీవ్యాస మునఁ గళాభిజ్ఞు లందము. ఈ యభిజ్ఞు లేమి చేయుచున్నారు? కళాప్రదర్శనమున నాత్మ దృష్టిని లీనమొనరించుకొనుచు సద్దానిని దమ సుముఖిమ్ముల వ్యక్తీకరించుచున్నారు. లలితా రుణ ప్రభాకోమల కరోష్ఠబింబోదయ సము దితంబగు-నుదయగిరి వీక్షించుచుఁ దమదృష్టి సద్దాన నుపమాద్యలంకారములం గుర్తించి మొగముల మొలకనవ్వులెత్త “ఎంత కోమల, మెంత సుందర, మెంత శుభోదయం,” బని యుత్కంఠ నుపాసించుచున్నారు. ఆయుపాసన

యెంతవఱకుండునో యంతవఱకు వారు తది
తరమునెల్లను మఱచి యానందతత్వము లగు
చున్నారు.

అట్లు చేయుటలోఁ గొందఱు తవ్వజ్జులు
తమకుఁ గల్గిన యాత్మీయైకవ్యక్తిత్వము నేమఱి
గూఁకళచే నుపనీతులగుచున్నారు. కొందఱు
స్థైర్యమువక దానిని దమ కనువగుశత్రుంగున
సడిపించుకొనుచున్నారు. కళోపనీతుడగు నా
తఁడు తాఁగనునట్టి కళను విశ్వకళయందు లీన
మొసరించుకొనుచు విశ్వవృద్ధయము నాక
ర్షించుకొనుచున్నాఁడు. కళోపాసనఫలననాతఁ
డు మోహము, రాగము, తృప్తి పోయి విషమ
రఁ గాంచుచున్నాఁడు. కళను కళకొఱకయియే
కైవారము నేయుచున్నాఁడు. కేవలాభిజ్ఞుడై
కళ నానిమేషమునకుఁ దనయొక్క హృచ్చాం
తికై, చిత్తశుద్ధికై, పరికల్పన మొనరించు
కొనుచు మఱుసటినిమేషమున దానిని విడ
నాడుచున్నాఁడు. ఆతని కాత్మదృష్టియేకాని
విశ్వదృష్టి యుండదు. కళయందలి వివిధభం
గులు, పెక్కురంగులు, చిన్నెలువన్నెలు,
హఁయలు లయలు, సమస్తము నాతఁడు కొల్ల
గొనఁ గల్గువాఁడుగాని, వానివలనఁ దనహృద
యరసము లెట్లుబుకునవియో తెల్లమొన
రించు కొనఁగలఁడుగాని, సర్వసాధారణమగు
పరమాత్మ నెట్లు తిగుచుకొనినదియో తెలి
యఁడు. అట్లు తెలిసికొనుట కెంతయో యో
షిక, నిగ్రహము, కాలము, త్యాగము కావలె.
ఆవి అతని కుండవు. సరస్సుడే—కాని ఏతత్ప
రసత్వము తక్కుంగల జీవితచర్యలతోపాటు
స్వార్థపు బ్రకృతిగనే యతనియందుఁ బరిణ

మించియుండు. అతఁడు కళను గుఱించి ఇలి
కినా, విమర్శించినా, కీర్తికొఱకొ, ధనము
కొఱకొ, పలుకుబడికొఱకొ—

కళోపనీతుడగు మహానుభావుఁ డట్టిండు
గాఁడు. ఋశ్యశృంగుని భంగి నాతఁడు:

“నన్నును గాఁగించుకొని
నావదనంబునకున్ నిజాస్య మా
సన్నముచేసి యొక్క మృదా
శబ్దము నేనె మనోహరంబుగా
నెన్నఁడు నట్టిశబ్దము ను
నీశ్వర! మున్ విని యే నెఱుంగ న
య్యన్న వబ్రహ్మచారిముఖ
మంబురుహంబు సమంబు చూడఁగన్

అని నిర్లిప్తత వెల్లడించు.

తాదృశంపుటపనీతులే యుత్తమ కవు
లు, ఉత్తమ చిత్రకారులు, ఉత్తమ శిల్పులు,
ఉత్తమ గాయకులు, ఉత్తమ విమర్శకులును.
వీరి సుకృతులఁ గళాప్రపంచము సువ్యక్త
మగుచు నిత్యైముఁ బోషింపఁబడుచున్నది.

వీరలు కళయందుఁ దన్మయులయి తారే
కళాంశంబులుగఁ బండిగట్టుచు,—లోకమూ
హింపలోకయబ్బురపాటుచెంద,—నిర్వికారత,
నిరహంకారత, నిరాడంబరతలతో నింగినొప్పు
కడ చుక్కభంగి నివ్వటిల్లువారలు. వారి చేనే
తలఁ గళాప్రపంచము క్రొంగొత్తగ మాలుచుఁ
బరిపూర్ణవికసనము నంది యందగించుచున్నది.
వారి ననుకరించుట కొక్కటే తెన్ను. ఆత్మ
కుఁ దిన్నందన మున్నఁ గళాస్నాతకుఁడు
వరింపఁబడుచున్నాఁడు,—

బాల! యీలీల దుఃఖింపఁ బనియదేల ?

చల్ల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు

చెలుపు మీఁజెడుమోమునఁ జిలుచెమటలు-గ్రాలఁ, గన్నుల సశ్రులు రాల, మేను
వివశతనుఁబొంద, నధరపల్లవము నదర-బాల ! యీలీల దుఃఖింపఁ బని యదేల ?

ఉ. తోడియనుంగుబాలికలతో విహరింపఁగలేక యిచ్చుట
బోడినుఁ దక్కి బేలవయి ' బోరన ' నేడ్వఁబనేయి? తల్లి ! ని
న్నాడిరె ? కారుకూత లెవరైన వచింపఁగదమ్మ, మోముటల్
వాడఁగ నేడువకదగునె ? లాతివిధంబున వెఱితిల్లిరో !

శ్రీ. తొలుదొల్లఁ బుష్పఢోలల నుంచి వీచు నన్నయకునై యింతగా నడలె దొక్కొ!
నినుఁగూడి మోదసంజనితమానసుఁడైన తిక్కనకొఱకుఁ జింతించెదొక్కొ!
భావకవిత్వసంపద నిచ్చి లాలించు నెఱ్ఱనకొఱకు దుఃఖించెదొక్కొ!
నిరుసమాలంకారగరిమ నెలమినిఁగూర్చు శ్రీనాథునకుఁ జింతఁజెందెదొక్కొ!
ప్రేమసన్మార్గమున నడిపించినట్టి-భాస్కరునకీవు దుఃఖాప్తిఁ బరగెదొక్కొ!
యమృతమయవాక్య సమితిని న్నాదరించు-సోమకవిచంద్రునకు నింత సోలెదొక్కొ!

శ్రీ. సలలితబాలరసాలపల్లవఖాదియగు పికంబొల్ల దాహార మరయఁ
బరికింపఁ గలకల స్వనమెల్ల విడనాడి విలపింపఁదొడఁగె నీవెఱ్ఱిచిలుక
గమనలాలిత్య మాకలహంస విడనాడి జడత వహించె నాశ్చర్యమొంద
నిలచినచోటనే నిలచి చూచుచునుండఁ జకితయై లేడి గ్రాసంబు మాని
కమ్మబూఁదేనియలఁద్రావి " యు " మృతంచు-బాటఁబాడెడి నీ యెబడేటి పాటఁ
బాడుటను మానె; నీ విట్లు పరగుచుంట-వీడు మిఁకనైన దుఃఖంబు వెఱితిల్లి !

చ. సరసశరీరపుష్ప సదృశంబగుమే నిటు వాడనేల ? నీ
తరువులు రాల్చెఁ బూవుల నుదారత సశ్రుల నించుభంగి, నో
తరుణి ! వరింతు సత్కవులు, దధ్యము సావచనంబు; దుఃఖముల్
దొరగి సుఖంపుమమ్మ, యిటు దుఃఖమునొందకుమమ్మ, నిచ్చులుక.

ఉ. ఏడువకమ్మ, నిన్ను వరియింపఁగలారు ధరాతలంబునక
వేడుకమీఱునుందు రిక, వేమరుఁ జెప్పఁగనేల? నందు నీ
కీడగువానిఁజేరి సుఖయించెదవమ్మ, సతంబు దై వముక
దొడగునమ్మరో, కవివధూమణి యంచు వచింతు సజ్జనుల్

శం. అని యీరీతినిఁ గవితా వనితను నోదార్చె సుకవి స్వప్నంబునఁ దా,
గని " నిక గుకవులుండ్లకొన"రని; యీ భావరబులోక మతయుక సదయక.

సర్ జి. యస్. వివస్వామి అయ్యగారు
అక్కిలియ్యల సమావేశమయిన
మితవాది మహాసభాస్థానస్థులు

టి. ఆర్. పూకనుగారు
కం బాత్తయ మహాసభాస్థానస్థులు-గోహతి

సింధిత మన మోహన మాలవ్యగారు
మోలకూరు మహాసభాస్థానస్థులు-గోహతి

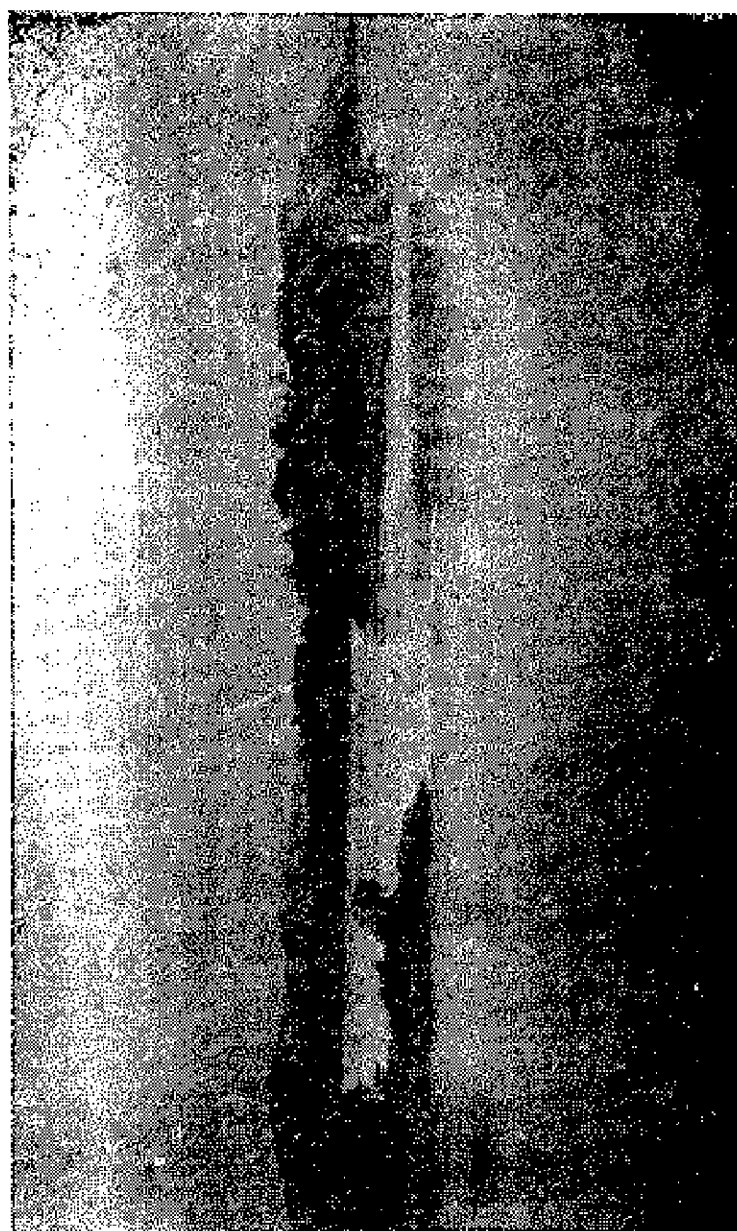
౪౧ వ జాతీయమహాసభ - గౌహతి

నార్సబూకు ద్వారము

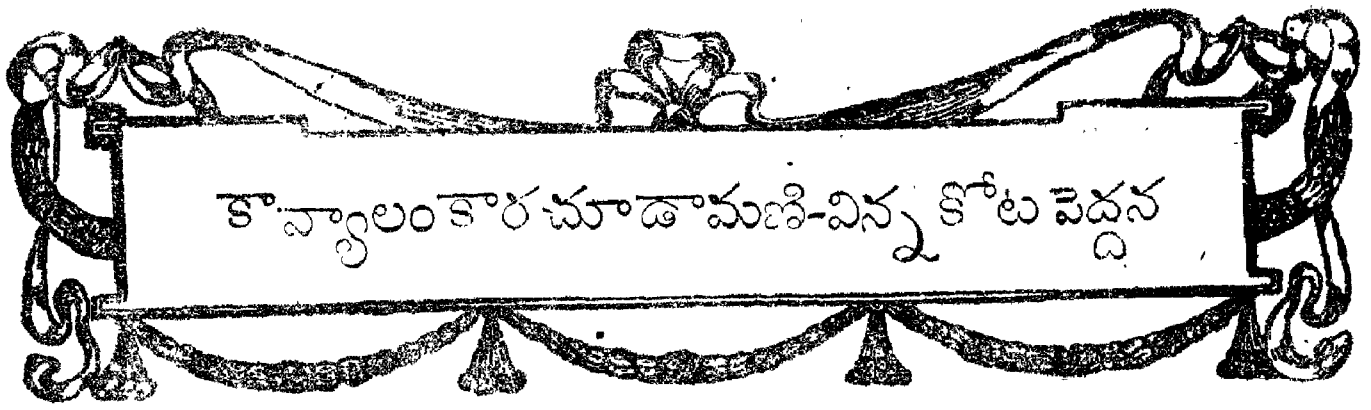
నార్సబూకు ద్వారము - మరియొక దృశ్యము
కుశాపూన శుక్రేశ్వరదేవాలయమునది.

ఉమానందదేవము లేక కేవలీవి.

ఉమానందదేవము - ఈశ్వరదేవ దేవస్థానమునది.

విద్వాంసా రూపి రామమూర్తి శాస్త్రి గారు

అంధ్రాలంకార గ్రంథములలో నెల్లఁ జూచిన మనఁదగు నీ కావ్యాలంకారచూడామణిని విన్నకోట పెద్దనకవినరుఁడు రచించి శ్రీచాళుక్యవిశ్వేశ్వరరాజునకుఁ గృతియొసంగెను. “ఈచాళుక్య విశ్వేశ్వభూపతి మనుమఁడగు నృసింహభూపతి క్రీ.శ. 1403 వ సంవత్సరప్రాంతమునఁ బంచతీర్థమునందలి ధర్మంగేశ్వర స్వామికి నాలయమును గట్టించిన ట్లాకశిలాశాసన మగ పడుచున్నది. తాతకును, మనుమనికిని నేఁబడియేఁడు లంత రముండునని యంగీకరించినచో క్రీ.శ. 1850 సంవత్సర ప్రాంతమునఁ గృతిపతియగు చాళుక్య విశ్వభూపతి యుండుట సంభవించును. కావున నీగ్రంథము క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్ది మధ్యకాలమున రచింపఁబడియుండును.” అని కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు గ్రంథకాలమును, గ్రంథకర్త కాలమును దేటపఱచి యున్నారు.

మఱియు నీగ్రంథమునందలి చతుర్దశంబమోల్లాసములలోఁ బేర్కొనఁబడిన గుణాలంకారభాగములందప్ప దక్కినభాగములన్నియు సామాన్యముగఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించియే నాంధ్రీకరింపఁబడినవి గాన నీ గ్రంథము కాకతీయద్వితీయప్రతాపరుద్ర దేవాంకితమై క్రీ. శ. 1820 ప్రాంతమునఁ బుట్టిన ప్రతాపరుద్రీయము నకుఁ దరువాత రచింపఁబడియుండునని నాకుఁ గోఁచుచున్నది.

సామాన్యముగ గ్రంథమంతయుఁ బ్రతాపరుద్రీయమునే యనుసరించుచుండుటంజేసి ప్రతాపరుద్రీయానుసరణము సోదాహరణముగఁ జూపుట యనావశ్యకము. వివరము మచ్చునకై కొన్నియుదాహరణములఁ జూపెదను:

మూలము: నూపదానాం పరాఽన్యోన్యమైత్రీ శయ్యేతి కన్యజే.

అంధ్రీకరము: మృదుతరమై యెండొంటికిఁ బరమిత్రతగలిగి నొడువు పలుకులలోనక బాదతెడునర్థం బెచ్చట నదలించి శయించు శయ్య యనఁగా నదివో.

మూ: అర్థగంభీరిమా పాక స్స ద్విధా హృదయంగమః; ద్రాక్షాపాకో నారికేలపాకశ్చ ప్రస్ఫుటాంతరా.

అం: పాక మనంగా నర్థని రాకులగంభీరయుక్తి యదియిరుదేబఁగై లోకమునఁ బేర్చుద్రాక్షా పాకంబును నారికేలపాక మనంగాన్.

మీఁద నిరూపింపఁబడినయుదాహరణములలో యతి ప్రాసముల నిమిత్తము, పద్యపాదపూరణార్థము ప్రతాపరుద్రీయలక్షణములోలేని మాటలు క్రొత్తగాఁ జేర్చఁబడినవి. ఇంక మక్కికి మక్కిగా నాంధ్రీకరించినస్థలములను గొన్నింటిని జూపెదను.

మూ: శ్రుతికటుయాప దోషనిరాకరణాయ శాకుమార్యం మతమ్.

అం: శ్రుతిపరుషతమాస్పృహతై మతికర్తవ్యంబు సాకుమార్యము చెప్పక.

మూ: గ్రామ్యదోష నిరాకరణాయకాంతి స్వీకృతా.

అం: చతురతఁగాంతి ఘటించుట వితతగ్రామ్యార్థహరణ విశ్రుతిజేయుకా.

మూ: అస్పష్టార్థ నిరాకరణాయార్థవ్యక్తి ర్మతా.

ఆం: కృతులని పుష్టార్థ ప్రవి

మాతిక్తైశ్చ నానుసంగవలయు నర్థవ్యక్తికా.

మూ: న్యూనాధిపవనిరాకరణాయ సమ్మితత్వంవతమ్.

ఆం: వితత స్యానాధిపవన

యతిహతికై సమ్మితత్వం నో ఘృం గవివికా.

మూ: అనుచితార్థ నిరాకరణార్థముదాత్తతాస్వీకృతా.

ఆం: అనుచితార్థ నిరాకరణార్థమిహి

నగనుదాత్తతరగావ్యంబులందుఁ గనుప.

మూ: విసంగి నిరాకరణాయ జ్ఞాన్విత్వం మతిమ్.

ఆం: యుక్తపాదవిసంధి విద్యుతియొనయు

పనికి నూర్జస్వికర్ణంబు పద్యములను.

మూ: పతత్ప్రకర్ణ నిరాకరణాయ రీతి రిప్తా;

క్షిప్తపరిహారాయ ప్రసాదో మతిః.

ఆం: శుడిబతత్ప్రకర్ణ దోషపహతికినై

యుక్తరీతిఁ గావ్య మొగి నొనర్ప

సప్రతీతికపరిహారంబు కొఱకు

సుప్రసాదగుణముఁ జొనుపవలయు.

మూ: అస్థిలపరిహారార్థ ముక్తి స్వీకృతా

మృత సంస్కారపరిహారార్థం సాశబ్దమిష్టమ్;

ప్రకృమథంగ నిరాకరణాయ సమతామతా.

ఆం: మృత సంస్కృతిమానుటకై

యతిమధుర సశబ్దవృత్తిమను నొనరింపకా

ప్రతత ప్రకృమథంగా

హతికై సంక్రమత మార్పనగు నండు బుధుల్.

ప్రేయోఽలంకారము దా

ప్రేయంబగుఁ బరుషకోష నిశితకొఱకై

చేయఁదగునూక్తితంత్రము

హేయశీలంబు దొలంగ నెగుమటకొఱకై.

ఇశ్లే యచ్చటచ్చటఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి మక్కికిమక్కిగా లక్ష్యములును అంధ్రీకరింపఁ బడినవి.

మూ: వ్యర్థాపాద బాహూనా

మమీషా మీదృశాం దృశామ్;

కళం సహమహా శిధి

క్రతిసం హంత చీవితమ్.

ఆం: జగతి నెనిమిదింటి సగముతో సగమును

భుజయు లాహనులులఁ బొల్లులనునె

భూపతులకు నన నపుష్టార్థమర్థార్థ

పదము లర్థపుష్టి పదముగామి.

మూ: బాహ్యుక్తిన్న సేత్రాణి

ముఖా న్యంగ మృగీదృశామ్;

హిమదూషితపత్రాణి

ఘముదానీవ నిర్బుదామ్.

ఆం: బాహ్యుక్తికర్ణమైయిష్టో బంధితమాయ

హంచునిండివతో గప్తవ్య మాడ్కిననిన

సప్రసిద్ధోపమార్థమై యడరుసండు

కుముదచూళిముల కుపమాప్తి గూడకునికి.

మూ: కానాను గదనా యస్య కాకతీయస్యభూపతే;

యశఃప్రతాపయోర్యగ్నో సూర్యానందమసావపి.

జ్ఞానజ్ఞానముఖాః కాంతాః కాననే మాలవేళితుః;

గ్రీష్మే నవ్యశి వాన్లునపద్మోత్పల చినావిలాః.

ఆం: శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్య

త్వావరుక్తిరిప్రతాపమహిమలతో రా

శివేంద్రవరముత్తులు

కావించురు చెలిమియనంగఁ గ్రమభంగ మగుకా.

వికలముఖులైన యరివహుటికలు క్లాంత

నలినకైరనలగు గ్రీష్మ నదులభంగి

నైరి నా నధికోపమ యయ్యో నరయ

నందుఁ గైరవ ముపమకు నధిక మగుట.

ఇట్టి వివేకములు గలవు; కాని విస్తరభీతిచే

మదాహరింప నైతి.

ఇందుఁ జతుర్థపంచమొల్లాసములలోఁ బేర్కొనఁ

బడిన గుణీత్యలంకార సందర్భములు దండికావ్యాదేర్ప

ము ననుసరించి రచింపఁబడినవమటకుఁ బ్రతాపరుద్రీయ

మునందువలెఁగాక యిందుఁ బంచాశ్చార్య ననుసరించి

గుణదశకము సంగీకరించుటయు, దండ్యక్తాలంకార లక్ష

ణములతో నిందలి యలంకారలక్షణములు సరిపడి

యందుటయు, దండివలెనే తత్తదలంకారములక్రిందనే తత్తద్దోషముల నిరూపించుటయు, నిర్దేశ తుకముగ నలంకారములవరుసయు సరిపడియుండుటయుఁ గారణములు గాఁజాలును.

కావునఁ బైని నిరూపించినకారణ సమూహముచే గుణాలంకారసందర్భములు దండికావ్యాదర్శము ననుసరించి రచింపఁబడినవని చెప్పక తీరదు. 'రీతి రాత్మా కావ్యస్య', 'రీతిశ్చ గుణవిశిష్ట పదరచనా' అను వామన సూత్రము ననుసరించి పెద్దన,

గీ. అభిలకావ్యంబులకు రీతులత్వ యంగు;
ప్రాణదశకంబు వానికిఁ బ్రాణమరయ;
ధర నలంకారమతని భేదముల నవియు
పెక్కు; లొక కొన్నితగఁ గానిఁజింతుఁ దెలియ.

అని రీతిలక్షణమును గల్పించెను. దండియు దశగుణ విశిష్ట పదరచనయే రీతియని యంగీకరించెను గాని యట్టిరీతిని గావ్యాత్మగా నంగీకరింపక కావ్యశరీరముగా నంగీకరించుచున్నాఁడు.

మూ. శరీరం తావదిష్టాథవ్యవచ్చిన్నాపదానలీ ... ..

కావున రీతిలక్షణము వామనసూత్రము ననుసరించి కల్పింపఁబడినదని చెప్పవలసివచ్చినది. కాని 'రీతి రాత్మా కావ్యస్య, రీతిశ్చ గుణవిశిష్ట పదరచనా' అను వామనసూత్రములోని 'ఆత్మకా' శబ్దమునకు మనసుగాక శరీరమర్థమని యొప్పినచో వామనఁడును 'తైశ్శరీరంన కావ్యానామలంకారాశ్చ దర్శితాః, శరీరంతావదిష్టాథవ్యవచ్చిన్నాపదానలీ' అనుదండి మార్గము ననుసరించియే రీతిలక్షణమును నిరూపించెనని చెప్పట కవకాశముగలదు. మొత్తముమీద ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్న పదావళియే వామనుని రీతి యగుచున్నది. కానఁ బెద్దనయుదండిననుసరించియే రీతిలక్షణమును నిరూపించెనని చెప్పట కవకాశముగలదు.

మఱియుఁ , గావ్యాదర్శ ప్రతాపరుద్రీయముల శేనట్టియు, నాహిత్యదర్పణాదులం దగుపడునట్టియు లాటికారీతి, ధీరాధీరాదినాయికా భేదములు, నృసింహ సంకరము మున్నగు నూతనవిషయము లిందుఁ జేర్చఁబడినవి. ఇక గుణరీత్యలంకారసందర్భములకు దండికావ్యాదర్శముమూల మను సంశయముదిక్కుత్రముగఁజూ పెదను.

దండికావ్యాదర్శమునఁ దత్తదలంకారములక్రిందనే తత్తద్దోషములను, దత్తద్దోషములకు గుణత్వమును బ్రతిపాదించియున్నాఁడు.

మూ. నలింగవచనే భిన్నే నచ న్యూనాభికోపమే,
ఉపమాదూషణాచూలంయత్రోద్వేగోనధీమతామ్.
స్త్రీన్మగచ్ఛతి మండోయం, సక్త్యేషాస్త్రీపుమానిన,
ప్రాణాఇవప్రియోఽయంమే విద్యాగనమి వార్జితా.
భివానిన మహీపాల! దేవరాగో విరాజతే,
అల మంకుమతః కక్షా మారోఘం తేజనా నృప!
అ స్త్రీన కశ్చిదుక్వేగఃప్రయోగోవాగ్విదాంయథా,
హంసీహ ధనల శ్చంద్ర స్సరాంసీ వామలం నభః;
భర్తృయుక్తో భటస్త్యేన భిగ్యోతో భాతి భానునతో.

ఇట్లే కావ్యాలంకారచూడామణిః త్తయమున్న పమాదోషములకు గుణత్వమును నిరూపించి యనంతర ముపమాదోషములను, దండిప్రకరణమును గ్రహముగా నాంధ్రీకరించి నిరూపించెను.

క. లింగంబుల వచనంబుల

భంగులు హీనాధికతల పాటియు వీడ్పా
టుంగదిరిన నుపమకు నిం
పుంగలుగంజేయునంగు బుధులు వితోక్తికా.

గీ. అరుగుచున్నాఁడు పేడివాఁడతివవోలెఁ

బలకుచున్నది పుగుఱుని పగిది నింతి
ప్రాణములు నాకు నీతఁ డుపార్జితార్థ
మిన్నివిషయలు ననినను నెసఁగు నుపమ.

క. దేవా, నీచందంబున

దేవేంద్రుండొప్పు నచట దినకరుగతి ను
ర్వీనరుఁడు తేజమున సం
భావితుండెన్ నుపమ చెల్లు ప్రాశస్త్యమై.

గీ. హంసివోలెఁ జంద్రుఁడపీదాతుఁడు, నభంగు

కొలఁచలట్లు సిడము, తుక్కువోలె
నించు బంటుపతికి నిమఁబోలె భిద్యోత,
మనెడు నుపమ లపహసనకరములు.

[రమ్

నో. ప్రసిద్ధపాశువ్యావృత్త్యా యత్కించిత్కారణాంత
యత్ర స్వాభావికీర్వం వా విభాస్యం సా విభావనా.

అను కావ్యాదర్శములోని విభావనాలక్షణ మీక్రింది విధమున నాంధ్రీకరింపఁబడినది.

గీ. సహజవిఖ్యాత హేతువు జాతివిడిచి

కారణాంతర కల్పన కథనమొండె

గామవిహిత స్వభావసంగతియ యొండె

నమరఁ బల్కు విభావనయంద్రు బాధులు.

పెద్దన గుణరీత్యలంకారసందర్భముంతయు సరిగా దండి ననుసరించియే యాంధ్రీకరించియుండుటచే ది జ్ఞాత్రముగా నుదాహరించి విరమించితిని. కావ్యాదర్శమునందువలెనే యిందును నలంకారములు యథాక్రమముగ నిరూపింపబడినవి. కాని కావ్యాదర్శమున నలంకారములుగాఁ బరిగణింపఁ బడని యుదాహరణకొఱ్ఱులును, భావికమును, నిందలంకారములుగాఁ జేర్చొనఁబడినవి. మఱియుఁ గావ్యాదర్శమున నలంకారముగాఁ బరిగణింపబడిన సంకరమిందలంకారముగాఁ బరిగణింపఁబడలేదు. కావుననే దండిచెప్పిన ముప్పది నాల్గలంకారము లిందు ముప్పదియారయ్యెను. ఈ యిసుమంత భేదముదక్కనేతొక భేద మీసందర్భమునఁ గానరాను.

ఇందలి గుణరీత్యలంకారసందర్భములు కావ్యాదర్శమునుండియు, దోషాదిసందర్భములు ప్రతాపరుద్రీయమునుండియు సంగ్రహింపఁబడినవగుటచే నీ పాత్రమునఁ గొన్ని యంశములు పునరుక్తములును, గొన్ని పూర్వాపర సందర్భ విరుద్ధములును నగుచున్నవి. దండికావ్యశోభాకర ధర్మము లన్నియు నలంకారము లేయనితలంచి యాయలంకారములను గుణరీత్యలంకార యాసముగా నిరూపించి విరమించెను. మఱియు పాకము వృత్తి, శయ్య, రసము, ధ్వని, వ్యంగ్యము మున్నగువానిని జెప్పనేలేదు. వీనికిఁ గావ్యశోభాకరణమే ప్రయోజనమగుటంజేసియు, వీనికంతగాఁ బరస్పరము భేదములేమింజేసియు నాతఁ డుపేక్షించెను. ఈయంశము “కావ్యశోభాకరాన్ధర్మానలంకారాణామప్రపక్షతే; లేచాద్వాపి వికల్ప్యంతేకస్తాన్ కార్ తేన్నైవవత్స్యతి. కాశ్చిన్యార్గవిభాగార్థముక్తిః ప్రాగప్యలంక్రియాః; సాధారణవలంకారజాత మద్యప్రదర్శ్యతే”. అనుపండిగ్రంథమువలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున దండి యిన్నియవాంతర భేదములఁ బరిగణింప లేదనియు నలంకారదోషములను రెం

డేభేదములఁ బరిగణించెననియు దండిగ్రంథమును సువ్యక్తముగాఁ జూచినవారలకు విశేషము కాకమానదు. మఱియు విద్యానాథాదులవలె దండికావ్యము నొకకాంతగాఁ దలంచి దానికిఁ లోకసామాన్యిని సమాహర్పలేదు.

విద్యానాథుఁ డొట్లుగాక వృత్తి, శయ్య, పాకము, రీతి, గుణము, అలంకారము, రసము మున్నగుననేక భేదముల నిరూపించి వానికిఁ బరస్పరము భేదమును జెప్పయత్నించి తనగ్రంథమున ననేక పునరుక్తములు చొచ్చుట కవకాశమునుగల్గించెను. మఱియు గుణాలంకార కథనముచే గతార్థమగు దోషప్రకరణమును, దోషప్రకరణముచే గతార్థమగు గుణాలంకారప్రకరణమును నిరూపించి గ్రంథమును గలుషపఱచియున్నాఁడు. త్తయసంపత్సర జ్యేష్ఠా షాఢ సాహితీపరిషత్పత్రికలో మదాంధ్రగురులగు బ్ర. శ్రీ. వట్టుల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారిచే వ్రాయఁబడిన కావ్యగణములు అనువాదమున దీనివిస్తరము చూడవచ్చును.

మొత్తముమీఁదఁ బ్రతాపరుద్రీయములోనుండి యినటికిఁదిగిన పునరుక్తములు గొన్నియు విభిన్నములగు దండివిద్యానాథమతిములు జోడించినందున పంభించిన పునరుక్తిపూర్వాపర సందర్భవిరోధములు గొన్నియు నీ గ్రంథమున సమావేశమైన నని తర్కత్సందర్భ పరిశీలనమువలన సువ్యక్తమగుచున్నది.

దండిమతము ననుసరించి యుపమాలుకారసందర్భమున “లింగంబులవచనంబుల” అను మున్నగుపద్యములనే సుపమాదోషములను జేర్చొనియున్నాఁడు. తిరుగ వానినే విద్యానాథమతిముననుసరించి రచియింపఁబడిన దోషప్రకరణమునందును నిరూపించియున్నాఁడు. కావ్యదోషప్రకరణమున నిరూపింపఁబడిన భిన్నలింగ, భిన్నవచన, న్యూనోపమాధికోపమాద్యుపమాదోషములు పునరుక్తము లగుచున్నవి.

మఱియు గుణములు దోషములం దొలంగిండుట కే యంగీకరింపఁబడినట్లు ప్రతాపరుద్రీయమునను, నద్దాని ననుసరించిన చూడామణియందును జెప్పఁబడినది. కాన నేయేదోషములఁ దొలంగింప నేయేగుణము లంగీకరింపఁబడినవో అగుగుణములు కావ్యములో నుండ నాచూదోషములు కావ్యములోఁ జొచ్చుట కవకా

శములేదుగదా. కావున గుణములను జెప్పిన దోషముల జెప్ప నవసరము లేదనియు, దోషముల జెప్పిన గుణముల జెప్ప నక్కరలేదనియు విశదమగుచుండుటంచేసి దోషప్రకరణములోని గుణములచే నపాకృతములగు దోషములు పునరుక్తము లనఁజనును (మా. ప్ర. రు. గుణప్రకరణము.)

మఱియు దండి ననుసరించి యర్థసంధర్భ ద్యోతములగు గుణదశకము నంగీకరించినపుడు దండిచెప్పిన దశ విశదోషములుదక్క నితర దోషములు కావ్యములోఁ జొచ్చుట కవకాశమే లేదు. కావుననే దండి గుణాలంకారకథనముచే నగతార్థము లగు దోషములఁ బదింటిని మాత్రమే పేర్కొని విరమించెను.

పెద్దవార్యుఁ డెన్నఁ నో దండిమతము ననుసరించి తత్తదలంకారసంధర్భములందే తత్తదోషములఁ జేర్కొనియుఁ దిరుగ ముందువెన్నలరయక వానినేవిద్యావాగ నిరూపితదోష ప్రకరణాంధ్రీకరణసంధర్భమున నైతము నిరూపించెను. కాన నుపరినిరూపితదోషములు పునరుక్తములై నవినిగ్రహించునది.

పెద్దనద్వితీయోల్లాసమునఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి రసముల నలంకార్యములనుగా నిరూపించి యున్నాఁడు. అలంకారప్రకరణమున దండిననుసరించి యారసములే యలంకారములుగాఁ జేర్కొని యున్నాఁడు. దండి రసవదలంకారములక్రిందరసములనన్నింటి నుదాహరించుటఁబట్టి చూడ గుణాలంకారములనలె రసములును గావ్యశోభాకరధర్మములే యని తలంచి యంగి భూతరసములును, నంగభూతరసములును నలంకారముల క్రిందనే పరిగణించెనని చెప్పవచ్చును.

శ్లో. రసభావతదాభాసభావశాస్త్యాది రక్రమః;

భిన్నో రసాద్యలంకార్యా లంకారతయా మతః.

అను మున్నగు సంధర్భములనుబట్టి విద్యావాగ్ని నురమున నంగభూతరసము లలంకారములనియు, నంగభూత రసములు రసములనియు సువ్యక్త మగుచున్నది. కావుననే యాతఁడు రసము కావ్యశ్రీకిఁ బ్రాణమువంటి దనియు గుణాలంకారాదులు శౌర్యహోరులవంటివనియు నంగీకరించుచున్నాఁడు. కావున నీతనిమతము ననుసరించి రస మలంకార్యమ యగును.

రసమలంకారముగా నంగీకరించిన నయ్యదలంకార్యము గాఁజాలదుగదా! కలుకమండలాదులు కావ్యశ్రీకి జీవితప్రాయములు గానేరవుగదా! కావున రసముల నలంకారములను నంగీకరించిన దండిమతమున నియ్యవి యలంకార్యములు గాఁజాలననుట నిర్వివాదాంశము. అట్లే రస్స మలంకార్యమయ్యెనా యయ్యది యలంకార మెన్నఁడునుగాఁజాలదు. జీవితమెన్నఁడును భాదాయ కాలంకారము గానేరదుగదా! కావున రసమును జీవితముగా (అలంకార్యముగా) నంగీకరించిన విద్యావాగ్ని మతమున నయ్య డెన్నఁడును నలంకారము గానోపదు. ఇట్టిస్థితిలోఁ బెద్దన రసముల నలంకార్యములుగద్వితీయోల్లాసమునఁ జేర్కొని తిరుగ వాని నలంకార ప్రకరమున నలంకారములుగ నిరూపించుట పూర్వాపర సంధర్భవిరుద్ధముగ నున్నది. ధర్మము ధర్మియు నొకే వస్తువు కాఁజాలనట్లు రస మలంకార్యమును, నలంకారమును గాఁజాలదు. కానఁ బెద్దన ముందువెన్నలరయక కేవల సూక్ష్మసూక్ష్మాపేక్షతో దండిగ్రంథము నందలి గుణాలంకారప్రకరణము నాంధ్రీకరించెననియు, దండి విద్యావాగ్ని మతములు భిన్నములని తలంపకయే గ్రంథ మార్గము ననలంబించినపు డాగ్రంథమార్గమునే యనుసరించుచు నవిమర్శముగ నాంధ్రీకరించెననియు, నక్కారమున నిట్టి పూర్వాపరసంధర్భ విరుద్ధవిషయము కందుఁ గల్గిననియుఁ జెప్పవచ్చును.

అలంకారప్రకరణమున లవాలంకార ప్రస్తావము నలంకారములలో వినుతినిందలను లవాలంకారస్వరూపములుగఁ జేర్కొనియుఁ దిరుగ వినుతినిందార్థప్రతిపాదకమగు లవ సజాతీయమగు వ్యాజ్యోక్తినిగూడ నిరూపించుటచే నిందలి వ్యాజ్యోక్తి పునరుక్తమగుచున్నది. వినుతినిందలు మఱొంతరాంగీకృతములైనట్లు “శేషమేకేవిధుః” అనుకారికలోని ‘ఏకే’ అనుశబ్దముచే దండినూచించుటచే దండి వ్యాజ్యోక్తి పునరుక్తము గానేరదు. ఈతఁ డట్లు గాక భావమునఁ దోచు వస్తుగోపనమును, వినుతినిందలును, లవాలంకార స్వరూపములుగానే నిరూపించుటం జేసి యిందలి వ్యాజ్యోక్తి పునరుక్త మనఁదగియున్నది. వినుతినిందలను, వస్తుగోపనమును లవాలంకార స్వరూపములుగ నంగీకరించినవారి మతమున వ్యాజ్యోక్తి యుండ

దనియు, వస్తుగోపనముమాత్రమే లవాలంకార స్వరూపముగ నంగీకరించి విమతి నిందలు మతాంతరములుగా నంగీకరించిన వారిమతమున వ్యాజ్యోక్తి యుండనగుననియు నభిప్రాయము.

ఇందలి విక్షణములు సంస్కృతలక్షణముల వలె స్పష్టార్థము నీయఁజాలకున్నవి. మఱియు నొక్కొకచో విపరీతార్థమునుగూడ నొసంగ తమములై యున్నవి. యతిప్రాసపద్య పాదపూరణార్థము ప్రయుక్తములైన వ్యర్థపదములు రాసలసినయర్థమును రాకుండఁజేయుచున్నది. మఱియు లక్షణములు స్వకపోలకల్పితము లౌటచేతను, విశ్వేశ్వరరాజాంకితము లగుటచేతను స్పష్టార్థము నీయఁజాలకున్నవి. విమర్శకుఁడు వస్తుగుణమును మాత్రమే విమర్శింపక యందలిదోషములను గూడ నిరూపింప

వలెననియుఁ దన్ముఖమున నుపయోగము గలదనియు విమర్శకు లందురు. కాననే నిందలి దోష లేశములఁజూపి తనిగాని దోషారోపణబుద్ధితోఁ గాదని సహృదయులు గ్రహింతురుగాక!

మఱియు విభిన్నమార్గ గ్రంథద్వయాను సరణముచే నీగ్రంథమున నీదోష లేశములు కల్గెనని తెలియఁజేయు నింతమట్టు వ్రాసితిని. ఆంధ్రమున కలంకార గ్రంథము లేనికొంతను దీర్చిన పెద్దవాడులయెడల నాంధ్రపండితులెల్లరుఁ గృతజ్ఞులై యుండవలసియున్నది. కాని సాహిత్యదర్పణాదులవంటి చక్కని లక్షణగ్రంథ మొకటి యాంధ్రమున నుదయించువఱకు నాంధ్రమున నలంకార గ్రంథము లేదనియే చెప్పవచ్చును. కాన సమర్థులగు సహృదయు లట్టిమహోపకార మొనర్చి యాంధ్రమాత నలంకరింతురుగాక!

విషమనమస్య

శ్రీమాన్ గూపాటి కొండనాచార్యులు గారు

ఉండుటో, ఉండకుండుటో ఉర్వియందా,
సౌఖ్య మెద్దైన నదియె విచార్య మిప్పుడు;
ఉండి ప్రాణవ్యధానముద్దండకష్ట
సంచయంబుల భారంబు నైచు తెట్లు?

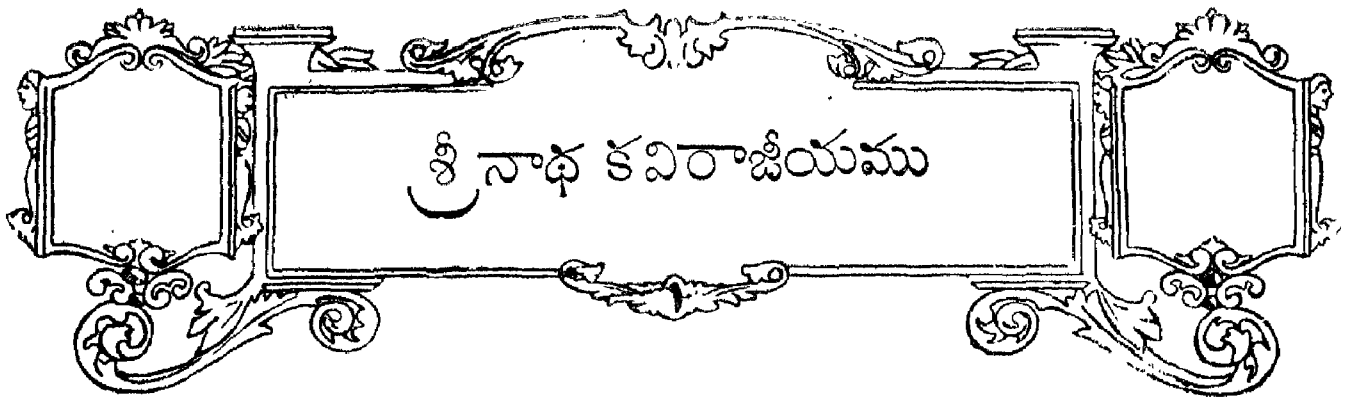
ఉండకయె సర్వవిభుని ప్రచండస్పృహ
చిత్రములనెల్లఁ గనుల వీక్షింపెట్లు!
భువి జరాచరతతులందు భోగసరణి
గగనమందలిగ్రహముల కళల తీరు
సర్వ విధ స్పృహచిత్ర్య సంతతులను
ఉండకయె యెట్లు కాంచఁగా న్నాహ నేతు?

అహరహంబును గప్తసాధ్యంబు లైన
పనులఁ జేయుచు నెట్లొ జీవనముఁ జేసి
బ్రతుకుదమటన్న భవరోగబాధలెల్ల
ఉండి తప్పించుకొన నెట్లు లూహనేతు!

* * *

కాంచితని జన్మ మిచటిసౌఖ్యములఁ గంటి
అనువులను వీడ నెంచిన నవల నేమి
కష్టబహుళంబు లున్నవో కని వచించి
నట్టివాఁ డెవ్వడుండె నీ యవని యందు!

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారు

నాం ది

శ్రీ వత్సాంకితుఁడుం గుహూరకుఁడు ల
క్ష్యవల్లభుం జేకనం
భావిద్యారగ్రహణైకదక్షుఁడు సుధీ
త్వప్రాంచితుం డీశ్వరీ
సేవాసక్తుఁడు మానుదర్శనుఁడు సు
శ్రీవైభవోపేతుఁ డై
భావంబుం దలరారి నావెతలు వా
పం జూచి కాపాడుతా.

స్థలము-ఒక మందిరము

[కమలనాభుఁడు, మారయ, భీమాంబ, ప్రవేశము]

మారయ

(కమలనాభుని పాదంబులకు మ్రొక్కి)

ఉ. మీరు మహానుభావులరు
మీకు మహితలమందు విద్యలం
బే రరుదెంచినట్టులు ల
భించె దపోవిభవప్రభావ మే
వారును మిమ్ము బోల రని
ప్రస్తుతి, కెక్కినవార లక్కటా!
మీ రిటునంటివార లయి
మీకుల మారయ కుంట మేరయే.

సేయక ఇహసుఖంబు లెల్లం బరిత్యజించి
భగవద్ భ్యానైకసర్వాయణుండనై పరంబుఁగోరి
యున్న నన్నుం బిలిచి నాతో “జరత్కారుం
డనుముని దారసంగ్రహంబు సేయమింజేసి
వానిపితృదేవతల కధోగతి సిద్ధించె ననియు,
అది యెఱింగి జరత్కారుండు వివాహము సేసి
కొని పితృదేవతల నుద్ధరించె ననియు” నొక
కథం జెప్పి “వత్సా! నీ విట్లు విరక్తుండ వై
పునర్దారగ్రహణంబు సేయకుండుట ధర్మంబు
గాదు. సంతానతంతువుం ద్రెంచివేయుట మహా
పాతకంబు. “అపుత్రస్య గతి రాస్తి” అను
వచనంబున నీకును బరమ్ము పూజ్యమ్ము. కా
పున వివాహంబు గావించుకొని కులాంకుర
విచ్ఛేదంబు గాకుండఁ జేయుము” అని యెన్నో
చెప్పి యొప్పించి యిష్టదంతిం దెచ్చి నాకుఁ
బెండ్లి చేసితివి గదా! ఛే నీమో బెండ్లి చేసికొ
నినఫలంబు నాకు నడికిఁ గాలం బైనను గానం
బడ కున్నయది. నిస్సారం బైనసంసారసాగ
రంబున నీదులాడుచు దాపత్రయం బనుభవిం
చుట మాత్రమే ఫలం బగుచున్నయది.
వినుము:

తండ్రి! నాకు బ్రథమకళత్రవియోగము నీ, అవని బిత్తపితామహాదులతో నపు
గలిగినప్పుడు నేను బునర్దారసంగ్రహంబు త్రక్కుడు త్రైరుణ్యంబు దఱిగి పరఁగు

ధనభాగ్యశుదారకునమాన్యహాగ్మ్యదు
లకట! యపుత్రకునకును వితయ
కనుగొన ధర్మార్థకామమోక్షాదులు
పుత్రరత్నము సూపే పూరుషునకు
నిలఁ బురుషాపత్య మేడేడుతరముల
వారికిఁ దారకబ్రహ్మ మరయుఁ
గాళి నైసను, బుత్తునీకడన నైస
మడియ మోక్షము కరతలములక మనరె
వేయు నేటికిఁ గొడుకుల వెలయు గనక
వేఁగుపాపులజన్మంబు విగతఫలము.

మఱియును:

శా. కాల్పేయాడుచు నెంతదాఁక సిరులం
గావించు నందాఁక నా
స ల్పొగించుచుఁ గూడి మెత్తు రతనికా
పైదోడులు న్నెయ్యు రి
ల్లా లుట్టా ల్పరివారు నెల్లబలఁగం
బొయింతయుం దప్పి ము
క్కాల్సేరం జనునప్య డెవ్వరును గ్రే
గంటం గనం బో రయో!

కుమారుండు నాఁబడువాఁడు తనకు సహజం
బయినభక్తి లేకున్నను నలుగురు నాలుగు
మాట లాడును రనుభయంబుచేత నైనను
దల్లిదండ్రుల కిహారసాధకుం డగుచున్నవాఁ
డు. అట్టిఫలం బపేక్షించి నే నీమూనినిం
గూడి నానావిధ ప్రశంబు లొనరించెయ్యి,
మంత్ర యంత్రతంత్రోపధముల నేమించెయ్యి,
సుబ్రహ్మణ్యాది దేవతా రాధనం బు
గావించెయ్యి, మహానదీ సాగర సంగ
మంబు లెల్లనాడియు, నిట్టుపానంబు లుండియు,
ఉష్ణం బల్లెలంగల గుల్లచుట్టుం జాట్టియు,

దేవతాసన్నిధులం బ్రాణాచారంబులు పడి
యు, వల్మీకంబులకుం ధనువు లెత్తియు, పిష్పల
వృక్షంబులం బ్రతిష్ఠించి ప్రదక్షిణించెయ్యి,
ఇంకను జేయంగల పనులన్నియుం జేయుచు
నీశ్వరాధానంబు గావించెత్తిని. ధనవ్యయం
బును దేహాయానంబునే కాని లాభ మేమి
యును లేక పోయినది. పుత్రసందర్శన
భాగ్యంబు మృగ్యం బైనది. సర్వసమర్థులైన
మీరుండియు మీకు లేనట్లు యయినది. ఇంక
నిట్లుపేక్షింపక మాయెడఁ గరుణించి వంశో
ద్ధారకుం డగు నొక్క బాలకుండు పాడమున
ట్లుపాయంబు బోధింపఁ బ్రార్థించుచున్నవాఁడ.
(అని పాదంబులపై సాగిలిపడుచున్నాఁడు.)

భీమాంబ

(మామగారి పాదములపైఁ బడికంటనీరువెట్టు
కొనుచు)

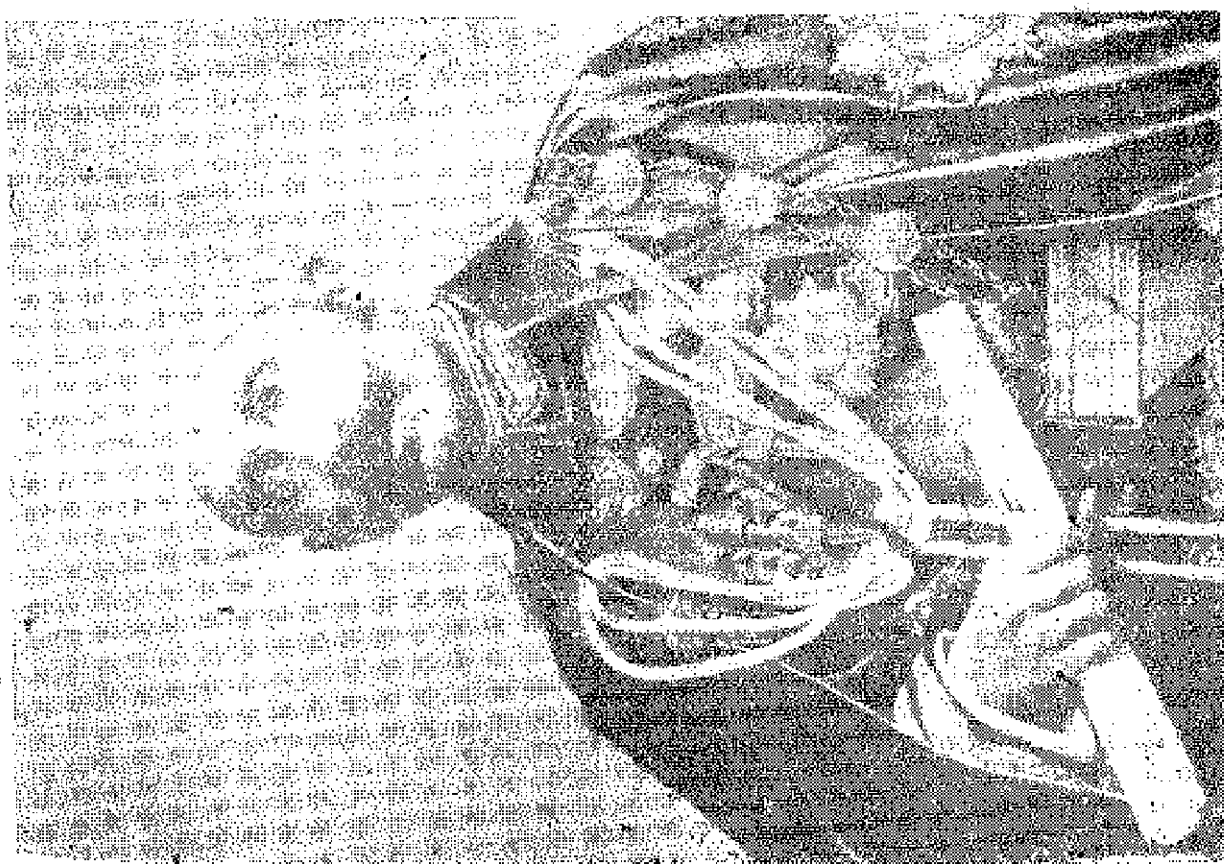
సీ. మెఱఁగునా మేనెల్ల మెఱమెఱ మెఱయంగ
వేవిల్లఁ బడునింపు వెంప నైతి
నీమంతవతు లెన్న నీమంతమున మేటి
గాజులు గొనుమేలు గాంచ నైతి
దరి లేనివెరిమ లోడగుల బంధులు వట్టు
సూడిద లంద నేఁ జూడ నైతి
నోదివి పుణ్యాంగన లోదార్చుచుండ బి
డ్డఁ గనునొప్పులఁ బడఁ దగుల నైతి
తే. దనయుఁ డని మంత్రసాని నా వినఁగనైతి
బొనఁగఁ గాయము గాయ మే మెనవనైతి
బసపుచీటల నడికట్టఁ బట్టనైతి
వెలయ బాలెంతవేష మే వేయ నైతి.

ఆర్యా! జగదేకపూజ్యులైన మీకుఁ గోడల
నైననే నిట్లు పుత్రవతులయిన సతులలో.

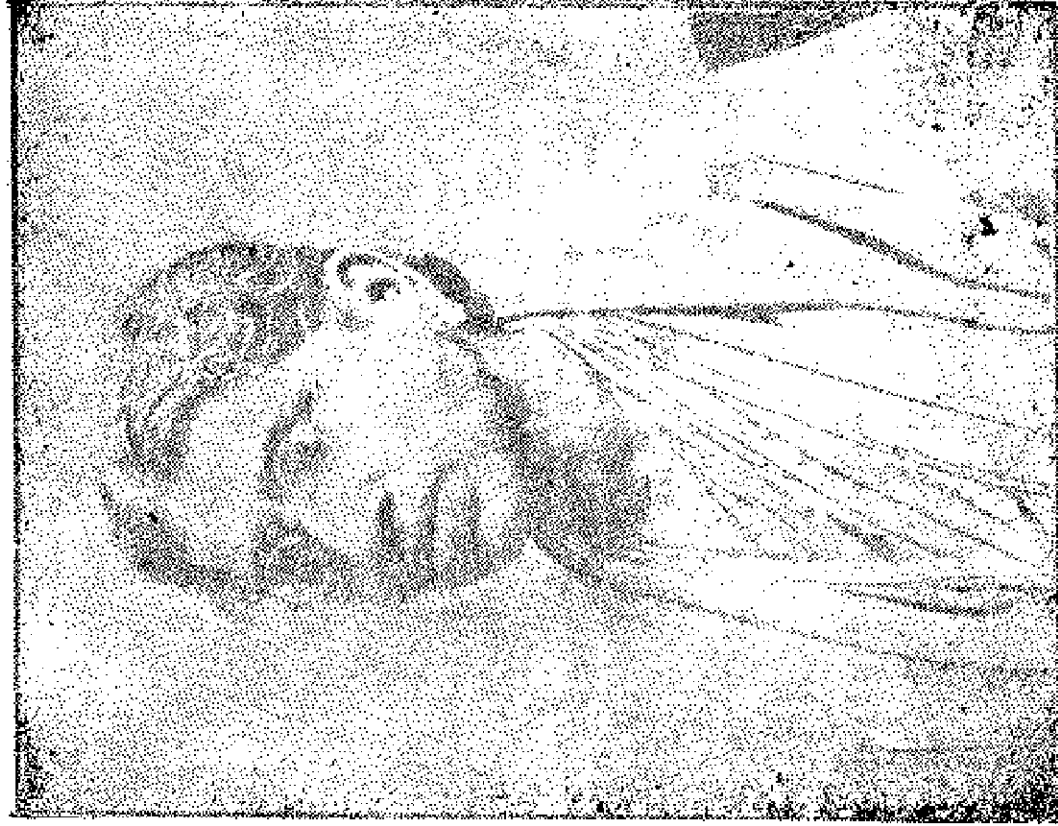

సి. బి. యస్. జరిమిమూర్తిరాజుగారు

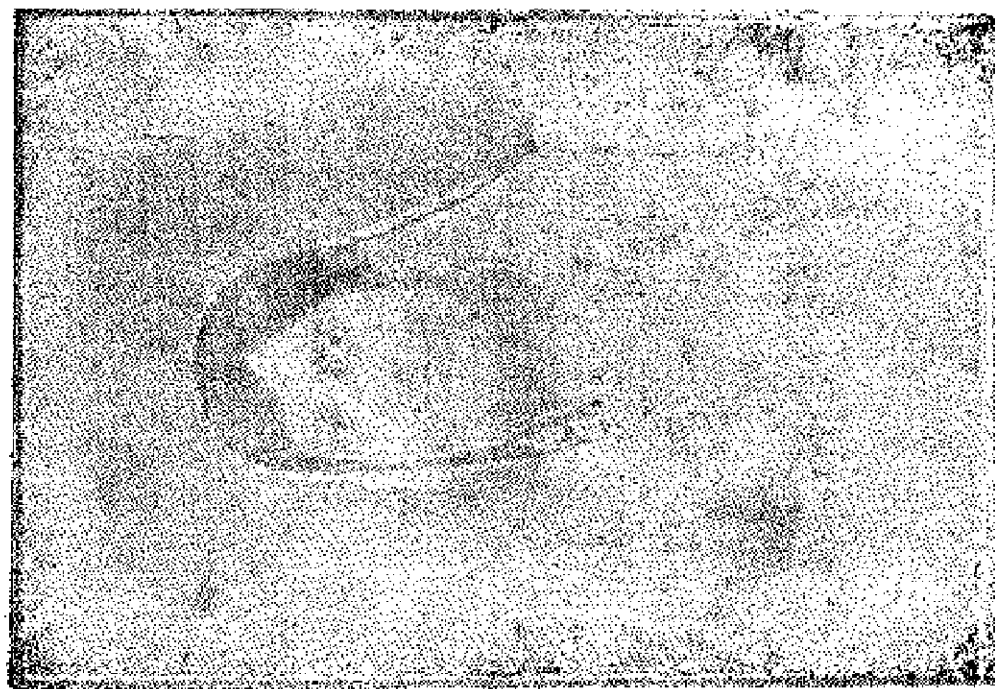
విద్యార్థి సమితి సభ్యులు

విద్యార్థి సమితి సభ్యులు (విద్యార్థి సమితి సభ్యులు)

డాక్టర్ ముప్పాత్యమగారు
(యం. పి. సి. యం. యం. ఎల్. సి.)
మదరాసు శాసనసభాసభ్యురాలు

డాక్టర్ పార్థసారథి
పంజాబు శాసనసభాసభ్యురాలు

నపుత్రవతిపై యుండుట పోలునే? మహాత్మా!
మాపాల ననుగ్రహింపుము.

(అని పాదంబులపై వ్రాలుచున్నది.)

కమలనాభుడు

(ఇరువుర నిరుచేతుల లేవనెత్తిమూటడించుచు)
వస్సలారా! మీ రిట్లుప్రాకృతులట్లుచింతించుట
పాడిగాదు. పురాకృత కర్మపరిపాకంబునంజేసి
శుభాశుభంబులు సకలప్రాణులకును సొంపా
స్తంబు లగుచుండు. దీనికి వగచినం బ్రయో
జనంబు లేదు. నేను మీ జన్మపత్రికలంబట్టి
చెప్ప చుంటిని. మీకు సంతానప్రాప్తి కలదు.
మనవంశంబున సంతాన తంతు విచ్ఛేదం
బెప్పటికిం గాబోదు. మీరు చింతింపకుండు.
బహువిధవ్రతమ్ము లాచరించితి మని చెప్పితిరి.
కాని మన యిలువేల్పు నారాధించినవారు
కారు. కడచినదాని కేమిటి కింక నైన నియమ
వ్రతంబున నారాయణు నారాధించితి రేని
మీకుఁ బరమోత్తమసంతానంబు కాక
పోదు. అట్లుచేయుండు; ఇష్టార్థంబులంబొందుండు.

మారయ

తండ్రీ! మన యిలువేల్పు నారాధించుటకెట్టి
నియమవ్రతంబు కావలయునో, దాని విధా
నంబెట్టిదియో వినిపింపఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు.

కమలనాభుడు

నియమవ్రతంబు దప్పకుండ మంత్రోపాసనంబు
గావించుచు నీశ్వరు నారాధించునది. దాన
నతండు సంతసించి మీయభీష్టంబు నెఱవేర్చుం
గాక.

మారయ

ఏమంత్రం బుపాసింపవలయునో దాని నుపదే
శింప నర్థించుచున్నవాఁడ.

కమలనాభుడు

(శిరముపై కరంబులు వెట్టి చెవిలోమంత్రోపదే
శంబుచేసి)కుమారా!మీరిప్పుడ సంకల్పము చేసి
వ్రతప్రారంభముం జేయుండు; నేడు నీకుక్షేమ
తారయు, నీనవాధర్మిణికి సంపత్తారయును.

మారయ

పితృసాదులు గూడ మాతో నావ్రతంబు
పరిసమాప్తియగువఱకు నుండి మామనోరథం
బీడేర్పవలయు నని మనవిచేయుచున్నాను.

కమలనాభుడు

సరే! అట్లే చేసెదను.

(అని బ్రహ్మసన మధిష్ఠించి మంత్రములు
చదువును)

మారయ

(మంత్రధ్యానంబుచేసి కొంతవడికి సభాద్యుడై
చేతులు జోడించుకొని)

హాహాన - ధతురశ్రగతి

శ్లో. భజ మన ఈశం కరుణావేశం

భవభయపాశవినాశం

నిజజనర్థమౌ శరణే దీక్షౌ

కరణ మణో రణమూత్రమ్

వ్రజకులదక్షం శనజాతాక్షం

వనధిశయాన మనూనం

కుజనకులాంభోనిధి మంథానం

మధుమధనం బుధబోధనమ్.

ధన్యాసిరాగము-రూపకము

శ్లో. షరమేశ్వర, గిరిజేశ్వర జగదీశ్వరసుత, భో
కరుణాకర, గురుణానుత, రమణాకరశరణా;
నిరుపాధిసజనపోషక, వరవేషకనిరతం
పరిపాలయసుగుణాలయవరుణాలయవనతే.

(అని ప్రార్థించుచు గంటికిం దూఁగు రా గోడ
కొరగు చున్నాడు).

[తెరలో శబ్దము]

శ్రీమహావిష్ణువు

(గరుడవాహనారూఢుడై చతుర్భుజముల
గదాశంఖ చక్రదులు ధరించి ప్రత్యక్షుడై)
వత్సలారా! మీపైఁ గల వాత్సల్యంబునంజేసి
దర్శన మిచ్చితిని. వరం బర్థింపుడు.

ఇంద్రులు

(స్వప్నమునం గాంచి వినము లై చేతులు
జోడించుకొని)

శా. ఓకారుణ్యపయోభి! యోవరద! యో
యోగీంద్రహృద్వాస! యో
లోకైకస్తుత! యోరమారమణ! యో
లోకత్రయాధీశ్వరా!
యోకంసాంతక! యోసురేంద్రవరదా!
యోదైవచూడామణి!
యోకృష్ణా! మధుసూదనా! యదుపతి!
యోవాసుదేవా! హరీ!

విష్ణువు

భక్తులారా! తొంటిపుట్టువున మీరు నాకుఁ
బరమభక్తుల రై నన్నుఁ బూతునిఁ గాఁ బడయ
నర్థించితిరి. నేను మీకుఁ బూతుండనై పుట్టితిఁ

గాని మీ నియమాంతరాయ కారణంబున
సంతలోన మిమ్ముం బెడఁబాసితిని. ఇప్పటి
మీహృదయార్థంబు మీఁట చెప్పకయ నే
నెఱిగితిని. మీకు సంతాన ప్రాప్తి యగు.
మీయగ్రనందనుండు మదంశ సంభూతుడై
నాపేరం బాలుపొంది నకల విద్యావిశారదుడై
బహుగ్రంథంబు లొనరించి దిగంత విశ్రాంత
కీర్తిం గాంచి జగద్విశ్రుతుండు గాఁ గలండు.
మీకులం బాకల్పంబుగ ననల్ప వైభవంబున
వన్నె కెక్కుచుండుంగాక!

(అంతర్ధానమగును.)

ఇంద్రులు

(జాగ్రదవస్థ నభినయించి కమలనాభనివంకం
జూచి) తండ్రీ! మాకు స్వప్నంబున శ్రీనా
థుండు దర్శనం బిచ్చి సంతానంబు గలుగ
వరం బిచ్చినాడు.

కమలనాథుండు

బిడ్డలారా! మీ మనోరథసిద్ధి యైనది. మీ
జపంబు ఫలించినది; లేండు పోవుదము.

ముగ్గురు

అలసత్పత్తిమ-వసంత-మిత్రగతి

మునిజనులఁ బ్రోచుమునిముఖ్య! షరమాఖ్యా!
చెనఁటులకుఁ గాని సురసింహ! సరసింహ!
మొనసి జగమేల నగుప్రోడ! బలుతేడా!
కనికరముతోడ మముఁ గావఁ దగుదేవా.

[మ్రొక్కి నిష్క్రమించుచున్నారు.]

స్థలము-రచ్చచావడి

[కొండలు ప్రజలు పరివేష్టించియుండ మారయప్రధాని
ప్రవేశించి యగ్రాసన వధిష్ఠిండుమన్నాడు.]

(ప్రజలు లేచివిన్నములై విశ్రమించుచున్నారు.)

మారయ

ప్రజలారా! కొండవీటియన వేమారెడ్డి ప్రభుం
డు నన్నీకాల్వట్టణంబునకు దేశములుగా నొస
రించి ఇదిగో ధరవానా వ్రాయించి పంపించి
యున్నవాడు. మీ రెల్లరు రాజభక్తి భరి
తాంతరంగులై ప్రవర్తించుడు. గ్రామణీ!
నీవు జాగరూకుండవై దస్తు శిస్తులనెల్ల వసూ
లు చేయింపుము. కుల్కర్ణీ! నీ పెల్లరయితులు
కును దాళదులు వ్రాసి పంపుము. నాయకా!
నీవు వీటినవుకరులెల్లరును రేబవళ్లు తమతమ
వనులందు భక్తిశ్రద్ధలు గలిగి ప్రవర్తించుచుం
డునట్లు చేయుము.

నాయకుడు

దేశములోమహారాజ్! మీకీ సలామునేస్తాళ్;
సవుకర్లు నాకీ మాటాయినరు. యెట్టివోసాల్
యిండ్లకిపోయీ మీరు ఖిల్లాల్కాడా వుండా
వాలా రండి పిల్కాల్. మాకీ రాం సెప్పినారు.
మునిసీబయ్యా యింట్లో పనీ వుందీ సెప్పిపోయి
నార్ సర్కార్!

మునసబు

నే నెప్పుడూ సవుకర్లచేత నాసాంతనలు
చేయించుకోను. ఇది పెట్టివాసాలు పన్నిన
పన్నాగం. మున్నోసారి సర్కారుపనిమీద
నేను పిలిపిస్తే కుల్కర్ణీయింట్లో పని చేస్తున్నా
మని బుంకారు.

మారయ

మహస్సూల్దార్! నీవు పోయి పోయినట్లు
గా పెట్టివాసాలం దీసికొనిరమ్ము; పొమ్ము.

నాయకుడు

సిత్తం సిత్తం సర్కార్!

(నిష్క్రమించును.)

రయితులు

ఆయెట్టివోసాలోళ్లు మమ్మల్ని బతకనిచ్చుటం
లేదు జియ్యా! మేము చేనుచేని కీకట్ట లిస్తు
న్నాగానీ “మిమ్మ లేయో సేయిత్తామో
సూడుం”డని బయ్యం పెట్టి మాచే లన్నీ
కట్టుకు మోతోండారు. మమ్మల్ని సంపుతుం
డారు సాయీ!

నాయకుడు

(పెట్టివాసాలతో బ్రవేశించి) మహారాజ్!
యెట్టి యెంకా, వోసాయీరా హాజర్
సర్కార్!

మారయ

ఏమిరా! పెట్టివాడ! వాసావాడ! మీరు
మీసవుకరీ చక్కగా జేయుట లే దని విను
చున్నాము. కళ్లములకాపునకు బోవుట లే
దనియు, గ్రామణియింట బనులు చేయుచుంటి
మనియు జెప్పినట్లు నాయకుడు చెప్పుచు
న్నాడు. నిజమా?

పెట్టివెంకడు

ఏల్వోరూ! మేం మునిచీబుగారింటో పన్ను
శేటం లేదు. సర్కారుపనే నేట్టుండొమండి.
ఈచామోబయ్య మామీద నేరం సెప్పినోడండి.

వాసావీరఁడు

ఈచాయేబు నాతో యేల్లోరిమాట యినొద్దని సెప్పి నాడండి. అంచేత నా నిట్లు శేషాదోరా!

మారయ

మునసబూ! నీ వేమి చెప్పేదవు?

గ్రామ

వీళ్లు దొంగహలంకోరు లండి. ఈబద్మాషులకి బెబ్బలు తగిలితేనేకాని బుద్ధి రాదండి.

కుల్కర్ణి

మునసబుగారు చెప్పినట్లు చేయుటయే కాక వీండ్రనవుకరీ యీనాము లూడలాగి వీండ్ర స్థానమున మఱియొకళ్లను నిలుపుట యుత్తమమని నాయభిప్రాయము.

మారయ

నాయకుడా! నీ వీమాలమాదిగల శిక్షించి పుచ్చుము.

నాయకుడు

సిత్తం, సిత్తం సర్కార్ హుకుం.

(చెప్పినట్లు చేయుచున్నాడు.)

మారయ

గ్రామణీ! నీవు తగిన పనివాండ్రవలన బనులు పుచ్చుకొనుచు గ్రామపరిపాలనము చక్కఁగా జేయుచుండుము. మనపురములో జారులు, చోరులు, దురాచారులు, వర్ణసంకరులు, భ్రష్టులు లోనగుదుష్టులు లేకుండునట్లును, దయాసత్యశౌచములు ప్రబలునట్లును గావించి మీరెల్లరు జాగరూకతతో మెలంగుడు. మీ కిదె రాజాజ్ఞ.

[అందఱు, లేచి నిష్క్రమింతురు.]

ఫలము - రాజవీధి

[డోలు సనాయిమేళముతో, పసపు, కుంకుము, పండ్లు, వస్త్రములు, లోనగు పదార్థములగల కావళ్లతో ఒక పురుషుఁడును ఇద్దఱుస్త్రీలును, పాడుచుఁబ్రవేశింతురు.]

స్త్రీలు

ద్విపద్ధము

వినరయ్య జనులార! విశదంబుగాను

మనమారయామాత్యమణికిఁ బుత్ర కుడు

జనియించె దన్మహోత్సవ మొప్పు నిట్లు.

(అని యం దందుఁ బాడుచు బండ్లు, పసపు, కుంకుము, చీటలు, రవికలు, లోనగునవి యిం టింటికిం బంచి పెట్టు కొనుచుఁ బోవుదురు.)

రాజపురోహితుఁడు

(పవేశించి)

వెంకటావధాన్లు! ఎల్లావధాన్లు! పుల్లావధాన్లు! ఓహో బ్రాహ్మణోత్త ముల్లా రా! రండి! రండి. మారయప్రధానిగారికిఁ గుమారుఁడు పుట్టినాడు. భారసాలా, నామ కరణం, జయగుతుంది; సంభావ నిస్తారు రండి! రండి!

(అని కేకలువేయును.)

బ్రాహ్మణులు

(గుంపులుగుంపులుగాఁ బ్రవేశించి)

అయ్యా! భారసాలా? సంభావనా? భాగా యిస్తారా?

ఒకఁడు

నేను నాలుగువేదాలూ తల్లకిందులుగాచదివిన వాణ్ణి; నాకు వరహాకితక్కువి న్నే పుచ్చుకోను.

రెండవవాడు

నేను పట్ శాస్త్రములూ ట్టుణ్ణంగా చదివాను. శిరోమణి పరీక్ష కూడా యిచ్చాను. నా కేమిప్పిస్తారయ్యా?

మూడవవాడు

నేను జ్యోతిషంతా నేర్చుకున్నాను. స్కంధ త్రయంనాజహ్వాగ్రమం దుంది. జాతకభాగంలో నాకుచాలినవాడుపృథివిలో లేడు. పిల్లాడిజాత కంనాచేత రాయించినాకుచాలాడబ్బిప్పించాలి. పిల్లలు గలవాణ్ణి. నీధర్మమా అని పదిరోజులు కమ్మగా తిని జీవిస్తాను.

నాల్గవవాడు

నేనుకవిత్వం చెబుతాను. గ్రామ్యకవిత్వంలో, భావకవిత్వంలో నాతోసమానంగా పద్యా లేనా, పాటలేనా, నాటకా లేనా, సవల లేనా, ఏంబడితే అది, మంచిపాకాన్ని పడేలాగ చెబుతాను. ఈకవిత్వవిద్య మొన్న యీనడుమ తూరుపుదేశం పెళ్లి నేర్చుకొచ్చాను. నాకు వెయ్యిన్నూటపదహార్లు ఇప్పించాలి సుమీ పురోహితుడుగారూ !

రాజపురోహితుడు

సరే! రండి. మీమీప్రాప్తానుసారం దొరుకుతుంది ధనం. ధనం మాటకేమిగాని మృష్టాన్నం మాత్రం సమృద్ధి. చేరలతో నెయ్యి జుట్ట వచ్చును. బూరెలు, గారెలు, అరిసెలు, అప్పలు, లడ్డూలు, మోరుండలు మొదలైన భక్ష్యములు పొట్టలు విచ్చేలాగకొట్టవచ్చును రండి. రండి. (వెనుకకు మరలును.) అందఱు (అనునరించి నడచిపోవుచున్నారు.)

(అంతః పౌరులు లోనగువారు కట్నములం బట్టుకొని వరుసగాఁ బ్రవేశింతురు.)

కొండవీటి యన వేమారెడ్డి

ప్రధానపురోహితుడు

(చీనిచీనాంబరాభరణాదులు మోయించుకొని ప్రవేశించి)

శా. శ్రీరమ్మం డనవేమభూపతి కడుం

జెన్నారగాఁ గూర్చి సం

భారంబుల్ కనకాంశుకాభరణముల్

పంపించె గట్నంబు లా

మారామాత్యునిపుత్రరత్న ముద

యింపం గల్గుపబ్బంబు చే

కూరం గా విని తత్పితామహునిపైఁ

గోల్కొన్న గారంబునక.

[అని లోనికిం బోవును.]

ఇది ప్రథమాంకము

ద్వితీయాంకము

స్థలము-కొండవీటిలోని సభాభవనము

[కుమారగిరిసంతభూపాలుడు, కాటయ వేమారెడ్డి ప్రగడయ్యవంత్రి కొండఱు భటులుం గొలుపు దీరికన బడుదురు.]

ప్రగడయ్య

మహారాజా! రాజేంద్రుండు పరిశీలించి పక్కరింప వలసినవిషయములు పెక్కులున్నవి శ్రీవాసు సంతతివిద్యావ్యాసంగమునం జే రాజ్యాంగం బింతయును గమనింపకున్న వార ఇట్లు ప్రజాపరిపాలన మతిభరం బగు న విన్నవించుచున్నాను.

కుమారగిరి వసంత భూపాలుడు
మంత్రివర్యా! పండితగోష్ఠియు, విద్యావ్యాసం
గముకన్న రాజ్యపాలన మెక్కువయా?
రాజ్యంబు వోయినం బోవుఁ గాని విద్యయు,
విద్యాఫలంబైనకవిత్వంబు నెప్పటికిం బోవు
నవి కావు గదా! నే నిపుడు నాపేర “వసంత
రాజీయ”మనునలంకారశాస్త్రమును సంస్కృ
తమున రచించుచున్నవాడ. అది యాచం
ద్రతారార్కస్థాయి యగుం గదా! దాని
కన్న రాజ్యమును, గీజ్యమును నెక్కువలోనివి
కా జాలవు. నాకు సంతతంబును బండిత
గోష్ఠియే కావలయు. అదియే నాజన్మమునకు
సార్థకము; ఇతర మెద్దియును గాదు.

కాటయ వేమారెడ్డి

సత్యమే కాని రాజ్యంబు పూజ్యం బై యున్న
యప్పుడే పండితుల నాహ్వానించుటయు, వారిని
సత్కరించుటయు, విద్యావ్యాసంగము చేయు
జ్ఞానంబు సంపాదించుటయు, గ్రంథంబులు
రచించుటయుం గలుగును గాని రాజ్యాంగంబు
చేడి నప్పు డివి యన్నియుఁ జెడినవే యగును
గదా! కావున విద్యావ్యాసంగమున కంతరా
యము గలిగించుకొనవలయు నని చెప్పను
గాని రాజ్యాంగంబును జక్కఁజేసికొనవలయు
ననియు నేను జెప్పచున్నాను.

కుమారగిరి వసంత భూపాలుడు

చెప్పెద వినుండు:

శా. ధారారాజ్యమునందు భోజం దను వి
ద్వాంసుండు రా బయ్యుఁ దా
భూరాజ్యంబున బుద్ధి నేయక నదా
పోషించుచుకొ విద్యలకొ

ధీరాగ్రేసరుఁడై కపింద్రతతికిం

దివ్యాగమం బై జగ

ద్వారప్రస్తుతకావ్యముల్ సలిపి వి

ద్యాభోజం డై యొప్పుడే.

అట్లు నేనును 'నాజీవితకాలమంతయు విద్యా
వ్యాసంగంబునం బుచ్చెదం గాని మఱియొక
విధంబునఁ గాలంబు గడపువాడం గాను. ఇది
నిశ్చయము; ముమ్మాటికిని నిశ్చయము.

ప్రగడయ్య

పెదకోమటి వేమారెడ్డి ప్రభృతు లిప్పుడు
మనరాజ్యముపైఁ గన్ను వైచి యున్నవారు.
ఇట్టిచో మనము తగినకట్టుదట్టుములు జేసికొన
కున్న మనకు విద్యావ్యాసంగమే కాదు;
ఏప్రసంగమును లేక పోవు ననియే నాయభి
ప్రాయము.

కాటయ వేమారెడ్డి

రాజా! నీ చిత్తంబిట్లున్నచో నేను గాదనను;
కాని సీతండ్రి యనపోతరెడ్డి తనరాజ్యమును
దమ్ముడనవేమరెడ్డిపైఁ బెట్టినట్లు నీకుమా
రుండు సమర్థుఁ డగువలెకు మఱియొకనిపైఁ
పెట్టి పాలించుట శ్రేయము.

ప్రగడయ్య

రాజా! నీకు మేనబావయు, భావుకుండును
సర్వసమర్థుండును నగునీకాటయవేమభూపతిం
బ్రతినిధిగం జేసి ప్రభాపాలనంబు గావింపుమని
ప్రార్థించుచున్నవాడ.

(కుమారగిరివసంత భూపాలుడు సంతసించుచు
గాటయవేమునిదిక్కు చూచుచున్నాఁడు)

కాటయవేమా రెడ్డి

రాజా! నేను రాజు గాక రాజునై రాజ్యపాలనంబు నేయ నంగీకరింపను.

కుమారగిరి వసంతభూపాలుడు

బావా! నీచిత్తం బట్లగునేని చెప్పెద వినుము. రాజమహేంద్రవరరాజ్యము నాతోబుట్టువు మల్లమాంబకుఁ బసపుకుంకుముల కీయ నా తండ్రులయాజ్ఞ కలదు. నేనిపు డట్లు చేసెద. సీయధాంగిరాజ్యమును నీవు గొని రాజువై నారాజ్యానుసంధానము గావింపుము.

(అని చేయిపట్టుకొని ముట్రిక నేల బెట్టుచు న్నాడు.)

(కాటయవేమా రెడ్డి అంగీకారమభినయించును)

కుమారగిరి వసంతభూపాలుడు

మంత్రినర్యా! మన దేశంబునం గలబ్రాహ్మణాదిబాలురెల్లరును ముఖ్యముగా సంస్కృతాంధ్రములతో సాహిత్యజ్ఞానము సంపాదించి తీరవలయు నని యొక నిర్బంధశాసనముం గావింపుడు.

ఇద్దఱు

చిత్తము, చిత్తము.

[అంగీకరించుచున్నారు.]

కుమారగిరి వసంతభూపాలుడు

మనకాల్పట్టణంబునంగల కమలనాభుని మారయామాత్యునకు శ్రీనాథుం డనుబాలుండు పుట్టె ననియు, అతండు వేదశాస్త్రశ్రేతాదివిద్య లభ్యించుటయె కాక చక్కనికవిత్వ మ్మల్ల నేర్చె ననియు, మరుత్తరాట్చరిత్రము, శాలివాహనసప్తశతీ యనుగ్రంథంబులు రచించెననియు, వానికి దగ్గుపల్లివారిదుర్గాంబ నిచ్చి

యూనడుమ వివాహము చేసిరనియుఁ దెలియవచ్చినది. ఆబాలకవిని మనయాస్థానిం జేర్చుకొన నెంచితిని. పురోహితునింబుచ్చి యాహ్వనంబు గావింపుడు. నాకు విద్యావ్యాసంగకాల మయినది. నేటి కీకొలుపు చాలింతము. (అని లేచును.)

[అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు]

ఫలము-ఈ ద్యానవనము

[ప్రాయగ సమయమున శ్రీనాథుండు కొందఱు బాలురతో విలాస విహారము చేయుచుండును.]

బాలురు

శ్రీనాథా! మన మీయుద్యానవనంబున విహరించుటకు వచ్చియున్నాము. ఇచ్చట ముచ్చటదీర గొణిబిళ్లలు గాని, బంతులు గాని ఆడుకొందమా?

శ్రీనాథుండు

మనము చదివినందుకు సార్థకముగాఁ బ్రకృతిచిత్రంబులతో నాడుకొనవలయును గాని గొణిబిళ్లలతో నాడుకొను టొప్పునా? ఇవి ప్రకృతిచిత్రంబు లెఱుంగనివారియాటలు గాని మనయాటలు గావు. ఆడుకొనుట హృదయానందకరం బనికదా! అట్లయిన మిమ్ము నేనిపుడు కమలనాథనర ప్రసాదలబ్ధకవితామాధుర్యంబున నోలలాడించెదం జూడుడు.

బాలురు

మేలు మేలు; శ్రీనాథా! మేలు మేలు. అనన్యసాధ్య మగుసుకవిత్వము సీవిత్ర మయినదని మే మెఱుంగుదుము. నేడు నీయాశుకవిత్వము బరీక్షించి యానందించెదము గాక!

(అందఱు నొక్కవో విశ్రమింతురు)

బాలురు

శ్రీనాథా! ఏదీ చూతము. ఈయుద్ధానమును వర్ణింపుము.

శ్రీనాథుడు

నీ. కోకిలరుతములఁ గొమరొప్పు లేమావి
గున్నలు గనుఁగొన్నఁ గన్నులలరు
నలినాదముల నధికాహ్లాద మొనరించు
మల్లికల్ గన మది పల్లవించు
మొగిఁ గప్రపుదుమారమునుగప్పుననఁటిబో
జెలసొంపు దిలకింప నలరు మేను
బంగారుమేడల రంగారునంపంగి
యీరముల్ మది కిచ్చ లూరఁ జేయుఁ

తే. గేసరంబులఁ దగునాగకేసరములు
మంజులచ్చవి నొప్పెడువంజులములు
పొగడఁ దగుతావి నెగడెడుపొగడగములు
నరయనరయ మేకపరవశ మగుచునుండె.

బాలురు

మిత్రమా! ఈశుకశారికాదులగానంబెట్లున్నదియో వర్ణింపుము.

శ్రీనాథుడు

చ. అభిలు మరంద మాని యల
రార నుశ్శ్రుతు లీన లేతయా
కులు కడు మేసి కోయనచుఁ
గోయిల లించితపంచమస్వరం
బుల నునుపాట వాడ ఫల
ముల్ దిని చిల్కలు నల్క శబ్దముక్
కొలఁకుల సంచ లాడఁ గనుఁ
గోదగు నాటక మట్లు వేడుకక.

బాలురు

ఆహా! ఈ వనలక్ష్మీవైభవం బత్యంతస్తోత్రపాత్రముగదా!

శ్రీనాథుడు

మ. వనపుంబయ్యెద లొప్పుపుష్పాడిగముల్
పాలిండ్లు పూగుత్తులు
ల్లనదంగంబులు పూవుచీనలు కురుల్
వైసాడుతేం ట్లంఘ్రులుం
గినలంబుల్ నగవుల్ సుమంబు లగుచుం
గీర్తింపనై యొప్పుఁగాఁ
బస మీఱున్ వనలక్ష్మీలున్ వనితలున్
వర్తింతు రేకాకృతిక.

బాలురు

సఖా! ఈపుష్పంబులపై నాడుచుఁ దుమ్మెదలెట్లు పాడుచున్నవో చూడుము.

శ్రీనాథుడు

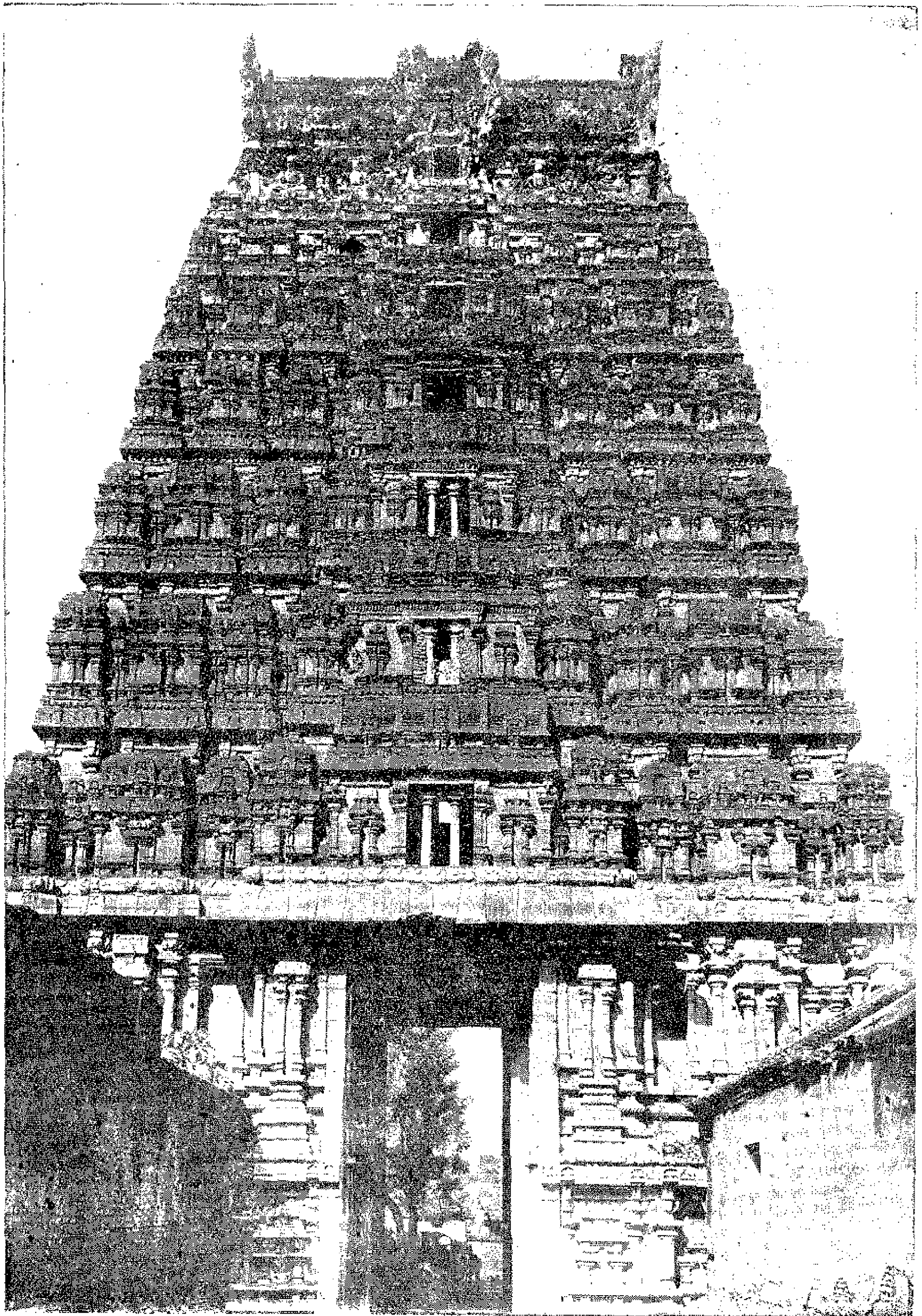
మ. మలయంపుంబవనంబునం గదలుసీ
మాకందవృక్షాగ్రశా
ఖిలపై నెక్కి యుయాల లూఁగుచును
వేడ్కం గ్రీడలం దోఁగుకో
కిలయుగ్మంబుల కెల్ల మంగళముగా
గీతంబులం బాడుఁ బూ
పులపీఠంబుల నిల్చి తేటిచెలు
లామోదంబు సంధిల్లఁగక.

బాలురు

శ్రీనాథా! అదిగో చూడు మస్తంగతుం డైన సూర్యునికిరణంబు లెట్లున్నవో వర్ణింపుము.

శ్రీనాథుడు

చ. వననిధిఁ గ్రుంగుచోఁ దరణి
పైపయినట్టిటు లెత్తఁ గట్టిన

गोपुरम् श्रीरंगमठम् श्रीरंगम्

ఆంధ్ర బాలిక

చిత్రకారుడు: మానికొండ రామారావుగారు, బందరు.

ట్లనువుగఁ బ్రాకువగ్గములు
యట్టిమయాఖిము లభ్రమండలం
బునఁ గన నయ్యెఁ జెంగలువ
పొత్తుకకు న్నెలకు న్వివాహముం
బానరిచి కాలవిజ్ఞుఁ డిడఁ
బొల్చెడుబంగరు చిచ్చుబుడ్డినాన్.

బాలురు

అదిగో, విదియచందురుఁడు; వానిపై మనోహ
రంబుగ నొక్కపద్యంబు నెప్పును.

శ్రీనాథుఁడు

చ. లలిఁ జనునాకసం బనుపొ

లంబునఁ బంటమొగంబు గాఁ బసం
జెలఁగుచు వ్రాలుచుక్కవరి
చేలలుగోయఁగ నెంచి ము న్నినుం
బొలియిడి రాగరక్త మటు

వోయుచుఁ గాలజఘన్యజుండు కై
నిలుపు లవిత్రమో యన జ
నించెను జందురువంకఁ జూడుఁడీ!

బాలురు

మిత్రరత్నమా! నీకవిత్వం బసన్యసామాన్య
ము; నిన్ను స్తుతించుటకుఁ గాదు; ఇదినిశ్చయం
బు. నీవు పుంభావసరస్వతివి గాని సామాన్యఁ
డవు కావు. నీకవితామృతంబు మామనోరు
జలం దొలఁగించినది. నీ వెంత కైన సమర్థుం
డవు. కాని యదిగోఁ గనుచూపుమేఱలోనం

గాన వచ్చుచున్న దావక్కనమును బత్తనముం
బోలె వర్ణింపుము.

శ్రీనాథుఁడు [కోడి

నీ. కొఱ మఱల్ ద్రిష్పక కొక్కొరో యను
గడియారములు నలుగడలు నిండ
గుఱి బోన మేయక ఘుర్గురించెడు పంది
మర్దలధ్వనులసమ్మర్ద మడరఁ
బీకె సైరింపక వీక భాంకృతి నేయు
కుక్క-బాకాలు నల్చక్కి మొఱయ
నగ్గి గాఁచక చేల దగ్గఱ డామ్మను
బెగురుతుడుము లిల్లిగు లిడఁగ
బేర మాడక పుట్టజు న్నా రెపండు
తెల్లయంగళ్ల నిడి యమ్ము నెల్లుబేర్లు
మెలఁగ నొప్పచు జనకోటి నలరఁజేయుఁ
బత్తనము వోలె నెప్పు డావక్కనంబు.

బాలు

నేఁడు నీకవితామాధుర్యంబున మే మెల్లఁ దని
సితిమి. నీ వెన్నిప్రబంధములు చేసి జగంబుం
దనుప నుంటివో యని సంతసించుచుంటిమి.
(అందఱు నానందంబున నతని నాలింగనము
చేసికొందురు.)

శ్రీనాథుఁడు

ఇప్పటికే కాలాతీత మైనది. ఇంకఁ దడయక
మన మిండ్లకుఁ బోవుదము లెఁడ్డు.
[అందఱుల్లేచి పరమేశ్వరుని బాడుచు నిష్క్ర-
మింతురు.]

నాగడ్డము

పరశురామకవిగారు

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

గడ్డగు నొక్కకారణము గల్గుటఁ జేసి యొకానొకవృత్తి నే
నడ్డవహించి నాహృదయసాక్షిగ, లోకము నెన్నఁబోక, నా
యెడ్డతనంబుఁ జూచి యిహిహీ యని యన్యులు నవ్వఁచుండినన్
గడ్డము మీసలుం బెరుగఁగా తురకర్మఁ బరిత్యజించితిన్.

కం. తఱచుగ గడ్డము మీసము-గొఱిగించెడి వారిలో నొకొండ నగుట న
న్నెఱిగిన వారలు పెక్కం-ద్రుదందుఁచుఁ జూడఁ దొడఁగి రాసమయమునన్.

చం. వెడ వెడఁ గాంచి కొందఱు వివేకులు చిర్నగ వొప్ప నేదియో
యడుగఁ దలంచెయ్యన్ దమకు నట్టి ప్రసంగము లేటి కంచునో
యడిగిన నుత్తరంబు సరియైనది రాదను బుద్ధిచేతనో
యుడిగిరి నెమ్మదింగలుగు నూహలు మోమునఁ దాండవింపఁగాన్.

కం. కొందఱు మనమునఁ బొడమిన-తొందర నడఁచుకొనలేక తొలుదొల్తనె యీ
చందంబునఁ బనిమాసిన-దెందుల కని యడుగఁ జొచ్చి రెన్నోతడవల్.

ఉ. డంబముగాక యేమిటి విడంబన మిచ్చది? యంతమాత్ర గ
డ్డంబును మీసలుం గడు దడంబుగఁ బెంచిన యంతనే మహా
త్వంబు గడించునే? ఇతఁడు తక్కరి; పెక్కురఁ గంటి మిట్టి నీ
మంబులవారి; నంచునొకమాడ్కి వచించిరి కొందఱు యెడన్.

కం. మతి చెడెనో, వైరాగ్య-స్థితి ముదిరెనో, లేనిచో విచిత్రంబిది! ఈ
గతి నుండు వాఁడుగాఁ డితఁ-డితరులచే నెన్నఁడేని యెన్నం బడెనే?

ఉ. చెప్పడుఁగాక, యెంతొకవిశేషము గల్గియెయుండు దీనికిన్
దప్పదు! దానికై మనము తర్కము సేయఁగనేల? యాతనిం
జెప్పు మటంచుఁ గోరుటయు సిగ్గులచేటగుఁ జెప్పఁగాక! తా
జెప్పక యుండుఁగాక! పరిశీలన మేటికి మూర్ఖచేష్టకున్.

కం. అని కొందఱు గునగున లా-డిన పల్కులుఁ గూడ వినఁబడెం గొన్ని; మహా-
జనములు చను మార్గంబునఁ-జన ననికాఁబోలుఁ డెగడ సాగిరి లోకుల్.

కం. మాసిన గడ్డము తోడను-మీసలతో నుంటిఁగాని మిక్కిలిగా నేఁ
జేసినయది వేటొండొక-దోసము ద్రోహంబు లేదు దూషింపంగఁ.

గీ. అడిగినారు కొంద అనుఁగుమిత్రులు మంచి-తనముచేతఁ జాలఁ జనపుచేతఁ
జెప్పినాఁడఁ జిత్రచిత్రసమాధాన-ములను వారు వెట్టి మొగము వైవ.

కం. కారణముఁ జెప్ప మని వా-హారక వేధింప నేమియుం దోచక నా
నోరికి వచ్చిన తెఱఁగున-నారంభించితిని గారణాభాసములఁ.

ఉ. ఎవ్వరి కేమియుత్తరము నిచ్చిన నచ్చకపోయె వారు నఁ
నవ్వుటెకాని నాదువచనస్థితి నిక్క మెఱుంగరైరి, తా
మవ్వల కేగి నెమ్మనములందు మతేమని చింతచేసిరో?
చివ్వున నొచ్చెనో తమదు చిత్తము మద్దవనప్రసంగతిఁ?

సీ. ముసి ముసి నగవుతో మ్రొక్కంచుఁ జెప్పినఁ-గాదు లెండది వట్టి కల్ల యనుచుఁ
బరిహాసముగ నాదు భార్య గర్భిణియన్న-సంతోషమే! పుత్త్రజనన! మనుచుఁ
దేటగా నే నొక్కదీక్ష వట్టితి నన్న-నెఱుంగమే మీదీక్ష లే మటంచుఁ
దధ్యమే; మంచిమూర్తము చిక్కక యటన్న-నోను మీప ల్క-సత్యంబటంచుఁ
బరిహసించుటకాని యప్పల్కులందు-సత్య మెద్దియొ, హేలాప్రసంగ మెదియొ,
నిర్ణయింపని పోయి రనేకమిత్రు;లెట్లు నమ్మింపనేర్తు నేనింక వారి?

శా. ఏమో! వారడుగంగ జెప్పఁ బనినాకేమం చుపేక్షించి నే
నేమీ సెప్పక యూరకుండుటకు వీలేలేదు; వారందఱుఁ
సామాన్యప్రతిపత్తి గల్గుజనులూ? సంపన్న! లమ్మాన్యులఁ
గ్రామీణత్వముఁ బూని, పల్కుక తిరస్కారంబు గావించునే?

కం. ఎక్కడ కక్కడనే యెదొ-చిక్కుతటస్థించె; నేమి నేయుదు? నపుడే,
చిక్కులు నిడఁ జొచ్చెను బెం-పెక్కిన గడ్డంబు మిగుల నీటం బగుచుఁ

ఉ. నామదిచొప్పెఱుంగ పదసంఖ్యన విన్నదనంబు నోఁపఁగా
నేమిటిదంచు నాదుహృదయేశ్వరి యయ్యెడ జంకుచుఁ ద్రపా.
కోమల సంశయాత్మయయి కోరగ నిక్కము సెప్పఁ బోక నీ
వేమియు సంశయింపవల; దేమియులే దిది; యంటి హేలగాఁ.

గీ. తగిన హేతువు చెప్పఁ డీతఁ డింక నంచుఁ-దలఁచెఁగాఁబోలు! నాసాధ్యి తెఱచి తెఱచి
యథుగక వివమ్రయై ప్రసంగాంతకమున-నన్ను మరలించె మిగుల విన్నాణమొప్ప.

శా. ఆలుంబిడ్డలు సన్నసింతు నని తా మాత్మన్ విచారింపరో
వేళాకోళము నేయరో విమతు; లీవేషంబు నీక్షించి యి
క్కలంబందలి నవ్యనాగరకముఖ్యశ్రేణి దూషింపదో
యేలాగియ్యది యంచు లెక్కఁగొనలే దేనించు కంతేనియున్.

కం. తెలుపును నలుపును సమముగఁ-గలిగిన పెండ్రుకలతోడ గడ్డం బంతన్
దిలతండుల సంసర్గము-పొలుపున విలసిల్లి చాలఁ బొడవుగఁ బెరిగెన్.

కం. పెరిగిన గడ్డము వంకం-బరికించిన వారలెల్లఁ బరిహాసము చే
సిరి లోలోపలఁ దిట్టిరి-పరిపరిచందముల నేవఱడి రవ్వేళన్.

ఆ. గీ. ఎదియొ కారణమున నేగడ్డమునుబెంప-నింత రవ్వయయ్యె నేమిసెప్ప
గడ్డమేల లోకకంటకంబయ్యెనో-చెప్పకొన్న నగుదు చిన్నినగవు.

శా. స్వామిస్త్రోహము గాదు; కా దొకదురాశాపాతకంబున్; బర
శ్రీమాత్సర్యము గాదు; వేటొకరి గాసింబెట్టుటా కాదు; నా
రోమంబుల్ పరికించి యేమిటికి నన్ రూక్షంబుగాఁ జూతురో
స్వామీ! లోకులతీరు చిత్రముసుమీ! చర్చింపఁ జర్చింపఁగన్.

గీ. విచ్చివాడనుగాను; దేబెయును గాను; గోపియుంగా; ననాగరకుండను గాను;
దాంభికుండఁగాను; పట్టి నిశ్రువుండఁగాను; నన్నుగని లోకు లేలాకో నవ్వుకొండు?

ఉ. కాంతలు రూపశౌరవనికామ విమర్శనబుద్ధు లెల్లొ యొ
క్కింత హసింతుగాక; తమ కేటికిఁ బూరుషుఁ జూచి పూరుషుల్
మిత విమర్శముల్ నలిపి వెంగలులై హసియించి వెట్టిసి
ద్ధాంతము లాచరింప? నపురా! యిది యెచ్చటి ముచ్చటోకదా.

కం. తలనూయుట, యొడలును జీ-రలు మాయుటఁ జూచి యంతరంగంబున లో
కు లసహ్యపడుదు రనినే-దెలియనె నా కంత తెలివి తేటలు లేవే?

గీ. వెట్టివాని తెలివి విషమున నున్నదీ-పలుకు తీరటంచుఁ దలఁపఁ బోక
గడ్డమేల పెంప గడఁగితి వనిమాత్ర-మడుగఁ బోకుఁ డోమహాత్ములార!

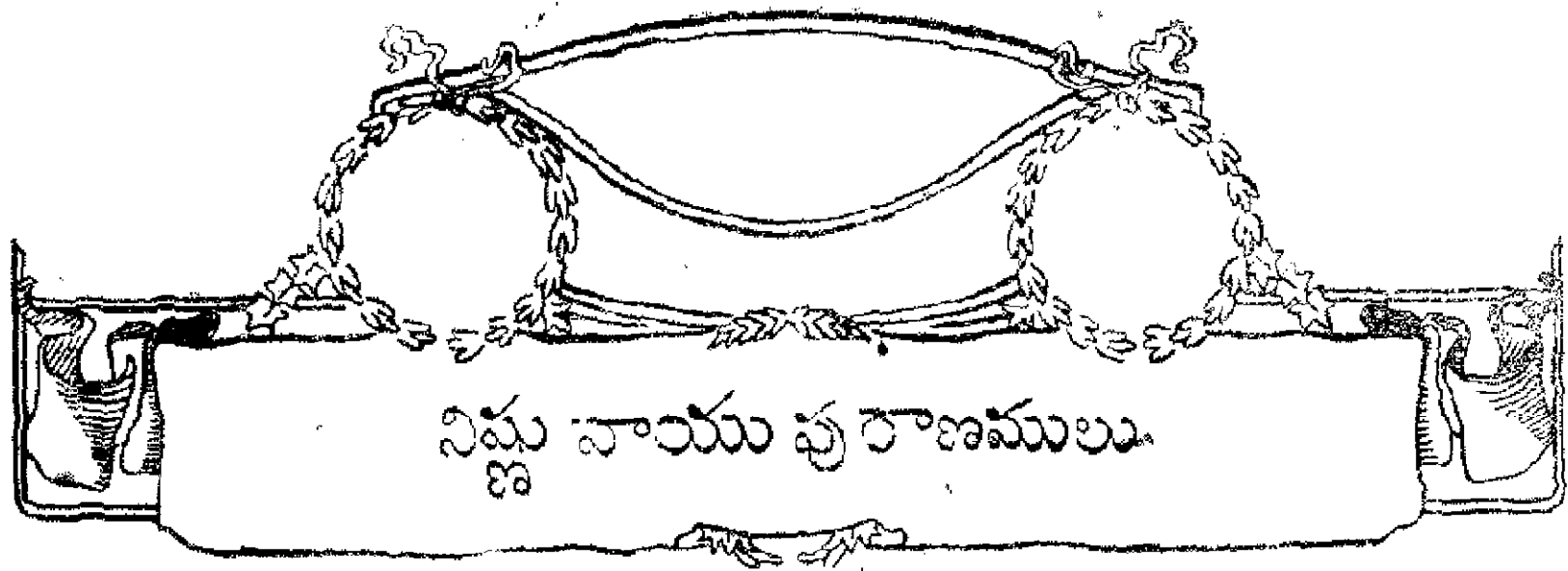
కం. మీజుట్టులు మీకట్టులు-మీజంజులు మీసములును మీవైఖరులున్
నేజూచి యడిగినాడనె?-నాజోక యదేల మీకు నాయనలారా!

కం. అనియొక్క యువన్యాసం-బు నొసంగం దలఁచి లేనిపోనిగొడవఁ బె
ట్టిన నుడికించెదరేమో-యనుకొని లోకులకు వెఱచి యాఁగితి నంతన్.

గీ. పరులు నను మూఘుండని యెంచి పరిహాసింప-వారియజ్ఞతఁ దలఁచి భావమున నేను
నవ్వుకొనసాగితిని; లోకనటన మెపుడు-నిట్టులే పోవుచున్న, దదేమొకాని.

కం. గడ్డముఁ బెంచుటకుంగల-గడ్డగుకారణము హృదయగతమై యుండన్
గ్రుడ్డి తనంబునఁ బలికిన-యొడ్డుల వచనముల్ సొచ్చునో హృదయమునన్?

[బ్రహ్మపురాణాంతర్భాగములు]

శ్రీ. శే. కొమ్మత్తాచార్య వేంకట లక్ష్మణాచార్యగారు, యం. ఏ.

అరంభములోఁ బురాణములసంఖ్య పదు నెనిమిది కాదనునంగతి పండితులందఱు నెఱింగినదియే. మొదట శ్లోకాత్మకమైన

వ్యాసకర్త

పురాణ మొక్కటియే యున్నట్లును, అది క్రమముగఁ జెరిగినట్లును, దాని గ్రంథ సంఖ్య మొదటకొద్దిగానుండి పెదవఁ జెనుగుచు వేఱు వేఱు కాలములలో వేఱు వేఱు పెరిగినకూర్పు

లు బయట దేఱినట్లును తెలిసికొనుటకుఁ బురాణములలో నే కొన్ని సూచనలు కలవు. కీర్తి శేషులైన జాక్షనుగారు ఈవిషయమును గుఱించి యిట్లు ప్రాయుచున్నారు:

“వైదికయుగము కడపటిభాగము నుండి క్రీస్తుపూర్వము రెండవశతాబ్దివఱకు నిలిచినముల కనుబంధముగఁ బురాణ మొక్కటియుండి నట్లును, అందు సర్గము, ప్రతిసర్గము, వంశము, పక్షానుచరితము, మన్వంతరము అనునవి వర్ణిం

పఁబడినట్లును హిందువులవ్రాతలవలన నే తెలియవచ్చుచున్నది. స్త్రీ ధనుకాలము వఱకు వేఱు వేఱుమతములలో వ్రాయఁబడుచు వచ్చిన మన ‘జాక్షను వృత్తాంతము’ (Saxon chronicle) లుంటివే యీ పురాణములు. నార్మనులకుఁ దమోతయనంతరము పరస్పరము సంబంధము లేని భాగములు ఆ ‘వృత్తాంతము’ నఁ జేరిపోవుచు వచ్చినట్లే హిందూసామ్రాజ్య క్షేత్ర ప్రభుత్వ మంతరించినపిదపఁ బండిత సమావేశము లుండుకుఁబూర్వముకంటెఁ గష్టసాధ్యము లైనప్పటి నుండి ఆయాపుణ్యక్షేత్రములందలి పండితులు తమయొద్దనుండు శ్లోకాత్మకమైన మూలపురాణవ్రతులలో నచ్చటచ్చట మార్పుటయు, మఱి కొన్ని చోట్ల స్థానికవిషయములను జేర్చి గ్రంథమును జెంచుటయు సంభవించెను. మూల గ్రంథమగు నాదిపురాణమునుండి యీ విధముగ బ్రహ్మపురాణము ఒరిగి యందును, పద్మపురాణము పుష్కరక్షేత్రమునను, అగ్ని పురాణము గయలోను, వరాహపురాణము మధురలోను, వామనపురాణము స్థానేశ్వరమునను, కూర్మపురాణము హరణాసిలోను, మత్స్య

పురాణము నర్మదాప్రాంతములందును బుట్టి నది.”¹

మూలపురాణము ౧౨,౦౦౦ల గ్రంథమే.

దేశకాలముల ననుసరించి పురాణములు ఎన్నో మార్పులు పొందుటవలన ఆదిపురాణ మేది; ఎట్లుండినది; అనువిషయములను మన మిప్పుడు సరిగానిర్ణయింపలేము. కాని వాఙ్మయ విమర్శకుని తీక్షణమైన యంతర్దృష్టి నవనవ లాడుచుఁ బుట్టిగఁ బెరిగిన యప్రాదేశ సంఖ్యా తీతపురాణోపపురాణ సాంద్రారణ్యమును జూరుచుకొనిపోయి మూలపురాణమును నీ యాదిమవాటికాస్వభావమునుబయలుపెలుచు నట్టి మణుగుండనిగూఢములైన నిదర్శనము లను గొన్నిటిని గనుఁగొనఁ గలదు.

భవిష్యత్పురాణములోని యీ క్రింది శ్లోకములవలనఁ బురాణము లన్నియుఁ గలిసి మొదట ౧౨,౦౦౦ ల శ్లోకములే యనియు, నాగ్రంథసంఖ్య క్రమముగఁ బెరిగెననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

“ఓ హక్తోత్తమా! పురాణములన్నియుఁ గలిసి మొదట ౧౨,౦౦౦ ల గ్రంథముండెను. కాలక్రమమున నందనేకవ్యాఖ్యానములు చేరి యది వృద్ధి నొందినది. స్కాంద, భవిష్య పురాణము లీరీతినే పెరిగినవి. స్కాందము శత

సహస్రము (అనఁగాలక్ష)అని లోకు లందఱికిఁ దెలియును. ఋషులు భవిష్య పురాణము నేబదివేల గ్రంథముగాఁ జేసిరి.”²

ఇప్పుడు దొరకు వేటువేటుపురాణముల ప్రతులప్రకారము చూచినచో, ఆయాపురాణములలోని అసంఖ్యమాహాత్మ్యములను దీసి వేసినప్పటికిని, అప్రాదేశపురాణముల గ్రంథ సంఖ్య మొత్తము నాలుగులక్షలకు మించినది. పండ్రెండువేల లెక్కడ; నాలుగులక్ష లెక్కడ! ఈనాలుగులక్షల గ్రంథమునకును (లక్షలకొలఁ దిగ నున్న మాహాత్మ్యములకును) ప్రధానాధారము ౧౦,౦౦౦ ల పురాణమే! ఇప్పటి నాలుగులక్షల గ్రంథమునుండి మొట్టమొదటి పండ్రెండువేల గ్రంథమును విడదీసి చూపుటకు సాధ్యము కాకపోవచ్చును కాని సాధారణముగ నన్ని పురాణములలోను గానవచ్చు కథలను, శ్లోకములను విడదీసి కుతూహల ప్రేరితులై జిజ్ఞాసువు లెవ్వరైన నాదిపురాణ స్వరూపమును నిర్మించఁగలఁచినయెడల నది పూర్తిగ నసాధ్యమైన కార్యము మాత్రము కాదు. అయితే యీవ్యాసమునం దిపుడు నేను చేయఁదలపెట్టినది ఆపనికాదు. ఆదిపురాణము బ్రహ్మాండమను పేరుతో నుండెననియు, ఇప్పుడు మహాపురాణము అనఁబడునది యొకప్పుడు దానిలోని యంతర్భాగములుగ నుండెననియు

1. Centenary Memorial Volume of the journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, Epic and Puranic notes by A. M. V. Jackson, p. 69.

2. సర్వాశ్లేష పురాణాని సంక్షేపాని నరక్షభి, ద్వాదశైవ సహస్రాణి ప్రోక్తానాం మనీషిభిః.”

పునర్వృద్ధిం గతానీహ ఆఖ్యానై ర్వివిధై ర్నవ, యథా స్కాందం తథాచేదం భవిష్యం కురునందః!”

స్కాందం శతసహస్రం లోకానాం జ్ఞాతమేవహి, భవిష్య మేత దృషితా లక్షార్థసంఖ్యాయాకృతమ్.”

—భవిష్యపురాణము, బ్రహ్మపర్వము ౧, ౧౦౪౬.

మాత్రమే నేనీహ్యసమునఁ దెలుపఁదలఁచితిని. నేనీరీతిని నమ్ముటకుఁ గలకారణముల నీదిగునఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

విష్ణుపురాణము

ఒక్కపురాణమునుండి పెక్కుపురాణములు పుట్టిన వనుటకు విష్ణుపురాణమే యొక దృష్టాంతము. పురాణములను గుఱించి విచారింపఁగల తత్వజ్ఞు లందఱును విష్ణుపురాణము ఆదర్శపురాణమనియు, బురాణములలోఁ బురాతన మనియుఁ జెప్పిరి; కాని యీ పురాణముకూడ స్వతంత్రము కాదనియు, నొకప్పుడిది ఆదిబ్రహ్మాండపురాణముయొక్క భాగముగ నుండెననియు, దరువాతఁ జీలి స్వతంత్రపురాణమయ్యెననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇందును గుఱించి యిదివఱ కెవ్వరును విచారించియుండలేదు. తెలుఁగు విష్ణుపురాణముఁజదువునప్పుడు ఈవిషయము నాకుఁ దెలియవచ్చెను. ౧౬-వ శతాబ్దారంభమునందుండిన వెన్నెలకంటి సూరన విష్ణుపురాణమును దెనిగించెను. ఆతఁడు షష్ఠ్యంతము లైన తరువాత నిట్లు వ్రాసెను: “అభ్యుదయఃపరంపరాభివృద్ధిగ నా యొనర్పంబూనిన యాదిమహాపురాణంబగు బ్రహ్మాండపురాణంబునందలి పరాశరసంహితయైన శ్రీవిష్ణుపురాణంబునకుఁ గథాక్రమం జెట్టిదనిన...” [౧ ఆ.] ప్రతి ఆశ్వాసము చివరను అంత్యగద్యమం దిట్లె వ్రాసియున్నాడు. ‘దీనినిబట్టి చూడఁగా ౧౬-వ

శతాబ్దమందలి సంస్కృత విష్ణుపురాణ ప్రతియగున నది బ్రహ్మాండపురాణమందలి పరాశరసంహిత యనఁబడు భాగమని వ్రాయఁబడి యుండె ననుట స్పష్టము. విష్ణుపురాణము స్వతంత్రగ్రంథ మనక మఱియొక పురాణభాగ మన్నయెడల దానిగౌరవము తగ్గునని కాఁబోలును ఇటీవలివారు సంస్కృత ప్రతుల నుండి యీ భాగము నెత్తివేసినారు. కావున, నది కాసరాదు. కొన్నిటియందు మాత్రము పరాశరసంహిత అని యున్నది.³

కావునఁ బై విషయములను బట్టిచూడ నిప్పటి విష్ణుపురాణమును ప్రామాణిక గ్రంథము ఆదిబ్రహ్మాండపురాణమున నొక భాగమని తేలుచున్నది. ౧౧-వ శతాబ్దమందుండిన ఆల్ బెరూనియను మహమ్మదీయపండితుఁడు తన పురాణముల జాబితాలో విష్ణు, బ్రహ్మాండ పురాణములు రెంటిని విడివిడిగఁ జేర్కొనుట నలన విష్ణుపురాణము బ్రహ్మాండ పురాణము నుండి పదునొకండవ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే చీలి పోయియుండునని యూహింపవచ్చును.⁴ వైష్ణవ మతము తిరిగి విజృంభించినకాలమున నీపురాణమునకుఁ బ్రాముఖ్యము వచ్చియుండును. వైష్ణవ లీపురాణ మిదికొక పురాణములోని యంతర్భాగమని యంగీకరింపక పోవుట సహజము. కాఁబట్టి మతాభినివేశముగలవైష్ణవులలో, లేక, యెన్నో శతాబ్దములు కడచినతరువాత నా పురాణమునకును దీనికినిగల సంబంధముఁ దెలి

3. నేను అచ్చుపడిన గ్రంథములను మాత్రము చూచితిని. వేఱువేఱు దేశములందలి వ్రాతప్రతులనుజూచి యింకను శోధింపవలెను.

4. Alberuni : Trubners Oriental Series, Vol. I, page 131.

యాక యా యాశ్వాసాంత గద్యము లేఖక ప్రమాదమని తలంచినవారో దానిని తీసివేసి యుండును. అయినప్పటికిఁ గొన్నికొన్ని వ్రాత ప్రతులలో విష్ణుపురాణ, పరాశర సంహితలు రెండు నొక్కటియే యని తెలుపు నాశ్వాసాంతగద్యభాగ మెట్లో నిలిచియే యున్నది. ఈపురాణముయొక్కకొన్నికొన్ని ప్రతులలోఁ బ్రతిలింగము చివర నీయాశ్వాసాంత గద్యము లేదు. పురాణము చిట్టచివర నాఱవయంశము కడగటనే యీరీతిని గాను:

“ఇతి విష్ణుపురాణే పరాశరసంహితా యాం షష్ఠోఽంశః సమాప్తః.”⁵

కనుక విష్ణుపురాణము మొట్టమొదటఁ బరాశరసంహిత యనఁ బరగుచుండెనని తెలిసికొనుట కిక్కడ కిటుకు దొరకినది. అది పరాశరసంహిత యని ౧౬-వ శతాబ్దమున నాంధ్రీకరింపఁబడిన విష్ణుపురాణమునఁ గూడఁ గలదు. అందువలన దీనినిబట్టి బ్రహ్మాండమనే యొకపురాణము మొదట సనేకసంహితలుగ నుండెడి దనియు, విష్ణుపురాణ మందులో నొకటి యనియు మనము గ్రహింపవచ్చును. ఇట్లే వాయుపురాణము గూడ నొకప్పుడు బ్రహ్మాండపురాణములోనదే యనియు, నది ప్రాయీకముగ మొదట వాయుసంహిత యను పేరఁ బరగుచుండె ననియు మనము ముందు తెలిసికొనఁగలము. పెక్కుసంహిత లిప్పటి కొన్ని పురాణములలోనివే యని యందఱు

నెఱిగిన విషయమే. ఉదాహరణమునకు సూతసంహితఁ జెప్పవచ్చును. అది యొక సంపూర్ణగ్రంథ మైనప్పటికి బ్రహ్మాండపురాణమువలెనే దానిని సంపూర్ణిగఁ గానరాని స్కాండ పురాణములోని కొంతభాగ మని యూహించెదరు.

విష్ణుపురాణముయొక్క వివిధదశలు

నేడు కానవచ్చు ౬,౦౦౦ల శ్లోకముల విష్ణుపురాణము కాని, నారదపురాణమునఁ జెప్పఁబడినట్లు ౨౩,౦౦౦ల శ్లోకముల విష్ణుపురాణము గాని మొదట విష్ణుపురాణములో నొకభాగముగ నుండెడిదని మన మనలేము. అప్పుడు పరాశరసంహితలోఁ గొన్ని వేల శ్లోకములో లేక బాగుగా నాలోచించినఁ గొన్ని వందల శ్లోకములో మాత్రమే యుండియుండవలెను. ఈవిష్ణుపురాణముకూడ సనేకములైన యితరపురాణముల వలెను, మహాభారతము వలెను క్రమ క్రమముగఁ బెరుగుచువచ్చెననుట స్పష్టము. రత్నగర్భ భట్టాచార్యువారనును ప్రసిద్ధవ్యాఖ్యాత“వైష్ణవకూటచంద్రిక” యను తమ విష్ణు పురాణవ్యాఖ్యానమున నిట్లు చెప్పచున్నారు. “విష్ణుపురాణగ్రంథ సంఖ్య పదివేలని కొందఱు, నెనిమిదివేలని కొందఱు నిట్లు వేఱువేఱు విధములుగఁ జెప్పదురు. ఈవిధముగ గ్రంథసంఖ్యనుగూర్చి యుభిప్రాయభేదము లున్నప్పటికి నేనుమాత్ర మాఱువేలశ్లోకములకే వ్యాఖ్యానము చేయు

చున్నాను. 6 " విష్ణుచిత్తః క్షణమత్యయోక
వ్యాఖ్యాతాః యః ఈపురాణముయొక్క గ్రంథ
సంఖ్యను గుఱించి ప్రారంభించి పెక్కు భిన్నాభి
ప్రాయములను చెలిపియున్నాడు. "విష్ణుపురా
ణమున నాటువిభాగములు కలవు; కావున నది
పదివేలశ్లోకములదని, ౮ వేల శ్లోకములదని
వేలువేలు పురాణములలో వేలువేలు రీతులఁ
దెలుపఁబడినది. ఈవిభేదములు వేలువేలు సం
హితల మూలమునఁ గలుగుచున్నవని చెప్పవ
చ్చును. విష్ణుపురాణమున లింగపురాణముప్ర
కారము పదివేలశ్లోకములును, శివ, మత్స్యపు
రాణముల ప్రకార మెనిమిదివేలశ్లోకములును
గలవు. కొన్నిదేశములలో నిది తొమ్మిదివేల
శ్లోకములనియు మఱికొన్నిదేశములలో నిరు
వదినాలుగువేల శ్లోకము లనియు, వేటొక
కొన్నిట నిరువది రెండువేలశ్లోకము లనియుఁ

జెప్పెదరు. కాని మేమిచట నాటువేలకు మా
త్రమే వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాము. 7"

విష్ణుధర్మోత్తరఖండమును విష్ణుపురాణ
మున కంటఁగట్టి నారదపురాణము దానిగ్రంథ
సంఖ్యను వివరీతముగా ౨౩,౦౦౦ ల వఱకుఁ
బెంచుచున్నది. కాని శ్రీ శంకరాచార్యుల
వారి గ్రంథములప్రకారము చూడఁగా విష్ణు
ధర్మోత్తరమును, విష్ణుపురాణమును వేలువేలు
గ్రంథములనియు, సాధారణముగ నిష్పదచ్చు
పడుకూర్పులలోనున్నట్లే యది యాటవయంశ
ముతోనే ముగియుచున్నదనియు స్పష్టమగు
చున్నది. "యస్మిన్నస్థమతిర్నయాతి నర
కం స్వర్గోఽపి యచ్ఛిన్ననే" అనుశ్లోకముతోఁ
బరాశరులవారు విష్ణుపురాణమును ముగించు
చున్నట్లు శంకరాచార్యులవారుతమ "విష్ణుసహ
స్రనామభాష్యము" నందుఁ జెప్పియున్నారు. 8

6. విష్ణుపురాణంచ క్వచిద్దశసాహస్రం క్వచిదష్టసాహస్ర మిత్యాది వికల్పే ఒప్యత్ర షట్సాహస్రమేవ వ్యాఖ్యా
యతే. — (అం. ౧, అ. ౧, శ్లో. ౨౩.)

7. వైష్ణవంతు షడ్భేదం | తేన పురాణాంతరేషు వైష్ణవస్య దశసహస్రాష్టసహస్రత్వా ద్యుక్తిః | సంహితభేద
మాన విషయాకల్ప్య | యథా లైంగే దశసహస్రమితం | వైష్ణవాత్స్యయోస్తు వైష్ణవంచ అష్టసహస్ర మితి |
క్వచిత్ దేశే నవసహస్ర ముచ్యతే | క్వచిత్ చతుర్వింశతిసహస్రం | క్వచిత్ ద్వావింశతిసహస్రం | ఇదంత
షట్సాహస్ర మస్మాభిర్ వ్యాఖ్యాయమానమ్. [౧. ౧. ౨౩]. ఈ వ్యాఖ్యాతయొక్క కాలమును నిర్ణ
యింప లేకపోతిని. కాని యతఁడు చెప్పిన విషయముమాత్రము చాల నమూల్యమైనది. లింగ, మత్స్యపురా
ణములయొక్క యిప్పుడచ్చుపడిన ప్రతులకు, నతనికి దొరకిన ప్రతులకుఁ జాలవ్యత్యాస మున్నట్లు ఆతని
వ్రాతలవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. పురాణము లన్నియు నొకఁగి నుండవలయునను నుద్దేశముతోను,
సందర్భశుద్ధిఁ గలిగియుండవలయు నను నుద్దేశముతోను ఏవిధమైన ప్రమాణము లేకయే పరిష్కర్త నిప్పు
డచ్చుపడిన చాలపురాణములను దిద్దియుందురని నానమ్మకము. ఏపురాణముయొక్క గ్రంథసంఖ్య యెంతో
యిప్పటి లింగపురాణమునఁ దెలుపఁబడియుండలేదు. విష్ణుపురాణగ్రంథసంఖ్య ౮,౦౦౦ లని కాక
౨౩,౦౦౦ లని మత్స్యపురాణము తెలుపుచున్నది.

8. శ్రీ శంకరాచార్యులవారి 'విష్ణుసహస్రనామభాష్యం' వాణివిలాసప్రతి, శ్రీరంగం, పుట ౪౩. ఈ భాష్య
కర్త ప్రస్తావనత్రయభాష్యకారులైన ఆదిశంకరులవారేయని నే ననుకొను. ఆదిశంకరులవారి గ్రంథములందలి
రచనకు దీనికి సహస్రాంతము భేదము కలదు. ఆరచనముం దిది చాల నీరసముగ నున్నది. ఆదిశంకరులవారి
పీఠము నధిష్ఠించిన శంకరాచార్యులవా రెవ్వరో యీచిన్న గ్రంథమును రచించి యుండును. ఈ భాష్య

ఇష్ట డీశ్లోకము దాదాపుగ నాఱువేల శ్లోకము
ల విష్ణుపురాణముచివరఁ గాన్పించు చున్నది.
“ఓరియంటల్ ప్రెస్” ప్రతిలో సీశ్లోకము తరు
వాత నాఱుశ్లోకములు మాత్రమే కలవు.

విష్ణుపురాణముయొక్క వేఱువేఱుప్రతు
లన్నిటినిబట్టిచూడఁగా మొదట నిది బ్రహ్మాండ
పురాణాంతర్గతమై యున్నప్పు డిందు ౬౦౦౦

శ్లోకములకంటె నెక్కువలేవనియు, బౌరం
భములో నొకవేళ రెండు మూడువేల శ్లోక
ములు మాత్రమే యుండవనియు మన మూ
హించవచ్చును. ఈయాఱువేల శ్లోకములలో
గూడఁ జాలభాగము సాధారణముగ అసలు
గ్రంథమునకు సందర్భించని యిటీవలఁ జేరిన
ప్రక్షిత్తములని చూడవచ్చును. (సశేషము)

ఆ శీ ర్వా ద ము

(మిత్రద్వయము)

గంభీరభావనాకలిత ప్రపూర్ణ సద్వ్యాసరాజముల కల్పకమ వగుచు

మకరందతుందిల మాధురీవిలసిత పద్యమాలల కాటపట్ట వగుచు

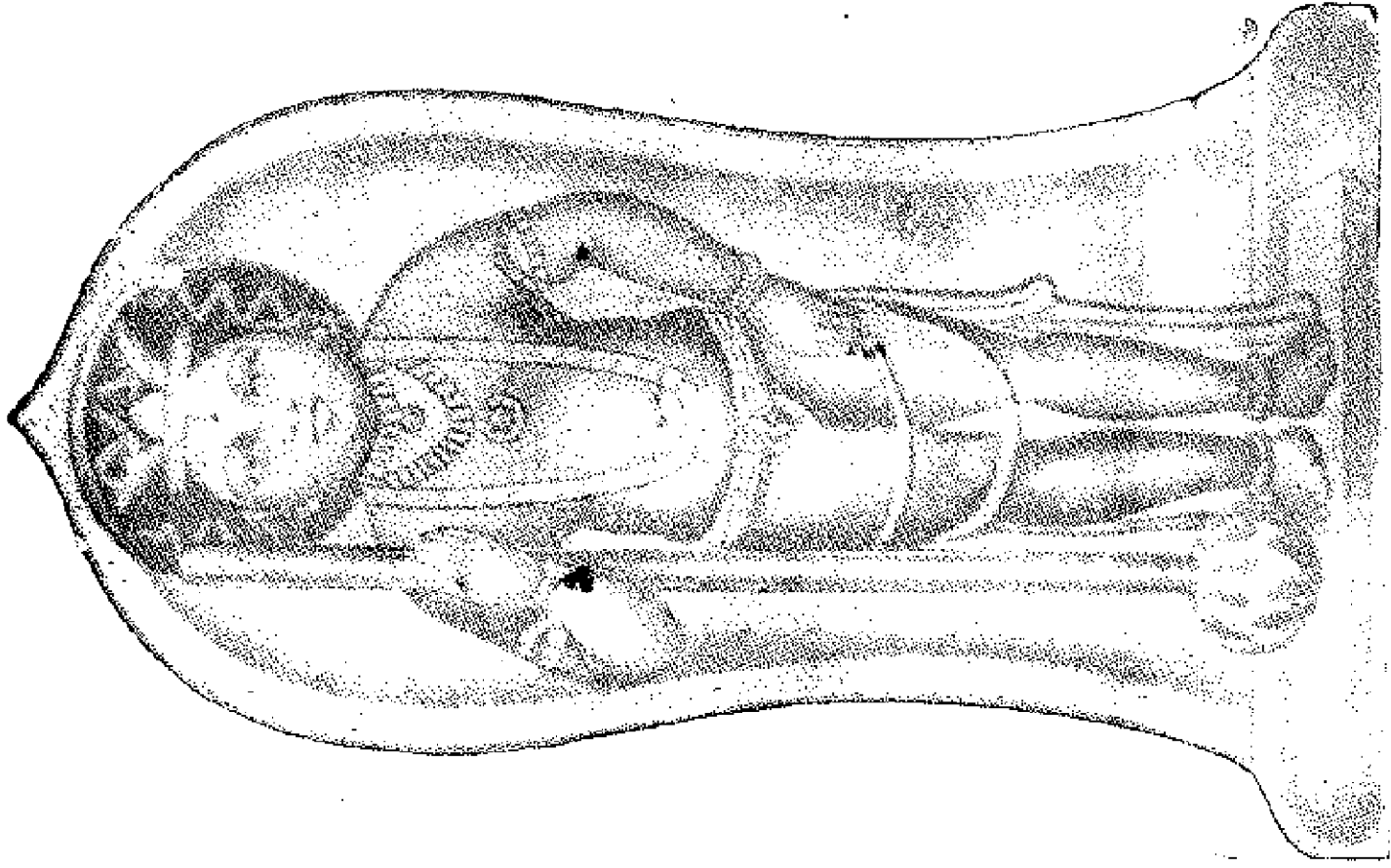
నవరసమయభావ కవితామనోహర గీతికావళులకు గృహమ వగుచు

ఘనమనోహర మహాగంభీర్యసముచిత కల్పనాకథల కాకరమవగుచు

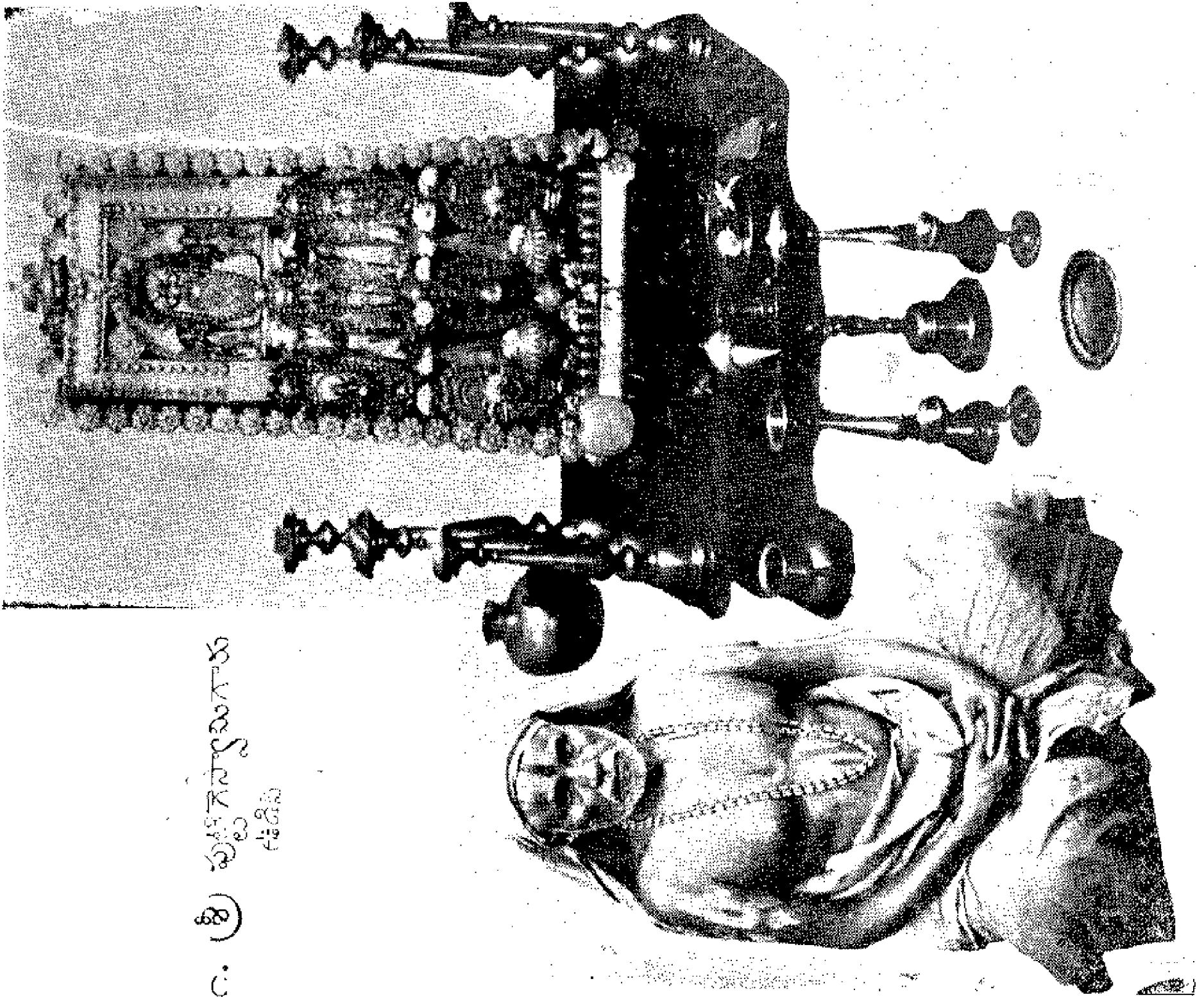
భావగర్భితమగు చిత్రపటము లెలమి, గలిగి వెలుగొందు “భారతీ! కలియుగాంత

మగువఱకు నాంధ్ర దేశంబునందు వెలసి, పండితకవిపోషణమును బడయుమమ్మ!

కారుఁ డాదిశంకరులవారా, వారితరువాత నాపితమధిష్ఠించిన మఱియొక శంకరాచార్యులవారా యన్న
వాదముతో మనకిప్పు డిచట సంతప్రసక్తిలేదు. గ్రంథకర్త యొక్కైనను నీగ్రంథమును రచించుచునాఁటికి
విష్ణుధర్మోత్తరము విష్ణుపురాణములోని యొక భాగముగఁ బరిగణింపఁబడియుండలేదనియు, విష్ణుపురాణము
పై శ్లోకముతో సమాప్తమయ్యెననియు నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఈవిషయమే విష్ణుధర్మోత్తర, విష్ణు
పురాణములను రెంటిని కలగూరగంపగఁ గలిపివేయు నారదపురాణముయొక్క కాలమును తెలిసికొనుటకుఁ
గొంచెము పీలివచ్చుచున్నది. నారదపురాణము గాని లేదా అష్టాదశపురాణములయొక్క పిఠులనూచి నిచ్చు
నారదపురాణభాగము గాని శంకరుల తరువాత—వా రాదిశంకరులవారైన నేమి, లేక వారి తరువాత
రైన నేమి—పుట్టియుండవలెను. వా రాదిశంకరులవారే యైనయెడల నారదపురాణకాలము క్రీ. శ. ౯-వ
శతాబ్దికి ముందుది కానేరదు. తరువాతి శంకరులవారే యైనయెడల నాపురాణము నింకను జాలశతాబ్దులు
తరువాతికిఁ దీసికొనిరావలసియుండును. అందునలనఁ బురాణవిమర్శనమును గూఠించి ‘పురాణవిరీక్షణ’ మనఁ
బడు తమచక్కని మహారాష్ట్రగ్రంథమున ‘నారదపురాణమున నీయఁబడిన పురాణమూచి శంకరాచార్యుల
వారి కాలముకంటెఁ బూర్వపు’ దన్న పండితత్వంబుగఁగూడనాధికారేగారితో నే నీకిభిప్రాయకాలను.
స్వభావము ననుసరించి పురాణములు పోనుపోను వృద్ధిచెందునేకాని సన్నగిల్లువు.

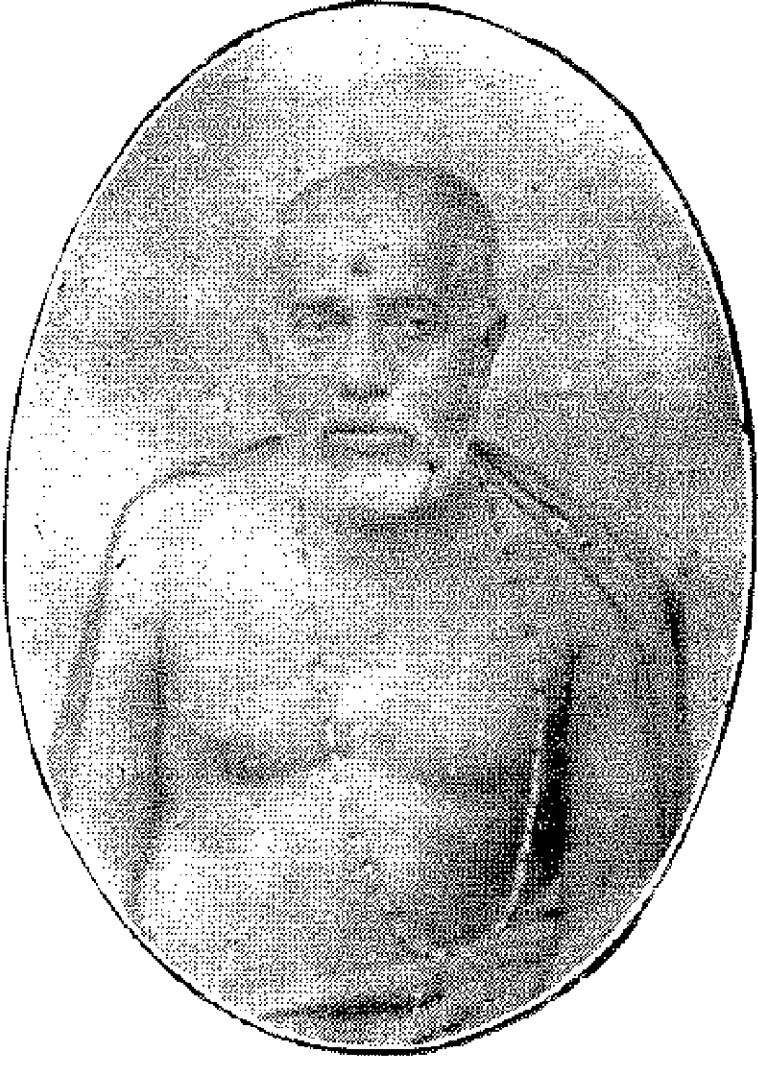

స. శ్రీ సహస్రనామ-కీర్తి

స. శ్రీ పుష్కరసాగర-
ఉత్తిష్ఠ

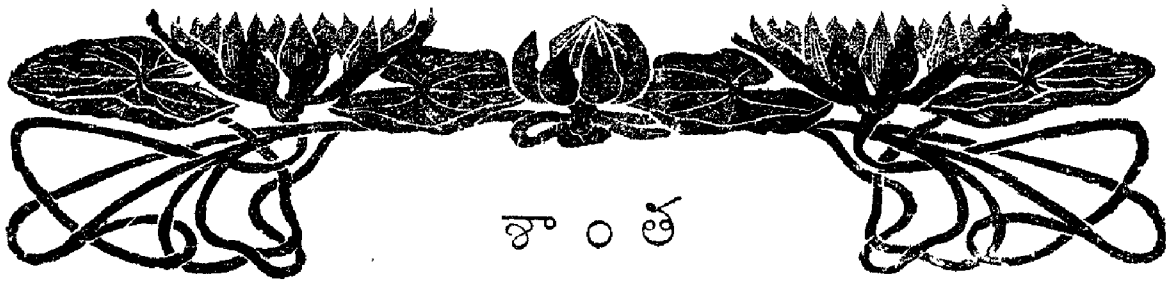
3. టి. శే. శ్రీ సోమనాథుని-ఉడిపి

4. శ్రీ వేదవారునాథుని-ఉడిపి

5. ఉడిపి స్వామిలవారలు

శాంత

ఆ. భౌస్కరమ్మ గారు

○

శాంత కాకినాడలో పితాపురంమహారాజుగారి

కళాశాలలో స్కూలు ఫైనలు తర్వాత తన చదువుచుండెను. ఆమెకు ప్రకృతిశాస్త్రములన్న విషయమున నభిమానము. అందుచే వానినే తన ముఖ్యవిషయముగా తీసికొనెను. ఆమె స్వతహాగా చాలా తెలివైన బాలిక యగుటచే నన్ని విషయములలోనూ తన తరగతిలో నెప్పుడూ మొదటిదిగానే యుంటూ యుండెడిది. కాని యాపాఠశాలలో ప్రకృతిశాస్త్రబోధకులు సరియగువారు లేకపోవుటచే నావిషయమును దీసికొనిన విద్యార్థులందఱు తాము బహిరంగపరీక్షలో కృతార్థులగుటయెట్లాయని విచారించుచుండిరి. ఇట్లుండ వారి యన్యవృత్తమున చెన్నపురి రాజధానికళాశాలలో ప్రకృతిశాస్త్రోపన్యాసకులుగానున్న కృష్ణారావునాయన కాకినాడ కళాశాలకు వచ్చిరి. ఆయన ప్రకృతిశాస్త్ర పండితుడగుటచే ప్రతితరగతికి ఆవిషయమును మాత్రమే బోధ చేయుచుండెను. ఆయనబోధనలను కొన్నిటిని వినినతరువాత విద్యార్థులకందఱకు ప్రాణము లేచివచ్చినట్లయింది. అదివరదాకా పరీక్షలో నుత్తీర్ణులగుటయెట్లాయని విచారించుచున్న వారి కిక భయములేదని ధైర్యము వచ్చినది. వారందఱకు నాయనయం దొకవిధమున ప్రేమ, యభిమానము, గౌరవము, గురుభక్తి కలిగినవి. శాంత సంతోషమునకు మితిలేదు. ఇట్టి గురువుచేతిలో బడిన తనకు తన యభిమానశాస్త్రములలో పరిపూర్ణజ్ఞానమును సంపాదించుట కిక సేసందేహమునులేదుకదాయనియుపొంగుచుండెను. ఆయన యెంత విపులముగా పాఠమును బోధించుచుండెనో ఈమె యంత శ్రద్ధతో నావిషయమును గ్రహించుచుండెను. ఉపాధ్యాయుడు జేయు యుక్తిప్రశ్నలకు తడవులేకుండగానే చక్కని జవాబులిచ్చుటలోనూ, ఆయనసహాయ మక్కరలేకయే స్వయం

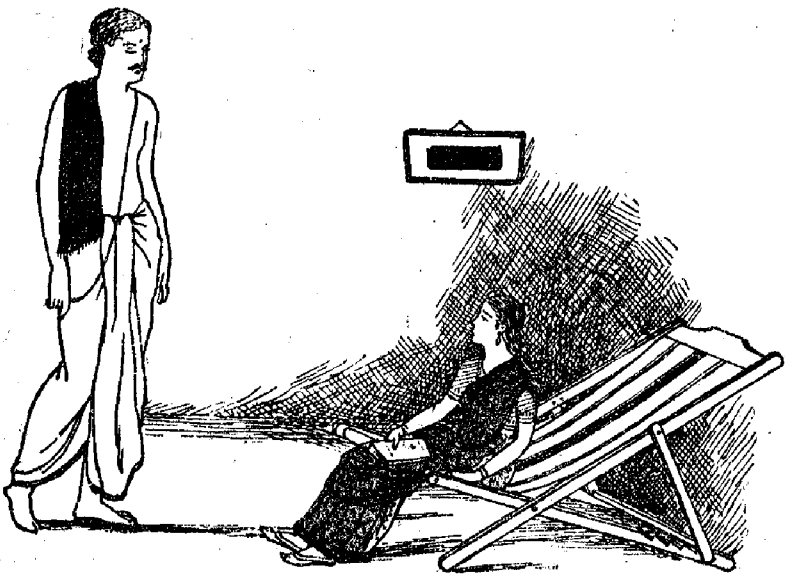
ముగా ప్రయోగములను (Experiments) చేయుటలో క్రొత్త తెలివిని, చాకచక్యమును కనపరచుచుండెడిది. ఎక్కడ చాచినా యెంత యసాధ్యపుప్రశ్నయైనను శాంతమాత్ర మెన్నడూ తప్పిపోవుట యననేమోయెరుగదు. అందుచే మొట్టమొదట కృష్ణారావుగారు పాఠశాలకు వచ్చుటతోడనే యామెయందు మంచియభిప్రాయము పడిపోయినది. అదిక్రమముగా నుత్తమశిష్యులయందు గరువులగుండు వాత్సల్యముక్రిందను, నభిమానముక్రిందను, తుదకొకవిధమున ప్రేమక్రిందను పరిణమించినది.

శాంత స్కూలు ఫైనలు పరీక్షలో మొదటి తరగతిలో కృతార్థురాలైనది. ఆమె యనిన పాఠశాలలోని యుపాధ్యాయులకందఱకూ ప్రేమే. కృష్ణారావుగారి కందఱకంటె యెక్కువప్రేమ. అప్పుడప్పుడు 'మికంటే ఆడపిల్లనయం, ఆమెనుజూచి సిగ్గు తెచ్చుకోండి' అని తక్కినబాలురనుకోపపడుచుండెవారు శాంత యఫ్.ఎ.లోకి వచ్చినది. పిల్లలందఱూ ఆమెకూ కృష్ణారావుగారి కీషేర్లు పెట్టుటకు ప్రారంభించిరి. శాంతకాని, కృష్ణారావుగారికాని వినిపించుకొనుటలేదు. శాంతమీదకృష్ణారావుగారి కెంతశిష్యవాత్సల్యమో శాంత కాయన మీదనంతగురుభక్తి. ఆయన యేదిచేసినా, యేమి చెప్పినా యామె కాశ్చర్యమే. ప్రతివిషయములోనూ నాయన ననుసరింపవలయునని యతిజాగరూకతతో పరిశీలించుచుండెడిది. ఆమె యేదిచేసినా కృష్ణారావుగారికి ముద్దే. ప్రతివిషయములోనూ తను యానందమును తెలియపఱచుచుండెవారు. యఫ్. ఎ. జూనియరులో నామెదే ఫస్టుమార్కు. పిల్లలందఱకూ నామెమీద ననూయప్రారంభమయినది. వారందఱు తమ ప్రకృతిశాస్త్రబోధకుడామెను ప్రేమించినాడనియు, నామెను వివాహమాడునుకాబోలుననియు, ఆమె యాయనకంటె కపరదేవతవలె కనబడుచున్నదనియు, తామెంతబాగా వ్రాసినా

మార్కులు పడవు. ఆమె యెలావ్రాసినా తెగమెచ్చు కుంటారనియు, ఘట్టుమార్కెప్పుడూ ఆమెదే యనియు ఆసిల్ల చెప్పవట్లకదా ఏలా పెండ్లిచేసికొంటా రనియు, ఇంత చక్కనిబోధకులను నిదేమిగుణమునియు నీవిగము గా చెప్పుకొనమొదలుపెట్టిరి. శాంత యఫ్.ఎ.సీనియరు లోనికి వచ్చినది. ద్రోణాచార్యున కర్జునుని మీదవలె కృష్ణారావుగారికి శాంతమీద శిష్యవాత్సల్యము, దిన దినాభివృద్ధి నొందుచుండెను. బహిరంగపరీక్షలోనామె ను రాజధానికంతకును మొదటిదిగా వచ్చునట్లుచేసి వీళ్ల నోళ్లపడవలయునని యుండెను. ఎవరికీచెప్పని యనేక ప్రయోగములు,యుక్తులు మొదలగువాని నామెకుప్రత్యే కముగా చెప్పుచుండెను. అదితెక్కినబాలురయొక్కయు నితరులయొక్కయు ననుమానములను మరింత దృఢ పఱచుచుండెను. శాంత యఫ్.ఎ. పరీక్షలో రాజధానికి మొదటిదిగా వచ్చెను.

౨

భోజనముచేసి సాంబశివరావు గారు చావడిలో పచారు చేయుచుండిరి. శాంత పడకమర్చిలో మార్చుండి యేదో పుస్తకము చదువుచుండెను. ఒకనోట నాపుస్త

కము చదువుట నాపివేసి 'నాన్న గారూ! మనదేశములో నీయతిబాల్యవివాహ దురాచారం ఏలా వచ్చిందండీ. నేనిదివర కనేకయింగ్లీషు నవలలు, కథలు,చరిత్రలు చది వితిని.వానిలో నెక్కడజూచినా బాల బాలికలుబాగా

యుక్తవయస్సువచ్చేవరకూ చక్కగా చదువుకొని విద్యా వంతులై అప్పుడు తమ కిష్టము వచ్చినవారిని పెండ్లిచేసి కొనుటయేకాని చిన్నతనములో పెండ్లిండ్లుచేసినట్లెక్క డా కనబడదు. జపానువారిచరిత్ర చదివి చూచితిని. అందుగోహడ నంతే. అప్పుడు నే ననుకొనేదాన్ని— ఆదేశములలో నాలాయున్నది కాని మన దేశములో మొదటనుండియు నింతే కాబోలు; ఇది యీ దేశాచారము కాబోలునని. ఇప్పుడీ భారతమును చదువుచుండ ఇందులోనూ ఎక్కడా చిన్నతనపు పెండ్లిండ్లు కాన రావు. (దౌపది, దమయంతి, శకుంతల వీరందఱూ చదు వూ, సంగీతము, మొదలగున్నవిద్యలలోనూ ప్రవీణు రాండ్రై తమకుఁ దగినభర్తలనువరించి పెండ్లిచేసికొన్నట్లే కనబడుచున్నది.'

తండ్రి—వారందఱెవరమ్మా? రాజపుత్రికలు కారూ? ఇప్పుడుమాత్రము రాజులూ, తెలగాలూ, నాయిల్లూ, మొదలగువా రెప్పుడు చేసికొనుచున్నారూ? యుక్త వయస్సువచ్చినతరువాత కాదూ?

శాంత—నాన్న గారూ! వారేకాదండీ శుక్రాచార్యుని పుత్రిక దేవయాని; యాజ్ఞ్యవల్క్యుని భార్యలుగార్రి, మైత్రేయి మొదలగువా రందఱూ బ్రాహ్మణులు

కారూ! వారుమాత్రము యుక్తవయస్సు వచ్చినతరువాతకాదూ యిచ్చవచ్చిన భర్తలను బహిరయమయినది? మన బ్రాహ్మణ వైశ్యులలో నెక్కడ దాపురించినదండీ యీదురాచారం? వేదములలో శాస్త్రములలో నెక్కడనైనాయున్నదాయేమి?

తండ్రి—లేదమ్మా, ఎక్కడా లేదు. వివాహములలో చెప్పుమంత్రములన్నీ బాగా యుక్తవయస్సు వచ్చి యొకరి నొకరు ప్రేమించుకొనిన వధూవరులు ఒకరితో నొకరు చెప్పుకోతగిన మాటలైయున్నవి; కాని పసిబిడ్డలు మాట్లాడవలసిన మాటలు కావు.

శాంత—అయితే యీయాచార మెక్కడనుండి వచ్చినది?

తండ్రి—ఏదో కొందఱు మహమ్మదీయపరిపాలనలో ననీ, అదనీ, ఇదనీ, చెప్పెదరు. కాని యథా

సయుక్తికముగా గన్నట్టుదు. అదే యయినయెడల నొక్కబ్రాహ్మణులలోనే యెందుకు రావాలో?

శాంత—అయితే నాన్నగారూ, ఈ బాల్యవివాహములు శాస్త్రనిరుద్ధములు కావండీ?

తండ్రి—తప్పకుండా; కాని వెధవఆచారం; ఆచార మొకటివచ్చి పడింది. ఈ యాచారం మొదట్లో యెలాఅంకురించిందో తెలియదు. కాని యిప్పుడని బాగా వేళ్లుపాతుకొనిపోయి పెద్దవృక్షమై నిలిచి నది. దానికందలు దాసులై పోయిరి. ఎవరైనా దానిని కదపవలయుననిమాచిన పిల్లందరూ బ్రహ్మ రాక్షసులవలె మీదపడెదరు. శాస్త్రసమ్యక్తమయిన ప్రాథవివాహములవలె నా చేసినయెడల నది శాస్త్ర విరుద్ధమని వెలివేసెదరు అందుచే నిష్ఠమయిన వారు కూడ విధిలేక యాకష్టములన్నీ పడలేక ఏదోఅవృష్టము బాగుండిన వాళ్లే బాగుందురనిచేయుచుందురు.

శాంత—పోనీ నాన్నగారూ, చేస్తేచేసారుగాని వేంటనే ఆభర్తలపోతే వాళ్లకు మళ్లీ యెందుకు వివాహముచే యహడమా?

తండ్రి—ఏమిటమ్మా! పిచ్చిదానా! రజస్వలానంతరవి వాహములే యొప్పుకొనినవారు తవితంతూర్వాహ ముల నొప్పుకొందురా? పోనీ సంఘముజోలి మనకెం దుకు, చేయుదమనుకొనినను మొదటిసారి పెండ్లికొ డుకుదొరకుటయే యెంతోకష్టము. రెండవసారిమరల నెక్కడతీసికొనివచ్చెదరు? అందుచే నీబాధలన్నీ పడలేక యిదేబాగుందని యూరకుండెదరు.

శాంత—ఐతే నాన్నగారూ! ఇప్పుడు మనదేశములో వేలకొలదియున్న వితంతుబాలికలందఱు వైధవ్య ముతో కృశించి పోవలసినదే? ఇంద్రియములను, మనస్సును నిగ్రహింపలేని యమాయకులు దుర్మతిప రులై చెడిపోవలసినదే? అందుకు సంఘము ఒప్పు కొనునా?

తండ్రి—తిప్పక ఒప్పుకొనును. దాని కేయాత్మేపద లేదు. ఏమహానుభావుడో జన్మించి యీసంఘము నంతను సల్లకల్లోలము చేసి తలక్రిందు చేసేవరకూ నీలా జరిగవలసినదే.

శాంత—నాన్నగారూ! ఇప్పు డాలాటిదైర్యవంతులెవ రూ లేరూ?

తండ్రి—ఏదో కొంతమంది యుంటేమాత్ర మేమి లాభ మమ్మా, సాగుతుందా?

శాంత—ఇక ప్రశ్నించలేదు. తండ్రికూడ నేమీ మా ట్లాడలేదు

3

సాంబశివరావుగారు కొన్ని దినములు కాకనాడ లో డిప్యూటీకలెక్టరు పనిచేసిరి. అంతేకాక చాలా భూవసతిహడాకలదు. ఆయన కయిదుగురుకొమారులు, శాంతయొక్కతియే యాడుపిల్ల. ఆమె కారవయేటనే పెండ్లిచేసిరి. పెండ్లి నాలవదినముననే యాబాలుడు గుండె జబ్బుచలన హఠాత్తుగా మరణించెను. భర్తగతిం చుటచేత తనకొమారులతోపాటామెకుకూడా నున్న తవిద్య నొసగుచుండిరి. మరల పెండ్లిచేయవలయునని మొదటిదినములలోననుకొనుచుండెడివారు. కాని సంఘ మునకునెరచియు, మొదటిసారి తనుకొమార్తెకు భర్తను బడయుటలో నెంతశ్రమపడవలసినదన్నదో అనుభవమె రిగినవారేయగుటచేతనూ, వితంతుబాలిక యనగానే యెవరూ మంచివాళ్లందు కిష్టపడరనియూ నాయుద్దేశ మును క్రమముగా వదులుకొనిరి.

వేసవికాలపు సెలవులలో నీయనపిల్లలందఱునూ దీసికొని యొక్కడికో యొక్కొత్తస్థలమునకు బోయి యక్కడ హాయిగా ఆరెండుమాసములు గడపుచుందురు. ఆసంవత్సరము తోటపల్లికొండల సమీపమందున్న శాంత త్యాశ్రమములో గడపుట కేర్పాదుకొనిరి. సెలవులిచ్చుటతోడనే అందఱు నక్కడకువెళ్లిరి. ఆయాశ్రమములో వీరుకూడా నొకయాశ్రమవాసులవలెనే కాలముగడపుట కిష్టపడిరి. చాలాసామాన్యముగా గుస్తులఘటించి పవిత్రజీవితము చేయుచుండిరి. సాంబశివరావుగారు ప్రతి దినము రాత్రులు పిల్లలనందఱు గూర్చుండ బెట్టుకొని శాంతచేత భారతము చదివించి యర్థముచెప్పుచుందురు. సాయంకాలములందు శాంత యక్కడనుండు ప్రకృతి సౌందర్యమును జూచుటకు తండ్రితోడనూ, సోదరుల తోడనూ కలసి విహారార్థము వెళ్లుచుండెడిది. అక్కడ-

చుట్టుప్రక్కలంతా యడవిప్రదేశము. అడవులలో నుండు కోయవాళ్లు, చెంచులాళ్లు మొదలైనవాళ్ల పూడప్పు డాయాశ్రమ సమీపమునందు డేరాలను వేసికొని తామడవుల నుండి తీసికొని వచ్చిన చెంచుకర్రలు, నెదురుతోచేసిన సోలలు, తవ్వలు మొదలగువానిని ఊళ్లోకి తీసికొనివెళ్లి అమ్ముకొనుచుండేవారు. అటువంటి మనుష్యులను వారి యాచార వ్యవహారములనుజూచుటకు శాంతకు చాలా సరదా. ఈమె తరచు వాళ్లదగ్గఱకు వెళ్లి వాళ్ల నతిజాగ్రత్తతో పరిశీలించుచుండేది. వాళ్లదగ్గఱ చెంచుకర్రలు, పిల్లనగ్రోవులుకొనుచుండేది. ఈవిధముగా నొక నెల నడచినది.

శాంతిని నెలకొల్పు ఆశ్రమము పరిశుభ్రమగుగాలి నీరు, చక్కని ప్రకృతి సౌందర్యము ఎప్పుడూ పట్టుములలో నిరుకుటిండ్లలో మసలే శాంతకు చాలా సంతోషమును కలిగించుచున్నవి. తాను కాకినాడలో నున్న న్నాళ్లు ఎవరేననుకొందురో యను భయముచే నిట్లా, పాపశాలా తప్ప నెక్కడమా వెళ్లేదికాదు. ఇక్కడ నీ నిర్జనప్రదేశములో నీసృష్టిసౌందర్యములో నిస్సందేహముగా, నిర్భయముగా నిరాఘాటముగా విహరించుచున్నది. ఆమె సంతోషమునకు, సౌఖ్యమునకు మితిలేదు.

ఒకనాటి రాత్రి మామూలుప్రకారము సాంబశివరావుగారున్న పాకలో తండ్రి, ఇవతల సావడిలో మగ పిల్లలు పరుండిరి. లోపలి గదిలో శాంత, ఆమెతల్లిపగండి హాయిగా నిద్రపోవుచుండిరి. రాత్రి రెండుగంటలయింది. ఆ సమంతయు కారుక్రమ్మి కొంచెము చినుకు చినుకుగా నుండెను. ఆశ్రమవాసులందఱూ గాఢనిద్రలో నుండిరి. తక్కినవారున్న పాకలకును, శాంతావారూ ఉన్న పాకలకును కొరిచెముదూరమున్నది. శాంత కేదో భయంకరమగు కల వచ్చినది. ఎవరో తన మెడలో నిహారమును దీయుచున్నట్లు కనబడెను. వానిముఖ మతిభయంకరముగా నుండెను. తలంతయు జడలుజడలుగా నున్నది. ఆమె కెవ్వన నొక కేక చేసెను. ఇంట్లోనివారందఱు లేచిరి, సాంబశివరావుగారునూ, కుమాళ్లునూ వారున్నవైపునకు పోయిరి. సాంబశివరావుగారు తలమీద నొక గాఢమైన కట్టదెబ్బ తగిలి నేల గూలిరి. కొడుకు లిద్దరిలో

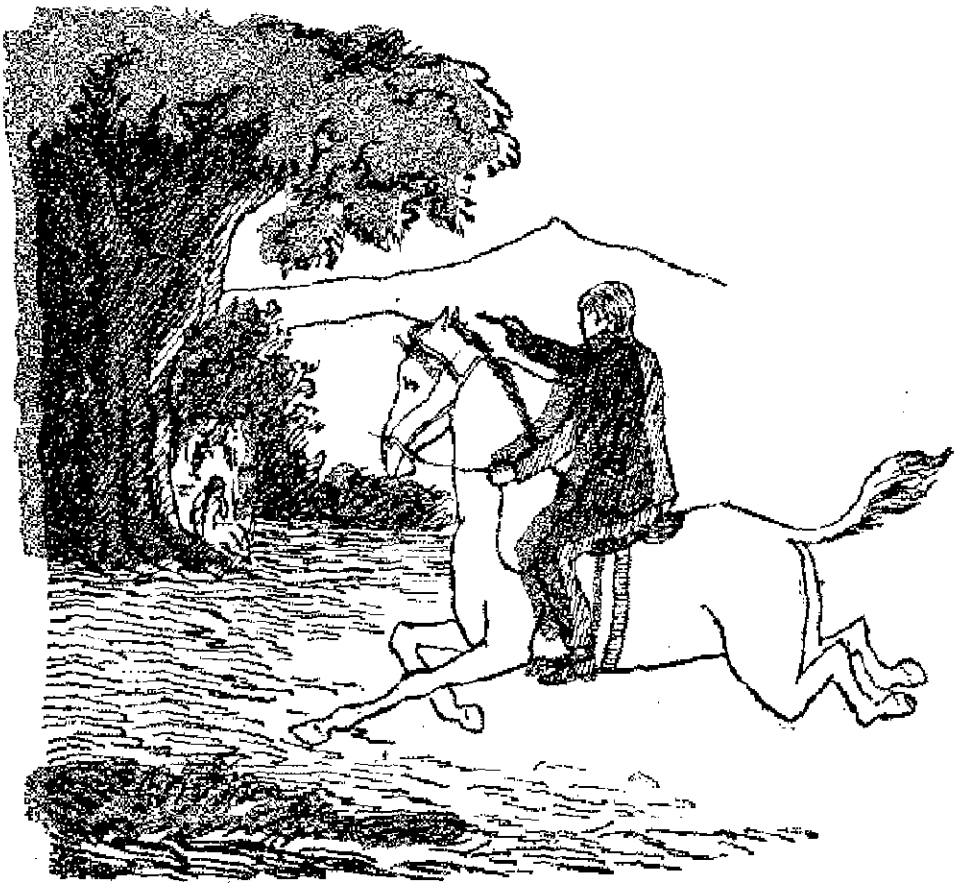
నొకనికి కాళ్లు విరిగినవి. రెండవవాని భుజముపై కత్తి పోటుతగిలి పడిపోయెను. ఈ గడచిడ యంతయు విని తక్కినపాకలలోనివారు పరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. దొంగలు పారిపోయిరి. లోని పురుషులందఱు పడిపోయియుండిరి. సాంబశివరావుగారి తలనుండి రక్తము ప్రవాహముగట్టుచుండెను. ఆయనకు స్పృహలేదు. వారి గాయములకు కట్టు గట్టిరి. కొంతసేపటికి స్పృహ వచ్చినది. నలువైపుల చూచిరి. శాంత యేదని యడిగిరి. ఈయడావడిలో నెవరికి శాంతమాటే జ్ఞాపకము రాలేదు. అందఱు శాంత యున్నగదిలోనికి పరుగిడిరి. శాంత కనబడలేదు. సాంబశివరావుగారూ, కొడుకులూ కదలలేదు. తక్కినవారు నలువైపులా పరుగెత్తిరి. చాలమారము వెళ్లి వెదకిరి ఎక్కడా కనబడలేదు. ఆదొంగ లాయడవులలోని కెక్కడకుపోయిరో! పాపము, వీరాచీకటిలో నింకా యెక్కడకు పోయెదరు పెద్దపులులై నా, చిరతపులులై నావస్తేతిరిగి వచ్చి కేసిరి. శాంత కనబడలేదని చెప్పిరి. ఇంటిలోనివా రందఱూ మొదలునరకిన యరటి చెట్లంతలే నేల గూలిరి.

౪

తెల తెల్లవార వచ్చుచున్నది. రమారమి నాలుగు గంట లవుతుంది. ఎవరో యొక యౌవనపురుషుడు గుట్టుముమీద నెక్కి వచ్చుచుండెను. ఆ ప్రదేశమునందు మూడుకొండలు ముక్కోణాకారములో నున్నవి. పెద్ద పెద్ద చెట్లతోడనూ, పొదలతోడనూ నర్యాము దట్టముగా నున్నది. అందుండి యొక బాలికయొక్క యార్తనాదమును, నిరువురు మావురు పురుషుల యొక్క గద్దెంపు స్వరములను నా గొంతుకునకు వినవచ్చెను. ఆకనిహృదయము కరగిపోయెను. జేబులోనున్న రివాల్వరు తీసి సిద్ధముగాపట్టుకొని గుట్టుమును వేగముగా నా వంకకు పరుగెత్తించెను. పోతపోసిన బంగారుహమ్మవలె నున్న యౌవనవతియగు నొక బాలిక మధ్య గూర్చుండియుండెను. ఆమెచుట్టును భయంకరాకారులగు మగ్గురు మోట్టుమనుష్యులు కూర్చుండి యామె నేదో గద్దెంపుచుండిరి అందుక డాయాశ్రమముందలి డేరాలలో శాంత తరుచు చూచుచువచ్చిన చెంచువాడే; దూరమునుండి యాద్యశ్యమును జూచిన యాపురుషుడు శరణ్గముతో

నొక్కచాటున వచ్చి యక్కడపడెను. ఈమధ్య రాతని నెదుర్కొన బోయిరి. అందఱు రాతని రివాల్వరు వాతఁబడి యచటనే మృతినొందిరి. తెక్కినవాఁడు పారిపోయెను. ఆపురుషుఁ డా బాలికసమీపమునకు వెళ్లి 'శాంతా నీవేనా?' అనెను. శాంత భయముచే

“జేబులోనున్న రివాల్వరుతీసి... నావంకకు పరుగెత్తించెను.”

పరవశయయి యుండెను. వెంటనే యామె తన బాహువల్లరుల నాతనికంఠమునకు పెనవేసిను. కృష్ణారావుగారు నిశ్చలులయిపోయిరి. కొంతసేపటిపరకు నొక రితోనొకరు మాట్లాడలేదు. శాంతకు తెలివినచ్చినది. ఆమె కృష్ణారావుగారిముఖమువంకచూచి సిగ్గుపడి దూరమునకు తొలగి కూర్చుండెను. “అన్యాయ! మీరేనా? మీబుధులు నే నెన్నటికినీ తీర్చుకొనజాలను. మీరు నాకు వక్కనివిద్యాదాన మొసంగినారు. అసామాన్య శిష్యవాత్సల్యమునుజూపి ప్రేమించినారు. కేవలము పాఠశాలయందోసగు విద్యమాత్రమేకాక విశేషజ్ఞానమును గలిగించినారు. ఆప్పుడు నాకు మానప్రాణము లొసగి రక్షించినారు. ఈసమయములో నిట్టిప్రదేశమున కెల్లువచ్చి వ్రాలగలిగితరా?”

కృష్ణారావుగారు—ఆ సంతతి తరువాత చెప్పెదను గాని ముందు నీసంగతి చెప్పు.

శాంత—నేను మార్గములో చెప్పెదను. దొంగవానిని చూచుటతోడనే యొక కేకవేసినది. తరువాత నేమి

జరిగినదో నాకు తెలియదు. ఇంటివద్ద మావాళ్లమయిపో? మనమిప్పుడు త్వరగా నిల్లు చేరవలయును.

కృష్ణారావుగారు శాంతను గుఱ్ఱముమీద ముందు గూర్చుండబెట్టుకొని యింటికి వచ్చుచుండిరి. ఆప్పుడు శాంత యీ క్రింది విధముగా చెప్పదొడగెను.

“ఈమధ్య కోయవాళ్లు, చెంచులాళ్లు వచ్చి శాంత్యశ్రమమునకు సమీపమున డేరాలు వేసి కొనియుండిరి. వాళ్లడవులనుండి తెచ్చిన వస్తువులను ఊళ్లో అమ్ముకొంటూఉండేవాళ్లు. అటువంటివాళ్లను చూచుటకు నాకు చాలా సరదా. వారి సామాన్యమయిన నిరాడంబరజీవిత మెంత తమాషాగా ఉంటుంది! నిర్భయముగా వాళ్లదగ్గరకు వెళ్లి చూస్తూఉండేదాన్ని. ఈమధ్య నాలుగుదినములక్రిందట వాళ్లక్కడనుండి వెళ్లిపోయిరి. నిన్నరాత్రి కొందరు దొంగలువచ్చి మాయిల్లు చుట్టవేసిరి. ఎంతమందో నాకు తెలియదు. ఒకడుమాత్రము నాదగ్గర పంగుని మెల్లోహారము దీయుచున్నట్లు కనబడినది. ఒక కేక వేశాను. తరువాత నేమిజరిగినదో తెలియదు. నాకు తెలివినచ్చికండ్లువిప్పి చూచునదికి మీరువచ్చిన ప్రదేశమువద్దగ నుండినది. మీచే జంపబడిన యిరువురి

లోనొకడు నేను తీరుచు డేరాలో చూచుచుండేవాడే.”

శాంత యీలా దెప్పుచుండనే యింటికి వచ్చిరి. నా

రిరుద్దురు లోపలకు వెళ్లగానే శాంతత్తల్లి జేగముగా పరుగుతుకొనివచ్చి తనముద్దుబిడ్డను గట్టిగాకాగలించుకొనెను.

ఇంటిలోనివా రందఱు నొక్కసారి విలపించిరి. కృష్ణారావుగారిని చూచి వారంద రాశ్చర్యపడిరి. తా మంద టేమియు జేయలేక యసమర్థులై తమబిడ్డను గోల్పోవలసియున్న సమయమున నామెను కురలప్రసా దించిన యాతనియొడల నందఱు తమకృతజ్ఞతను వేరు వేర గన్పరచిరి.

సాంబ—కృష్ణారావుగారూ, మీరు మా పోటీదైవము వలె వచ్చియుండవలయును. కాని మీ రిమె నెట్లు కనుగొంటిరి? ఎక్కడ కనుగొంటిరి? ఏవిధముగా తీసికొనిరాగలిగిరి? మీ రొక్కరు; దొంగలు చాలా మంది యున్నారే, వారినందఱ నెట్లు జయింప గలిగితిరి? మిమ్ములగుఱించియ్యమ్యము యెప్పుడూ చెప్పచుండేది. మీ కామెయందు శిష్యవాత్సల్య మనికూడా చెపుతూ ఉంటుంది. మీవాత్సల్య మిపుడుపూర్ణముగా ప్రకటిత మయినది.

కృష్ణ—మాది పెద్దాపురము కాపురస్థలము ప్రాద్దుతి పూలు సూర్యోదయకాలమునం దీతోటపల్లికొండ లు, ఈమట్టుపట్ల అడవి శ్రేణులు చూచుటకు మనో హరముగా నుండుననియును, గుట్టపుస్వారి యభ్యా సము చేసికొనుటకును బయలుదేరి యామార్గమున వచ్చుచుంటిని. వచ్చేవా యరణ్యప్ర శ మగుటచే నెందుకయినను మంచిదని రివాల్యరుకూడ తీసికొని బయలుదేరితిని. కొంతదూరము వచ్చునరి కెవరితో స్త్రీయూర్తనాదము వినబడినది..... ఈమొదలు గాగల తక్కిన సంగతంతయు జెప్పిరి. మః నా డేసం గతి పోలీసువారికి తెలిసి యాదొంగలలో కొందరిని పట్టుకొనిరి. ఇకముం దట్టిజాతు లా గూత్రమునమీప మునకు రాకుండునట్లు తగిన కట్టుదిట్టములు చేయు ధుమని చెప్పిరి.

సాంబశినరావుగారు కృష్ణారావుగారిని గుఱించి యిదివరకు వినుటయేకాని ఎప్పుడూ అంత పరిచయము లేదు. ఇదివరకే ఆయనమీద చాలా గౌరవము. ఇప్పు డది ప్రేమక్రిందికూడా మారిపోయినది. ఆయన పుత్రులు మరీ ప్రేమ చూపించిరి. కృష్ణారావుగారూ, వారూ యిందుమించుగా నొక యీడువారే యగుటచే నాయన

న్నేహమన్నవాచికిని, వారిన్నేహ మన్న నాయనకును చాలాయిష్టముగా నుండెను. వా రందఱు కృష్ణారావు గారిని తామిక నుండు నెలదినములూ తమతో నుండ మనియు నాచుట్టుపట్ల ప్రకృతిసౌందర్యము చాల మనో హరముగా నుండుననియు ప్రతిదినము తామందఱు వెళ్లి చూచి యానందింపుచుండవచ్చు ననియు బలవంత పెట్టిరి. ఆయన చాలా కులాసా పురుషుడు. సృష్టిసౌందర్యము నెక్కువగా ప్రేమించువాడు. వీరికుటుంబముతో నేహ ముచేయుటన్న చాలాయిష్టము. కానవారి కోరికప్రకార ముండిపోవుట కిష్టపడిరి. ఒక వారముదినములు గడచినవి.

మామూలుప్రకారము రాత్రి శాంత భారతము చదువుచుండెను. ఆమె వృద్ధమధుర స్వరముతో నతి శ్రావ్యముగా పద్యములను జదువుచున్నప్పుడు కృష్ణారావుగా రాశ్చర్యమును బొంది “మన తెలుగు భాషలో నింతమాధుర్య మున్నదనియు, ఈనపురాణము లింత రస వంతముగు శ్రావ్యగానములతో నొప్పుచున్నదనియు నే నిదివర కెన్న డెరుగను. ఆ విషయ మీ దినమే తెలిసి కొంటిని మీయమ్మాయి యింగ్లీషు, సైన్సు మొదలగు వానిలో నెంతప్రవీణయో నేనెరుగుదును. కాని తెను గులోకూడా నింతపాండిత్య మున్నదని తెలియదు”అనిరి

సాంబ—అవును పాఠశాలలో నామె తెలుగుతీసికొన లేదు. అందుచేత స్వభాష బొత్తిగా మరచిపోవు నేమో యని నెలవులలో తెలుగుకూడా చదివించు చుండును.

కృష్ణా—సంగీతము కూడా నేమయినా చెప్పించు చు న్నారా?

సాంబ—ఆ; వీణమీద పాడగలను.

రాత్రికంతా పరుండిరి. శాంతకు నిద్రపట్టలేదు. ఇదివరదాకా దృష్టాంతయు చదువుమీదనే యుండుట చేతనూ, చిన్నతినమగుటచేతనూ నామెహృదయములో వరియొకవిగమగు తలంపులకు తావులేదు. “ఎంతనేపూ వరునా డేమిప్రయోగములు చేయవలసి యున్నవి. సయో ధ్యమేష్టరుగారిని మెప్పించుటెట్లు? ఇంగ్లీషులో కమి ప్రాయవలసియున్నది ఇవేఆలోచనలు. ఇప్పు డామెకు

పదునెనిమిదవయేడు. పరిపూర్ణ యౌవనము వచ్చినది. ఊహలు మారినవి. ఆయోహాలతికల కూతకొయ్యగా కృష్ణారావుగారు దొరకినారు. ఇక నవిప్రాకుట కేమి కొడుక?

“ఏమిటిది! నామనస్సులో నెన్నడులేని వికార మొకటి జనించి నన్నీలాబాధించుచున్నది! కృష్ణారావు గారి ధోరణితెయు నాకనుకూలముగాకూడా కనబడుచున్నది. ఆయనపాతశాలలో కాలుపెట్టినదిమొదలు నామీద నపరిమితముగు దయను కనబడుచున్నారు. సహాధ్యాయుల కెవరికి జెప్పని, యెఱుగఁగఱింపలేని యనేక విషయములను నాకు ప్రత్యేకముగా నేర్పిరి. సామాన్యజ్ఞానము నేరుపెట్టి సహాధ్యాయులతో పాటు నన్నేకసినీమాలకు, క్రొత్తగా వచ్చిన నాటకములకు తీసికొనివెళ్లుచూ వచ్చిరి. ఎప్పుడూ నేనోయొక యింగ్లీషుపుస్తకము చదువుచుని యిచ్చుచుందురు. ఆయన కెందుకు నామీ దింతప్రేమ? ఇదంతయు కేవలము శిష్యవాత్సల్యమా లేక మరియొక యర్థమేమయిన నున్నదా? ఎందుచేతనోకాని ఆయనను జూచినప్పుడెల్ల నాకొక విధముగు సిగ్గుతోగూడిన యానందము కలుగుచుండును. తక్కినవారిని చూచినప్పుడు గరుభావము తప్పవేరేదియునుండదు. వారితో స్వేచ్ఛగా మాట్లాడినట్లు ఈయనతో మాట్లాడలేను. నాతోడి పిద్యార్థులంతా యేదో అనుకొంటాయుండేవారు. అప్పుడు నాకేమీ అర్థముకాలేదు. ఓర్వలేక అలా అనుకుంటారనుకొనేదాన్ని. నేను భారతము చదువుచున్నప్పుడు నన్నుగుఱించి నాన్నగారిని ఎన్నో ప్రశ్నలు వేసినారు. ఇదంతా యెందుకో నాకు తెలియదు. ఆయనకు పెండ్లయిందా? ఇటువంటిభర్తను బడయుట కామెయెంతయదృష్టవంతురాలైయుండవలయునో కదా! ఆరూపము, ఆతెలివి, ఆసరదాలు, ఆచరుకు- సామాన్యబాలికను పెండ్లిచేసికొంటారా? పెండ్లికాకపోతే బాగుండును. కాకిపోతే నాకేమిలాభము? నన్ను చేసికొంటారా? ఛీ; ఈనిర్భాగ్యురాలికా అంతభాగ్యము? వితంతువును. ఆమాట నిక నీజన్మలో తలంపగూడదు. ఆయనను జేపట్టుటకు మరియొక జన్మపెత్తవలయును.” అని యనేకవిధముల తలపోయుచుండెను.

సాంబశివరావుగారికిని, కుమాళ్లకును డబ్బలు చాలవరకు నెమ్మదించినవి. కాని యింకా అట్టేదురము నడచుట మించిదికాదని వ్యాయామమునకు వెళ్లుట లేదు. ఆయనకృష్ణారావుగారినిజూచి “అయ్యో, మేమచుట్టుప్రక్కలచాలా భాగము చూస్తామి. మారింకా నేమియుచూడలేదు. మాతో పాటు మీరుకూడా నీలాయెల్లప్పుడు నింటిలోనే యుండుట బాగులేదు. మీరూ, శాంతా-సాయంకాలములందు తిరిగివచ్చుచుండుడు” అని చెప్పిరి. సాంబశివరావుగారు చాలా విశాలహృదయులు. ఆయన హృదయములో లేనిపోని యనుమానములకు కొంచెపైనను తావులేదు. కాని సంఘమునకు, నపకీర్తికి చాలాభయపడుచుండురు. ఇది నిర్జన ప్రదేశము; అనుకొనేవారెవరూ లేరు. శాంతయొక్కయు, కృష్ణారావుగారియొక్కయు మనోగాంభీర్య మియినకు తెలుసు. వారి కుండు నన్యోన్యప్రేమతత్త్వమునుగూడ వారు గ్రహించిరి. వారిరువురుగూడ తమకీర్తికి భంగమురానీయరని యెరుగుదురు. వారికి హాయిగా స్నేహితులవలె తిరిగి వచ్చుటకు స్వేచ్ఛనొసగిరి. కృష్ణారావుగారు శాంతకు సృష్టి వైచిత్ర్యములనుగూర్చి వర్ణించెప్పుడు మధ్యమధ్య శాంత మెరుములు, ఉరుములు, పిడుగులు, ప్రతిష్ఠని మొదలగువానినిగూర్చి వేయుప్రశ్నలకెంతో యుత్సాహముతో జవాబుల నొసగుచు స్వేచ్ఛగా తిరుగుచుండిరి.

కృష్ణారావుగారికి శాంతయందు ప్రేమ నానాటికి వృద్ధి నొందుచుండెను. ఆమెకుకూడ తమయందంత ప్రేమయున్నట్లు గ్రహించిరి తమహృదయ మామె కెరి గింపనిశ్చయించుకొనిరి. ఆనాటిసాయంకాలము వారెప్పటియట్ల విహారాగము వెళ్లిరి. ఒకచోట విశ్రమించి ప్రకృతిని పరిశీలింపుచుండిరి.

కృష్ణా-శాంతా, నీతో కొన్ని విషయములను చెప్పవలయుననియున్నది. నీవు మరియొకవిధముగా భావింపక తగినసమాధాన మొసగవలయును. ఏరోజున పాతశాలలో మొదటిసారి నిన్ను చూచిననో ఆనాడే యెందుచేతనో నీవు నన్నాకర్షించితివి. నీవు తరగతిలోనుండేవిధమూ, నీ తెలివీ, బుద్ధి, చాకచక్యమూ మొదలగు

నీయోగ్యతలన్నియు క్రమముగా నాహృదయమును నీవంకకు లాగుకొన్నవి. మొదట చాలా భయపడితిని. నేను చాలాధర్మప్రవర్తనగలవాడను. నామనస్సెన్నడూ సన్మస్త్రీలపైకి పోదు. నేను చెన్నపట్టణములో రాజధాని కళాశాలలో చదువుకొనే కాల

‘ఒకచోట విశ్రమించి ప్రకృతిని పరిశీలింపుచుండిరి.’

మున చాలవంది బాలిక లక్కడకు కొన్నివిషయములను నేర్చుకొనుటకు వచ్చుచుండేవారు. వారి నెవరినీ నేను కన్నెత్తియనినను చూచేవాడిని కాను; నీవు వివాహితవేమోయనియు, పరస్త్రీని ప్రేమించుచుంటి నేమోయనియు భయపడితిని. కాని నీవు బాలవితంతువువని తెలిసికొంటిని. నాహృదయములో సందేహమునకు చోటులేదు. నిన్ను తప్ప నింకొకరిని వివాహము చేసికొనకూడదని నిశ్చయించుకొంటిని. నీవే నా సహధర్మచారిణివి.

శాంత—కొంతసేపటివరకూ మాట్లాడలేదు. మీకింతవరకూ వివాహము కాలేదా?

కృష్ణ—లేదు. శాంతా, కాలేదు. నీవంటి యుత్తమ శాంత, అపరసరస్వతి నాకు భార్యకానుండ నాకిది వరకు పెండ్లెదు కవుతుంది?

శాంత—మీరు నాకు గురువులు, నేను శిష్యురాలను; నన్ను మీరు కోరనచ్చువా?

కృష్ణ—భార్యకుమాత్రము భర్త విద్య గరపకూడదా? నేను నీ కాభావముతోడనేనేర్పితిని. నీతో నప్పుడే చెప్పవలయు ననుకొంటిని. కాని నీహృదయ మెట్లున్నదో తెలియకపోవుటచేతనూ, నీచదువునకు భంగము వచ్చునేమో యనియూ నింతవరకూ చెప్పక యూరకొంటిని. ఇప్పుడు నీవిద్య పూర్తియైనది. హృదయము తెలిసికొంటిని. కాబట్టి భార్యముతో చెప్పగలుగుచున్నాను.

శాంత—మీకు నామీద నెట్టిప్రేమ యున్నదో అంతకు పదిరెట్లెక్కువ ప్రేమ, గౌరవము, భక్తి నాకు మీ మీద నున్నది. కాని యీ జన్మములో మన మిద్వరమూ భార్యభర్త లగుటకు వీలులేదు. మనము మరియొకవిధముగా ప్రేమించుకొనవలసినదే కాని యీవిధముగా ప్రేమించుకొనుట అధర్మము.

కృష్ణ—అదేమి శాంతా, అంత నిరాశ?

శాంత—నిరాశగాక ఆశ కవకాశ మెక్కడ? నేను వితంతువునుగాని కన్యనుగానన్నమాట మీ రెరుగుదురు కదా! అట్టి యీనిర్భాగ్యురాలిని మీరెట్లు కోరికో అదే నా కాశ్చర్యముగా నున్నది.

కృష్ణ—శాంతా, నీవు వితంతువువా? నీకన్నోయేట పెండ్లయింది?

శాంత—ఆరోయేట.

కృష్ణ—ఆపెండ్లికొడు కెప్పుడు చనిపోయినాడు?

శాంత—పెండ్లి నాలననాడు.

కృష్ణ—నిన్ను వితంతువువని యెవ రన్నారు?

శాంత—అంతాను.

కృష్ణ—అంతా అంటే అన్నారుగాని నాదృష్టిలో నీవు వితంతువునలెను, నిర్భాగ్యురాలివలెను గన్నట్లుట లేదు. అపరదేవతవునలె కనబడుచున్నావు. నిన్ను ప్రేమించినది నేను.

శాంత—ప్రేమించి యేమిలాభము? నానన్న గారు నాకు మరిల వివాహము చేయరు. నా అంతట నేను వచ్చి స్వతంత్రముగా చేసికొనుటకు నా కిష్టములేదు. అట్లు చేసికొనినయెడల గౌరవ ముండదు. తల్లిదండ్రులవద్ద నుండి లేచివచ్చి చేసికొనినదంటారు.

స్నానాంతరము

చిత్రకారుడు : శ్రీ మా. వెంకటాచార్యులు, రాజమహేంద్రవరము.

కృష్ణ—మీనాన్న గా చెందుకు చేయరు? నీవు నిజముగా వితంతువుననేనా ఆయన యభిప్రాయము?

శాంత—అయినా, కాకపోయినా యిదివరకు నాకు పెండ్లియింది అది అంగతకు దెలియును. ఆయన కింకా పెండ్లికావలసిన పిల్లలున్నారు. ఇప్పుడు నాకు మరల పెండ్లి చేసినయెడల సంఘములోనుండి ఆయనను వెలివేయుదురనియు, తక్కినబిడ్డలకు పెండ్లి కాదనియు భయము.

కృష్ణ—శాంతా, నీవెప్పుడుమాచినా నవలలు, నాటకములు చదువుచుందువు. తరుచు నాటకములు సినిమాలు చూచుచుందువు. అవేవియు నిన్ను కలతనొందింపవా? మరొకవిధముగా రహస్యవృత్తులోమెలగుటకన్న బహిరంగముగా పెండ్లిచేసికొని స్వేచ్ఛగా నుండుట మంచిదికాదా?

శాంత—అట్లు చేయుదాననైతే వివాహము చేసికొనుట కెందుకుబిప్పుకోను? దానిలో సౌఖ్యమేమున్నది? నామనస్సెప్పుడూ స్వేచ్ఛనే కోరును. నాటకములు, సినిమాలు మొదలగువానిని నేనీయుద్దేశముతోచూచుచుండుటలేదు. అవికూడా జ్ఞానాభివృద్ధి కొకవిధమగు మార్గములేయనియు, నందలి నటులు చూపుభావప్రదర్శనకళానిపుతనము జూచి యానందించుటకు మాత్రమే వెళ్లుచుందును. నవలలు, నాటకములలోని భాషాపాండిత్యము, ఆయా కవులయొక్క కవితాచాతుర్యము, భాషప్రకటన, కథయొక్క యెత్తుగడ (Plot) మొదలగువానిని గ్రహించుటకు మాత్రమే చదువుచుందును.

కృష్ణ—శాంతా, ఎంతెంతటి మహానుభావులగు మునులు సయితము ఒక్కొక్కప్పుడు స్త్రీలను జూచి మోహపరవశులై తమ తపస్సులను భగ్నము చేసికొన్నట్లు వినచుందుముకదా! అబలవు; సమస్తకళానిపుతవు; సకలరసగ్రహణ పారీణివగు రసికురాలవు; నీకట్టి వ్యామోహము జనింపదా?

శాంత—నేనూ మానవమాత్రురాలనే. ప్రకృతి స్వభావమందఱను కలతబెట్టునట్లే నన్నూ అప్పుడప్పుడు వేధించుచునే యుండును. ఒక్కొక్కప్పుడట్టి మనోవైకల్యమునకునూ నాకునూ, ఘోరమగుపోరాటము

జరుగుచుండును. అట్టియింద్రియవికారములను నిగ్రహించుటలోనే మానవునిప్రజ్ఞ యున్నది. తక్కిన పశుపక్ష్యాదులవలె యిచ్చవచ్చిన ట్టింద్రియవికారములకు లోనై తే యికనక్కడ మానవునియాధిక్య మేమున్నది?

కృష్ణ—శాంతా, అదంతా సరే; మరొకవిధముగా నన్యాయముగాప్రపంచించుకుండా యింద్రియనిగ్రహముకలిగిసత్త్వినర్తన కలిగియుండుట మంచిదే కాని, 'నేను నిన్ను వివాహము చేసికొనెదనని యనుచుండ నీ కింత వైరాగ్య మేల? నేను నీకు తగనా?

శాంత—ఎంతమాట! నన్ను ప్రేమించువా రెవరైన నీలోకమున నుందురా? అందఱు వితంతువునని యసహ్యించుకొనువారేనా? అని నేను పరితపించుచుండ మీవంటి విద్యాధికులు, రూపవంతులు, ఉదారస్వభావులు, విశాలహృదయులునగువారి ప్రేమకు పాత్రురాల నైనాను. ధన్యురాల నైతిని. ఈలోకములో నొక్కరైనా నన్ను ప్రేమించువారున్నారే యను సంతోషము నా హృదయమునుండి యెన్నడూ తొలగిపోదు. మీకు భార్యగా నుండు స్త్రీ యెంత యదృష్టవంతురాలో, యెట్టి పూజలను జేసి యిట్టి పురుషరత్నమును బడయవలయునోయని యనుకొనుచున్న నేనే యంతటి యదృష్టవంతురాల నైతినని సంతోషించుచుండ నట్లుంటు భర్తమా?

కృష్ణ—అయితే యిక నీకభ్యంతరమేమి? మీతండ్రి నెట్లో యెప్పించి మన మిర్వరము వివాహము చేసికొని యీ యన్యాయపుసంఘమునుండి యెందుకు విడిపోకూడదు?

శాంత—అందుల కొకకారణ మిదివరకే చెప్పియుంటిని. సరే, మన మిర్వరము వివాహమై భూలోకస్వర్గమునుభవింపగలము. అందుకు సంజేహము లేదు. కాని నావలె యెంతమంది యనాథబాలిక లీ ప్రాపంచిక సౌఖ్యములకు దూరమై పరితపించు చున్నారో! నాకేమి, నాతండ్రి నన్నంతవైరముగా నుంచక, స్వేచ్ఛనొసగి, యున్నతవిద్య నిచ్చి, చక్కని జ్ఞానవంతురాలినిగా జేసిరి. సంఘములో నెంతమాత్రము గౌరవములేక, విద్యలేక, ప్రాపంచికజ్ఞానము

లేక, ఇంద్రియవైకల్యములకు లోనై వానిని గ్రహించు శక్తి లేక యథోగతిపాలై యంతమంది విలసిందుమన్నారో! వారిగతి యేమి? నా సోదరీ మణు లనేకులు ఇట్లు విలసిందుమండ నేనొక్కతెను వివాహము చేసికొని సుఖింపగలనా?

ఈ నవవాగ్రికులమని చెప్పుకొనెడు యౌవనులు, స్త్రీలయందు గౌరవము చూపెదమనెడు పురుషులు, స్త్రీలకు సంఘమునందు జరుగు దురన్యాయములను గూర్చి యుపన్యసించు నుపన్యాసకులు, గ్రంథములను వ్రాయు కవులు ఒక్కరైన ధైర్య మవలంబించి యట్టిబాలికలు బాహుళ్యముగా బరిణయమగుట కొప్పుకొందురా? పాతికేళ్లు కాపురము చేసి, పదిమందిబిడ్డలతండ్రయినను భార్యపోతే మళ్లీ పెళ్లికొడుకే. ఎవరుపడితే వారే సిద్ధము పిల్లనిచ్చుటకు. కాని ఆరేండ్లు, మూడేండ్లు, తుద కేడాదివయస్సులో పెండినాలవనాడో, రెండవనాడో ఆపిల్లవాడుపోతే ఆపిల్ల యాజన్యము వెనవలుండయి చావకుండా బ్రతక్కుండా బ్రతకాలి. ఇట్టి స్త్రీసంఘము సుద్ధరింప నేను

సాధ్యమయినంతవరకు పాటుపడి నా జీవితమునంతను నందుకొను ధారవోయుదును. నేనొక్కతెను సంఘము నుండి దూరురాలనై నచో సంఘమున కేమిలాభము? సంఘములోనందఱు తమవితంతుబాలికలకు పునర్వివాహములైనను చేయవలయు; లేనిచో నతి బాల్యవివాహములను చేయుటయైనను మానివేయవలయు. అంతవరకు నాకు మనశ్శాంతి యుండదు. నేను సుఖపడలేను.

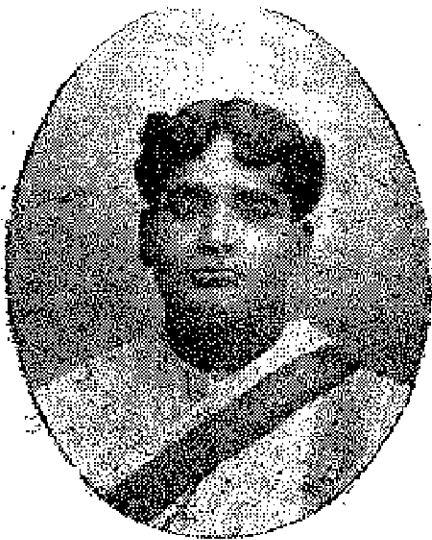
కృష్ణా—శాంతా! నీవిశాల హృదయము, ఉన్నతోద్దేశములు, స్వార్థత్యాగము, స్వజాతీయం దిట్టియసామాన్యాభిమానము, దృఢసంకల్పము, ఇంద్రియ మనోనిగ్రహములు నా కపరిమితానందమును గలిగించినవి. నీవిద్య సాగకమయినది. అబలవు నీవే యంత దృఢసంకల్పముగల దానవైయుండ పురుషుడనగు నేనా యుండలేని నాడను. నాహృదయ మిదివరకే నీకర్పితమయినది. అది యిక వరియొక నంకకు మరలజాలదు. నేనుకూడా నీవలెనే బ్రహ్మచర్య దీక్షవహించి స్త్రీలోకము సుద్ధరింప నేడే కంకణము గట్టుకొంటిని.

[చిత్రకారుడు: శ్రీయుత వరదా వెంకటరత్నముగారు, రాజమండ్రి.]

సంపూర్ణము

వనంత కోకిలము

అనంతపంతుల రామలింగ స్వామిగారు

వ్యాసకర్త

ప్రేమ పరాత్పరుండగుట,
ప్రేమనినాదము గానహూట, జే
తోముదమై, సదా శ్రవణ
తోషణమై, యమృతాభమై, మహా
ద్భావము నైన గానమును,
దావకకంఠము నుండి విచుని
న్నేమటియుండుటెట్లు సత
మేను నుతింపక కోకిలాగ్రణి!

ఉ. గంటకు నూలునిమ్మములు గావలె నంచను గాయకుండు; నీ
వంటి రసప్రసాదితరవంబును బూనఁడు—పాట నెంతయో
దంటవు, పత్రమాత్రేన సుందంబును బొందుచుఁ బాడుచుందువో
గంటయెకాక యొక్క బుతుకాట మదెంతయు నెంతమేటివో!

శా. ఆనందోద్భవ హాను గానము, త్వదీయానూనీగానంబు నీ
యానందంబును జాటుచుండఁగ విషాదాపేగమం చెందు ర
జ్ఞానుల్ గొందఱు, సత్యహార మది యాఁగాదె! చిదానందసం
స్థానంబౌ సురసాలసీమ, యట సంతాపంబు సంధిల్లునే?

ఉ. కూడుచు నేకతక్ జగురుఁగొమ్మలఁ దేనియలాని వేడ్కమై
నాడుచుఁ బాడు చొక్కగతి నద్భుతరీతిని సంచరించి నీ
వేడకా పోయి క్రమ్మతెద వెప్పటి యట్లనె కోకిలాగ్రణీ,
పాడినపాటయైన భవపాశవిశేషనిరూపణం బిదో!

ఉ. ఆకులగౌరవంబటియు, నందముఁ జందముఁ బాసి మ్రోడులై
యేకవిధాన భూజతతు లేమియుఁ బోలికలేక నిల్వ నీ
రాక తటాలునక గలుగు, రాగము నిండు నిలాతలంబునం
దాకులగౌరవోద్ధరణ మయ్యెడుఁ గాదె ద్విజావతంసమా!

మ. నిను వీక్షించుచు, నీనుధానినదమున్ నేనెంచుచున్, గాఢరా
గనిమగ్నాఖిలకాననంబుఁ గను చాకాంక్షింతు నేకాగ్రతన్
కనఠాకాశము, నిద్రశక్తిలనదోంకారప్రణాదంబుఁ, ద
జ్జనితస్థావరజంగమాత్మక జగజ్జాలంబు నోకోయిల!

ఉ. ఎంతటి మూఢు లీమనుజు, లీవొక కాటుకవన్నె పుల్లువం
చెందురు భామజీవతతి నీవొకఁ డందూరు, కాని తావకీ
నాంతర దివ్యతేజము నహ! కనఁ జాలక దివ్యలోకసౌ
ధాంతనివాసులౌ విబుధు లందొకతావును నీకు నీరుగా!

కొత్తల్లి సూర్యరావుగారు

మొదటి యంకురము

మాయమ్మ చెప్పచుండెడిది: మొదటినుండియు మానాయన సత్యకాలపు వాడేనట. అప్పటికి నిప్పటికి నొక్కటే విధము. ఊరివా రేలాగున బోయినను సరియే-తనపనియేమో, తనదారియేమో యంతియే కాని రెండవజోలికి బోవువాడుగాడు. ఆనాటికి నీనాటికి నించుకంతయు భేదము లేదు. వేదము చదువుకొన్నవారిని లక్ష్య పెట్టువా రెవ్వరు? అదియునుగాక ఛాందసు లొక్కరియొద్దికి వెళ్లుట యనాచారము క్రిందఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. ఇప్పుడదిలేదు. నేను వేదము చదువుకొన్నాడనని సదస్యములలో దోరణములు త్రేంపుటకు దిగుచున్నారు. మహారాజు బాబుగారు—చచ్చి స్వర్గమేలుచు న్నారుగాఁబోలును—దేహి'యనకుండ నింత గంజి త్రాగుట కుపాధి కలిగించినారు. శిష్యులకుఁబసన చెప్పకొనుచుఁదాను బెల్లుపొడుచుట, శిష్యులు తిరుగవేయుట-ఇట్లే గడపినారు. గురు

శుశ్రూషయని శిష్యులు తాను స్నానము చేసిన తడుపుఁబంచి యుదికెద మన్నను, దడి బట్టయాటవేయుదుమన్నను, “వలదు;మీ కేల? ఎక్కుగుమ్మము దిగుగుమ్మముగఁ బొట్టపోసి కొనుచుఁ గూటికి గుడ్డకు, నీకాలమునఁ బనికి రానివిద్యను విత్తనములముడికట్ట వలె మోయు చుండవచ్చిన మీకు నాయొద్ద నీచ నేనకూడఁ గావలయునా? ఇది రెండవశిక్ష; చాలు” నని మా యమ్మనే కాని తడిగుడ్డ రెండవ కుట్టవా నిని ముట్టికొననిచ్చువాడుకాడు. ఇది యిటీవలఁ గొంతకొంత యెఱుఁగుదును. మా నాయనకు ఛాందసుఁ డన్నది వేదము చదువు కొనుటచే వచ్చినట్లే రాణించినది. ఆయన ఛాందసప్రక్రియ లనేకములు గలవు. అందు లో నావివాహమొక్కటి. తిండికి దప్ప మఱి యొక విశేష కార్యమునకుఁ బాలియుఁ జాల నది దివాణమువా రిప్పించినభూమి. ఆకాశతంత్రో న్నాపెండ్లికి యెట్లు సరేపడును? కన్యాశుక్రు

ము లప్పటికిఁ జాలఁ దక్కువయే. మా నాయ నాగారా—యాదారిఁ ద్రొక్కరు. వరశుల్కములు, లౌక్యవిద్యలు నేర్చుచున్న యువకుల తలిదండ్రు లడుగుచుండువారు. ఇది యప్పటికి మిగులఁ దక్కువ. దీనిం జెప్పవలసినదేమి? నా పెండ్లి నాటికి నావయస్సెనిమిదియేండ్లు. ఎంత తక్కువయీడునఁ బెండ్లి చేసిన నంతవ్యయము తగ్గునని—యే బెల్లుపొడుచునపుడో, యేబుట్టయల్లునపుడో తోచినదో—అది పట్టుకొని కన్యాత్వముననే పెండ్లి చేయవలయునని సంకల్పించినారు. సత్యకాలపు వారికి సత్యకాలపు వారే దొరకుదురు. శుల్కము లడుగువారికిచ్చువారు, నిచ్చువారికిఁ బుచ్చుకొనువారు; నేబట్టన కాబట్టసిద్ధము. భగవత్సంకల్పము.

చిన్నపుడు తెలివితేటలుగలిగి యొడలు ముదిరిన వెనుకఁ గొందఱు మందబుద్ధు లగుదురు. చుటుకుగానగపడుచున్నను మాంద్యము వెంటనంటి యున్నట్లే కొందఱు కనఁబడుదురు, చుటుకుఁదనము చుటుకుఁదన మట్లే యున్నవారు కొందఱు. ఈ మూఁడువిధముల వారిని దీసికొని ప్రస్తరింప మొదలిడినయెడల ననేకవృత్తములవారు బయలుదేలుదురు.

‘శబుసుపోకున్న నూరిలోని చుట్టతీకము చేయు’మని సామ్యము. మాతండ్రిగారికి గట్టి పట్టు—‘ఊరిలోని సంబంధము సుతరామువల’దని. మాయమ్మ ‘వీధిదిక్కి వీధిలోనివాఁడు; గ్రామములోనికథ’యని యెంత చెప్పినను ‘లచ్చు పెండ్లి నాటికిఁ జూచుకొందములే’యనువాఁడు. నాకప్పటి కూరిలో నుండిన నేమిలాభమో,

పొరుగుూరిలోనుండిన నేమిలాభమో యూహించునంతటి శక్తి లేదు. కాని లచ్చుమాత్రమేల యూరిలో నాలోచింపవలయునని యుండెడిది. “మీరెఱుఁగుదురు. మీయొద్దనే కదా చిల్లరలు చెప్పకొన్నాఁడు. ప్రక్కయూరిలోని యవధాని నెఱుఁగరా?” యనిన గౌరిమాట వచ్చినపుడు చూచికొంద మనువాఁడు. అంతియకాని గౌరివిహవామునాటి కవధాని యెట్లుండునో యాలోచింపలేదు. ఎవ్వరి నడుగలేదు; మఱియెవ్వరితోను జెప్పలేదు. ఫాల్గునము, చైత్రము దాట నిచ్చినాఁడు. ఒక్కనాఁడు కోటికి స్నానమునకు వెళ్లినాఁడు. అపుడే సింహాచలయాత్ర చేసికొని వచ్చుచుఁ గాలువలో నీరు లేక పడవసరిగా నడువనందునఁ బ్రొద్దెక్కినదని రేవులోదిగిన రేకపల్లివారి కుటుంబమును జూచినాఁడు. ‘ఏమిశాస్త్రిగారు సింహాచలయాత్ర చేసికొని వచ్చినట్లు మీయొద్ద నేమియు లక్షణములుకనఁబడవేమి’యని మానాయన వారి యజమాను నడిగెను. సప్తకొనుచు శాస్త్రిగారు “మీదయవలన భద్రముగా వచ్చి చేరుచున్నా”మనిరి. “ఈ పూట “కుండి” వెళ్లరాదా” యని మా నాయన “‘ఉండి’ వెళ్లవలయుననియే తలఁచితిమి గాని వాద్యము వరుసదప్పినది; లంఘనముల బోటుపైఁగా నీరులేదు. సరియే, మీరందఱు తేమమా? పంటలు ఫలసాయములు నెట్లున్నవి? మీజువ్వి కొయ్యచెలక యేమైన పండినదా?” యని శాస్త్రిగారుపలికి మానాయనతోఁగూడ స్నానమునకని నీటిలో దిగిరి. ఆయన, భార్య,

యేకపుత్రుడు, మువ్వరును స్నానముచేసిరి. మానాయన 'యీతడు మీపెద్దవాడేనా?' యని యడిగెను. "పెద్దవాడును, జిన్నవాడును వీడే. మాయూరం జదువులేదు. ఎదునై దేండ్లున్నవి. ఎవో వ్రాత కోతలు తెలియును. తిండికి లోపము లేదు. తెలివిగలిగెనా నాదొక యణాతినుచు దనకొక్క దమ్మిడి కష్టార్జితము చేర్చగలడు. అల్లరిచిల్లరివాడు కాడు. ఇప్పటికి నామాట తల్లిమాట జవదాటడు" అని శాస్త్రిగారు ప్రసంగించిరి. "ఏదీమామా 'హాగ్' సస్య' చెప్పుచూత"మని మానాయన శాస్త్రిగారి కుమారు నడిగిరి. అప్పుడే తన సంధ్యా వందనము నాపట్టనకే వచ్చినదికావున దడవి కొనకుండ శాస్త్రిగారి తనయుడు చెప్పెను. జల్లి సీమలోని బ్రహ్మణకుఱ్ఱవాంఠ్రు సాధారణముగ విఘ్నేశ్వరపూజ, పుణ్యాహవాచనము, మంత్ర పుష్పము-సంధ్యావందనము రానివారు లేరు. రండని మానాయన వారి నూరిలోనికి దీసికొనివచ్చిరి. నడివీధిలోనికివచ్చి శాస్త్రిగారు ప్రక్కసందులోనికి మరలుచున్నారు. "అది యేమి? నాతోవచ్చి-మీ బావమఱుది, చెల్లెలు నెప్పుడు నున్నవారే- మాగృహపావన మింకెప్పుడు?" అని మాతండ్రిగారు నిర్బంధించిరి. "మీదయయున్న-నికొకసారి-మీయిల్లునూ యిల్లని నాకు భేదమున్నదా? మధ్యాహ్నము ధర్మనము చేసెద"నని శాస్త్రిగారు స్వస్థ మొగముతో జేతులు చాపుచు 'సెలవు సెల'వని చెల్లెలుగారి యింటికి వెళ్లిరి.

మానాయన యింటికివచ్చి బట్ట నంప ముపై నాటపేసికొని, యాటంచున్న మడిబట్ట

కట్టకొని, దేవతార్చనపెట్టె పీటగల తావు నకువచ్చి కూర్చుండి పెట్టిమూత విప్పినన్నఁ బిలిచి "అమ్మా! రెండు నిత్యమల్లిపూవులు, తులసిదళములు సందఁకొ"మ్మని రాగిపల్లెరము తీసియిచ్చి మాయమ్మతో "సుబ్బలక్ష్మీయన్న వచ్చినాడు సింహాచలమునుండి; పెద్దల్లమును గొడుగునుగూడ వచ్చి"రని చెప్పెను. ఆమాటలు వినుచు నేను నిలువబడియుంటిని. "నమ స్సోమాయచ దుద్రాయేచ" అనిగట్టిగా నుచ్చరించుచుండ బువ్వులు కోయలేదని జ్వప్తికి వచ్చినరుగుపరుగుననాల్గుపువ్వులుదళములును జదిమిపెచ్చి యక్కడఁబెట్టి సుబ్బలక్ష్మీగారి దొడ్డిలోని కొబ్బరిచెట్టు మా పెరటిలోని కగ పడును గావున దానివంక జూచుచుంటిని. "అమ్మా! ఉట్టిమీఁది నెయ్యి తీసియిమ్ము. జాగ్రత్తి. చిడ్డు; జాతెనా విడిచిపెట్టదవు. వచ్చిన వారు మనయింటికి రాకుండ వెళ్లరు" అనుచు గవాక్షిములోనుండి సన్నజూచి మాయమ్మ పిలిచెను. "అమ్మా! నన్నెందుకే నీవాలాగున సన్నపు. నేనెప్పుడైన నెత్తివైచితివా? నాయన విని యేమనుకొనునో?" అని వంటయింటి గుమ్మములో నేతిగిన్నె యుంచి నెమ్మదిగా సంటిని. "అదియేమి తప్ప! నీవు పరధ్యానముగా నున్నట్లుతోచి యన్నదానను. పని నేళం బని; అటవేళ నాట. ఇంకఁబోయి మీ నాయన భోజనమగుదాఁక నాడుకొమ్ము" అని మాతల్లి పలికెను. నడవ తుడిచి చాప పతిచి గుమ్మములో నున్నదూడను బంచనుగట్టి నీళ్లు మూసి, పన్నుగడ్డి పరకలువైచి, నేను నీళ్లుపోషి

మానాయన ముగించి యిచ్చిన దేవతార్చన పెట్టెను బల్లమీందఁబెట్టి నడవలోఁ గూరు చుంటిని.

మాయమ్మ యట్టెగఁడునుది కాకపోయినను బాత్తిగా వెట్టిదిమాత్రము కాదు. మేము ముగ్గుర మాఁడుపిల్లల మింటనున్నాము గాని యొకరితో నొకరు కలహించినది లేదు. అది మాతల్లి నేర్పువలసినది. పొరుగింటికిఁ బెనిలేక పోయి యెలుంగము. ఇది గలిగినపుడు మా ముగ్గురలో నెవ్వరనో “అమ్మా, సుబ్బిపిన్ని గారియింటికి వెళ్లి రేపు నాగులచవుతి శని వారము ఉపవాసము చేయుటయా యెంటి పూట దినుటయా యని యడిగిరమ్ము. మీ నాయన నడిగిన నొక్కప్పుడుసరిగాఁ జెప్పరు” అనియు, “దూడ పాలుసరిగాఁ ద్రాగుట లేదు. మొన్న మీదూడ కేదో మందువేసినారట యేమి”టని యిరుగింటి వెంకమ్మ వదినెనో, స్వామినాయఁడుభార్య మంగతాయారమ్మనో; —ఆమెమాయావుగాని, గేదెగాని, వట్టిపోయి నపుడు నేతిమజ్జిగలు పోయుచుండును—గావున అడిగిరమ్మని పంపును. ఇదియే మాకు బారు గింటికి వెళ్లుటలో నానందము. అనుమనిచెప్పిన మాటలే యక్కడనని, వారిచ్చినబదులుమాట లనుదెచ్చి చెప్పవారము. ఇదియే తప్ప మేమె న్నఁడు ఇరుగుపొరుగులవారింటఁ జిట్టెఁడుప్పు ఁజెఁడు మిరెపకాయలు నప్పునప్పులుజెచ్చుటకు వెళ్లువాడుకలేదు. ఒకరి యింటికి మేము పోవుటలేదని మాయుంటి కిరుగుపొరుగుల వారి బిడ్డలు రామానువాదు గారు. వచ్చినవారి వెల్లఁ గూర్చుండఁబెట్టి మా జనని “సుబ్బి

చెప్పకో; రామలక్ష్మీ,రా! మొన్నటి లక్ష్మీదేవి మీఁది మంగళహారతి వప్పించుము. కనకమ్మ, లక్ష్మణమూర్ఖ రెండవనూలు మొదలుపెట్టవే” యని గంతులు వేయకుండ, నల్లరిచేయకుండ మరల్లించు స్వభావము గలది యగుటచే మాలో నెవ్వరు నిర్వాహముగ నున్నది లేదు. మానాయన యొకరియింటికి వెళ్లరు. అట్లని యొకరు మాయుంటికి రారనుకొన్నారా? ఏమంత్ర పునీళ్ల కో, యింద్రాక్షివిభూతికో, మానాయనవలె జదువుకొన్నవారు నలుపు రైదుగురున్నను, వచ్చుచుండువారు. ఎంత చదువుకొన్నను మాతండ్రిగారి కవధానియని, దీక్షితులని, శాస్త్రీయని పేరులేదు. అచ్యుత రామయ్యగారనియే నాడుక. మాతల్లిని మాత్రము సోదెమ్మయనువారు; కొండలు యశోదమ్మయనువారు. కాని, మా మాతామహులు పెట్టినపేరు సోమిదేవియట. వారియింట మాత్రము తాళ్లపూడివారి చుట్టటికము కలియుటచే నవధానులు, సోమిదేవులు, నిట్టిపేరులు బలిసినవి. ఈసంగతి కొంచెము బల్లిపాడు ప్రసంగములో వచ్చును. మాతండ్రికే యిట్టి పేరు లిష్టములేదు. శాస్త్రీయనునది కాళిదాస త్రయము, పంచకావ్యములు నని యేవో నాలుగు సర్గలు, పదిశ్లోకములు చదివినంత నెవచ్చునా? పెట్టుపేరులకేమి? ఆలుశాస్త్రములలో నేదే నొకటియైన రావలదా? అవధాని యనఁగానే సరియా? నాలువేదములు వచ్చి శాస్త్రముల పరిచయము కలిగినప్పుడు గాని వేదార్థము నేర్చికొనుటకు వలనుగాదు. వేదార్థము నేర్చి మాధవ విద్యారణ్యము నిరం

తరము తిరుగ వేయుచుండువానికిఁ గాని, నావంటివానికి, మీ మామయ్యవంటివానికి నవధాని పదమువచ్చుట కష్టమమ్మా యని చెప్పవారు. మా మామయ్యకు బొత్తిగా నీపేరు తగదు. దూరపు వీధిలోని రాజులపిల్లలు, కోమటి బిడ్డలుకూడఁ దమ పెద్దలు కోపపడినపుడెల్ల రామసుబ్బమ్మతోఁ బాటలు నేర్చుకొందమని నాయొద్దికి వచ్చువారు. నేను మాయమ్మతోఁ జెప్పి నాకు వచ్చినపాటలు నేర్చి పంపుచుండు దానను.

మానాయన భోజనమయినది. ఆవిస్తరి లోనే యన్నము పెట్టుకొని నన్నుఁ బిలిచి మాయమ్మ “కంచముపెట్టుకో; నీకుఁగూడవడ్డించెద”నని పలుకఁగనే సిద్ధముగానే యున్నదా నను గనుక చెఱకాకుకంచము కొంచెము దూరముగా, నావిడచేతి గరిటెకందువాటఁగాఁ బెట్టుకొంటిని. భోజనము చేయుచున్నాము. నాకు భోజనము చేయునపుడు ప్రసంగము వలదని యెన్నిసారులో చెప్పినది గాని యా నాడు మాత్ర ముండఁబట్టలేదు. ఇట్లంటిని:

“అమ్మా, సింహాచలము మనమెప్పుడయిన వెళ్లి నామా?”

“అది యెక్కడనో యున్నది. మన కీ యూరే సింహాచలము మా యమ్మ చెప్పుచుండునది. ఎవ్వరో గొడేవారట. కోటికి బడగెత్తినారట. గరుడావారట. నక్షత్రశాల యట. కొండదిగి తూర్పుగా వచ్చిన, విశాఖ పట్టనములో నీచిత్రములన్నియు—”

“కోటికి బడగనఁగా నేమి యర్థమో?”

“కోటిరూపాయలు చేరఁగనే వారియింటి మీఁద నొక జెండా యెత్తుదురట. పడగ యనఁగా జెండా. అట్లే యెన్ని కోట్లన్న నన్ని జెండా లెత్తుదురట”

“నక్షత్రశాల యనఁగా నేమిటో?”

“మీమాయ్యలాగు నీకును బ్రతిముక్క కునర్థము కావలయును నేను నెఱుంగక మాయవ్వ నడిగితిని.”

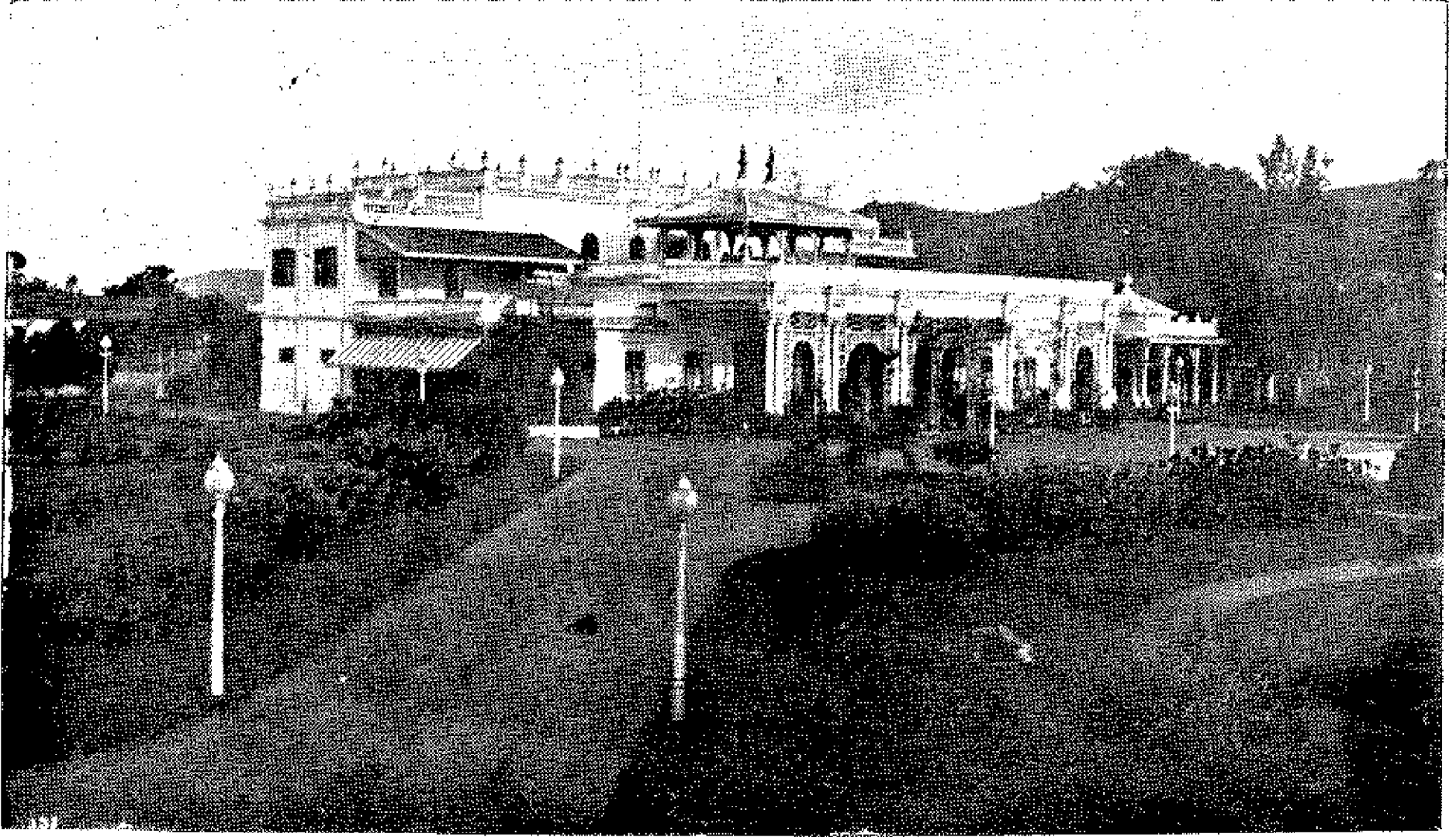
“ఏమని చెప్పినది? నక్షత్రశాల—పేరు చిత్రముగా నున్నది.”

“మనకు నక్షత్రములు రాత్రులు గాని పగలు కనబడవు. ఆనక్షత్రశాలలోనికి బోయి యాకాశమువంకఁ జూచినఁ బగలే నక్షత్రములు కనబడునట.”

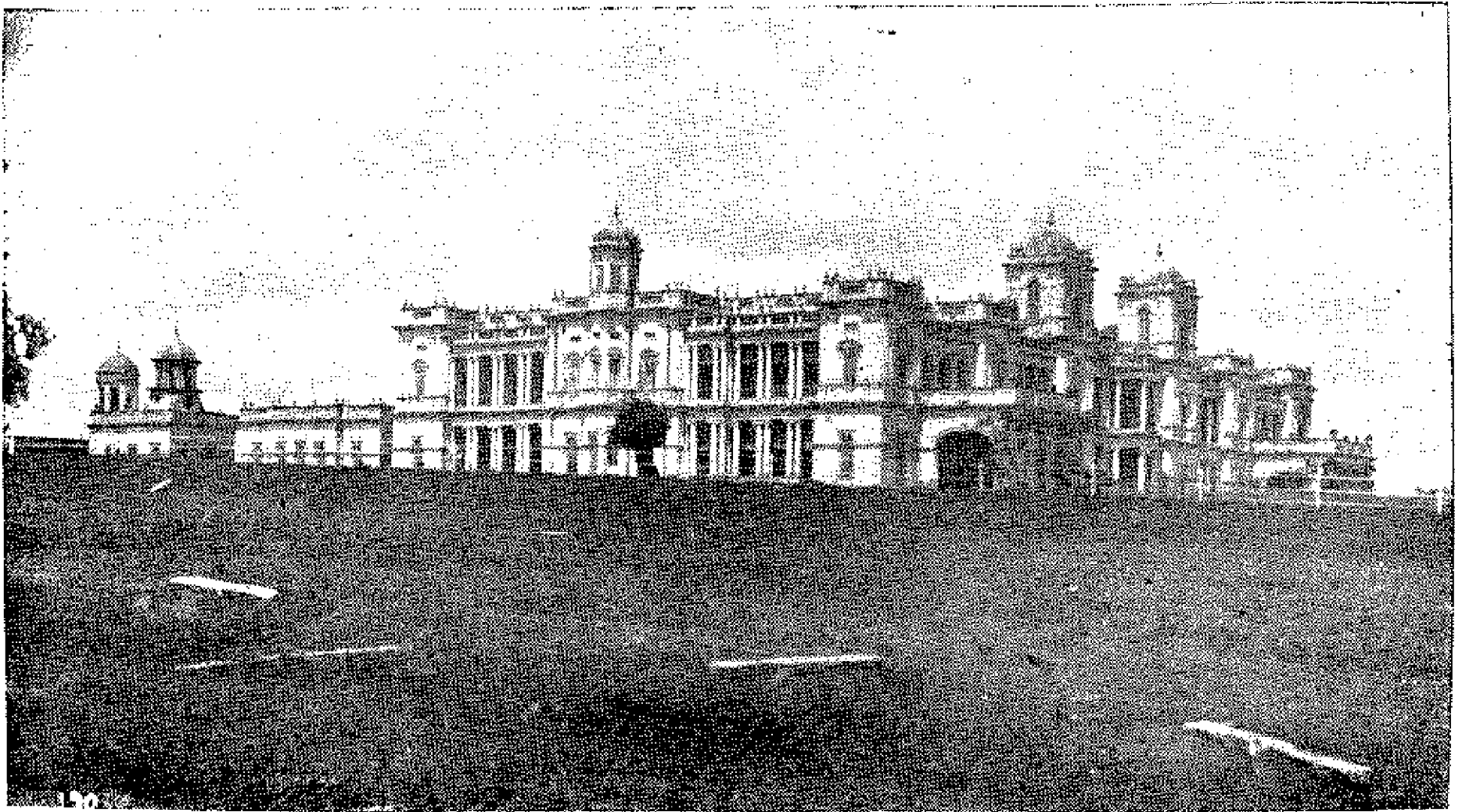
“నక్షత్రములు పగలు కనబడునా? తెల్ల వాఱునప్పటికన్ని నక్షత్రములు నస్తమింపవా?”

“రాత్రి కనబడని నక్షత్రములు పగలు కనబడును. సూర్యప్రకాశముచేఁ బగలు మన కగపడవు గాని పగటిపూటఁ గూడ నక్షత్రము లాకాశమున నున్నవి. మధ్యాహ్న సమయముల నొక్కప్పుడు చంద్రుడు కాంతివిహీనుడై కనబడుటలేదా! చంద్రబింబము పెద్దని గావునఁ గొంచెము కనబడును. నక్షత్రములు సూక్ష్మములు కావున మన యీ కన్నులకు గానబడవు పగలు.”

మానాయన యీమా ప్రసంగము వినుచున్నవాడే కావున “మీజ్యోతిశ్శాస్త్ర మంతయు భోజనము దగ్గఱనేనా? కానిండు. సింహా

౧. మైసూరు రాజగారి వేనవిభవనము

౨. నూతన రాజభవనము-మైసూరు

ఆంధ్రప్రదేశ్ - అంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం
3.

చలము వెళ్లివచ్చినవారి నడిగి తెలిసికొందము. వారు మనయింటికి వచ్చేదమన్నారు. వారు వచ్చునప్పటికైనా మీభోజనములు తెమలునా! “శీఘ్రభోజీ చిరస్నాయీ” యన్నారు.” అని కొంచెము గట్టిగాఁ బలికెను. మేము ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుకొనుచు భోజనములు చేసితిమి. కాని మాయమ్మ మాత్రము “చూచి తివా, నీమూలమున నాకుఁ జీవాట్లు! అతిప్రసంగమువలనినష్టమిది” యని సంజ్ఞ చేసినది. నేను దలవాంచి యూరకుంటిని. లేచినారము. ఇల్లు సవరించికొన్నాము. “కుట్టవాండ్రొద్దలు నింట లేకుండుటచే నిల్లు చిన్నబోయినదే” యని మానాయన పలికెను.

లచ్చు, గౌరుననువారిద్దఱు నేమైరని మీరడుగలేదు; నేను జెప్పలేదు.

“వచ్చేదరు లెండు; ఈపాటికి వారియింట భోజనము లగును. అట్లబంతియే కాదు! రామ సుబ్బికిఁగూడ వెళ్లవలయుననియే యున్నది గాని, మఱి నేను మడిగట్టుకొన్న, నదిగావలయు నిదిగావలయును; చేతికందివచ్చిన పిల్లను బంపియెట్లు—మడ్డిమైలలేదా—యనిమాతల్లి పలికెను.

“నేను వెళ్లెదనని చెప్పినానఁటే! నే నననిదే వట్టివి కల్పించుచున్నదానవు.” అని నేనంటిని.

“అయినఁ దప్పేమి; వెళ్లవలయునని యుండదా?” అని మానాయన సరిదిచెప్పి వాండ్రు కోసముతీసిన మామిడిపండు వాండ్రు వచ్చిన దాఁకఁ గోయకుము. ఇంతలోపల రాకున్న నిది శాస్త్రీగారి కుమారున కీయవలయు” నని యెన్ను.

“నాపండు నేను గోయలేదు నాన్నా! దానిని వారి కీయవచ్చును. అని” నేను జెప్పితిని.

“వారనఁగా నెవ్వరు? నీపండునీదే. వారు, వీరు! వారువచ్చిన నింకొకపండు తోఁకబుట్టలో నుండి తీసి యీవచ్చును” అని మానాయన.

“తట్టపండు నేను గోసికొందును” అని నేను.

“వెట్టిమొగమా, నీకిచ్చినపండు నీవు తీసుము. అంతఁగా గావలసినఁ గావులోనుండి పరువుగా నున్న కాయతీసెదను” అని మానాయన.

“అవును, పరువుగల యిల్లాలు, కొడుకు వచ్చుచున్నారు. వారికిఁ బరువుదగిలిన పండే యీవలయు” నని మాయమ్మ నన్నుఁ జూచుచు నగియెను.

భోజనము సమయములో వారిరువురు నేమి ప్రసంగించుకొనిరో వీధివంకఁ జూచుచున్న నేను వినలేదు.

సంపూర్ణము

తరువు - దహనము

సర్వే పూర్ణప్రజాచార్యులు గారు

వ్యాసకర్త

పశువులు కంఠాతి బాధపో మేను రా

సినఁ జర్మ మూడ నిస్సీయటనపు

ఆరణ్యకుండు కుఠారమ్ముతోఁ గొమ్మ

లురనడఁ గొట్టిన నుస్సురనపు

మదకుంభి నిర్దియరదనతీవ్రాభిఘా

తమ్మున కేనియు దద్దటిలపు

అకలంకత క్షినిక బెకలించు జంఘూని

లమ్ముతాఁకునకైన సొమ్మసిలపు

తొట్టలోఁ బీటవేసి యీదుండగంపు, బాడుదహనంబు నిన్నెంత వాడఁ జేసి

వాడఁ జేసిన నరియపో మాడఁ జేసి, జెట్టురో, నీకు నెట్టియిక్కట్టు వచ్చె.

క. పాదంబులఁ బాతాళము, మేదిని గొమ్మలను గొనల మీతి నభంబుకా!

పాడుకొని త్రివిక్రమగతి-గాఁ దన రెద వంచునుంటి; గాలితె రరువా!

చ. ఫలములచేత సంతతముఁ బొంథుల నోరుల నూరఁ జేయుచుకా

మల మల మాడ్చు వేసవిని మందసమీరము లొప్ప వీచుచుకా!

నలుదెసలందు సూర్యకిరణమ్ములనేఁ జొరనీనిశాఖలకా

జెలువగు నీదురూప మదిఁ జిత్తరువట్టులు తోఁచు వృక్షమా!

గీ. మండు వేసంగిలో నీవు మాఁడికూడ-నాశ్రయించిన పథికుల కేశ్రమంబు

లేక చేసెదు; నీమే లనోకహంబ! మఱితు రేవారు వేయిజన్మములకైన?

క. ఎచ్చోటివారుమీరని-యెచ్చో మీ రుందురనుభు నెండకు నకటా!

ఇచ్చోటఁ జేరి పథికులు-ముచ్చటలాడుటలు పోయెబో! యింకఁ దరువా!

గీ. ఎన్నివిహంగములకొ వాస మిచ్చినాడె,
నితఁడు నొకకోటరంబున నెనఁ గుతమని
యాశ్రయించినమాత్రాననహితుఁడనక;
తాపకారికి నిడుచె యంతరముదరువ!

ఉ. దత్తుఁడఁగానునికొ మనుష
దక్షిణఘోరవిషానలంబుచే
వృక్షము భస్మమైనఁ దొలి
వ్రేల్చిజేఁ బూర్వమె యింధనార్థ మూ
వృక్షము నెక్కి-యున్నవృథి
వీసురనందను తోడ శక్తిమైఁ
గతఁ బునస్సృజించెనట
కాశ్యపుఁ డట్టిరు నేడు లేరుగా!

* * * * *

సీ. పోయె వాసమ్ము 'లబోదిబో'యన్ మొత్తు కొనుద్విజావళులయాగోలఁజూడు
అన్నసత్రంబు మాకయ్యె నియ్యది ఫల మ్ములనను పథికుల మొఱల వినుము
పర్ణశాలగ మాకుఁ బనిచేసె నిదియంచు మనమునఁ దపించుమునులఁగనుము
మాకుఁ దిక్కయ్యెఁ బో మరమట్టులిదియంచు పడుగులుచేయునాగడము నరయు
ద్విజులకు గృహంబు లిడుటయో, తెరువదులకుఁ-నన్న సత్రంబు లుంచుటయో, మునులకు
నుటజములుగూర్చుటో, మఠంబు వటులకిడుటో, యేల కాల్చితి దహనంబ! యీకుజుంబు?

మ. అనలంకారము నప్రతిష్ఠము నవర్ణ్యంబుకొ నిరాధారముకొ
జన తానేవ్యము నిష్ఫలంబు మఱి నిస్సారంబు బ్రతంబు తెం
చినచో నెందునభావమై ధరణి నిర్జీవాకృతిక బొల్చు న
వ్వనశుష్క-పనిజాతజాతమును గొల్పక రాదొ వైశ్వానరా!

గీ. వృక్షసాహాయ్యమున నె పోవృద్ధి జెంది-వానినే కాల్చివైతు చండానలంబ!
ఇంటఁ దిని యింటివాసంబు లేన్ను వారి-కన్నవో, తమ్ముడవొ మఱియరయరాదు.

గీ. తరువులొక రెండు రాసికోఁ దరతరంబ-దానజన్మించి యారెంటెదగుల వైతు
నన్ని పాతపరీభాష చందమేని, యెఱుంగవయ్యె! యాశ్రయాశున కేల యివ్వె?

క. నాశ మొనరించి బహుశా-భాశోభితమైనతరువుఁ గ్రక్కున నీవుకొ
నాశముఁ గంటివి పిదప, హతాశా, నీకేమిలాభమయ్యె హుతాశా!

అడివి బాపిరాజుగారు

౧

అనగా అనగా ఆంధ్రదేశంలో పినాకినీ
తీరాన్న సింహపురిపెరుమాళ్ల దేవా
లయ మండపంలో స్త్రీసాయిత్రం చిరుమ

వ్యాసకర్త, చిత్రకారుడు

రాలలో తన్మయత్వం పొందేవారలు. మండపం
లోను, మెట్లమీద రంగురంగుల వస్త్రాలతో
వెన్నెట్లో విరిగిపడే సముద్రకెరటాల్లా చిత్ర
మైపోయేవారు. కొన్ని నయనాలు నిమిలిత
ములై పాడ్యమినాటి చంద్రవంకలా చెమరిం

చేవి. విస్ఫారిత తోచనాలు కొన్ని చైతన్యం
వదలి, బంగారుకిరణాలనీటిలో మరచి విహ
రించే చాపలరీతిగా తళుకులాడేవి.

ఆమండపంమీద, సాంగర్యరోముద్దపోసిన
ఓ యశావనుడు దంతం, మంచిగంధం తీగలు
సాగిన వీణ మేళవించి గౌరీశంకరశృంగంపై
మంచుమరిగే విమలగాంధర్వం జగన్మోహనం
చేసేవాడు. బంగారం ఒరిసేవొళ్లు; తెలు
గుపల్లవుల వేంగీపురం ఏనుగులకుంభస్థలా
ల్లాంటి భుజాలు; పర్వతసానువువంటి వెడద
రొమ్ము; నల్లటి ఉంగరాలజుట్టు; చిలుక
ముక్కు; విశాలమైన ఫాలం. ఆషడుచుపాట
కాడు వీణవయ్యారంగా వలెవాటువేసికొని
చిక్కుడుకాయల్లాంటి వేళ్లతో తీగలు సవ
రించి, మెట్లనొక్కుతూ వీణ పాడుతూంటే
పేరుపొందిన గాయకులు, వైణికులు వినటాని
కి వచ్చి దినందినం ఆషట్టణంలోనే నిలిచిపోయే
వారు.

హాససంగీతరసోద్రేకం కల యువజ
ఆతనిపాటలు విని ఆయన్ని గురువుగా
గోని ఆమోస్తరుగా వీణెలు మేళవించి
ర సంగీతం నేర్చుకుంటుండేవారు.

ఒక్కడిని ఒకపరాయిదేశం మనిషివచ్చి
కరంగా ఆకర్షించే కెంపుకళ్లతో ఊగి
పాటవినేవాడు. ఆతని ఆకుపచ్చనితలు
పెకూడా ఆసంగీతం వినేటట్టే కనబడేది.

2

ఒక సంధ్యాకాలంలో— ఆవీణాధరుడు
యమను కొత్తపాట ఒకటి మోహనమైన
సంగీతం తీగలపై మ్రోగించినాడు. సభ్యు
రూ పరనశులైపోయారు.

విరునస్వతో ఆపాటకాడు అందర్నీ చూచి
గాయిదేశం మనిషిపై చూపునీలిపి “ఓ
రాజా, నేపాజ్ ఈసూత్న ఫణతులలో
ప్రతి ఏమాత్రంకలిగినా ఈనాకుడిచేయిపై
యి నన్ను దహించవలసింది.” అని అడిగి
న. గుండెలుపగిలే పామునస్వతో ఆపరా
కేశంమనిషి లేదన్నట్లు తలతీప్పాడు.

ఒక్కనిమేషం నిర్మల నీలాశాశంవైపు
చూపులు పోనిచ్చి, కన్ను లరమూతలువ
డగా స్పటికంలాంటి చెక్కు వీణాదండాని
కానించి ఒక్కవీచిత్రరాగం ఆలాపంచేసా
డాబాలమూర్తి. కొండపాలాల్లో పరుగులెత్తే
వాగుల పాటలు నిశ్శబ్దంలోంచి బయలు
దేరినై. ఉదయం మంచుగుళికలు, చెట్లలేత
జేగురుఆకుల్నుండి క్రింది సెలయేటినీటిలో
తాళంరీతి పడి మారుమ్రోగాయి. వృక్షముల
గానమైనది—సాంధ్యరాగాలలో జీరలుపోయి
తీగలు సాగి పలనలై తంపుల కలుములైనది.
గంభీరసముద్రవీచికలహోరైంది. కథలపాడింది.
ముక్కులై ఘనరాగమై పోయింది. సర్వమహా
మండలాలు ఊగించి ఒక్కమా రాగి తలు
క్కున తాంలాకమై మాయ మయింది
ఆపాట.

3

ఈగానాలనుడిలో తన్మయైపోయి ఆ
పరాయిదేశంమనిషి, కన్నులే చెవిగా వినా
డు ; ఇటునటు తొండవిచి పోయాడు, ఆసమ

యందులో ఆతని శిరస్సువేనక మూడు సర్పశిరస్సులు బయలుదేరాయి. ఆతలల్లో మణికిరీటాలు పొడసూపినై.

ఆజనసమూహంలోంచి ఆజాను బాహుడైన ఒకవృద్ధతపసి లేచాడు. ఆతనిజడలు పాలసముద్రం ప్రవాహాలైనై; ఆతనిపొడుగాటి గడ్డం వెన్నెల్లో ప్రయాణంచేసే తెల్లనిమల్బైంది. మహాసత్వం తెలిపే తీక్షణదృష్టితో ఆపడుచు పాటకునిచూచి. “అబ్బయ్యా, కొన్ని ముహూర్తాలకితము ‘నీపాటలో అప్రశుతిదోషముందా? మహానందానికి లోపం వుందా?’ అని కళాప్రశుతి దోషశిక్షారూపమూర్తియైన యీ పాములరాజు నడిగావు” అని, ఆపరాయిదేశమనిషిని చూచి-“ఓ నాగరాజా, ఈగానగర్వి సంగీతంలో అతులితదివ్యానందం ఏప్రక్క-

నుంచి వస్తుంది? పూర్వసాంప్రదాయలన్నీ ఛేదించి హేయమైన నూత్న ఘోషాలు సృజించాడు. గాంధర్వస్మృతి దోషమైన ఈతనికి మరణమేశిక్ష” అని ఊరుకొన్నాడు.

ఆమాటల కంతా హాహాకారం చేసారు. ఆపరాయిదేశంమనిషి వణకిపోయాడు. దీనంగా ఆతపసికేసి చూసాడు. తలవాల్చి ఒక్కని మేషం ఆలోచించాడు. బుస్సుమని నిట్టూర్పు పుచ్చాడు. ఇంతలో ఆపరాయిదేశంమనిషి క్రోధమూర్తి అయ్యాడు. చూస్తుండగా ఆతడు కరిగిపోయాడు. దేహమంతా తళుకు తళుకుల పొడలున్న సర్పదేహమైంది. మనిషితల మాయమైంది. ఎఱ్ఱజీరల నాల్కల ఆడిస్తూ మూడుఘణాలు ఛత్రాలయ్యేట్లుట్లు ఆడిపోయినై.

౪

“గాంధర్వస్మృతిదోషమైన ఈతనికి మరణమేశిక్ష”

తేజస్సు నిండినమోములో చిరునవ్వులు తాండవించగా ఆబాలకుడు కాటుకై సూర్య కిరణంలాంటి తనచేయి ముందుకు చాపాడు. ఆరుధనువులపొడవో దేహం ఆడి చుట్టలు చుట్టుకొంటూండగా బుస్సుమని ఆనాగరాజు పడగలు వెనుకకు పోనిచ్చి మెరుపులా కాట్లు వేయబోయేచిటికెలో లోకాలు కదిపేతీగపాటల స్వనంతో “ఆగు”మని మాటలువివబడ్డై. ఆమండపంమీద ఒకస్తంభాన్ని ఆనుకొని దిన దినమూ పాటవినటానికి వచ్చే ఒకబాలిక, దివ్యసౌందర్యగాత్ర పద్మంలాంటిచేయిచాపి నాగరాజును ఆగుమని సన్నచేసింది. శ్రుతులన్నీ మురిసిపోయేచూపులతో ఆతపసిని చూచి “ఓ పూర్వసాంప్రదాయీ! ఈ

మారుని నూతనసాంప్రదాయము నీ పూ పాపల నూనియ్; అనంతసత్యాల అవతరింప
స్వాంప్రదాయమున కపశ్రుతి నియ్.” అని ఆతపసి ఎక్కడకో పోయాడు.
సికొనిరాలేదు. ఈతనికొత్తపోకడలు అద్భు
తానందం యిస్తూవున్నవి. నీపూర్వసాంప్రదా
యమంతా అనేకయుగాలలో అనేకకళామూ
ర్ఖుల కొత్తశక్తిలతో నిండివున్నవే. వెనుకటి
హర్గముల కేమాత్రము అపశ్రుతిరాని కొత్త
వారులు ఉత్కృష్టమైనవి. అనేకసాంప్రదాయ
ర్థాలవలె ఈనూతనసాంప్రదాయాని కీతడు
మూలపురుషుడు. కళాధిదేవివై, ఆనందాత్మ
మైన నా కీత డీనూతనకుసుమ మర్పించాడు.
అదిప్రేమతో అంగీకరిస్తున్నా” అని ఆమె
సకాపల్లవపాణియై వెలుగుల అంతర్నిత అయి
పోయింది.

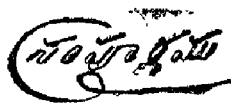

“ఓకళాకుమారా! నువ్వు ధన్యమూర్తివి.

“నా కీత డీ నూతనకుసుమ మర్పించాడు.”

సిపాటలు లోకంలో వెదజల్లు. నీదివ్యగీతా ఆపరాయిదేశం మనిషి ఇంతలో మాయమై
నాదం ప్రణయాలు గురియనియ్; జోలల్లో, పోయాడు.

ఆపరాయిదేశం మనిషి ఇంతలో మాయమై
పోయాడు.

నా రాయణ స్తవము

వాడ్రేపు శ్రీరంగనాయకమ్మ గారు

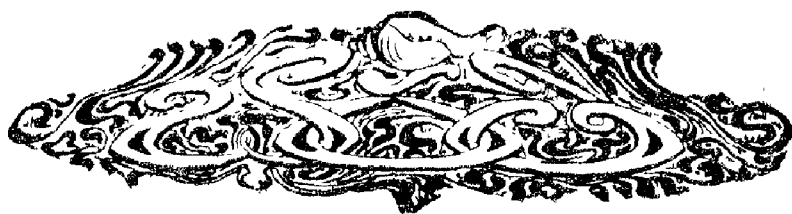
రా' రమ్మటంచు నిన్ జేరబిల్చినయల్లగజరాజు మొర విని కాచితెల్లొ
'అక్షయంబుగ వల్వలమరుపవే' యని వేడు ద్రాపది గోడువింటివెల్లొ
'నాకీర్తి శైరుపంగన్యాయమా' యనుక్రీడి దీనవాక్యము నెద నూనితెల్లొ
దయఁజూచుపొంటె మోదంబున శబరివిం దారగింపఁగఁబోయితచటికెల్లొ
తెలియఁగారావు నీమాయతెరఁగులెల్ల, నౌగ, చిత్రప్రభావుండ వొదొ, శౌరి,
కోరినను గానుపింప వకుంతచరిత, విందువో లేదొ మొఱ యదినందియంబె?

నీ. నిండుచూలాలని నెన రింతయునులేక నాతివీడినయట్టిరాతిగుండె
అరయంగ వైర మింతైనను లేనివా లినిజంపినట్టి బల్లిదపుఁజేత
చేరిపాలీయవచ్చిన పూతనాప్రాణ హరణంబొనర్చిన కరకుదనము
సభఁ బెద్దలంగాంచి సత్యమాడినశిశు పాలునిద్రుంచిన పౌరుషంబుఁ
గల భవద్దయ యెటుఁగొఱగాని మమ్ముఁ, బోంట్లపైఁబ్రసరింపంగఁ బోలునెట్లు
తెలియఁగారాదు మాచిత్తములకు నీవు, హితుఁడవో యహితుఁడవో యిల రమేశ!

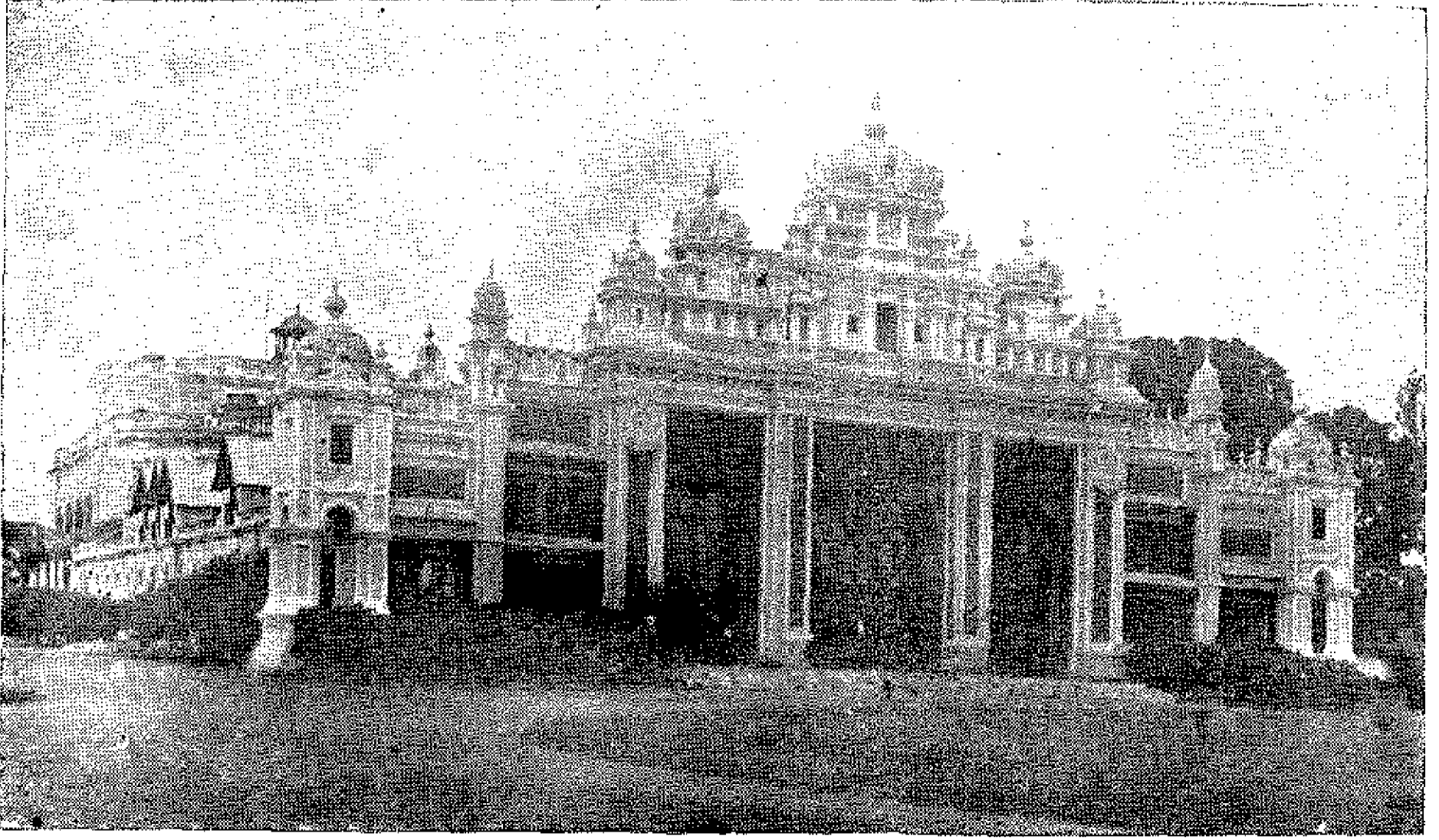
నీ. శత్రుత్వమును నీవు సాధింతువందుమా మోక్షసాయుజ్యంబు మొగి నొనఁగుదు
కఠినమానసమని కడఁగి యోజింతుమా కారుణ్యపూరంబు గనఁగ మనము
గోచరింప వటంచుఁ గుజనత నెంతుమా ప్రత్యక్షమగు దన్ని పట్టులందు
మామొర వినవని మదిని నూహింతుమా సిరిసమక్షముననె చెవుల నిడుదు
అరయ నిన్నాడునుడు లెల్ల నంబుజాక్ష, నీమహత్త్వంబుఁ గానంగనేరకుంట;
మంద బుద్ధిని నన్గావుమా ముకుంద!, ఆపదుద్ధారకా! యీశ! యఘవినాశ!

నీ. నీదుబందుగు లేమొ నిర్మలాంగా, చూడఁ, బ్రహ్మాద నారద ప్రముఖులెల్ల?
నీదుచుట్టా లేమొనీరజాక్షౌ, చూడ నలయహాల్యాశ్శబ్దర్యాదులెల్ల?
నీదు నాత్మీయులే నీలవర్ణా, చూడ భువి రవి శవనజముఖ్యులెల్ల
నీదు నాత్మగణంబె నిగమపేద్యా, చూడ మునిపుంగవాంగనాముఖరు లెల్ల
నన్ను నిర్లక్ష్యముగఁజూడ న్యాయమగునె? భక్తురాలను గానొకో వారిఁబోలె;
నన్ను నొకకంటఁ గనుము చింతాసముద్ర, మగ్నమానస దరిఁజేచ్చుమా మురారి!

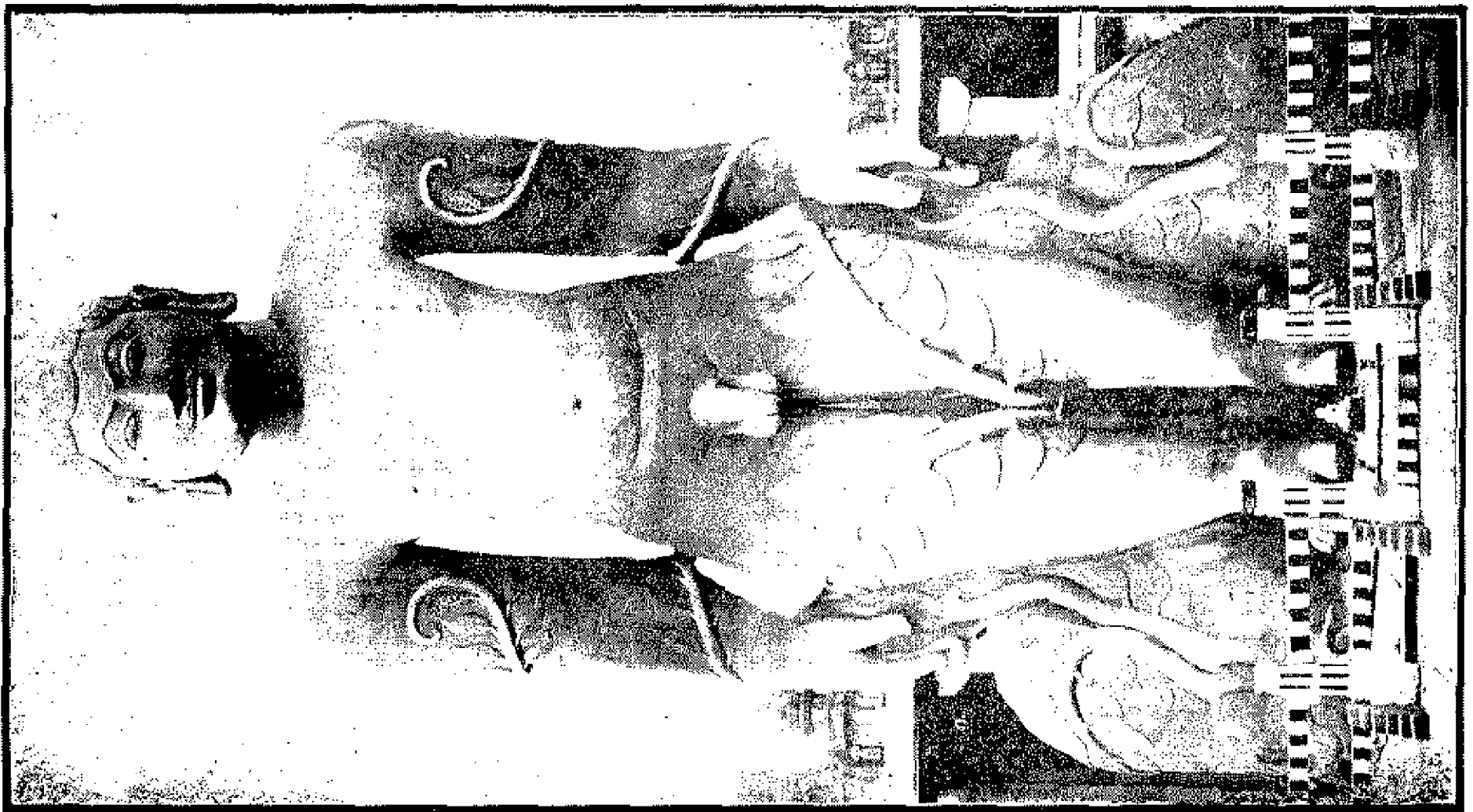
నీ. సలలిత సౌభాగ్యములఁ దులఁదూగుచో నేమూలనుందువో యెఱుఁగరాదు;
అతులిత బంధుసంతతి మోదమందువో నేవంకనుందువో యెఱుఁగరాదు;
అఖిలవిద్యావినోదా ప్తిమై నుండుచో నేచాయనుందువో యెఱుఁగరాదు;
భూరిసుఖాసక్తి గోరి నిద్రించుచో, నేనక్కి నుందువో యెఱుఁగరాదు;
కాలిలో ముల్లునాటినఁ గంటిలోన, నలుసు వడెనేని మదిలోనఁ దెలియవత్తు
వసుధ నిది యెంతయును మానవప్రవృత్తి, కావు మన్ని యెడల నన్ను దేవదేవ!

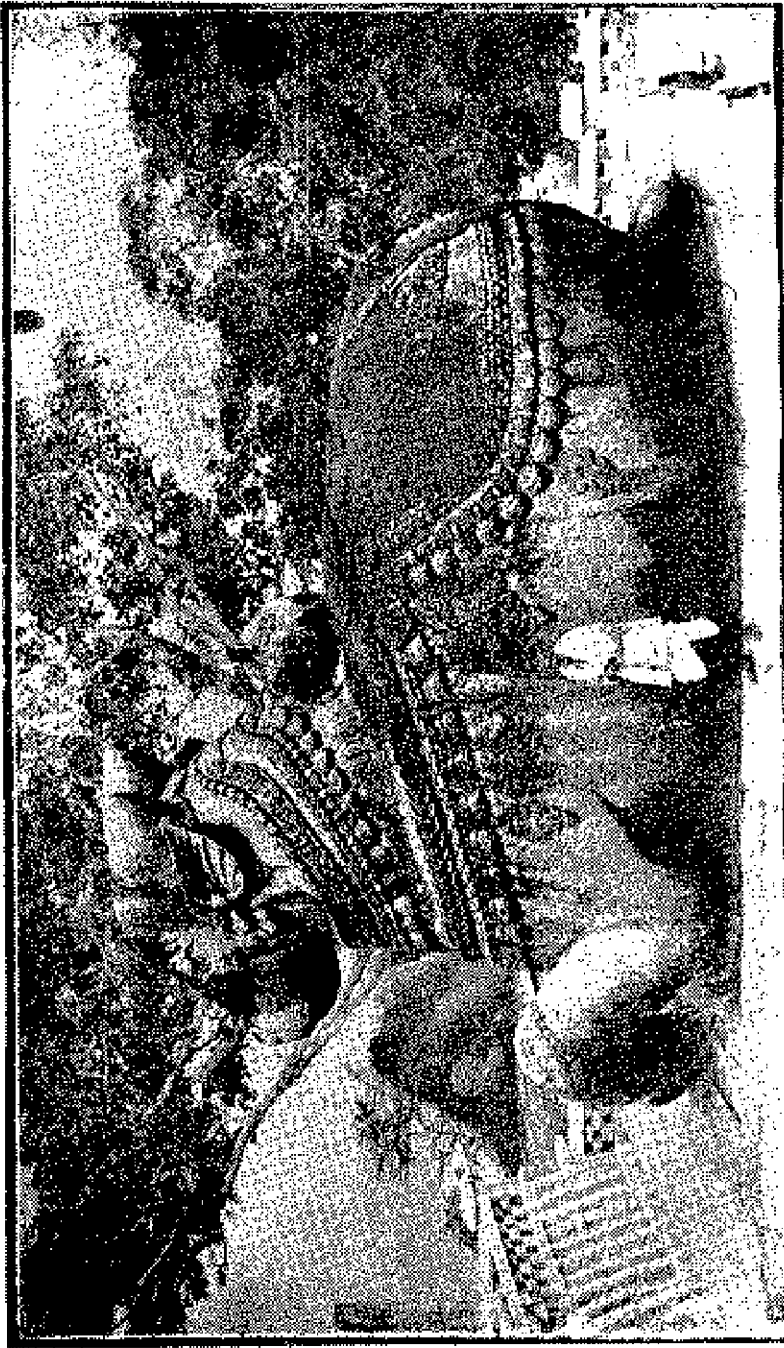

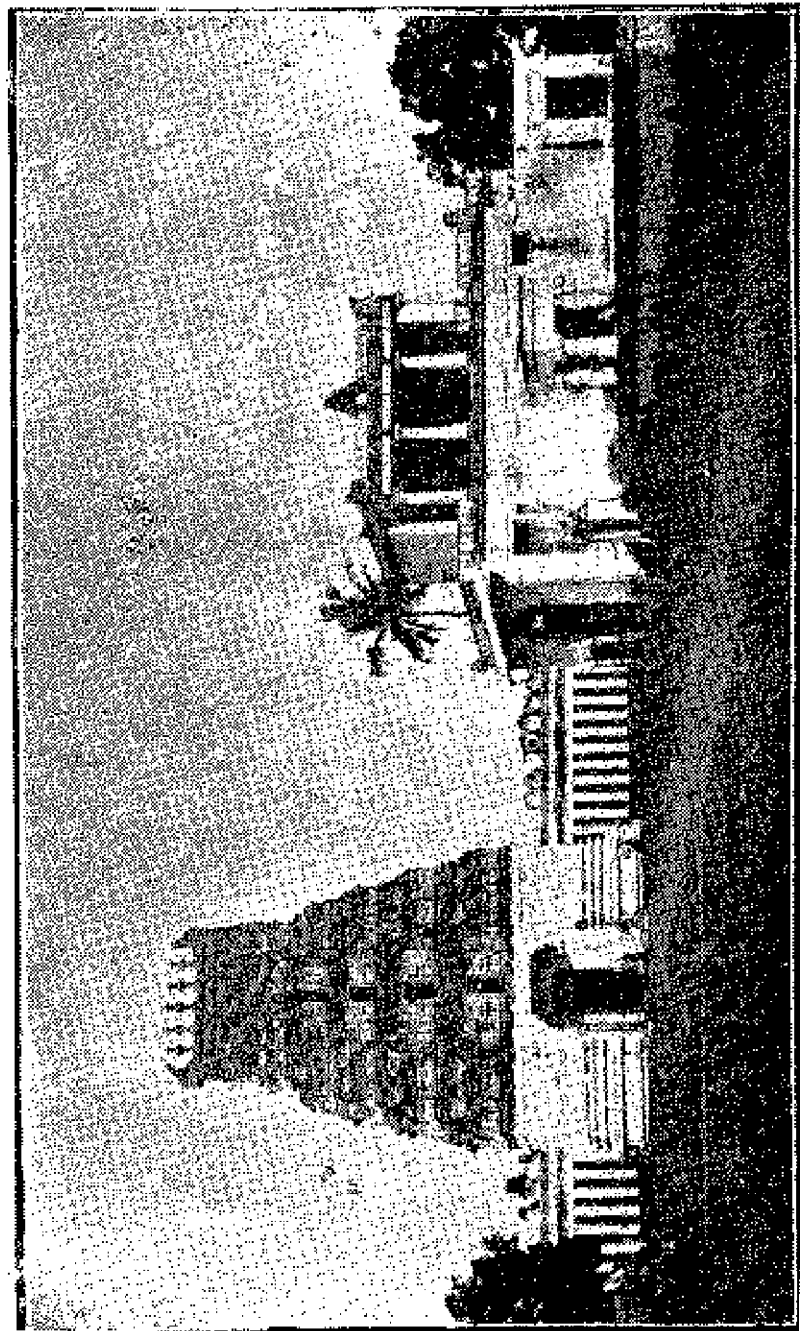
౪. జగన్మోహనభద్రస్వామి - వైస్రూం

౫. శ్రీ గోమతేశ్వరవిగ్రహము - శ్రీవారి బెల్లోల

౨. నందివిగ్రహము - మైసూరు

౩. శ్రీ రంగనాథ దేవాలయము - శ్రీ రంగనాథుడు

రాజతంత్రప్రభా
౩. డాక్టర్లు సర్ ప్రేమేంద్రనాథ శీల, కె-టి., యం.ఎ.
మైసూరు విశ్వవిద్యాలయము-చాన్సలర్లు

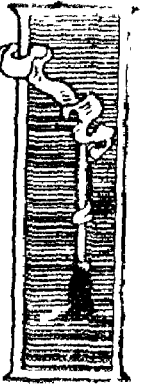

చంద్రిక

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు

చిత్రకారుడు :

క్రియంత మానికొండ రామరావుగారు, రాజమండ్రి

○
వెలమవారిలో పాములవంశము చరిత్రచేతను పొరువముచేతను సుప్రసిద్ధము. పాములవా రసలు వెన్నెలకంటివారు. వెన్నెలకంటి వెంకటరావుగారికి కలిగిన సంతానమంతయు మరణపట్టికలో చేరుదునే వచ్చినది. ఆతఁడు దేవతలఁ గొలిచినను, బ్రాహ్మణులఁ బూజించినను, రాతికి, అప్పకు మ్రొక్కినను వానియందు భక్తి చిహ్నుటయే కాని ఫలము చిక్కలేదు. అతఁడు సోదె లడిగను, జోస్యము చెప్పించుకొనెను. ఎవరికి తోచినటులు వారు చెప్పిపోవుచుండిరి. ఇటులుండఁగా భవిష్యద్వేదియు, సిద్ధుఁడు నగు పాములవాఁ డొకఁ డున్నాఁడని విని, వెంకటరావుగా రతిప్రయత్నమున అతనిఁ దమకడకు రావించుకొనిరి. అతఁడు రావుగారి విన్నపము విని “నీకు పుత్రులు కలుగునటు లాశీర్వాదింతును కాని యీ నియమములు అవలంబింపవలయును. ఒకటి—మీ యింటిచేరు పాములవారని మార్చుకొనవలయును; రెండు—నీవంశమునఁగలుగు ప్రతివానిని మావంశ్యుల కిచ్చి పెండ్లినాట మఱల మీయింటికి తెచ్చుకొనవలయును; మూడు—మీవంశములో ప్రతిపురుగునుదాసీ సంబంధము విసర్జింపవలయును. ఈమూటిలో ఏనియ మమునేని ఏనాఁడు మీరు విసర్జింతురో ఆనాటితో మీవంశముసరి” అనెను.

వెంకటరావుగారికి మొదటి రెండు నియమములును సులభములుగానే కానిపించెను గాని మూడవదియే కష్టమైనది. పెటపెటలమీఁద అతఁ డంగీకరించెను. పాములవాఁ డాశీర్వాదించి నిష్క్రమించెను.

ఒకొక్క సంవత్సరమే కడఁచినకొలది వెంకటరావుగారి నమ్మకపు నిచ్చెనలో ఒకొక్క మెట్టు డొడఁ

బొచ్చెను. తనపట్టామునుండి వెడలఁగొట్టిన ఒకొక్క దాసికను రావింపఁ బ్రయత్నించెను గాని రాణిగారి భయమువలన అతఁడు దాసికలయెడ బ్రహ్మచారి కావలసివచ్చెను.

పాములవాఁడు ఇల్లి నాలుగేండ్లదాసెను. ఆయెట పాములవాని యాశీర్వాదము ‘దీవనలకే బిడ్డలా? అను సామెతను నిరర్థకము చేసివైచెను. వెంకటరావుగారు తన కుమారునకు ‘పాపారావు’ అని [అఘామువాని చేరును పాపయ్యయే] చేరు పెట్టెను. ఒక పాములవారి కుటుంబమును పిలిపించి తన దివ్యామలలోనే ఉంచుకొని వారిచే బోషింపఁ జేయుచుండెను. పాపారావుగారి తరువాత మఱి యిరువురుకూడ నతనికిఁ గలిగిరి.

ఆనాటినుండియు వెన్నెలకంటివారు పాముల వారైరి.

వెలమవారిలో కలువ వంశమునకుఁగూడ విలువ కలదు. తరతరములనుండియు కలువవారును; పాముల వారును బావలు మామలు, అల్లుఁగుట్టలు. మఱియు పరాక్రమమునందును పరిధవమునందును సమానులు.

వెలమవారిలో నేఁడు కోడిపందముల కెంత ప్రాముఖ్యము కలదో నాఁడు గుట్టపుఁ బందములను అంత ప్రాముఖ్యము కలదు.

కలువ రామరావుగారును, పాములపాపారావుగారి కుమారుఁడు వెంగళరావుగారును పందెము వైదుకొనిరి. వెంగళరావుగారి గుట్టము నెనుకబడిను. అపు డు కలువ రామరావుగారు ‘పాములవారికి పాములతోఁ గాక గుట్టములతో నా పందెము!’ అని పరిహాసించిరి.

బ్రాహ్మణులకు పరిహాస మిష్టమై పడును; వెలమ వారికో—రణదేవత.

వెంటనే చెంగళరావుగారు కత్తి దూసిరి; రామా రావుగారును దూసిరి. ఇరువురును ఆ పరిహాసదేవతకు బలియైరి.

నాటినుండియు కుక్క-కయ్యములు పెట్టుకొని పహాబిష్టమైన ఆ యుభయవంశ్యులును సహజశత్రు లయిపోయిరి.

౨

ఎనిమిది తరములు కడచినను ఈ రెండువంశము లకు పితృపైతృమహామగు ఈవైరము ఒక క్షయరోగ ముగాఁ బరిణమించినది. ముఖ్య నీ యుభయవంశములును వియ్య మందుటయే దాని కావధమని తెలిసికొన్న కుల వృద్ధులు వెన్నెలకంటి లేక పాముల విక్రమరావుగారి కిని, కలువ వెంకయ్యమ్మారావుగారికిని వివాహము సీర పఱచిరి.

వివాహ మొక వదీసంగమము. ఆతీర్థమునందు ఉభయవంశములును శాంతిరసమును గ్రోలును.

మైత్రి అనన్యముగానే కలుగవలయు ననియు, మైత్రిదేవతకు తనను లంచమియవలదనియు, పాముల విక్రమరావుగారిని వివాహమున అవలోకించుటకంటె తొంటిపెద్దలవలెనే రణరంగముననే అవలోకించుట తనవంశమువారికి పాడియనియు, లేదా, పాములవారితో ఉదాసీనతగానే ఉండవలయు ననియు వెంకయ్యమ్మారావుగారు వాదించియు, చెప్పించియు వీసరవోయిరి. వివాహబంధనమునకుఁ దలదండ్రులుగదా అధిదేవతలు! కలువ ధర్మారావుగారు కూతుమాటలు కణ్ణాకర్ణికగా విక్రమరావుగారికి వివరబహుశోమో యని చెంగళతో తగినంతకట్టుదిట్టము చేసెను.

ధర్మారావుగా రల్లునకు నొకయేనుఁగును, ఐదు గుర్రములను, నెనిమిది లాట్టియలను, పదియూళ్లను, ఇరు పదిమంది దాసికలను అరణ మిచ్చిరి. తన మునిముందు విజయకాహళము, పిదప నాబతు, తరువాత నేనుఁగులు, జెనుక గుర్రములు, పిమ్మట సైనికులు, పిలుచు భటులు, అనంతరమున దాసికలును బెండ్లినడకలు నడుచుచుండఁ

గా సింహాసనం బమరించిన పల్లకిలో విక్రమరావుగారు వివాహమునకు వెడలిరి.

పెండ్లికొడుకు యుద్ధముచేయని వీరుఁడు; రాజ్యములేని రాజు. అతఁ డూరేగి దిగ్విజయము చేయును. ఆతనిమాట రాజశాసనము. అతఁడు చూచెనా-మంగళ గీతము లుచయించును. విశ్రమించెనా-పిచోపులు విస్తరించును.

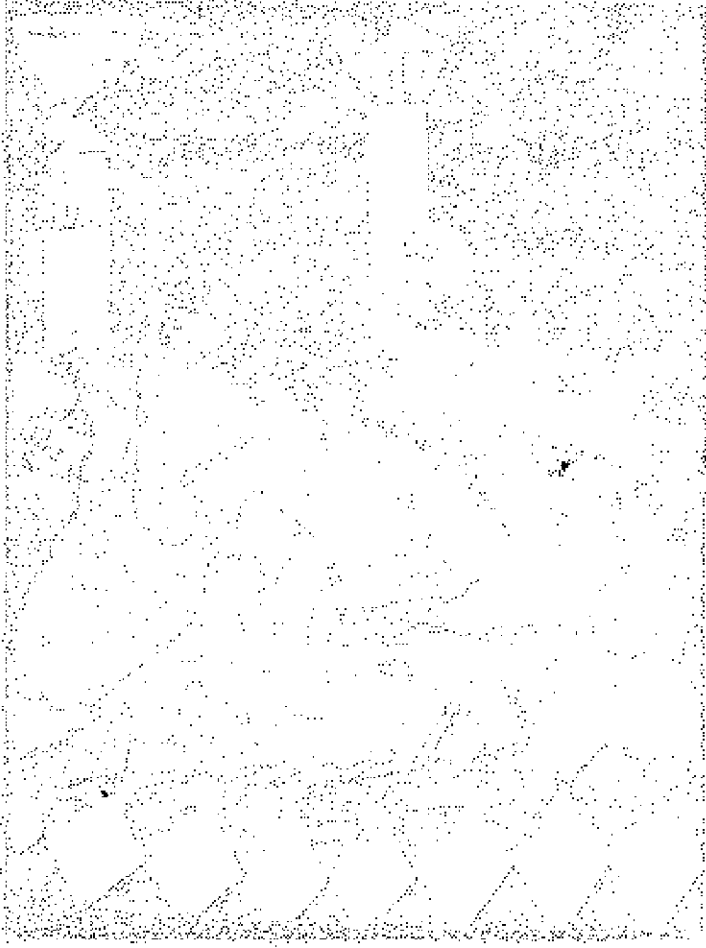
విక్రమరావుగా రసలే రాజుగారు; మఱియు నిపుడు పెండ్లికొడుకు; కాఁగానతఁడెంద్రుఁడో, ఉపేంద్రుఁడో!

వివాహశాల యంతయు రాజబంధువులచేఁ గొలుపుకూటమువలె, లతావృక్షములచేనందనమువలె, బూలచేఁ జైత్రరథమువలె నుండెను. అందు విక్రమరావుగారు తీవిగాఁ బ్రవేశించిరి.

లగ్న మాసన్నమాయెను. ఆవివాహమంటపమునఁ దరలతోఁ గూర్చబడిన పటమంటపము బూరటిల్లి వహూప్రవేశమును సూచించుచుండెను. పురోహితుఁడు మంత్రపారాయణము చేయుచుండెను. మంగళసూత్రమును గట్టి విక్రమరావుగారు పటమంటపమునఁ బ్రవేశించిరి. సూత్రము గట్టింప నవట చంద్రికయును దాని నిలువఁబడియుండెను. దాని యావనపరిమళముచే నతఁడు మత్తిలెను. ఆతని చూపు చంద్రికాముఖమునుండి వహూముఖమునకు మఱలలేదు. తా నేమిచేయవలయునో చంద్రికకుఁ దోఁపలేదు. ఆతనిఁ జూచుచు నది కరఁగి పోయెను. కొంతవడికిఁ జంద్రిక విక్రమరావుగారిచే మంగళసూత్రమును మెలమెల్లగా వెంకయ్యమ్మారావుగారి మెడగీరింపఁ జేయఁజొచ్చెను. చంద్రికాస్వర్ణమున నతని శరీరము గగురుపొడిచెను. విక్రమ రావుగా రనుకొనిరి: “ఈమంగళసూత్రమునకుఁ జంద్రికా కంఠమే సరియగు స్థల”మని. విక్రమరావుగారి హస్తస్వర్ణమునఁ జంద్రిక యొక్క హస్తము చక్కిలిగిలి పెట్టఁబడినది కాఁబోలు! ఆమంగళసూత్రము జాతీ క్రిందఁ బడెను. అపుడు విక్రమరావుగారి నిరీక్షణమాలికయే చంద్రికాకంఠమునఁ గట్టని మంగళసూత్రమాయెను. చంద్రిక తన చూపులచే నతనిపైఁ దలఁ బ్రాలు వోసెను.

వెంకయ్యమ్మారావుగా రాయవీనీతి సహింసలేక పోయెను. ఆమె వెంటనే లేచి యా మంగళసూత్రమును జంద్రికా కంఠమునఁ దగిలించి తెరల నన్నిటిఁ దొలగించుకొని యంతిపురిలోనికిఁ బోయెను. విక్రమ

“చంద్రికాస్వర్ణమున నతనిశరీరము గలగొడిచెను”

రావుగా రపుడు నిబ్బరముగా ఆ మంగళసూత్రమును చంద్రికా కంఠమునఁ బంధించిరి. తల్లి మంగయ్యమ్మారావుగారు “ఏమి? యీసాహస”మని యడిగెను. ‘అతఁడు దాసికే తగినవాఁడు’ అని మాతరు ప్రశ్నార్థమిచ్చిరించెను.

ఈవార్తచే బంధులోక మంతయుఁ గలగుండు పడెను. తొల్లిటికసి పెరుగుటకే యీ వివాహము సంకల్పితమైనదని బంధుగు లనుకొనిరి.

‘మమ్మనమానించుటకే యీవివాహము తలపెట్టితి’రని వెన్నెలకంటివా రనిరి. ‘మమ్ముల నపమానించుటకే దాసి నాసించి వివాహమునకు విడాకులిచ్చితి’రని కలువ వారనిరి. ‘దాసిని బట్టుకొనుఁడు; దాసిని బట్టుకొనుఁడని కేకలు వినవచ్చినవి. ‘వధువును బట్టుకొనుఁడని వెన్నెలకంటివారు ఘోషించిరి. ఈఘోషణమే యుద్ధారంభమునకు దులుచ్చి. ఆసంకు లారావమున నుభయ నేనలును చలపడెను. రాజబంధువులు సంకులసమర్థ

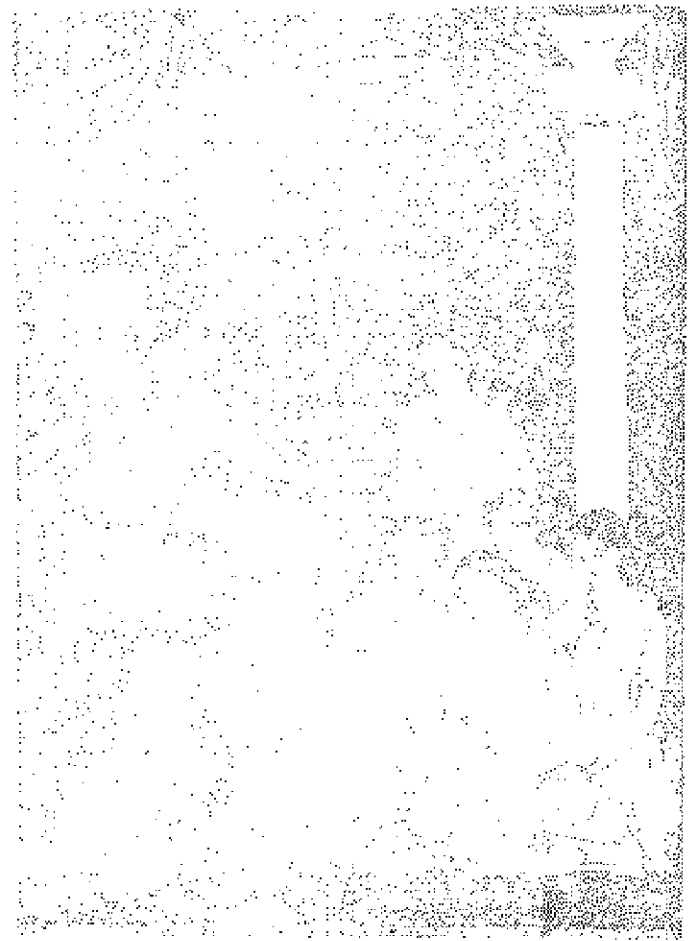
మారంభించిరి. వివాహమంటపము రంగరంగముగా మాటి పోయెను. వియ్యంకు లిరువురు వీరస్వర్గ మలంకరించిరి.

విక్రమరావుగారు వెంకయ్యమ్మారావు గారిని బట్టుకొన రాణివాసము చొచ్చిరి. అడ్డుచొచ్చిన యాఁ డువారి నెల్లరను కత్తికి బలియిచ్చిరి. తుద కాతఁడు వెంకయ్యమ్మారావుగారిని బట్టుకొని సింహాసానము చేసెను. వెన్నెలకంటివారి వంశమునకు విక్రమ రావు గారే మిగిలిరి; కలువవారివంశమునకు వెంకయ్యమ్మారావుగారే శేషించిరి.

3

కాలాగారమున వెంకయ్యమ్మారావుగారికిని, రాణి వాసమునఁ జంద్రికకును స్థిరనివాస మేర్పడినది. వెంకయ్యమ్మారావుగా రాత్మహత్య చేసికొనఁ బ్రయత్నించుటకైనను వీలులేని కట్టడిలో నుండెను. చంద్రిక యొకతూరి తన బంధుజాలమును జూచుటకేని వీలులేని నిర్బంధములో నుండెను. రాణి దాసియాయెను; దాసి రాణియాయెను.

కత్త మేతము వంటిది. ఒకతూరి యొకకొమ్ము నేలను ముట్టును; ఇంకొకతూరి ఆకస మంటును. దాసి కలచేఁ దనకడకు వెంకయ్యమ్మారావుగారిని రావించు కొని చంద్రిక తనపాదము లొత్తుమని యామె కాజ్ఞా

పించును. ఆమె యూరకుండఁగా పలువురు దాసిక లామెదేతులు పట్టుకొని బలాత్కరించి యెత్తింతురు.

ఒక జడప్రతిమకుఁ దన కీచ్ఛవచ్చినపుడు ప్రాణము పోసి పని చేయించుకొని మఱులఁ బ్రాణము తీసివైచి యొక గదిలో దాఁపఁబడినటు లున్న దామె. విక్రమ రావుగారు వెంకయ్యమ్మరావుగారి మొగముచూడఁడు. ప్రతిదిన మామెను నిర్బంధించి యెటులెటులు శిక్షించి రో తీరికగా వినును. ఆశిక్ష కేనాఁడును తృప్తి పొందఁడు.

ఆశ తీటునుగాని పగ తీతుదు. ఆశ కంతరంగ మున్నది; పగకు లేదు. పగ కొక స్రవ్యలేదు. అదితన ను దానే స్పృశించుకొనెను. పగయొక్క కుడిచేయిసెగ; ఎడమచేయిసగ. క్రూర్యముదానిహుతురు. దాని కొకకోర కలదు. అది కాటంది యొక్కొక్క విషబిందువునే విడుచును. విషగ్రస్తుఁడు కొంచెమునేపువచ్చి మఱికొంచెము నేపటికి బ్రదుకును. అది క్రమ్యుఁ కాటందుచుండును.

‘తా మెంతహింసించినను వెంకయ్యమ్మరావు గారు పల్లెత్తు మాటయేని పలుకఁదని దానికలు చెప్పినపుడు విక్రమరావుగారు పండ్లు పటపటకొటికికొనును. అపకారిని త్నమించుటయే కని తీర్చుకొనుట కదా!

వెంకయ్యమ్మరావుగారిపై పగతీర్చు కొనుటకే విక్రమరావుగా రంతగాఢముగా చంద్రికను ప్రేమింప లేదు. ఆఁచలి యెటులుకలిగెనో చంద్రికపై ప్రేమయు నటులే కలిగెను. ఈఘటన యుదాసీనమే.

అతఁడు చంద్రికను ప్రేమించినాఁ డనుటకంటె అతఁడు చంద్రికకంటె వేతేమియు నెఱుంగఁ డనుట యుక్తతరము. అతనిప్రేమ చంద్రిక నెంత ప్రేమించినను ఆవల మిగిలియే యుండును. ఆమిగిలినప్రేమప్రపంచమున నాతఁ డానందించును; పక్షివలె ఎగురును. యతనిప్రేమయునుజలప్రళయమున రాజ్యమును, ప్రపంచమును, భువను తానును కూడ మునిగిపోయిరి. అందు చంద్రికయను లంక యొక్కటియే తేలాడుచుండెను.

చంద్రిక విక్రమరావుగారి యింగితదేవత. అది యతని దాసిగామాటును; శిష్యుగా నగును; గురువుగా పరిణమించును; శిష్యు యయిపోవును. అది యతని యభీష్ట దేవత.

చంద్రికయేడ్చి యతని నేడిపించును; నవ్వినవ్విం చును; త్రాగి త్రాగించును; సొక్కిసొక్కించును; ఏడ్వ కయు నేడిపించును; నవ్వకయు నవ్వించును; త్రావ కయుఁ ద్రావించును; సొక్కికయు సొక్కించును. విక్రమరావుగారు చంద్రిక చేతిలో కీలుబొమ్మ.

ప్రేమయును పాలవెల్లిలో ఇంద్రియసుఖ మొక విషదీప్తపము. ఆవిషదీప్తప మెక్కినవెంటనేక్షీరసముద్ర మంతయు విషసముద్ర మయిపోవును.

విక్రమరావుగారు ఎంతవ్యయ మొనరించినను మిగుల నిధివలెనున్న ప్రేమ పరిశిష్టముయొక్క ఛాయ. అట్టిఛాయయే చంద్రికాసూత్రమును సృష్టింపఁగలదు.

చంద్రిక రాజు: విక్రమరావుగారు రాణి. రాజ్యమున నిసుమంతయుఁ గొఱలేరు. ధర్మము నాటుగుపాదముల నడిచిపోవుచున్నది. ప్రజలో—చంద్రికకుజయ పెట్టనిచేతులు లేవు.

వెంకయ్యమ్మరావుగారి మాట యిపు డెవ్వరు నెఱుంగ నే యెఱుంగరు. తానేమా; తన కారాగారమేమా! అది శరత్కాలచంద్రికయే యగుఁగాక! నిదురలో దాని నెన రెఱుంగుదురు?

౪

కలహంసియనిన నితరదాసికల కందఱకు కడుపు మంట. అది చంద్రికకుఁ గడునిష్ఠురాలు. కలహంసి వచ్చుచో దాసిక లందఱు ఘోషమమంగలి యంధతమసమువలె విఱిసిపోవలసినదే. దానినందఱు నిందింతురు క్కాని యది ఎవరిని పల్లెత్తుమాట అనదు.

కలహంసి కంతఃపురముననే యొకయంతఃపురము కలదు. అదియచట నెఱులు సంచరించుచుండునో, చంద్రిక కడ కెపుడువచ్చునో, యెపు డేఁగునో యితరుల కెవరికిని దెలియదు. కలహంసి యొక దాసియనియు, చంద్రిక కంతరంగసఖి యనియు, విక్రమరావుగారు చంద్రికకడకు రాఁగనే కాకులవలె నెగిరిపోయినటులు అది రాఁగనే యావలికి వెల్లిపోవలయు ననియు దాసిలోక మెఱుంగును.

కలహంసి చంద్రిక కెంత యిష్టురాలో విక్రమరావుగారికిఁగూడ నంత యిష్టురాలు. కలహంసి

విక్రమరావుగారికి మద్యపాత్రముతోఁ దక్క నూరక కానరాదు. దానిచేతులతోఁదక్క మఱిదేనిచేతులతోను విక్రమరావుగారికి మద్యము సయింపదు. విక్రమరావుగారి నప్పి యార్పక కలహంసి చంద్రికకడ కేగెను. ఆతఁడు నిదిరించినంతటకలహంసిలోని కేఁగి యాయంతః పురకవాటములు దృఢముగ్రా బంధించుకొనును.

రాజుతో అతిపరిచితికల దాని రెండవ రాణి. దానిమాట మొదట; రాణిమాట పిదప.

✽

శరచ్చంద్రికలో చంద్రికయు, విక్రమరావుగారును విహరించుచుండఁగా నవటికి దాది శిశువును దీసికొనివచ్చెను. చంద్రిక చేతులలో నాబాలుఁడు బాల చంద్రునివలె నుండెను. చంద్రిక ఆబాలు మోము మాచి విక్రమరావుగారితో సరిగా 'మీ మోమే!' అనియెను.

'అది స్తుతి. నీమోముకాదు. నామోమునుకాదు. ఇరువురిమోము' అనుచు తల్లిమోమున కానించి విక్రమరావుగారిరువురమోముల ముద్దాడిరి.

చంద్రిక శిశువును విక్రమరావుగారి కిచ్చెను. అతఁ డాశిశువు నేకాగ్రతతో తిలకించు చుండెను.

ఏకాగ్రత యొకయద్దము. అందు కొన్ని విషయములు స్ఫుటముగను, మఱికొన్ని అస్ఫుటముగను కాని పించును.

"చంద్రికా! నీవు నాతో కారాగారమునకురావలయును."

"నాకు అలంకారవేశ యయినది."

దాది వెంటరా శిశువు నెత్తికొని విక్రమరావుగారు కారాగారమున కేగిరి. గొలుసులచే కాలునేతులు బంధింపబడి కూలబడియుండిన వెంకయ్యమ్మారావుగారు అతనిఁజూచి చిలుతపులివలె లేచి నిలువబడెను.

"అంతటి యవినయము చేయకుండినచో ఈపాటికి నీవును నాచేత నింతశిశువు నెత్తించి యుందువు."

వెంకయ్యమ్మారావుగారు సహజ మానము మానలేదు.

"ఇదిగో మీమాగ అమ్మకడకు వెళ్లము!" అని శిశువును విక్రమరావుగారు దాది కిచ్చిరి.

"నాకొక కోరికకలదు. చాలఁగాలమునుండి తమతో మనవిచేసికొన నువ్విష్టారుచుంటిని. చెప్పుమని నెలవా?"

"అదియేమి?"

నన్నిచట బంధించి యుంచుట పిటికి తనమునాచేతి కొక కత్తియిండు; తామొక కత్తికొండు. అది నెలనుపని. ఇది దాసీకృత్యము కాదా?"

"నిన్ను నరకమున గొంతునఱకు పాఁతి పెట్టించెదను; ప్రేలకుము."

"ఓనీ! ఇంతకంటె అదిమేలు; అటులు చేయింపుమురా!"

విక్రమరావుగారి కనుసన్నలచే నిరువురు దాసిక లేరువైపులనుండి కొరడాలతో నామెను బాఁదిరి. ఆమె యిసుమంతయు చలించలేదు.

"ఓనీ, యీ నాకుమారు నెత్తికొనుము!"

“ఓరీ! వాడెవడో నీ నే మెఱుంగుదువు?”

“నీనాలుక కోయించెదను.”

“ఇంకొక యేడుదాటినపిదప నీనితోనామోము చూడరమ్ము; మఱచితిని. అప్పుడు నీనాలుకను కోసికొని మఱిరమ్ము.”

విక్రమరావు గుండెలలో రాయిపడెను. వృథా లోచన మపుడు పనులలో మునిగి తేలుచుండెను. అశుడచటనుండి లేచిపోయెను. అచటి దానికలను దానిని రాజ్యాంతరము వెళ్లగొట్టెను. శిశువును లోనికిఁ బంపి వైచెను.

“నేనిప్పుడు చంద్రికనుదక్క నెవరి నెఱుంగుదును? ఎవరి నడుగను? ఏమని యడుగను? ఎటులు కనిపట్టుదును? మధ్యము క్రోల కలు లుందును? చీ చీ చీ! కలహంసీ, కల్లు కల్లు! మద్యము మద్యము!! రమ్ము రమ్ము!!!”

కలహంసీ మద్యము త్రొచ్చెను. విక్రమరావుగారు మద్యముపైఁ దమవిక్రమమంతయు వినియోగించిరి. కలహంసీ వెళ్లిపోయెను. అంతఃపుర కవాటములు కట్కట పడుచున్నటులు కట్కట పడెను.

“కలహంసీ, మద్యము; కలహంసీ, మద్యము; కల— మద్య-క-మ” అని దీర్ఘస్వనులాకవాటమునకుఁ దాఁకెను. అంతఃపురమున జాగరూకయయియున్న చంద్రిక “కలహంసీ! మఱల మద్యముగొని పొమ్ము” అని శాసింపఁగా కలహంసీ క్రమమ మద్యపాత్రము పూరించి విక్రమరావుగారికడ కేఁగెను.

విక్రమరావుగారు వసురుచుండిరి. కలహంసీ మద్య పాత్ర మతని కందిచ్చెను. అతఁడు దానిని ద్రావుచు “ఎ ఎ ఎవరి కు కు కు కుమారుడ”డనెను. ఉదరములోని కేఁగఁగా మిగిలిన మద్యమాతని వక్షమును శిరమును అభిషేకించెను. విక్రమరావుగారు సుఖస్వర్గ మధిరోహించుచుండిరి. అతనిగుడ్డు చంద్రనిప్పులవలె నెఱ్ఱబాటినవి; అధరము వెల్ల బాటినది. అతఁడు నేలఁగూల్చి, స్వర్గ మెక్కియంద్రత్వ మనుభవించుచుండెను.

కలహంసీ యంతిపురిలోని కేఁగి తలుపులుమూసికొనెను. అవి తెల్లవారుదనుక విశిషడలేదు. అంతవఱకు విక్రమరావుగారును ఇంద్రత్వమును వీడలేదు.

౬

ఇప్పుడు వెంకయ్యమ్మారావుగారికి వెనుకటియంత హింసలులేవు. ఇప్పుడు విక్రమరావుగారికామెమోముఁ జూడ్చుచున్నది. వాఁడును నేఁడును వెంకయ్యమ్మారావుగారికరీతిగనే యుండిరి. అమాయకతయొక్క తావియు సొగసుఁదనమును ఆమెను తృజింపలేదు.

వాన కురియుచుండెను. విక్రమరావుగారు మేడపై నాలోచించుచుఁ గూరుచుండిరి. ఆయత్వంత ప్రశాంతసమయమున నతని విషాదాయుర్ని మేషముల లెక్కించుచున్నటులు ఒకొక్కబింబువే పడుచుండెను. తన మోహపరిమళము సహింపలేక గాలికిఁ గొట్టుకొని పోవలె ననుకొన్నటు లాతఁడు గవాక్షములఁ దెఱచెను. ఆతఁ డాయుదకధారలందు చంద్రికాకంఠమున మంగళ సూత్రము నెందుబంధించెనో యాపట మంటపమును గాంచెను.

“చీ, చంద్రిక యేమి? అనుమానమేమి? చంద్రికా, చంద్రికా” యని మెల్లగా ననుకొనుచు అంతఃపురమార్గము పట్టెను.

శిశువు నెత్తికొని దాది దాపునకువచ్చి “బాబు గారికి మాటలన్నియు వచ్చినవి; ఎక్కడలేని యూహలును పుట్టిన”వని మనవిచేసెను.

విక్రమరావుగా రాశిశువు నెత్తికొని యుపహరింపఁ గొడఁగిరి.

ఉపలాలన మొకమచ్చుమందు. దానిచే నీశ్వరుడైనను నేవకుని జేయవచ్చును.

అశిశువు కుక్కపిల్లకంటెఁ జనవుగా విక్రమరావుగారికడ కరుగును. విశ్వాసముతో విక్రమరావుగా రతని నెత్తికొందురు. అతఁ డాశిశువు విజయునిపై నేకాంతమున అత్రిపేమ నభినయించు చుండెను.

విజయుఁడు తనకడకు వచ్చినపుడెల్ల విక్రమరావుగారి మనోగృహపుఁ జట్టము ఉఱ్ఱాత లూఁగిపోవుచుండెను. నోటివఱకు వచ్చిన కొన్నిమాటల నాతఁడు మాటల స్తంభింపఁ జేసికొనుచుండెను.

నాడు విజయుని జన్మదినోత్సవము. దాది యతని నలంకరించి విక్రమరావుగారికడకుఁ దీసికొని వచ్చెను. విజయుఁ దానూతనాలంకారములను జూచు కొనుచుండెను.

“బాబూ! అయ్యగారికాడి కెళ్లు!”

“చీ చీ, నీకు తెలదుపో!” అని ఆవిజయుఁడు దాది నీపడించి తన విజ్ఞానమునకు గర్వపడెను. దాది తెల్ల బోయెను. విక్రమరావుగారిలో నొక జిజ్ఞాసలేచి కూర్చుండెను.

“దాదీ! నీవేగి యిరువురు సేవకులఁ బంపు”మని విక్రమరావుగారు విజయు నెత్తుకొని తలుపులు మూసి “విజయా! అయ్యగా రెవరు?” అని యడిగిరి.

“నా అమ్మదగ్గి రుంటుండే—కలంసి—అదీమా అయ్యారు.”

విక్రమరావుగారు కూలఁబడి “అయ్యో! అవ్వ కత్త” అని తల బాచుకొనిరి. అప్పుడే కోటముందు వృద్ధ గజముపై పిడుగుపడెను.

“నిజమంటే నిజం. కలంసి నన్ను అమ్మారూ అనిపిలమని చాటుగా చెబుతుంది.”

“ఏమిటి?” అనుచు విక్రమరావుగా రేకాగ్రతతో నాలో చించుచుండిరి. తనను దహించి భస్మసాత్కరించు చరమాగ్నియొక్క రూపమును విక్రమరావుగారి ముఖము గుంజుకొనుచుండెను.

“తలుపు! తలుపు!”

అతఁడు మంచగడ్డవలెఁ జల్లఁబడి, విజయు నెత్తుకొని తలుపులు తెరిచెను. చంద్రిక లోపలఁ బ్రవేశించుచుఁ జేతులు చాచెను.

చంద్రిక వెనుకనే కలహంసి మధ్యపాత్రముతోఁ బ్రవేశించి తలుపుచాటున నుండెను.

“కలహంసీ! లోనికి రమ్మ! ఏదీమధ్యము?” అని విక్రమరావుగా రడిగిరి. కలహంసి యతనికి మధ్యపాత్ర మిచ్చెను. అతఁడు విజయు నొకమాటును, కలహంసినికొకమాటును సమయము చిక్కినపు డెల్ల చూచుచు “దేవీ! ఇతనిని దీసికొ”మ్మని విజయుని చంద్రిక కిచ్చి “కలహంసిని నేఁడు నాకడ మంపనలెను. ఈకుర్రని జన్మదినో

త్సవమున నా కెడతెగకుండ మధ్యము కావలసియుండును. నీవుమాత్ర మెఱుంగవా?” అనెను.

చంద్రిక కలహంసికేసి చూచి నవ్వుచు “ఇంత కంటేనా?” అనియెను.

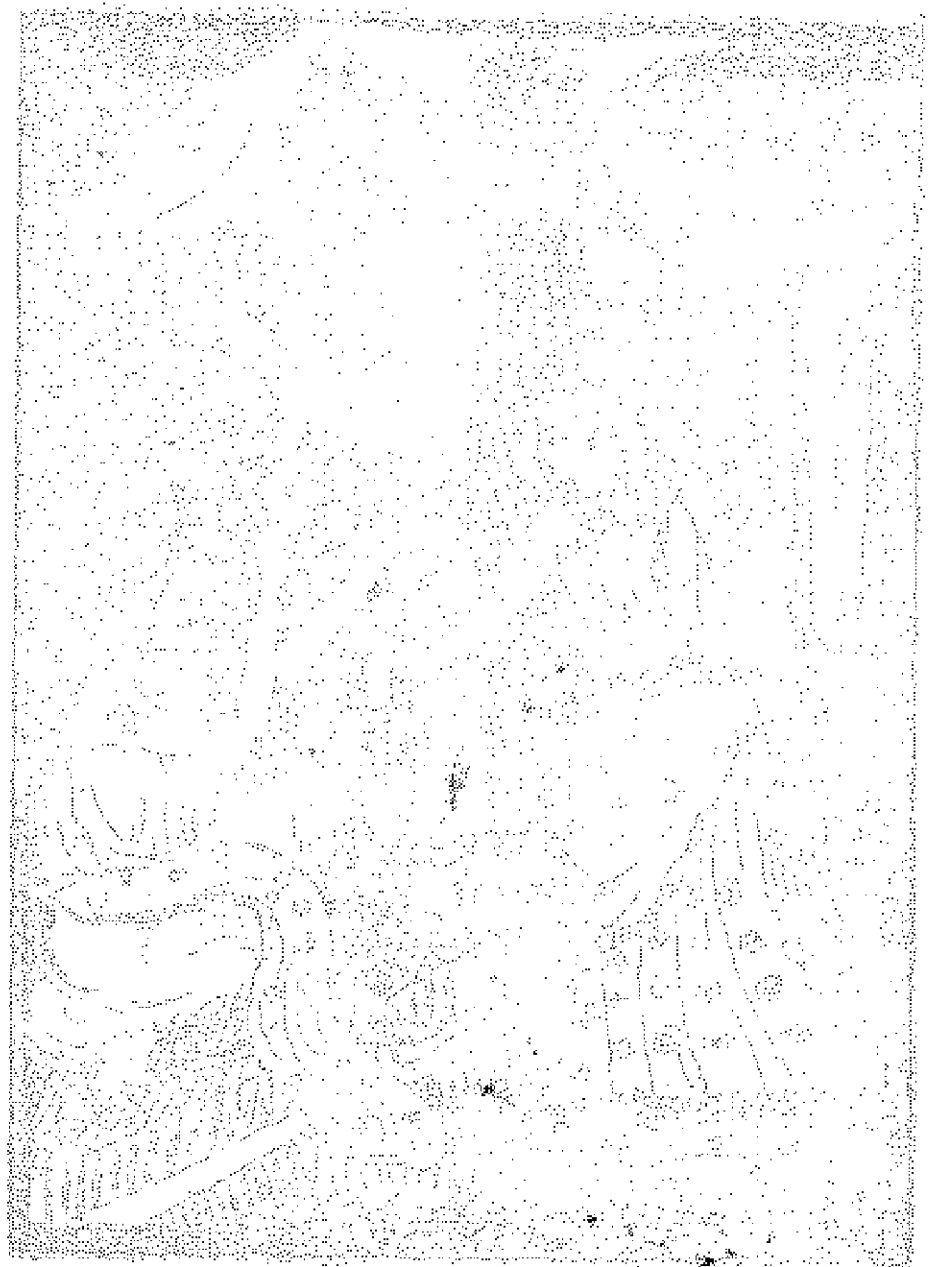
“చంద్రికా! నీవు నేఁడు చక్కగా నలంకరించుకొనియుండుము. నేనును వెంటనే నీకడకు రాఁగలను.”

“తప్పక రావలయును!” అనుచు చంద్రిక శిశువు నెత్తికొని వెళ్లిపోయెను. విక్రమరావుగా రజేపనిగా ద్వారముదెస చూచుచుండిరి. కొంతవడికి ఇరువురు సేవకులువచ్చి ద్వారముకడ నిలువఁబడిరి.

కలహంసి విక్రమరావుగారికి మన్య మీయఁబోయెను.

“ఓసీ! నాకు ముందు కొంచెము పాలుతెమ్ము!”

కలహంసి లోనికికేగి పాలుతెచ్చెను. విక్రమరావు గారు ఆపాలగిన్నె నచటఁ బెట్టికొనిరి.

“ఇదిగోఁ గత్తి! ఈమధ్యమున నీరక్తము కలిపి నీ మూరుని జన్మదినోత్సవమునఁ గ్రోలుదును.”

అతఁ డపుడు మరణమంత యత్యంతభావ మనుభవించుచుఁ బటుకుటిరమున నుదయించిన యావన మత్తకు గోరికట్టి దానిపైఁ దా నిలువబడియున్నటు లూహించుకొనుచుండెను.

కలహంసి కొంతనేపటికి “దేవా! మద్యము!” అనెను.

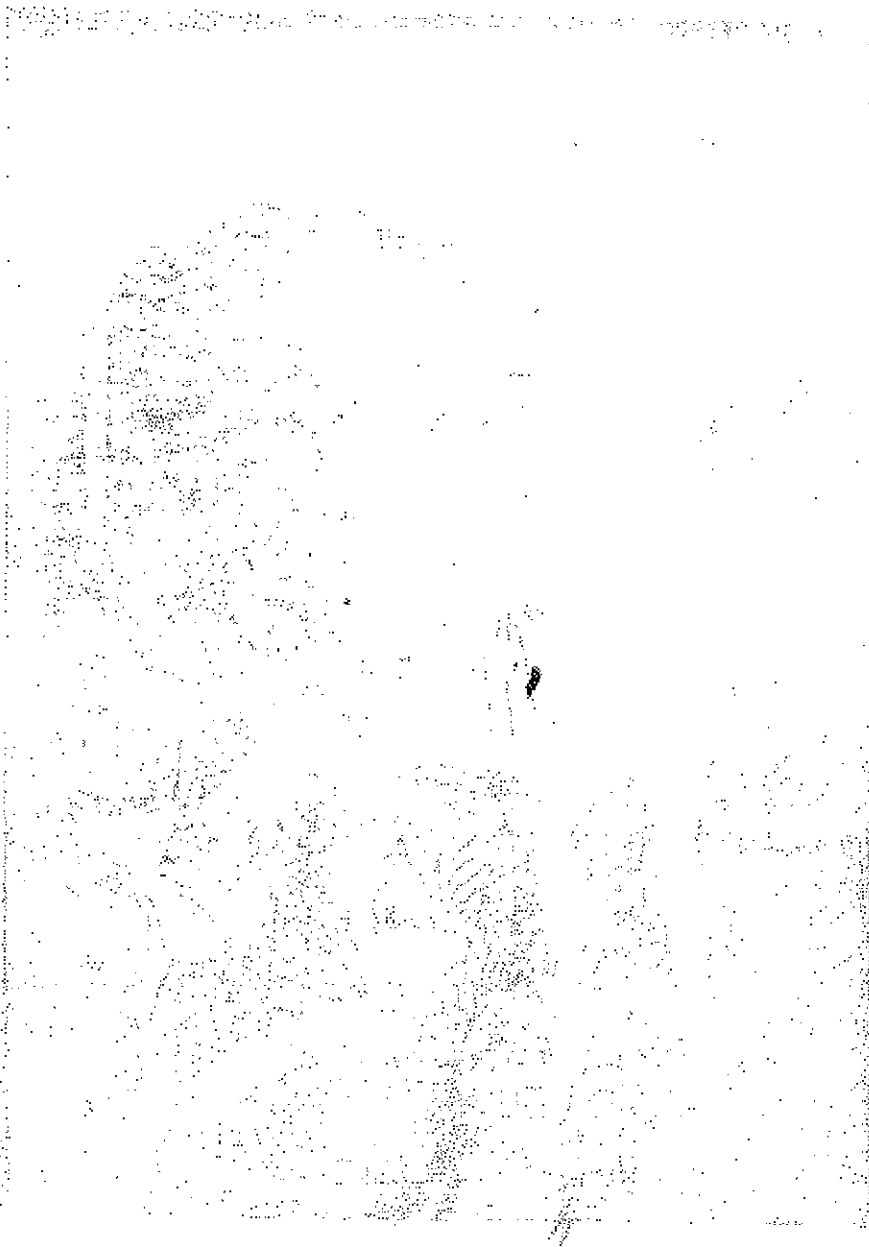
“ఓసీ! నాకు మద్యము కాదు; రక్తము కా నలయును.”

“దేవా! అదియేమి?”

“ఇదిగోఁ గత్తి! ఈమద్యమున నీరక్తము కలిపి నీ కుమారుని జన్మదినోత్సవమునఁ గ్రోలుదును.”

కలహంసి తాను తానో, లేక మృత్యువు ప్రసాదించిన యొక యభావమో తెలిసికొనఁ జాలకుండెను.

విక్రమసింహుఁడు నేవకుల లోనికిఁ బిల్చి “ఈ కలహంసి నాగదిలోనికిఁ గొంపోయి వస్త్రము లూడ్చి తీసికొనిరం”డని ఆజ్ఞాపించిరి.

“ఓసీ! నీకు ధైర్యమున్నచో ఈకత్తిగొని నన్ను నఱుకుము!”

వెంటనే నేవకులు దానిని గదిలోనికిఁ గొంపోయిరి.

విక్రమరావుగా రొకతూరి కత్తిజళిపించిరి.

అది మృత్యువు జిహ్వా చాపినటులుండెను.

ఒక గోచితో కలహంసుఁడు గదిలోనుండి కొని రాబడియెను.

“ఓసీ! నీకు ధైర్య మున్నచో ఈకత్తిగొని నన్ను నఱుకుము!”

కలహంసుఁడు వెలవెలబోయెను.

“ఓసీ! నీ పేరేమి?”

“కలహంసుఁడు.”

౨

నేవకుఁ డొకఁడు కారాగారద్వారములు తెరిచి వెంకయ్యమ్మారావుగారిని విడిచిపుచ్చెను.

మఱియొక నేవకుఁడు చంద్రికకడకు వచ్చి “దేవీ! నేఁటివిజయని జన్మదినోత్సవమున భూతభవిష్యద్వర్త మానములు చెప్పఁగలిగిన పాములవాఁ డొకఁడు మి మ్ములబి నోదింపఁజేయ దేవరయానతిచే నిపుడేరాఁగ లు”డని నివేదించెను.

వెంటనే పాములబుట్ట చేకొని యొక పాముల వాఁడు చంద్రికాంతఃపురము ప్రవేశించెను. వాని తల పొగ నలురంగుల పాములతోళ్లచే చేయఁబడి నటు లుండెను. అతని నాగసారబుర్ర మట్టలుమట్టుకొని లేచియాడుచు పాడుచునున్న పామా యనిపించు చుండెను.

సర్పాధి దేవతగా నున్నాడతఁడు. వాఁ డా పాములబుట్ట క్రిందనిడి నాగసారము పొడఁ దొడఁ గెను. వానిబుగ్గలు తిత్తులవలె ఉబుకుచుండెను. అతని మోమునందలి నామము మృత్యుశిరమున నెత్తిన దీపశిఖవలె నుండెను. విజయుఁ డాపాములవాని కడ కతి చనవుగా నేఁగెను. అలి సమ్మోహనముగా నున్న దాస్వరము.

చంద్రిక “కలహంసీ రమ్మ ర”మ్మని పిలిచెను. పాములవాఁ డాసారబుట్ట క్రిందనిడి “నేను వట్టిపాములవాడనే కాను. నేను కాలజ్ఞుఁడను.”

గానవిశారద సంగీతవిద్వాక్
విశారద కృష్ణప్ప-మొసూరు

సంగీతవిద్వాక్
బి. రాచప్ప-మొసూరు

సంగీతవిద్వాక్ పండిత
బాలకృష్ణాచారి వీణవాదయ్యంగారు

సంగీతవిద్వాక్
కె. హను దేవాచార్య-మొసూరు

అక్షయ వం. పుష్యమాసము

వైణికశిఖామణి టి. శే. వీణ శేషణ్ణ-మైసూరు

వైణికవిద్వాన్ పెంకటగిరియప్ప-మైసూరు

వైణికప్రభా, వైణికవిద్వాన్, నుబ్బణ్ణ-మైసూరు

“మాకలహంసిని రానిమ్ము చెప్పదువుగాని.

కలహంసి యని యేల మోసగించెదవు? కలహంసుఁ డని సత్యము చెప్పుము!”

“మెల్లఁగా ననుము. మెల్లఁగా మాటలాడుము!”

“నాకడ నొకశక్తి యున్నది. దానిచే నామాటలు గోడయావలనుండువారికి వినరావు.”

జోస్యము కాతుకకవాటములు తెఱచును. అందు శ్రోత కెదురుగా ఆశీర్వాదించుచు నొక దేవత ఫలసమృద్ధమయిన పల్లెఁగ మొండు కైకొని నిలిచియుండును. అందలి ప్రతిపండును శ్రోతవడిలో పడుచుండును.

“నీకట్టి శక్తి యుండుఁగాక! నాకు భయ మగుచున్నది.”

“దేవీ! భయపడకుము; నన్ను నమ్ము. నీకు ముందు పెద్దయదృష్టము గలదు. నీవు కావలసిన ప్రశ్నము లన్నియు నడుగుము. నీకు సంతృప్తియగు విదపనే నాకు బహుమతి యిత్తువుగాక!

“కలహంసుఁ డెప్పుడేని పట్టుబడునా?”

“ఇకఁ బట్టునడఁడు.”

“రాజు విజయుని అనుమానింపఁడుకదా!”

“అతని కిపు డేమియు ననుమానము లేదు.”

“చెఱలో ఒకరాణి యున్నది. దానికి విమోచనము కలుగునా?”

“ఇక క్రొత్తగా కలుగదు.”

చంద్రిక ఆలోచించుచుండెను. పాములవాఁడు “దేవీ! నీకు ప్రశ్నము లేమియు గోచరించుచున్నటులు కానరాదు. కొన్ని నేనడిగెదను. వానివలన నీకుఁ దోఁపవచ్చును” అనెను.

“ఔను.”

“నీకు రాజ్యకాంక్ష కలదా?”

“సంపూర్ణముగా.”

“నీ కొకగంటలో అది పూర్తి యగును. అయితే రాజుగారు పరిష్కారము కావలయునని తమకు కోరిక యున్నదా?”

“అది సిద్ధించు టెటులు?”

“ఎంత తెలివిమాలిన యాఁడుదానవు? ఆఁడు దానిలో ఈ తెలివితక్కువ నే నెదటను జూడలేదు. సరియ. నీయభీష్టము నేను నెఱవేర్చెదను. ఇంకొకమాట—కలహంసుఁడు నీకెట్టిచుట్టు?”

“రాజుగారికంటె ముందు తాళిగట్టినమగఁడు.”

“రాజు నాతనిచే చంపింపఁగోర్కయా?”

“వేయేండ్లు వర్ధిల్లుము!”

అచటనచట నాడుకొనుచు నపు డచటికి వచ్చిన విజయుఁడు “అమ్మా! ఈమాట ఆయనతో చెబుతా. ఆయన్ని చంపాలనిచూస్తున్నావుగా. నన్ను చంపి మఱి ఆయన్ని చంపు” అనెను.

“దేవీ! నీకోరికి సిద్ధించితీయనుగాని అతనిచే సిద్ధింపదు.”

“మఱి యెవనిచేత?”

“నాచే.”

“నిక్కముగా?”

“నిక్కముగా.”

“నాకొక బహుమతి కావలయును.”

“నీయిష్టము. కోరుకొనుము.”

“తిరిగి పోరాదు.”

“తిరిగి పోవను. ముమ్మాటికి తిరిగిపోవను.”

“చెప్పనా?”

“వడిగా.”

“హత్యయొనరించు ఈపాములకానిని బ్రదికియున్నంతవఱకు మఱచిపోవలయును.”

“ఇదేమి బహుమానము?”

“ఇది బహుమతియే కానియెడల ఒక—”

“ఒక యేమి?”

“ఒక—”

“ఛీ, నీ వనుమాన వీశాచగ్రస్తుఁడవు! చెప్పుము. ఒక యేమి? ఊరా? పరగణా?”

“ఇస్సీ! ఎంతవైచ్యము!”

“ఏమా గొప్ప ఒక?”

“తిరిగి పోరాదు.”

“చీ చీ, ఎంత నీచుడవు? నీయెడలనే నీకు నమ్మకము లేదు.”

“ఔను. నేను నీచుడనే. ఒకముద్దుడుగఁ జలఁచితిని. కాని యిప్పుడు కాదు. అతనిని చంపినతరువాత.”

చంద్రక యొక చిలునవ్వు నవ్వెను. ఆ నవ్వుతో పాములవాఁడూ పాననుష్ఠకము కదిలిపోయి యిటుల నెను:

“ఇక నీని చంపుదునా?”

“ఊ! ఊ!”

“మా నాన్న నే చంపేస్తారా? నేనుపోయి చెప్పేస్తాను.” అనుచు విజయుఁడు పరువెత్తఁ దొడఁగెను. చంద్రక వానిబట్టుకొని ముఖపిఠానము చేసెను.

“ఏల నోరు నూనెవవు? అతనికి వినబడినను నీకు భీతిలేదు.” “నాయనా! ఈపాలుతాగెదవా?” అని యొకపాలగిన్నె తీసి ఆపాములవాఁడు విజయునకిచ్చెను.

విజయుఁ డాగిన్నెను క్రిందఁబాటవైచి “నాన్నా! నాన్నా!” అని యేడ్వఁ దొడఁగెను.

పాములవాఁడు తలవీసిరి పాగను క్రిందఁబడునట్లు లొంగరించెను. చిరపరితచినును నొక పరిమళ మాజిక కలాపమునుండి చంద్రక కడనుఁ బ్రసరించెను.

చంద్రక కన్ను చేదరెను; నోరు పగెను; ముఖము నవ్విపోయెను.

విజయుఁడు “నాన్నా నాన్నా” అని సిల్చిచెను. పాములవాఁడా బట్టుకూత తీసి యందలి నల్లత్రాచు నెడనుచేతితోఁ బట్టుకొని కుడిచేతిమీఁదను, కుడిచేతితోఁ బట్టుకొని యెడను చేతిమీఁదను ‘కట్టిపిందు’ కొనెను. మగనము కోరుకొనఁగా ప్రాణము లేయఁబడినట్లు చంద్రక తలఁచెను.

“నాన్నా! నాకా పా మియ్యవూ? నేను నీకు మట్లే ఆకుసంతాను” అని విజయుఁ డనెను.

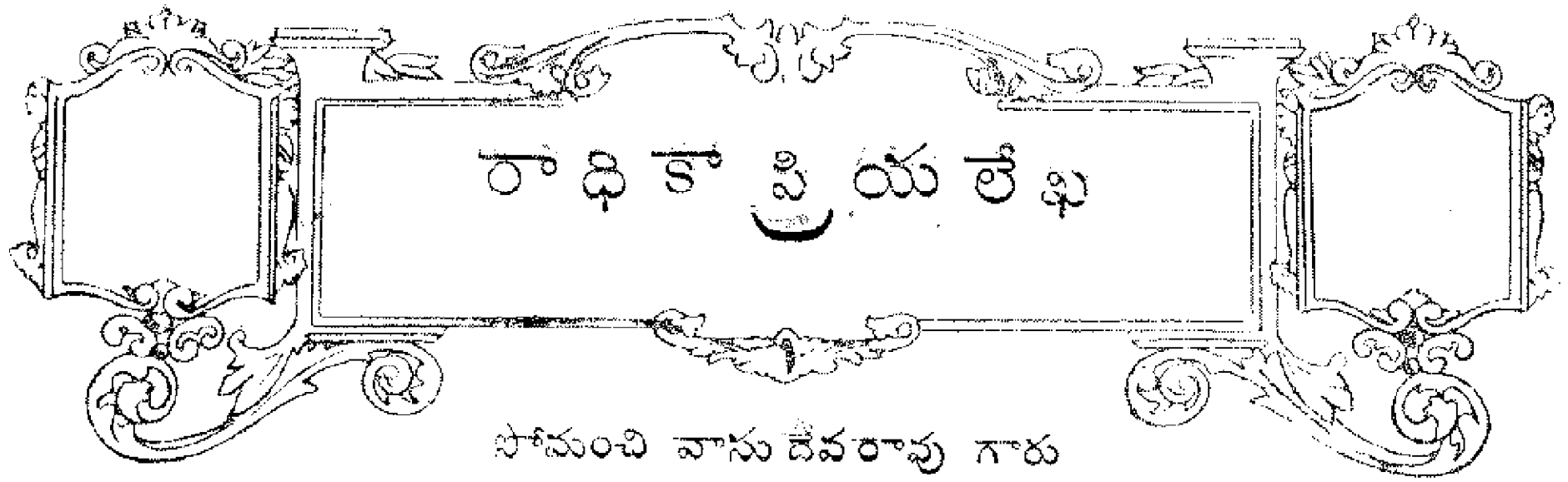
పాములవాఁడు “నాయనా! ఇదిగో! ఇచ్చెననుపట్టుకొనుము!” అని అతనికేసి చూపుచు నశిపి నశిపి గవాక్షమునుండి నేలమీఁదికి విసిరివైచి నేలఁ గూలెను.

విజయుఁ డతనిని వెళ్లగా చూచుచు “నాన్నా, నాన్నా! అగ్గూ! పనిలేట్టవే” అని పలకెను.

అప్పుడు వెంకయ్యమ్మారావు గారు రెండు ఖడ్గములు చేబూని యుటటికివచ్చి బొమ్మవలె నిలిచి పోయెను. పాములవానివలెనే ఆ ఖడ్గములు రెండును నేలఁగూలెను.

అప్పుడు వెంకయ్యమ్మారావుగారు రెండు ఖడ్గములు చేబూని యుటటికివచ్చి బొమ్మవలె నిలిచిపోయెను. పాములవానివలెనే ఆ ఖడ్గములు రెండును నేలఁగూలెను.

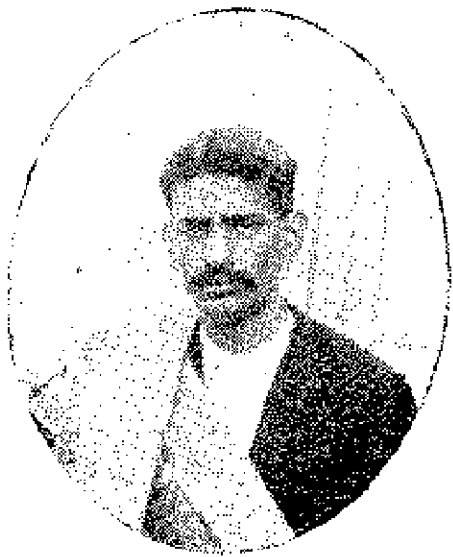
పోమంచి వాసుదేవరావు గారు

మధురాపురీసతీమధు

మధురాధర పానమత్తమూరమణునకు

గుధరారి పూజ్యచరణున

కుధరాపాలునకు మదనగోపాలునకు.

వ్యాసకర్త

క. భయభక్తు లెసగురాధ వి

సయపూర్వ నమస్కృతులు పొనర్చి యనుకంగా

త్రియలేఖార్థము లేమన

గ యదూత్తమ! నాడు విడితిగా నను బృందన్.

మ. “లలనా! నికవిడువంగ నేర భయమేలా నీకు? నిన్విడ్చినక
జలజాస్త్రిండు మనంగ నిచ్చునె ననుక నానాకతోరాస్త్రిబా
తలనద్యహ్ని శిఖాకలాపముల మ్రందక జేసెడుకగాని” యం
చలనాఁ డూటట నొందఁజేసినను గృహ! యిట్లు పంచిందే.

ఉ. “నాతి! భవన్ముఖాంబురుహ నవ్యసుగంధ మరందపాన సా
ఖ్యాతిశయంబు నొందెడు మదతీమధువ్రత యుగ్మ”మంచు నే
మో తెలుపంగ సాత్వికపుమూర్తిగ నెంచితిఁగాని వేటుగా
నేతువటంచు నెన్నఁడు గణింపఁగఁజాల రమామనోహరా!

మ. “అకటా, నమ్మిన దీపాలంతి నను; నియ్యబైతీఁ బాయంగఁ బా
తకమానేమొ” యటంచు నెంచ విదియు క్తంబానె? శ్రీరాముణీ
యకపీయూషతరంగఢోలల విహారాపేక్ష వాటించి గో
వికయా రాధ ననాథఁ జేసెదె కృపావీక్షావిహీనుండవై?

చ. రహము సహంబు నాక మధురాపురలోల విలోచనా మనో
గృహములఁ బ్రేమమీఱఁగఁ జరించెద వక్కట! కొంకులేక నీ
పు హరి! మదీయరాగ ముడివోయెనె? యింతకే నా మనోధనా
పహరణముక బొనర్చితివి భాస్వరధర్మ మెఱుంగనేరవే?

శా. తొడెందంబు గలట్టివాడవయితే రామానుజా, మన్మథ
ప్రేమలోలత మించెదే హరి, పరస్త్రియుక్తుడై, యక్కటా!
క్రడాహీనుడవైతివే నిజవధూప్రేమాతిరేకంబులకా
గూడక జాలనివాడవై కట కటా! గోపాల, నిన్నేమనక?

ఉ. అంగజరూప, నమ్మితిగదా, నిను నమ్మినదానికికా ఫలం
లుం గని బేలనైతి మునుముక దనకుక దనువచ్చుకాంత యె
ట్లుం గడుఁ జుక్కనొంగద కతోరహృదంతర! యెట్లు భీకరా
సంగసుమాంబకానలమునందుఁ దపింపఁగఁ జాలుముకా హరీ!

ఉ. ఆ యమునానదీపుల్లినమం దల శారద చంద్రచంద్రికకా
వాయుకిశోరవారములు పర్తిల మన్మథనర్తనంబు నా
తో యదువంశవార్ధిశశి! తోరపునెయ్యముఁ దియ్యమొప్పఁగాఁ
జేయవె? యప్పడే మఱువఁజెల్లునె నీకుఁ దదీయవైఖరుల్.

శా. ఆయీరంబుల, నాలతాంతమృదుశయ్యకా గంభవాహార్యకా
మేయప్రాభవసౌఖ్యముల్ పొసఁగ నెమ్మికా సుప్తి నేనుంక మా
యాయుక్తికా ననుజేరి నా కపుడు బాహలింగనం బీయవే?
హాయికాగూర్పవె? యప్పనుల్ మఱచితే, హా! ఎల్లవీపల్లవా?

శా. కాకిందీన తిసితరంగచయ ప్రేంఖద్రాజహంసీ సము
ద్వేలారానసుధాప్రసారములు ప్రీతికా గొల్పుఁగా గోపికా
జాలంబుల్ వెనువెంటరా నపుడు రాసక్రీడలకా దేలమే;
హాళిం జెందమె డోలికా విహృతి, దేవా, వల్లవీపల్లవా!

శా. బృందావీధి నికుంజపుంజ విలసద్వేదీస్థలికా జుద్రికా
సౌందర్యంబు రహించు యామినుల నిచ్చక నిచ్చులుకా నిల్చి యా
సందం బారంగ వంశనాళసుధ నానకజేయవే గోపికా
బృందంబుకా నను విశ్వమోహనమహావిద్యాధురీణుండవై.

ఉ. ఓ సరసీజలోచన, వియోగభరానలతాపవేదనకా
నే సహింపఁజాల నలి నీశరసఖ్యత నొంది యేమెచు న
న్నీ శుకశారికానికర, మీమలయా నిల, మీపికోత్కరం,
చీశరదాగమాంబురుచు, లీయళు, లీసుమపుంజకుంజముల్.

చ. మహితసనందనాదిమునిమానస మానసమానసౌక, రూ
పహసిత భావసంభవ, భవత్పరిరంభసుఖంబు నీగదే,
యహితమనోజ, దుర్మదము నాఁగఁగదే; భవదీయసేవ నా
కహరహ మీఁగదే, జలరుహాయతలోచన, షాపమోచనా!

ఉపోద్ఘాతము

అంబత్తనుత్తము

[అంబత్త సూత్రము]

కె. రంగాచార్యులుగారు, యమ్.ఏ.,బి.యల్.

భారతదేశమున వేయిసంవత్సరముల నుండియు
జౌద్ధగ్రంథములఁ బఠియించువాచార మంత
రించినది. జౌద్ధమతము దేశమున వ్యాపించి ప్రబలమై

వ్యాసకర్త

యున్న కాలములో
జౌద్ధ వైదికగ్రంథము
లను భారతదేశీయులు
పఠించుచున్నను జౌద్ధ
మతము క్షీణించి తులకు
దేశమునుండి యంతరిం
చినతరువాత నట్టిగ్రంథ
పరిచయముఁ జేయు
వారు దేశమున లేక
యుండిరి. బ్రాహ్మణ

గ్రంథములే దేశమునఁ బ్రబలి. రానురాను జౌద్ధగ్రంథ
ములంగూర్చి భారతదేశపుఁ బండితులు తలఁపనైనఁ దలఁ
పరైరి. జౌద్ధవైదికగ్రంథములు బహుపురాతనంబులును,
బహు పూర్వ సాంఘికార్థిక మతసంబంధములును నైన
విషయములంగూర్చి ముచ్చటించునవియు నగుటచే వానిని
బఠియింపక నిరాకరించుట దేశచరిత్రముం దెలిసికొన
నిశ్చయించువారలకు వలనుపడదు. బ్రాహ్మణగ్రంథము
లను జౌద్ధగ్రంథములను గలిపి పఠియించినఁగాని పూర్వ
కాలపుఁ బరిసితుల యథార్థజ్ఞానము కలుగదు. జౌద్ధ
వైదికగ్రంథరచనకాలమును సమముగ నిర్ణయించుటకు
పీలులేకపోయినను వానింగూర్చి విద్వాంసులు పాటు
పడి యందులోఁ గొన్నిభాగములు రెండువేల మాఁడు

నందల సంవత్సరములక్రిందటనే దేశమునఁ బ్రబలి యు
న్నట్లు స్పష్టమగుచున్నదని వ్రాయుచున్నారు.

1. హూంశకమునాల్గవశతాబ్దములోఁ గాంఠీపుర
మునందున్న పండితునిచే “కథావత్తు” అను గ్రంథము
అశోకచక్రవర్తి యాస్థానమునఁ బాటలీ పుత్రములోఁ
గ్రీస్తుజననమునకుఁబూర్వము మాఁడవశతాబ్ద మగ్యమున
మొగ్గలిపుత్రుండైన తిస్సునిచే రచింపఁబడినదని యాకా
లపుఁ బుస్తకములలో వ్రాయఁబడినట్లు తెలియవచ్చు
చున్నది. జౌద్ధులలో తిస్సునిసిద్ధాంతములనుగాక భీష్మ
సిద్ధాంతముల నవలంబించు జౌద్ధులయొక్క రెండువందల
యేఁబది యసత్యాభిప్రాయములను ఖండించుటకై రచిం
పఁబడినట్లు చెప్పఁబడినది. ఈ “కథావత్తు” అనుగ్రంథము
నందుఁ జర్చలన్నియును బూర్వ ప్రమాణముల లక్ష్మీక
రించుచున్నవి. అపూర్వప్రమాణములు పాశీ భాషాస్థము
లై కొలఁదికాలముక్రిందటనే ప్రకటింపఁబడిన పిటక
ములే! ఈప్రమాణములఁ బరీక్షించి చూచి విద్వాంసులు
కథావత్తుకాలమునాఁటికిఁ బంచనికాయంబులు నుండి
యున్నవనియును నాకాలమునాటికే యయ్యవి మత
విషయంబులగు వినాదాంశంబులలోఁ బ్రమాణాంశము
లుగఁ బరిగణింపఁబడుచుండెడివనియును నిర్ణయించిరి.

(2) హోప్రాత్ బ్యూత్ ఫార్, హుల్బ్ అను
పాశ్చాత్యపండితులు క్రీ. పూ. మాఁడుశతాబ్దములకు
ముందు నిర్మింపఁబడిన శాసనములంబట్టి యాకాలము
నాఁటికి “పిటకములు” నికాయంబులు, సత్తాంతములు దేశ
మున లేస్సగ నభ్యసంపఁబడుచుండెడివని నిశ్చయించిరి.

(3) అశోకుని బౌద్ధశాసనములలో నీపిటకాదిబౌద్ధగ్రంథములకు నివేదనము లున్నవి. అశోకునికాలము నాటి కియ్యవి యుండెననుట నిశ్చయము.

ఈ పైని జెప్పబడిన కారణములచేతను, చివర కారణములచేతను, విద్వాంసులు పిటకాదిబౌద్ధగ్రంథములలో కవక్రవర్తికాలమునకుఁ బూర్వమే రచింపఁబడిన వనియును, నాకాలమునాటికిఁ బ్రాబల్యమును జెంది యుండెననియును నిశ్చయించిరి.

బహుపురాతనములగు నీగ్రంథములలో ననేక స్థలములందు ఆకాలపు సాంఘికార్థికపరిస్థితులంగూర్చిన విషయములు గనుపించుచుండును. ఇట్టివిషయములం బట్టి మనకు పూర్వపరిస్థితులం గూర్చిన విషయములను దేసికొనఁగలము. ఈవిషయములు కొన్నిప్రాప్తాధార్యసూత్రములలోఁ గొన్నిటితో విరోధించుచుండును. బౌద్ధగ్రంథములపరిచయ మంతకాలము దేశమున లేకుండుటంజేసియు, బ్రజలు బ్రాహ్మణమతావలంబకులై యుండుటంబట్టియు, బ్రాహ్మణుల ధర్మసూత్రాదిగ్రంథములే దేశమున వ్యాపించియుండుటంజేసియు, మనకు బౌద్ధగ్రంథములం గనుపించు వచనములు కొన్ని వింతగను, నసత్యములుగను గానుపించును. బ్రాహ్మణ ధర్మసూత్రములలోఁ గానుపించు బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యకూడ్రవర్ణక్రమంబు బౌద్ధధర్మసూత్రాదులయందు క్షత్రియబ్రాహ్మణ వైశ్యకూడ్రక్రమందై కానుపించును. బ్రాహ్మణమతములో బ్రాహ్మణుల ట్టియగ్రస్థాన మొసంగఁబడినదో, బౌద్ధమతమున క్షత్రియుల కట్టి యగ్రస్థానమొసంగఁబడినది. దీనినిబట్టిచూడ భారతదేశమున బౌద్ధమతము ప్రబలమున్న భాగములలో, క్షత్రియుల కగ్రస్థాన మొసంగఁబడినదేమోయనితోచుచున్నది. భోజనవివాహాదివిషయములలో బ్రాహ్మణధర్మసూత్రములలోఁ గానుపించునియమములు దేశమునందున్నవని బౌద్ధసూత్రములవల్లఁ దెలియవచ్చుచున్నవి. బ్రాహ్మణధర్మసూత్రాదులవలన దేశమున బ్రాహ్మణాదులలోను, వర్ణధర్మములం బొట్టింపక ప్రవర్తించు వారుండెడివారని తెలియఁగలదు. ఈవిషయమును బౌద్ధసూత్రములుకూడ దృఢపఱచుచున్నవి.

బౌద్ధసూత్రములవలన దేశమున సంతకుబూర్వ కాలముననున్న వృత్తులనుగూర్చియు, వివిధాచారముల గూర్చియు మనము తెలిసికొనఁగలము. అంబళ్ళను త్తమువలన జను లేట్టివృత్తులనవలంబించి జీవనోపాధివిసంపాదించుకొనుదుండెడివారో తెలియఁగలదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రముననుసరించి, భావిసంభవములనుజెప్పి, యాపూర్వకాలమునను జనులు ధనము వార్జించుకొనుదుండెడివారు. ఇష్టగుప్రతిగ్రామమునను, నగరమునను, జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు ధనార్జనముచేయుదున్నారని నేవేలుగఁ జెప్పనక్కరలేదు. భూతవైద్యచికిత్స, విషప్రయోగచికిత్సాది విషయకశాస్త్రము, లేలుకాటులం గుడుచ్చుటకు మందులద్దుట మొదలగువాని నాకాలమున నరులు వృత్తులుగ జేకొనియున్నట్లు కానుపించుచున్నది.

నాటకప్రదర్శనములు, నాట్యములు, గానము, ఆఖ్యానములు, హల్లయోదములు, గొట్టెపోతుపండుములు, కోడిపండుములు, లాపపక్షి యుద్ధములు మున్నగునవి నాకాలపు నరులకును సంతోషమును గలుగఁజేయుచుండెడివి. ఈవిషయములలోఁ బ్రపంచ మెంత స్వల్పముగ మారినదో! ఇప్పటికిని యీయా ప్రదర్శనములయందు నరు లేట్టియానందముం బొందుచున్నారు!! ఇప్పటి సర్వగుణులనుబోలు 'ఈటివిద్యలఁజేయువారు' ఆకాలమునఁ బ్రదర్శనముల నిచ్చి ధనార్జనం జేయుచుండెడివారు. ఈటివిద్యచేయువారు చండాలురని జెప్పఁబడినది. ఆకాలమున నీజాతివారే యీవృత్తి నవలంబించుచుండెడివారేమో?

ఆకాలమున నుండెడిబాలురు, యువకులు, గతయావనులునుగూడ నేయేయాటల నాడుచుండెడివారో యీసూత్రములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇప్పటికిని దేశమున నీయాటలు కనుపించుచున్నవి. సతురంగము—దీని ననేకవిధములుగ నాడుచుండెడివారు. లాక్షాద్రవములో వేళ్లనుముంచి కోరినచిత్రములను భూమిపై వేళ్లనుగొట్టి ముద్రించుట. ఈయాట యిప్పుడును దేశమున నున్నదేమో తెలియదు. కందుకములతో నాట లేట్లుండెడివో తెలియరాదు. ఇప్పటికిని మనబాలురును, బాలికలును నీసూత్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన యాటలనంటి యాటల నాడుచున్నారు. గళ్లు మున్నగునవి భూమిప

గీసి బాలురును, బాలికలును నొంటికాల్చిపై మధ్యలేఖలను దాకకయే గెంతియాడుదురు.

దుప్పట్లు, కంబళ్లు మున్నగు వస్త్రములలో భేదము లేనియో యిందు నిరూపింపబడినవి. వస్త్రములను సింహవాహుధుని చిత్రములచే శోభితములుగ నొనర్చువాడుక యాకాలమునందు నుండెడిది. వివిధములగు పర్యంకములను, నాసందులను, శేషశయ్యలను బ్రజలు సామాన్యముగ నుపయోగించుచుండెడివారు. ఆసంది, నాజపేయయాగమునందును నభిషేకసమయమునందును గూడ నుపయోగింపబడునని శతపథబ్రాహ్మణములనందెలియవచ్చుచున్నది. కంబళ్లలో నొక్కప్రక్కనే యున్నిని గలిగియుండునవికొన్నియును, రెండుప్రక్కల యంగునున్ని, గలిగియుండునవికొన్నియును దేర్కొనబడుచున్నవి. అజచర్యములతో దుప్పట్లనుజేయుచుండెడివారు. ఇట్టివానిని శీతలప్రదేశములలోఁగాని యుష్ణప్రదేశములలో నుపయోగించుటకు వీలులేదని స్పష్టము.

ప్రజలు దేవతలకు మ్రొక్కుకొనుటయు మనము కనుచున్నారము. వీరియైన లాభముం గోరికాని దేహమునం నస్వస్థతయున్నప్పుడు కాని జనులు పూర్వమున మ్రొక్కుకొనుచుండెడివారని యీ సూత్రమువలన స్పష్టము. భావిసంభవములం గూర్చికాని, చార్యముమున్నగు జరిగిన చోరవిషయములం గూర్చికాని తెలియఁగోరిన నాభిచారికాదర్శములలోఁ జూచుటయు, దేవతపట్టిన కులీనలగుకన్యలఁ బ్రశ్నించియు, గేవదానీలను బ్రశ్నించియుఁ దెలిసికొనుటకు వీలుపడునని నమ్మక మిప్పటికిని దేశమునఁ బ్రబలియున్నది.

ఆకాలమున శస్త్రచికిత్సయు, శేత్రచికిత్సయు, శిశుచికిత్సయుఁ జేయువారు వేటువేటుగ నుండెడివారేమోయని తోచుచున్నది. చికిత్సకులు కన్నులలో కలికమువేయుటయు, నాసికలోఁ బసరుపోయుటయు, గంటి భిల్బులకుఁ గాటుకపెట్టుటయు నీకాలమునను నాయుర్వేదముననుసరించి చికిత్సచేయువారు సామాన్యముగఁ జేయుచుండుటఁ గనుచున్నారము.

ఆకాలమున శత్రువులకు దేహకష్టముల నాభిచారికమంత్రప్రయోగములచేఁ గలుగఁజేయుటకు వీలుగునను నమ్మకము ప్రజలలోఁ బ్రబలియున్నట్లు కానిపించుచు

న్నది. అధర్వావేదములో నెన్నియేని యట్టిప్రయోగములు చెప్పఁబడినవి. ఇప్పుడును మన మిట్టివానిని గనుచున్నారము.

ఈ యంబత్తసుత్తము వర్ణవిషయములంగూర్చి చర్చించుచున్నప్పుడు నొక్కటి. బ్రాహ్మణులయొక్క తృప్త్యముంగూర్చి యీ సూత్రరచనాకాలములో వివాదల్గుచిహ్నముగ జరుగుచుండెడివని మనమూహింపవచ్చును. ఇంతచిహ్నముగ మఱియొట్టియితరసాంఘిక విషయముంగూర్చియుఁ జర్చ కావింపబడియున్నట్లు బాధపుస్తకములవలనఁ దెలియరాదు. బుద్ధుఁడు బీదలయొక్కయు నీగజాతులయొక్కయు నుద్ధరణముకొఱకుఁ బాటుపడి ఐర్లవిభాగములఁ జాలనాటకు నశింపజేసెనని చెప్పుట సత్యవిరుద్ధము. మఱియు సంఘనాయకులలో నశేకులు యుక్తమైనవిద్యలం గలుగి శిక్షితులైనయగ్రస్థజాలును, ధనికకుటుంబములం బుట్టినవారలు నగుటచే బుద్ధుఁడు నీనజాతులను నిర్ధనులను నుద్ధరింపకయే నిరాకరించెనని బుద్ధుని నిందించుటయు సత్యవిరుద్ధమని రిస్ దేవిశ్చందోరవారు వ్రాయుచున్నారు. ఆకాలమునందున్న వర్ణపరిధిను లేటివియో పరిశీలించినఁగాని సత్యము ప్రకటింపబడదు. ఇప్పటివలెనే యాపూర్వకాలమున దేశమందంతటను వర్ణములుండెడివని యూహించుటకు వలనుపడదు. ఇప్పుడు వర్ణములంగూర్చి భిన్నభిన్నాభిప్రాయంబులున్నవి. వర్ణములసిద్ధాంతములు అనోన్యవిరుద్ధములై పరిశీలులతో సరిపోయియున్నవి.

వివాహవిషయములలోను, భోజనవిషయములలోను వివిధవర్ణములకు నమల్లంఘనీయభిన్నాచారములు గలవనునది స్పష్టము. ఒకవర్ణమునా రింకొకవర్ణమువారితో భోజనముచేయకపోవుటయు వివాహసంబంధములం గలుగఁజేయకుండుటయు, దేశమున సామాన్యముగఁ గనుచున్నారము. ఇట్టివిషయములలో దేశమున వివిధభాగములలో వివిధాచారములు గనబడుచున్నవి. ఇట్టియాచారములలోఁ గాలక్రమమున నెన్నియేని మార్పులు గలుగుచున్నవి. ఇట్టివైవాహిక నియమములు భారతదేశమునం దార్కులలోనేకాక గోమనులలోఁ గూడ నుండెడివని చరిత్ర నుడుపుచున్నది. భారతీయుల సహభోజనవైవాహికనియమములఁబోలు నియమములు

యవనులు, రష్యాదేశస్థులు మున్నగువారిలోఁ గానించు మున్నవని పండితులు వ్రాయుచున్నారు. బ్రాహ్మణుల వర్ణాత్కృష్ట్యము రాజ్యధనాదిసంబంధము కాక మత సంబంధముగటచే నింతకాలమువఱకును నట్టి యాత్కృష్ట్యము సంపూర్ణముగ నంతరింపకుండఁ గొంతవఱకై నను మిగిలినది. పురోగములకును, రాజన్యాది తదితరులకును మనదేశముననేకాక తదితరదేశములలోను జాత్యోత్కృష్ట్యము కొఱకు వివాదలు జరిగియున్నట్లు స్పష్టము. ఈసూత్రము లుదయించిన కాలములో బ్రాహ్మణులకును దదితరవర్ణములవారికిని వర్ణాగ్రతకు వివాదము జరుగుచుండెడి వని నిశ్చయము. అంబుత్థగుత్తములో త్కృత్రియవర్ణమే యగ్రవర్ణమని చెప్పఁబడినది. బాధులు బ్రాహ్మణులయందలి ద్వేషమువలన నిట్లు వ్రాసియుండి రని చెప్పట యసమంజసము. ఆ కాలమునాటికి బ్రాహ్మణులగ్రవర్ణస్థులుగ నన్నిచోట్లను బరిగణింపఁబడుచుండ లేదనుట యుక్తముగ నుండును.

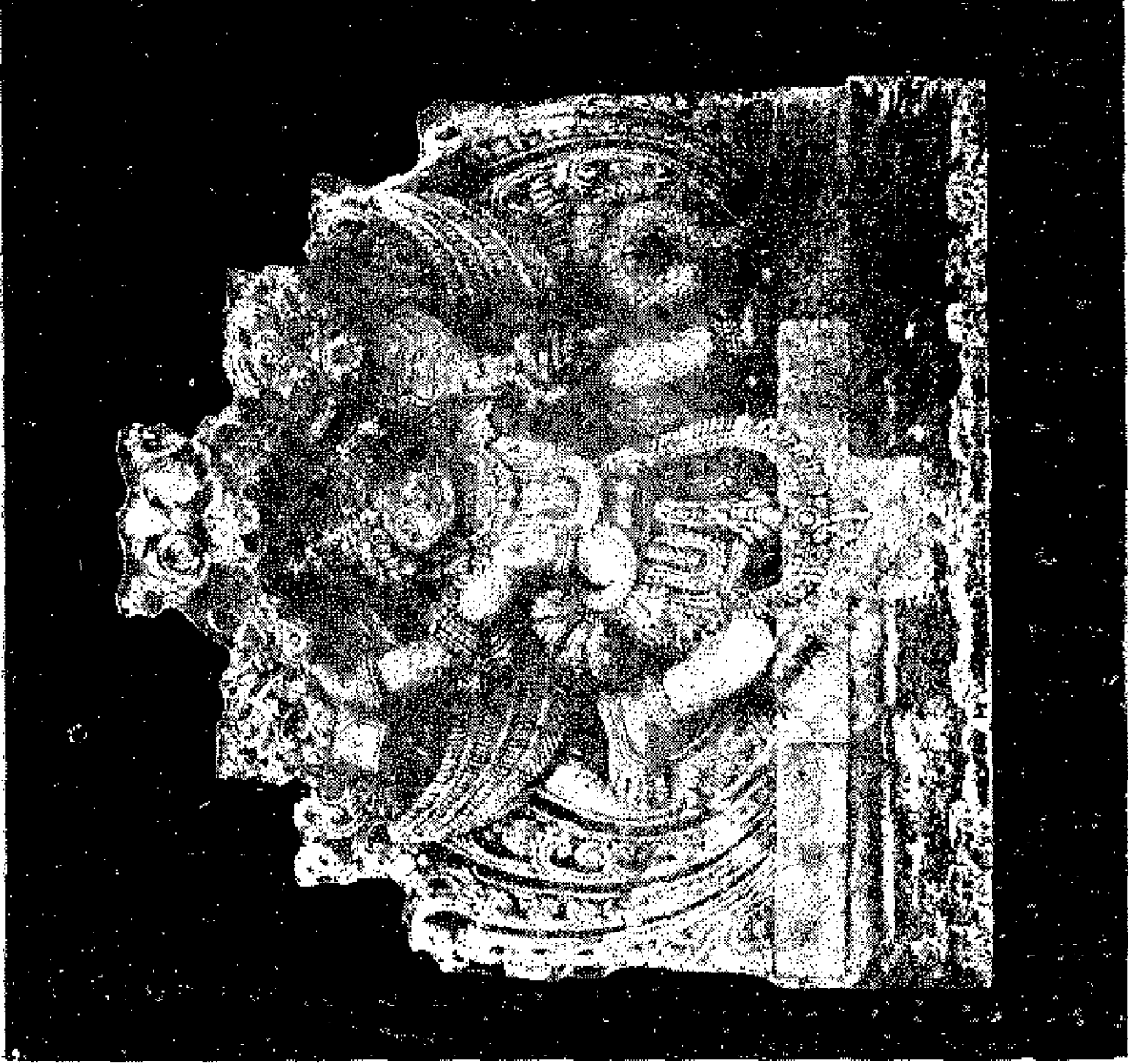
బాధగ్రంథములును బ్రాహ్మణధర్మ గ్రంథములవలెఁ జాతుర్వర్ణ్యముం బేర్కొనుచున్నవి. బ్రాహ్మణధర్మసూత్రాదులలోఁ గానుపించు బ్రాహ్మణ త్కృత్రియవైశ్యశూద్రక్రమంబు బాధపాశీగ్రంథములలో త్కృత్రియబ్రాహ్మణవైశ్యశూద్రక్రమంబుగ మారినది. ఇందుచే త్కృత్రియులు బ్రాహ్మణుల యాత్కృష్ట్యము నంగీకరింపలేదని స్పష్టము. ఎద్దులన్నియుఁ బశువర్ణములో నొక్కజాతికే చెందియుండుటచే వానిలో నొకదానికిని నింకొకదానికిని భేదమేమియు లేకపోయినను, వర్ణము చేతను జనసత్వముచేతను సురక్షితంబై యుండుటచేతను నొక యెద్దు నింకొక యెద్దుకంటె శ్రేష్ఠమైనదిగ నెట్లెన్నుకొనఁబడుచున్నదో యట్లే దానములిచ్చునప్పుడును, దానప్రతిగృహీత త్కృత్రియబ్రాహ్మణవైశ్యశూద్రవర్ణస్థుడనికాని, పుల్కస, చండాలు వర్ణములకుఁ జెందినవాడనికాని యోచింపక, యనలసూండును, బ్రాహ్మణుండును, వివేకవంతుండును నైనవాని దానపాత్రునిగ యోచింపవలయునని యంగుత్తరనికాయమునఁ జెప్పఁబడినది. పుల్కసులును, జండాలురును జాతుర్వర్ణ్యములకుఁ జెందినవారు కారనియు, సంకరజాతివారనియును మన్వాదిస్మృతులలోఁ బేర్కొనఁబడినది. పుల్కస

చండాలురుకాక వేణులు, నిషాదులు, రథకారులు గూడ నీగ్రంథములో హీనజాతివారలని పేర్కొనఁబడిరి. ఈహీనజాతివారలనేకాక పాశీగ్రంథముఁ హీనశిల్పముల నభ్యసించి జీవించువారలని దంతువాయకులాల ఛర్యకారనసితకటకారులఁ బేర్కొనుచున్నవి. జన్మచే వారివిభిన్నత్వము పరిగణింపఁబడియుండకపోవుటచే నిట్టిహీనశిల్పములను హీనజాతివారలైన నవలంబింపనచ్చునని స్పష్టమగుచున్నది. పుత్రునకు జనకునివృత్తి నవలంబించుట సాధారణధర్మముగటచేఁ గాలక్రమమున వేణువేణుశిల్పముల నవలంబించువారందఱును నొక్కవర్ణమునకుఁ జెందియున్నట్లు పరిగణింపఁబడుదురు. ఈరీతిగనే వర్ణము లేర్పడియుండునని రిస్ డేవిడ్సునొగవారు వ్రాయుచున్నారు.

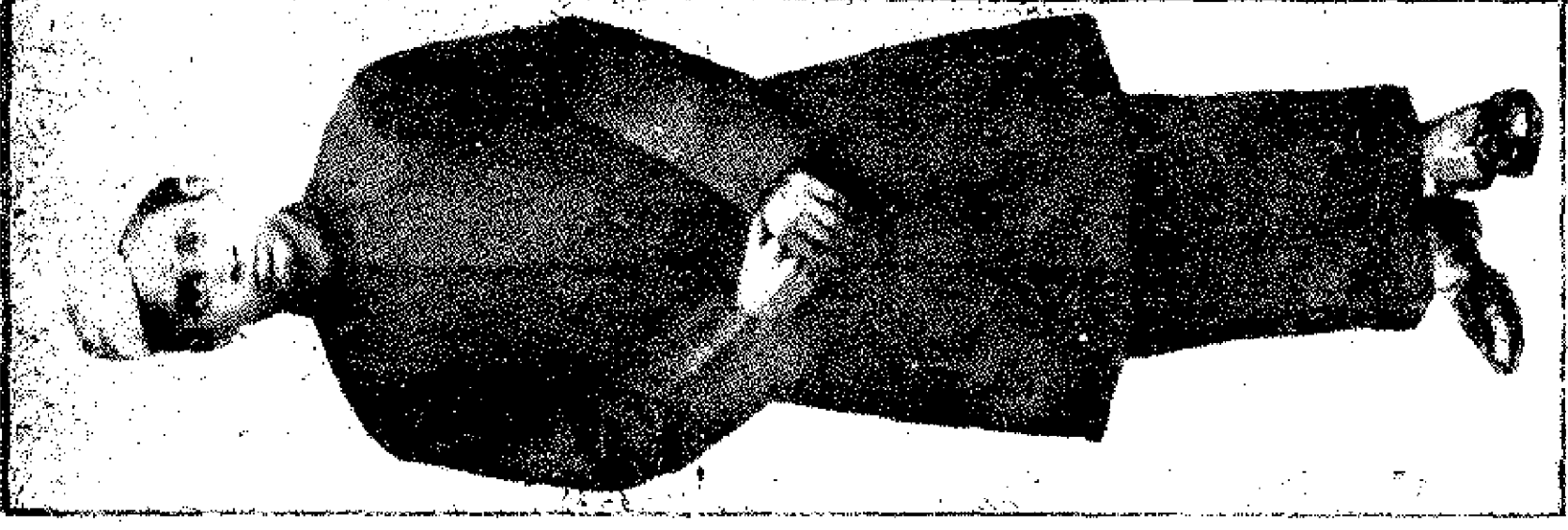
ఇప్పటివలె బుద్ధునికాలమునాటికి వర్ణమతివిభాగము లనుల్లంఘనీయనియమములతో నుండెననిచెప్పటకు వీలులేదు. అట్టిపరిస్థితులున్నప్పుడు బుద్ధుఁ డీవర్ణవిభాగముల నేరీతిగఁ బాటించెనో మనము పరీక్షించి చూచుట బోధావహంబైయుండు. మొదట బుద్ధుఁడు సన్న్యాసులుకాక సంసారులయ్యు బాధమతము నవలంబించిన వారలవిషయములో వర్ణవిభాగములంగూర్చి యెట్లుప్రవర్తించెనో, మఱియు సంసారము విడనాడి, పరివ్రాజకులై, శ్రమణులైనవారల వర్ణవిభాగవిషయమై యేరీతిగఁ బ్రవర్తించెనో, మనము పరీక్షించిచూతము.

బహుపురాతనంబగు 'ఆమగంధనుత్తంబు'న కస్స పబుద్ధుఁడు మనుజున కపవిత్రత భోజనమువలనఁగాని, హీనజాతివారలచ్చినభక్ష్యములం దినుటవలనఁగాని కలుగదనియును, దుష్టవాక్కులవలనను, దుష్టచింతనలవలనను, దుష్టకర్మములవలనను గలుగుననియును జెప్పెను. ఈసూత్రమునం దాబుద్ధుఁ డీయుద్దేశములు పూర్వాచార్యులచేఁ బ్రకటింపఁబడినవని నుడివెను. అందు కస్సపబుద్ధుఁడు బుద్ధునకుఁ బూర్వుఁడు. బుద్ధుఁ డిట్టియుద్దేశములఁ దనవని యెచటను జెప్పక యయ్యవి స్వయంప్రకాశము లైనట్లును, బూర్వాచార్యులచేఁ బ్రకటింపఁబడినట్లును జెప్పివిడుచుచుండును.

ఎట్టివాఁడు బ్రాహ్మణుఁడుగఁ బరిగణింపఁబడవలయునో వాసెత్తుండనుబ్రాహ్మణయమకుండుతెలియఁ

విష్ణు శాంతయే నమః లక్ష్మీనరసింహదేవాలయమున
సూక్ష్మానాసికై గల గరుడవక్రహము - మైసూరు రాజ్యము

శ్రీనివాసకూట మహారాజగారు
పదునార్జవ జన్మదినోత్సవమున దీనిన ధారామాచిత్రము

అశ్వయ సం. పుష్యమాసము

కృష్ణానది - భరద్వాజాశ్రమము

ధారాచిత్రగ్రాహకులు : శ్రీ చొప్పలి సూర్యనారాయణగారు, ముక్కల

గోరి బుద్ధునిఁ బ్రశ్నించెను. బుద్ధుఁడు వృక్షముల లోను, పక్షులలోను, ఉరగములలోను, జంతువులలోను వేర్వేలుచిహ్నములచేఁ దెలియనగు వివిధజాతులైన నున్న వనియును, మనుజులలో మాత్ర మట్టి విశిష్టచిహ్నము లేవియు మనుజులలో మనుజులకు భేదము లేర్పఱచుటకై కానుపించ వనియును నుడువుచు, మనుజులలోఁ గావింపఁబడు భేదములు అవిచారమతివలనను, ఆచారములవలనను గలుగుచున్నవనియును, సదాచరణవివేకములే మనుజుని బ్రాహ్మణుని నొనర్పందగు విశిష్టచిహ్నము లనియును, గాన నర్హుఁడే నిశ్చయముగ బ్రాహ్మణుఁ డనియును, జ్ఞానహీనులే జన్మవలననే నరుండు బ్రాహ్మణుఁడు కావలయునని నుడువుచున్నారనియు దృఢముగఁ జెప్పెను.

మధురసుత్తమునందు మధురపురపాలునకును, కచ్చానునకును నొకవివాదము జరిగెను. అందు వాఘూపాలకుఁడు “కచ్చానుఁడా! బ్రాహ్మణు లిట్లు చెప్పుచున్నారు: ‘చాతుర్వర్ణ్యములోను బ్రాహ్మణుల మొదటివారై యున్నారు. బ్రాహ్మణులు శ్వేతవర్ణులు; తదితరులు కాలవర్ణులు; బ్రాహ్మణులే శ్రేష్ఠులును, బవిత్రులును. తదితరులు నపవిత్రులుగఁ బరిగణింపఁబడుటలేదు. బ్రహ్మముఖమున సంభూతులై, బ్రహ్మచే విశిష్టముగ సృజింపఁబడి, బ్రహ్మోక్తభాక్తులై, బ్రహ్మపుత్రులైన వారు’—ఇందులకు నీవేమి చెప్పుదువు, ఆర్యా?” అనెను. అంతకచ్చానుఁ డానరపాలునితో చాతుర్వర్ణ్యములో నే వగ్మనకుఁ జెందినను నరుండుకొఁడు ధనసంపన్నుండైన నట్టివాఁడు మిగిలిన మూఁడువర్ణములకును జెందినవారిల నేతకులగ నియమింపఁగలఁడనియును, బాపములంజేయు వాఁ డేవర్ణమునకుఁ జెందినను జాడ్గులచేతనేకాక సర్వపామాన్యముగ సత్పురుషులచేఁ బ్రకటింపఁబడు కర్మసిద్ధాంతానుసారముగఁ గష్టభూయిష్టముగు పునర్జన్మముం గాందుననియు, సత్పురుషుం డేవర్ణమువాఁడైనను బరమానందముం బొందుననియు, దుష్టకార్యములం జేయువాఁ డేవర్ణమునకుఁ జెందినను దండితుఁడగుననియును, నేవర్ణమువాఁడైనను సంసారమును బరిత్యజించి పరివ్రాజకుండైన నట్టివాఁడు ప్రజలచేఁ బూజింపఁబడుచున్నాడనియును జెప్పుచు బ్రాహ్మణుల వర్ణసిద్ధాంత

మును ఖండించెను. ఇట్లు బ్రాహ్మణవర్ణసిద్ధాంతములను ఖండించి బుద్ధుఁడు జనులకు విచారయుక్తములైన యుద్దేశములఁ బ్రకటించి వారియుద్దేశముల మార్పుఁజేందింపఁ బ్రయత్నించెను.

బౌద్ధసంఘమునుజేరి భిక్షువులైనవారిలో జాతిభేదములుగాని వర్ణభేదములుగాని పాటింపఁబడుచుండుట లేదు. భిక్షువులకు వర్ణవిభాగములలో నెట్టి సంబంధమును లేదు. ఏజాతివాఁడైనను జ్ఞానసచ్చీల సంపన్నుండైన యట్టివాఁడు బౌద్ధభిక్షువు కావచ్చును. ఇందుల కుదాహరణములుగ మనము బౌద్ధసంఘములో విఖ్యాతిఁజెందిన యుత్తమభిక్షువులం జేర్చొనగలము. “వినయ” (అనగ సంఘనియమములు) విషయములో బుద్ధుని పిదప బుద్ధునంతవాడుగఁ బరిగణింపఁబడు నుపాలియనునాతఁడు సంఘమునఁ జేరకపూర్వము మంగలివాఁడై యుండెను. సునీతుఁడనువిఖ్యాతిఁజెందిన భిక్షువు బౌద్ధుఁడు కాకపూర్వము పుల్లనుఁడై యుండెను, నందుఁడును ప్రసిద్ధిగాంచిన భిక్షువు పూర్వాశ్రమములో గోపాలుఁడు. పుణ్ణ పుణ్ణిక లను నిద్రలు బౌద్ధభిక్షిణులు పూర్వాశ్రమములో బానిసలై యుండిరి. బ్రాహ్మణధర్మశాస్త్రములు ద్విజమృతకే సన్నాహిత్రశ్రమస్వీకారాధికారము నొసంగుచున్నవి. అట్లయినను హుద్రాదులకు సంసారమును బరిత్యజించి, సన్న్యసించి, మునివృత్తి నవలంబించి ముక్తింగనుట కధికారము నిషేధింపబడియుండెడిదని నమ్మఁజాలము. ఏజాతివాఁడైనను సంసారసౌఖ్యములయందు విముఖులంజెంది జ్ఞానియై సన్న్యసింపవారి నడ్డినకారుగాని యడ్డఁగలవారు గాని యెవరు?

(సుత్తము) (సూత్రము)

1. ఇట్లై వింటిని: ఒకప్పుడు బహుసంఖ్యాకులగు భిక్షుకులతోఁగూడ భాగవత్తుఁడు కోసలదేశములోఁ బర్యటనముఁ గావించుచు నొకపర్యాయము కోసలదేశంబునందున్న యిఖానంకలం బనుబ్రాహ్మణాగ్రహారమునైదుపందలముంది భిక్షుకులతోఁ జేరెను. అచ్చట నిఖానంకలవనంబున వాసము చేయుచుండెను.

ఆసమయమున పొఖిరసాదియను భూసురుండు వృక్షోవృతంబును, వనభూమియుక్తంబును, ధాన్యపశ్యాది

సమృద్ధిమంతంబును నగు ఉక్కగయను ప్రదేశంబు
తోసలాధిపుండ్రుడైన పసెనడి నరపాలునిచే సర్వస్వామ్య
ములతోఁ బ్రసాదింపఁబడుటవలన దానికిఁ బ్రభువై
యందుఁ గాపురము చేయుచుండెను.

2. పొట్టిరసాదిభూసురుఁ డీ (భాగవతునిరాకఁ
గూర్చిన) వృత్తాంతము వివేను: “శాత్యుండైన శ్రమణ
గోతముఁడు పరివ్రాజకుండగుటకు శాత్యకులంబును
ద్యజించి, తనసంఘమునకుఁ జేందినబహుభిక్షుకులతో
నిఖానంకలంబునుజేరి యిఖానంకలవనంబులో వసియిం
చుచున్నాఁడు. పూతుండగు నాగోతముని సుయశ
స్సెల్లడట వ్యాపించినది. ఈరీతిగ మనుజులముఖములఁ
బ్రవర్తించుచుండుభాగవతుఁడు అర్హుఁడును, బ్రబు
ద్ధుఁడును, సుజ్ఞానియుఁ, బుణ్యాత్ముఁడును, సర్వలోక
జ్ఞానయుక్తుఁడును, సత్స్వభములం గోరువారల నట్టిమార్గ
ములకుం గొంపొనఁ గలవాఁడును, దేవ మానవులకు
గురువును, బ్రబుద్ధుండును నైయున్నవాఁడు. ఆతఁ డిత
రులసాయము లేకయే బ్రహ్మమారోర్థ్యలోకంబులను,
రాజ ప్రజా బ్రాహ్మణ పరివ్రాజకాదియుక్తం బగు
నధోలోకంబులను లెస్సంగఁ బరికించి, యేతజ్జ్ఞానయు
క్తుండై యాజ్ఞానము నితరుల కొసంగుచున్నాఁడు. జన్మ
ప్రవృత్తిసమాప్తియందలి మనోహరంబగుసత్యంబును సమ
గ్రముగఁ బ్రకటించుచు సుత్తమజీవనముయొక్క పూత
త్వమును సమూలముగఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.”

మఱియు నట్టియర్హుల దర్శించుట శ్రేయోదా
యకము.

3. ఆకాలమునఅంబత్తుండైన బ్రాహ్మణయువకుఁ
డొకఁడు బ్రాహ్మణుండైన పొట్టిరసాదియొద్ద విద్య నభ్య
సించుచుండెను. మఱియు నాతఁడు త్రివేదవేదాంగజ్ఞా
నసంపన్నుండై, శ్రౌతజ్ఞానయుక్తుండై, యధర్వణవేదం
బును బఠియించి, యితిహాసంబులనారిలేరి, లోకాయతిక
సిద్ధాంతంబునఁ బ్రావీణత్యతఁజెంది, సర్వశాస్త్రంబుల

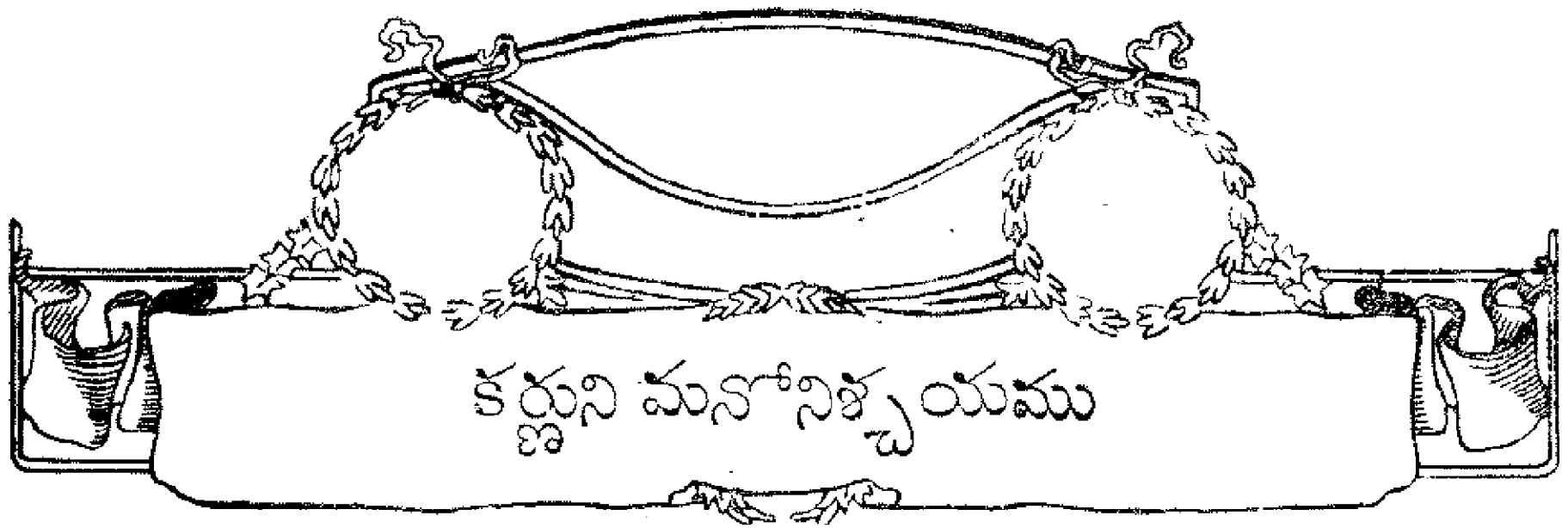
నభ్యసించి, మహాపురుషుచిహ్నవిషయికి సిద్ధాంతంబుల
గుఁతెలింగి, గురుబోధితత్రివేదవేదాంగాది శాస్త్రజ్ఞానం
బున “నాకుఁ దెలిసిన దంతయుఁ దమకుఁ దెలియును,
తమకుఁ దెలిసిన దంతయు నాకును దెలియును” అని
యాచార్యునితోఁ జెప్పఁగలిగినంత ప్రవీణుఁ డయ్యెను.

4. పొట్టిరసాది యంబత్తునితో నీవృత్తాంతమును
జెప్పుచు నీరీతిగ వివరించెను: “ప్రియుండవైన యంబత్తు!
ఇటురమ్ము; నీవు శ్రమణుండైన గోతముని యొద్దకుంజని
ప్రపంచమున వ్యాప్తింజేందిన యాతనియశముఁ జెప్పు
చుండినట్టివాఁడో, ప్రజ లాతనిఁగూర్చి చెప్పుచున్నటుల
శ్రమణగోతముం డన్నవాఁడో కనుఁగొనిరమ్ము.”

5. “ఆర్యా! అయ్యది నేనెటుల తెలిసికొనఁగలను?”
“ఓయీ! అంబత్తు! మనమంత్రములలో మహాపురుషుని
ముప్పదిరెండు చిహ్నములు నిరూపింపఁబడినవి. అట్టి
చిహ్నములుగల సరుండు (ఈక్రింద సూచింపఁబడు)
రెండుఅవస్థలలో నెద్దానినైన నొక్కదానిని జెందవల
యును. అట్టివాఁడు సన్యసింపక గృహస్థాశ్రమంబున
నుండిన చక్రవర్తియై, ధర్మపరిపాలకుండై, చతుస్సుద్ర
పరివృతరాజ్యంబునకు స్వామియై, జగజ్జేతయై, ప్రజారక్ష
కుండై, సప్తరాజధనములం గలిగియుండును. అసప్తరాజ
ధనంబు లెవ్వియనిన: చక్రమును, గజమును, అశ్వ
మును, మణియు, యువతియు, గోశాధ్యక్షుండును,
నమాత్యుండును; మఱియు నట్టివాఁడు శత్రునేనలఁ
జెండాడు పృథుబలశాలు లగు సహస్ర పుత్రులం
గలిగియుండు. మహాసముద్రపరివేష్టితభూతలాధిపుండై,
దండకృపాణముల విడనాడియె సుధర్మమున నట్టిసామ్రా
జ్యమును బాలించుచుండు. అట్టివాఁడు సంసారమును
విడనాడి పరివ్రాజకుండైన లోకాజ్ఞానమును బోగొట్టు
ప్రబుద్ధుండగు. ఓయీ! అంబత్తు! నేనే తన్మంత్రదాతను;
నీవు నానలన వాని నభ్యసించితివి.”

[స శేషము]

బల్లారి కృష్ణప్పగారు

వ్యాసకర్త

సంసారదూరుడై సత్సదాచార్యుడై
 గ్రీష్మార్కుడై వెల్లు భీష్ముడుండ
 దక్షుడై కోదండ శిక్షకాచార్యుడై
 దోర్దర్పమునఁగ్రాలు ద్రోణుడుండ
 పూజాగ్రగణ్యుడై రాజన్యమాన్యుడై
 కీర్తిచే విలసిల్లు కృపుడునుండ
 శస్త్రాస్త్రవేదియై శాత్రవభేదియై
 దాంతుడై శోభిల్లు ద్రోణియుండ

శౌర్యధుర్యులు తమ్ములు సఖులునుండ, నిడుప్రాయంపుఁ గొమరులు దండనుండఁ
 గొలువులోపల రారాజు కూర్చి నన్ను - బెద్దగాఁ జూచునరునకు నుద్దియనుచు.

చ. మగలమగండు కర్ణుడని మాన్యునిజేసిన చక్రవర్తికి
 దిగులు నశింప రాద్రమున దివ్యశగాసన బాణపాణినై
 పొగడ నృపాలకోటి యెదఁ బొక్కిపడన్ సురకోటి భీతిచే
 వగవగ వేల్పుమేటి పడవైతుఁ గిరీటిని సంగరంబునన్.

క. సతమై, సజ్జనవితతికి-హితమై, యాదార్యపతిమ కిరవై,ధరలో
 నుతికెక్క నాస్వధర్మము - పతికొఱ కర్పింతు, నొంతుఁ బార్థవిఁ గడిమిన్.

సీ. భారతసాధ్యేకుమారుండు గాకున్న ముద్దులుగులుకునే మోముసార్లు
 భువనబాంధవునకుఁ బుత్రుండు గాకున్న దిశల శోభిల్లునే దేహకాంతి
 చాపనైపుణి శార్ఙ్గచాపుండుగాకున్న బ్రజ్వరిల్లునె భూరిభాహు రుచులు
 శత్రుల నులుమాడు శౌర్యుండు గాకున్న బెడిదమై వెడలునె నుడులతీవి
 అనుచుఁ గురురాజు ననుఁగూర్చి నాదరించి-యంగనీమాంగనామణి కధిపుఁజేసె
 నిట్టి చెలికాని మనిచిన యట్టివాని-వద్దలిరమ్మంచు శ్రీహరి శలుకఁదగునె.

శా. మేధాశూన్యతఁ బొందునందనులతో మెల్లంగ నే బోయినట్లే
రాధామాత యశంబు పోదె? యిలపై రారాజు జీవించునే
యోధుల్ దూఱరె? రాజులెల్ల నగరే? యుద్వీజనుల్ దిట్టలే?
వేధకగాంచిన వన్నె కాని పలుకుల్ విశ్వాసపాత్రంబులే?

శా. సామాన్యుండని సంశయింపక మహాసామ్రాజ్య మర్పించి భూ
వ్యోమంబాదిగ నాయశంబు వెలుంగఁ బోషించె రారాజు; నే
నీమేటిక విడనాడ ధర్మమగునే యెందైన మేలున్నదే
స్వామిద్రోహికి, నాతతాయికి, సదాచారోపసంహరికికే

మ. శైలిపెన్ భానుఁడు గూఢజుండవని; గుంతీదేవియున్ జెప్పె; శ్రీ
లలనానాధుఁడు నేడుపల్కెఁ బడిపొర్లన్ నేను దుఃఖాంబుధిన్
పలుకుల్ వేయును నేల? పొండవులతో బాంధవ్యమున్ గూడునే?
చలమొప్పున్ విహరింతు సంగరమునన్ జక్రాంకుఁ డౌనొ ననన్.

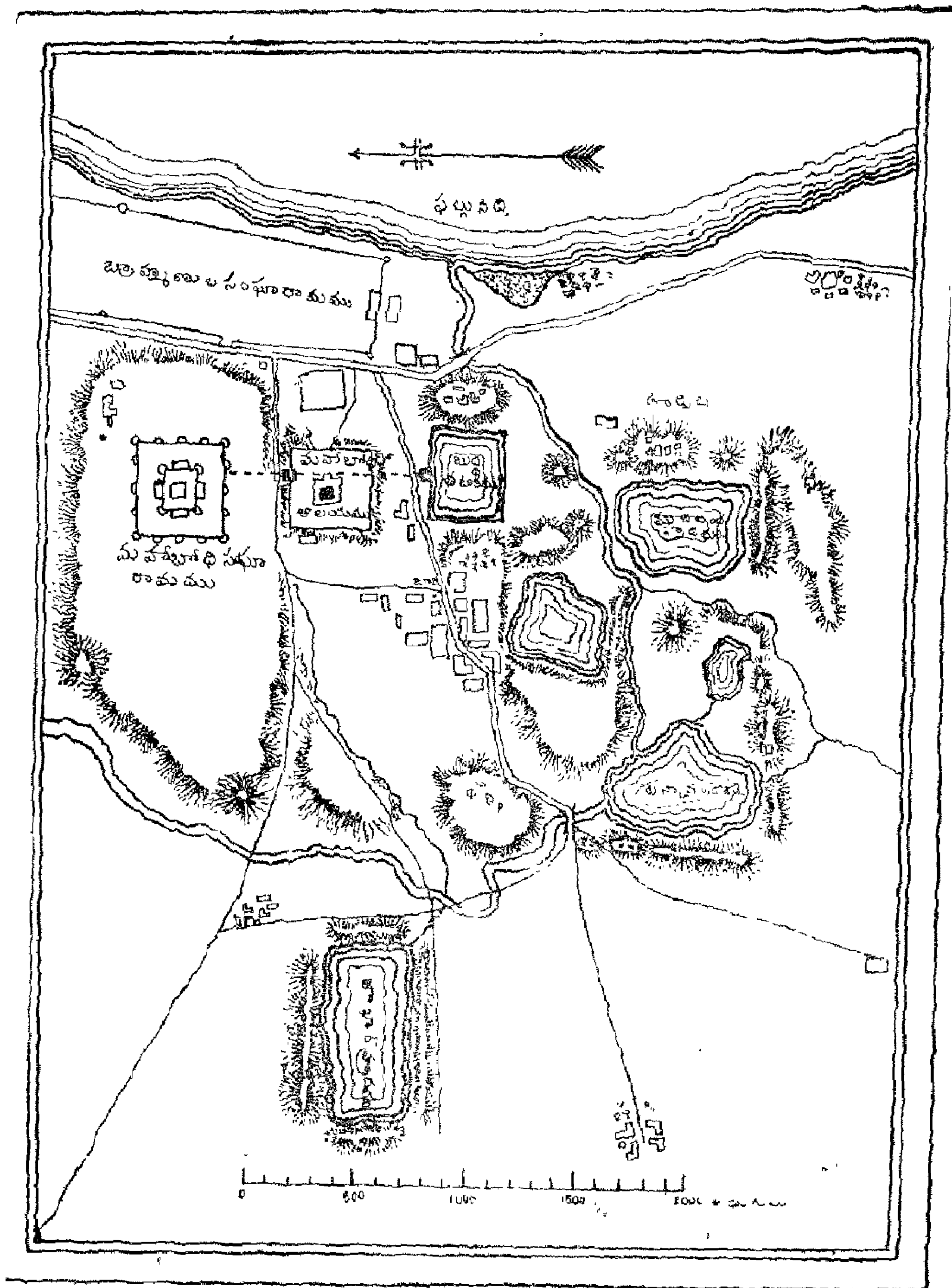
శా. “కొంతేయుండవు గావె కర్ణ! యనుజుల్ గారే పృథానందనుల్
భ్రాంతిన్ వీడి సహోదరాదిజనులన్ బాలింప రమ్మంచు, శ్రీ
కాంతుం డాడె దలంపఁ బొందునతికిన్ గారుణ్యవాక్సేటికిన్
గుంతీదేవికి శుభ్రకీర్తి గలదే, కూడంగ నే ధర్మజున్?

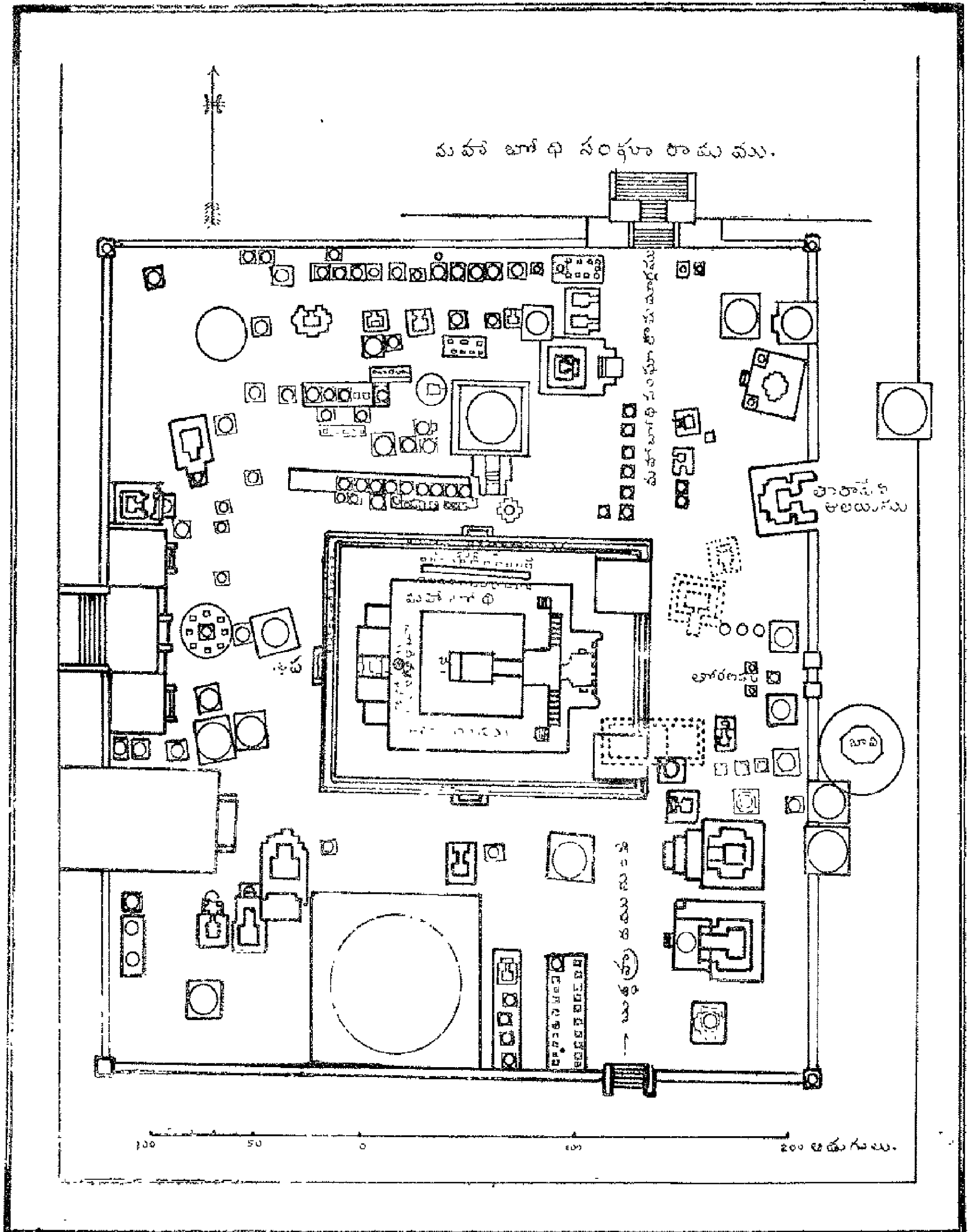
ఉ. హోయన దివ్యవాణి, యొహోహోయన నింద్రునిరాణి, భీతి నా
హోయన గుంభినీరమణి; యబ్బరమొంద రథాంగపాణి, వే
కూయుచు నుండగా ద్యుమణి కుండలయుగ్మము వజ్రవర్మముల్
గాయముఁ జీల్చియిచ్చితిని కౌతుక మందఁగ వజ్రపాణికిన్.

క. చల్లన్ బువ్వులు దివ్యులు, సల్లాపము లాడ మునులు, సత్కీర్తులు శో
భిల్లన్ భూమిన్ వెలిగితి, పుల్లాంభోజాక్షుపురము పొంతన్ లేదే?

ఉ. సుందరమందహాసరుచిశోభిలు ముద్దుమొగంబువాఁడు, నా
నందము చిందులాఁడు నయనంబుల భక్తులఁ జూచువాఁడు, గో
విందుఁడు, నందనందనుఁడు, విష్ణుఁడు ప్రోవఁడె ధర్మరక్షకై
ముందు శరీరమిచ్చు ఘనపుష్పలఁ బూర్ణవదాన్యశీలురన్.

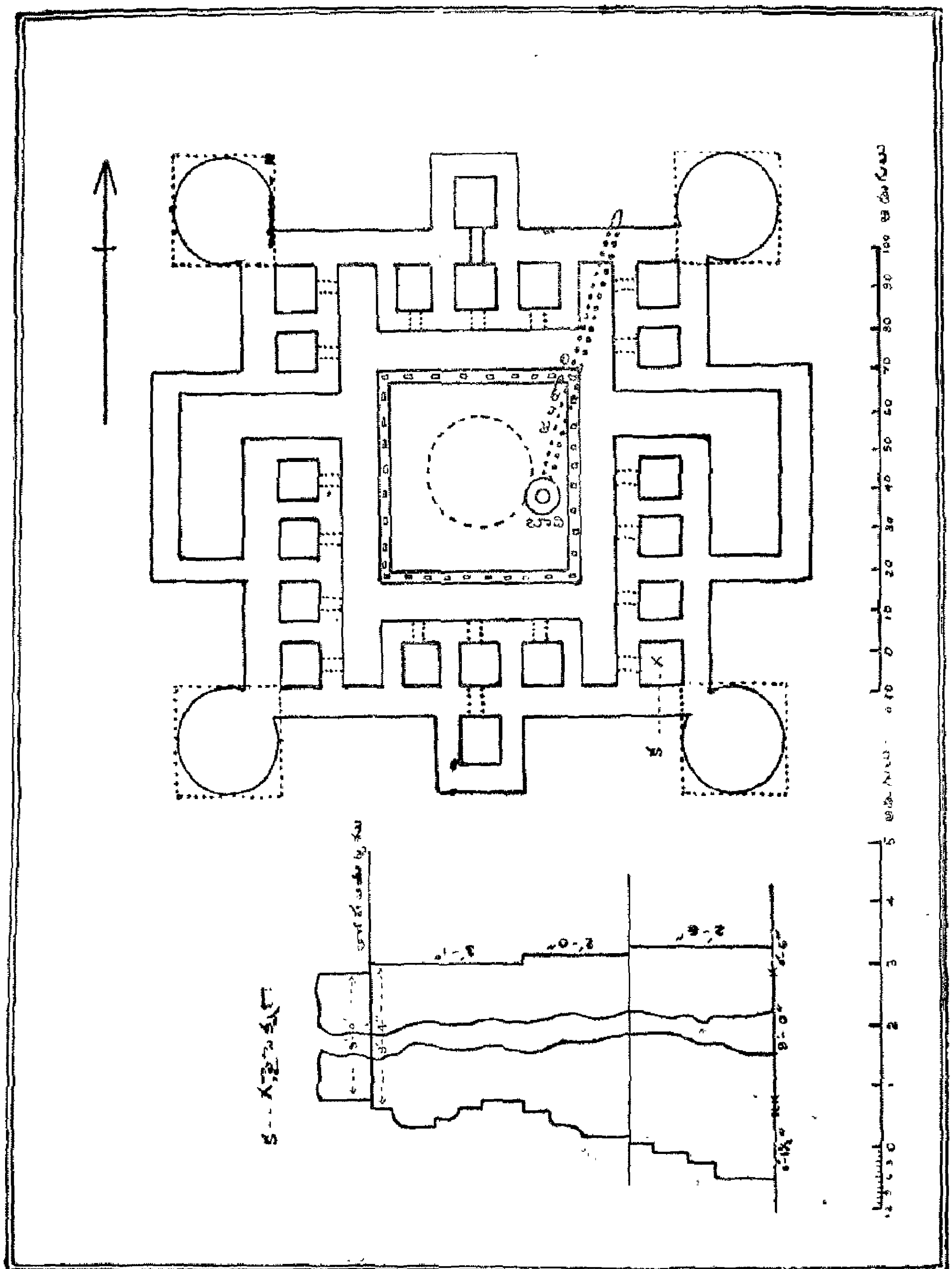
మ. బలవంతుల్ ద్రుపదాది బంధుజనముల్ ప్రాపైరి గెల్పింపఁగాఁ
దలంపన్ నిల్చెను వారిప్లాంత సతమై ధర్మంబు వీక్షింపఁగాఁ
గలఁ డాదిక్కున మాధవుండు హితుడై కామ్యార్థముల్ దీర్చఁగాఁ
గలువన్ వచ్చునె వారివైన దివిజుల్ గీర్తింపఁ బోరాడెదన్.

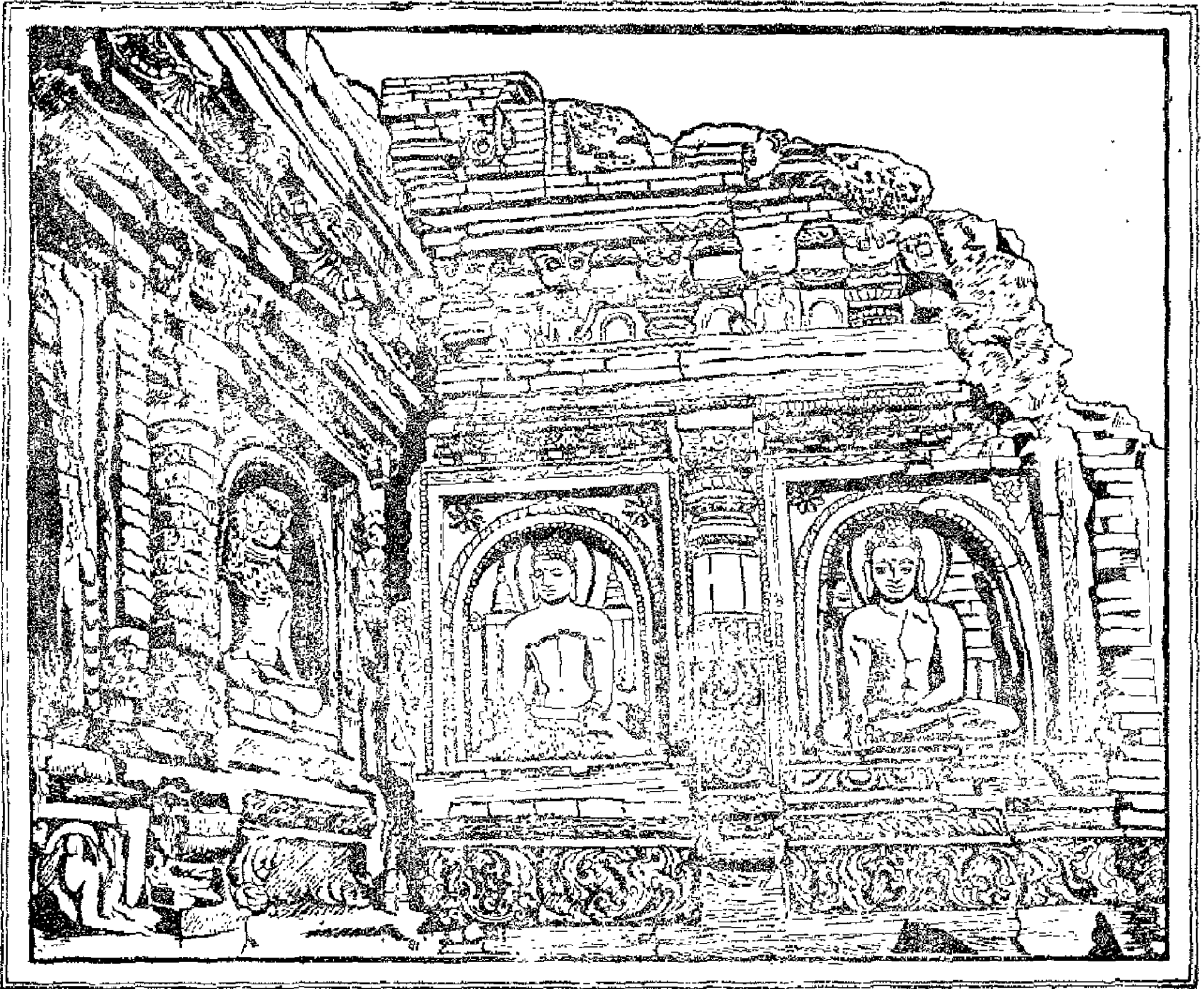

౨. మహాబోధి ఆలయమును, ఆనందమును

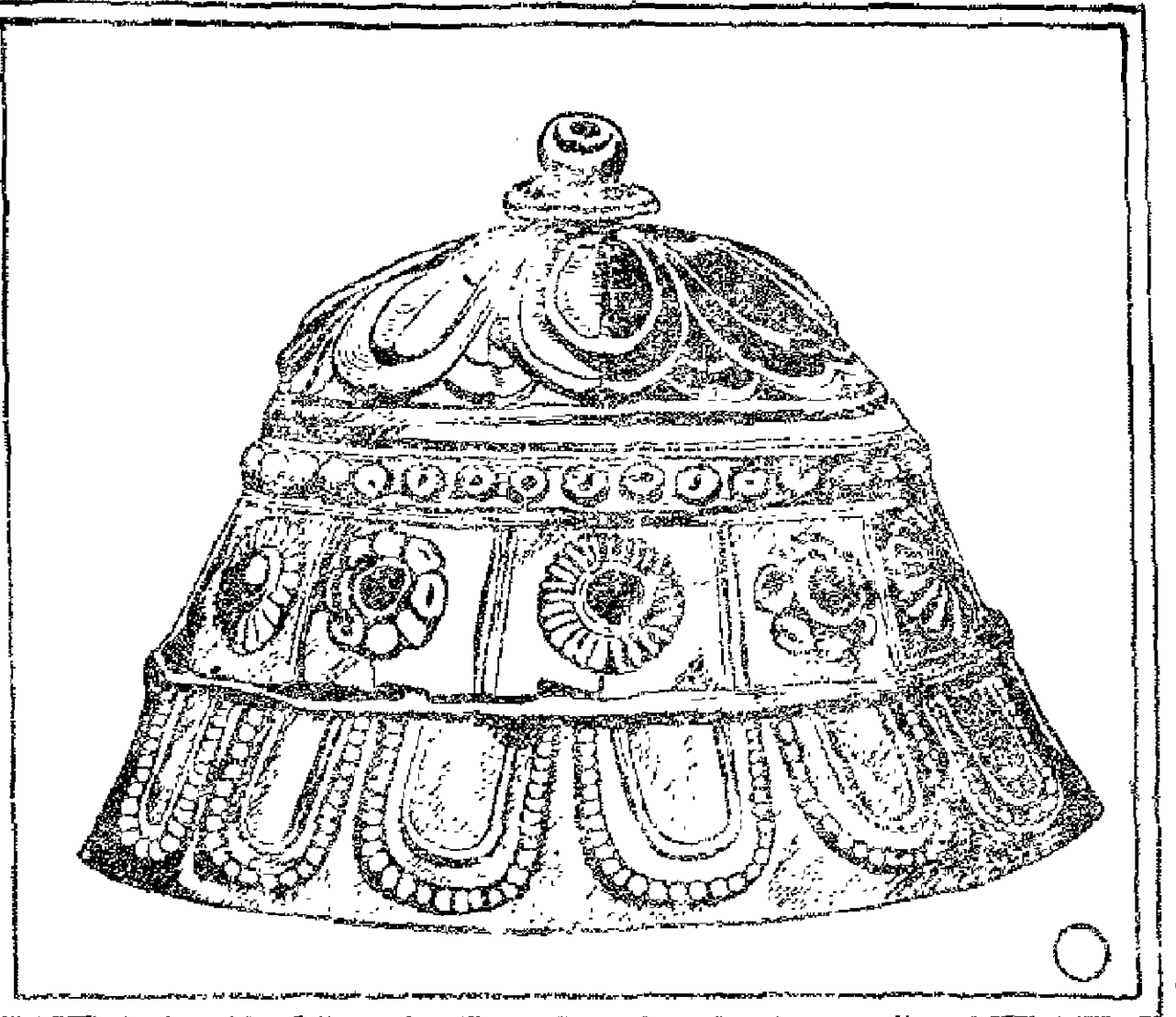
3. మహావిహారి సంఘారామము

ర. మహాబోధి దేవాలయమునకు ఆధారకుశ్యము

బోధివృక్షముక్రింద తప
మాచరించుచుండు శాక్యముని

ధర్మరాజగురుని తామ్రఫలకము
పైన చిత్రము

బుద్ధ గ య

కె. సరసింహాచార్యులు గారు

బుద్ధగద్విఖ్యాతమహింసా జ్ఞాపకములు జ్ఞాపకములు నాలుగు. అవి: (1) బుద్ధుని జన్మభూమియగు కపిలవస్తు; (2) తపోభూమియగు బుద్ధగయ; (3) బుద్ధుడు ప్రథమమున ధర్మోపదేశమొనరించిన కురంగారామ పను సాగ్నాదు; (4) నిర్వాణ మొందినకుశనగరము. ఈ జ్ఞాపకములలో నొక్కొక్కటియు పదునైదుశతాబ్దములవఱకు నానాదేశాగతజ్ఞాపకములతో కలపబడినది. ఈ గ్రంథమునకు రాకాసుధాంతునిభంగి యుత్పాదాయకమయి ప్రకాశించి స్వవర్ణనలాలసమగు భక్తసముద్రము నుప్పొంగజేసి, పక్షాంతమున కృశించు శీతభానునిభంగి కృశించి కాలవశమయి నశించినది. తపోభూమియగు బుద్ధగయమాత్రము హిందువులకు గూడ నాదర్శనీయ జ్ఞాపకముగా నేర్పడిన కారణమున తెక్కిన జ్ఞాపకములవలె సంపూర్ణ నాశము నందక, తనపురాతనప్రతిభ నొకకొంత నిలుపుకొన గలిగెను.

బుద్ధగయ కుత్తరమున హరిహరపురమును, పశ్చిమమున మస్తీపురము, ధోండావా, భులువ, తురిగ్రామములును, దక్షిణమున రామపురమును, తూర్పున లీలాజనము, లేక నైరంజనానదియు యెల్లలు. నైరంజనానది బుద్ధగయ కొక మైలుమూరమున మోహనానదితో సంగమించి ఘోషింపును ప్రసహించుచున్నది.

సాచిత్రము

బుద్ధగయ ప్రథమమున ఊర్విలయను నొక గ్రామము. ఉత్తరమున ప్రేతశిలయను కొండనుండి దక్షిణమున బోధిద్రుమమువఱకు నుండు పదుమాడు మైళ్ళ విస్తారముగు భూమి కంతయు గయయని సమష్టి నామ ముండెను.

అందు ఊర్విల గ్రామమునకు బుద్ధగయయనియు, హిందువుల ప్రాబల్య ముండిన ప్రదేశమునకు విష్ణుగయ, బ్రహ్మగయ, లేక గయయనియు, మరియొక భాగమునకు రామగయయనియు స్థలవ్యవస్థ కావింపఁ బడెను.

ఊర్విల నైరంజనానదీపార్వమున నానావిధ తరుణల్యుల తాసమృద్ధిగల వనములచే నిండియుండెను. కీకటరాజ్యాధిపతి గయయందును, తత్సేనాని ఊర్విలయందును ఉండి రాజ్యపాలన మొనరించుచుండిరి.

ఊర్విలయనగా ఉరన్ + విల్వ, ఉన్నతముగు బిల్వమని యర్థమునిచ్చుపదముగా నుండుట చూడ ఊర్విల ఉన్నతబిల్వపుక్షములతో నిండిన వనములుండిన గ్రామమని తోచుచున్నది.

ఉరు + వేల యని పదవిచ్ఛిత్తిచేసిన నైరంజనానది యొక గొప్ప ఇసుక గట్టులపైనుండిన గ్రామమని చూడ అర్థమగుచున్నది. ఊర్విలకు సమీపముననే గయశిర్షమను నామాంతరముగల బ్రహ్మయోనియను కొండనానువున గయయను భాగము కలదు.

గయాసురుని కథ

వాయుపురాణమున గయామాహాత్యైశ్వరీ కక్రింద గయవృత్తాంతకథ యొకటి కలదు.

సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ జీవకోటుల సృజించుచు తామసగుణభృష్టుడైన కాలమున రాక్షసులను సత్వగుణుడైన కాలమున దేవతలను సృష్టించెను; రాక్షసులలో గయాసురుడు కడుబలవంతుడు. వాని శరీరోన్నతి 125 యోజనములు; నడుముకొలత 60 యోజనములు. గయ దసురుడైనను విష్ణుభక్తుడు. వాడు కోలాహల

పర్వతముపై నొకవేయిహోయనములు ఘోరతప మాచరించెను. వాని తపోవహ్నివల్ల దేవతలు బాధల నొందిరి. అంత దేవతలందఱును బ్రహ్మపాలి కేగి 'గయాసురుని తపమును వారింపు'మని వేడిరి. బ్రహ్మకది సాధ్యముకాదని భయపడి దేవతలతోగూడి శంకరునివద్ద కేగెను. గయాసురుని తపోవహ్ని మోత్పన్నములగు ఆపదలనువిన్నవించగా శంకరుడు 'ఈకష్టకార్యమును సాధించగల వేలుపుక్షీరసాగరశయాను డగువిష్ణువుకాన, మనమందఱుమాయనపాలి కరిగి మనకష్టముల విన్నవించుకొంద'మని నేను అంతనందఱుక్షీరసాగరమును చేరి విష్ణుని అనేకవిధముల నుతించిరి. విష్ణువును గరుడవాహనారూఢుడయి, ఇతర బృందాగకులు వారివారివాహనముల పెక్కి వెంటరా, గయునికి పరము లొసగి వానితపమును చాలించునట్లు చేయ నేగెను. సకలబృందారక పరివేష్టితుడై తనకు ప్రత్యక్షమయిన విష్ణుని గయుడు నుతించి నిలచెను. విష్ణువు 'గయాసురా' నీతపమునకు మెచ్చితిని. వరమును కోరిన నిచ్చెద' ననెను. గయుడు విష్ణునికి వారల నమస్కరించి 'జగత్ప్రభూ! నాయల్పతపమునకు నిజముగా నీకు మెప్పు కలిగినేని నాశరీరము సకలదేవతలకన్నను, బ్రహ్మరుద్రాదులకన్నను, ప్రపంచమునందలిసకలపవిత్రపదార్థములకన్నను పవిత్రముగా జేయవలసిన' దని వేడెను. విష్ణువు గయాసురునికోర్కి నెరవేర్చి దేవతలను గూడి నిజనివాసమును జేచెను. ఏతద్వరకారణమున గయాసురునిశరీరమును స్పృశించినవారును, చూచినవారును బ్రహ్మలోకమును చెందుచుండిరి. కాలక్రమమున త్రయస్త్రింశ్లోకములును జనాభానత నొందెను యముడును, ఇంద్రుడును తమరాజ్యములందు ప్రజలే లేకపోవుటకు వగచి అది గయాసురునిప్రభావ మని గ్రహించి బ్రహ్మపాలి కేగి ప్రజలు లేనిరాజ్యమును, రాజ్యాధికారమును తమకు నిరర్థకములనియు తమ్మునాయధికారము నుండి తొలగింపవలసిన దనియు వేడుకొనిరి. అంత బ్రహ్మయు, యముడును, ఇంద్రుడును, విష్ణునిపాలి కేగి "దేవా! నీచే ననుగృహీతుడైన రక్కసునిమహిమచే జను లందఱును మోక్షము నందుచుండిరి. మారాజ్యము లన్నియు పాడుపడిన"వని మొఱివిడిరి. విష్ణువు దేవతల నోదార్చి 'మారాజ్యముల మరల నుద్ధరించెదను. మీరు పోయి, యజ్ఞము చేయుటకై యజ్ఞవేదికగా గయుని

శరీరము నిమ్మని అడుగుడు. అపుడు మీకోరిక నెరవేరు' ననెను.

దేవతలు గయాసురుని సమీపించిరి. నిశాటుడు బ్రహ్మదిదేవతలను గని లేని నమస్కరించి మహావినయముతో 'బృహదారకవరులారా!, బ్రహ్మాదులు నాకతిగులయిన యాదినమే సుదినము. మీపూజయే నాకు కర్తవ్యము. మీకోరిక నెరుంగ వేడెద' ననెను. అందులకు బ్రహ్మ 'నేను చూచినపవిత్రప్రదేశము లన్నింటికన్న నీశరీరమే మేము తలపెట్టుకొన్న యజ్ఞమునకు తగిన వేదికగా నున్నది. కాన నీశరీరమును మా కివ్వ వలసిన'దని కోరెను. గయుడు 'విధాతా,మీకు నాశరీరము నర్పించుటకన్న వేరుచరితార్థము నాకు లేదు. నీచే సృష్టింపబడిన యీనాశరీరము నుపయోగించుటకు నీకన్న సర్వస్వామ్యము కలవా డెవరున్నాడు? ఏయభ్యంతరమును లేక నాశరీరమును యజ్ఞవేదికగా నుపయోగించ వచ్చు'ననెను.

గయుడు కోలాహలపర్వతముపై శిరముత్తరము నకును, పాదములు నక్షీణమునకును పెట్టుకొని పండుకొనెను. బ్రహ్మ యజ్ఞపరికరముల నేకరించి మానసికముగా ఋత్విజాల సృష్టించెను. తర్వాత గయశరీరముపై త్రేతాగ్నుల గల్పించి సాంగోపాంగముగ యజ్ఞమును పరిసమాప్తిగావించెను. బ్రాహ్మణులకు దానాధికములు కావంప బడెను. యజ్ఞాగ్నుల వేడిమివల్ల గయుడు నచ్చునని దేవతలు తలంచిరి. కాని యతడు చావ లేదు. అతనిశరీరము కదల జొచ్చెను. దేవత లందుల కాశ్చర్యపడిరి. వానిచలనము నాపుటకై యుపాయాంతరముల బన్న మొదలిడిరి. బ్రహ్మ యమునితో 'నీధర్మశిలను గయునిశరీరముపై బెట్టిన నతడు మడియ కల' డనెను. యముడు తనధర్మశిలను రాక్షసుని దేహముపై నుంచెను. రక్కసుడు ఇంకను ఆశిలతో గూడ కదలు చుండెను. బ్రహ్మ 'రుద్రాదుల జూచి మీరందఱు గయుని కదల నివ్వక అదిమి పట్టుకొన వలసినది. మీ రందఱును వాని శరీరముపై గూర్చుండవలసిన'దనెను. దేవత లందఱు నట్లే చేసిరి. కాని వారిప్రయత్నములు నిరర్థకము లయ్యెను. గయు డింకను శిరమును కదలించుచుండెను. భగ్నప్రయత్నుడయి బ్రహ్మ క్షీరాబ్ధిశయానుని యోగనిద్రామయుని విష్ణుని సందర్శించి నుతించి ప్రసన్నుని గావించు

కొని “జేవా! గయుడు మాసకలప్రయత్నములను భగ్న పఱచి యొకను బ్రదికియున్నాడు. వానిని నిశ్చలునిగా జేయుట మాకు సాధ్యముకాకున్నది. నీవెట్లయిన వాని ఐథోపాయము మా కానతియ్యవలసిన” యని వేడెను.

బ్రహ్మమొర నాలించి, పద్మనాభుడు తనశరీర మునుండి యొక భయంకరవృత్తిని సృష్టించి తత్సహాయ మున గయాసుర సంహారము గావించుటనని పంపెను. ఆ భయంకరస్వరూపుడుగూడ వచ్చి యసురుని శరీరముపై గూర్చుండెను. కాని రాక్షసుడు చావలేదు. బ్రహ్మ మరల విష్ణునిగురించి ప్రార్థించెను. విష్ణు వంత క్షీరాబ్ధిని మరలి గదాధరుడైవచ్చి రాక్షసుని శరీరముపైఁ గూర్చుండెను. ఇంతియకాక ప్రపితామహ, పితామహ, ఫల్గ్వశ, కేదార, కనకేశ్వరులను అయిదురూపములదాల్చి విష్ణువు రాక్షసుని శరీరముపై నెక్కిెను. బ్రహ్మాదులును గణేశు డును, సూర్యుడు, తన ఉదీచి, దక్షిణ, గయాదిత్యులను త్రిరూపములతోను, సీతారూపమున లక్ష్మియు, మంగళానామమున గౌరియు, గాయత్రియు, సావిత్రియు, త్రిసంధ్యలును, సరస్వతియు గయునిపై నెక్కిరి. గదా చాలనమువల్ల గయుని నిశ్చలునిగాఁజేసినందున విష్ణునికి ఆదిగదాధరు డను నామము కలిగెను.

అంత గయుడు దేవతలను చూచి దీనాననముతో “దేవతలారా! నేను మీరు కోరినరీతిగా నాపవిత్ర శరీర మును యజ్ఞవేదికగా నిచ్చితిని. తత్పూర్వము గూడ నే నేడుండగములనుగాని చేసియెఱుంగను. నిరపరాధినగు నన్ను మీరందఱిట్లు బాధలబెట్టి మడియింపజేయుటకు పూనుకొననేలే! హరి నన్ను మొదటనే నిశ్చలునిగా నుండుమన్న చచ్చినవానివలె నుండకుండునా! ఇప్పటి కైన నాపై మీకు కరుణకలుగలేదా” యనెను. దేవత లందఱును గయునియందు కనికరించి “నీ వేదైన పరమును గోరిన నిచ్చుటకు సంసిద్ధులమయి యున్నారము” కోరు మనిరి. గయాసురుడు “బృందారకులారా! ఈభూమ్యా కాశము లెంతకాలముండునో, సూర్యుడు, చంద్రుడు, నక్షత్రములుఎంతకాలముండునో అంతకాలమును బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరులు ఈపర్వతముపై వసించి యుందురు గాక! ఇతరదేవతలును ఇచ్చటనే యుందురుగాక! పంచ క్రోశపరిమితిగల యీక్షేత్రము నాపేర గయాక్షేత్ర

మనబరగుగాక ! అందొక క్రోశప్రమాణ భూమియందు నాశిరముండును. ఆప్రదేశము సర్వోత్కృష్టక్షేత్ర మయి గ్రుంకులిడి యుండుగాక! గయాక్షేత్రమునందలి తీర్థము లందుపితృదేవతలకు పిండముల వదలినవారు తమకేకాక తమపితృపితామహులకుగూడ బ్రహ్మలోకప్రాప్తిగలుగ జేసినవ్వారగుదురుగాక! త్రైగుణ్య స్వరూపు డయ్యును త్రిగుణాతీతుడై శుద్ధసత్వ స్వరూపుడగు విష్ణుమూర్తి నెంతకాలము జనులు పూజింతురో అంతకాలమును ఈ గయాక్షేత్రము భూలోకమున వర్ధిల్లుగాక” యని యను గ్రహించుడని కోరెను. విష్ణువు రాక్షసునికి పరమిచ్చి “గయయందుపితృదేవతలకు పిండములవదలువారు వారికి నూరుతరముల పూర్వికులను గూడ బ్రహ్మలోకమును మార్చినవా రగుదురు గాక” యని శాసించి వెడలి పోయెను.

గయాసురక్షేత్ర చరిత్రమునందలి

యంతరార్థము

ఈగాథ విచిత్రముగాను విపరీతముగాను, తోచ వచ్చును. అందును పురాణమునందలి గూఢార్థమును గ్రహించజాలని పాశ్చాత్యు లిట్టి కథలను కేవల మనా గరికము లనియు, వీటిని నమ్మువారు కేవలమృగప్రా యు లనియు చెప్పుటకూడ కలదు.

ప్రస్తుత బ్రహ్మయోనిగిరియే గయాసురుడు తప మాచరించినట్లు వ్రాయబడినకోలాహలపర్వతము. దాని నిడివి సుమారు మూడుమైళ్లు. అంత చిన్నపర్వతముపై 125 యోజనములు లేక 576 మైళ్లు పొడవును, 268 మైళ్లు నడుముకొలతయుగల రక్కసు డుండుటయు, అంతటి బ్రహ్మాండకాయునకు ఒకక్రోశమాత్రము చుట్టుకొల లిగల శిరముండుటయు, అట్టిరక్కసుని సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మమొదలగు వేల్పులందఱేతాకమయ్యును అణచుటకు శక్తులు కాలేదనుటయు అసంభవముగా నున్నది. కాని తత్వవిచారవేత్త యగు వాయుపురాణకర్త యిట్టికథను తత్కాల చరిత్రాంశములను తెలియజేయు నట్లుగా పన్నెను.

గయు డసురుడయ్యును అసురులకు నైజములగు జీవహింసాహత్యాది దుర్గుణముల కాకరుడనికాని, దైవ

దేవీషియని కాని దూషింపబడక వైష్ణవుడనియు, సద్గుణ స్వభావు డనియు, పాపగూరు డనియు, త్రికరణము లందును, పరసే డాకరుడు కానివాడనియు తపోబలసంపన్నుడనియు వర్ణింపబడెను. అతనిశరీరమును స్పృశించినను చూచినను జనులు బ్రహ్మసాయుజ్యము పొందగలిగియుండిరి. అతనియందు దేవత లారోపింపగలిగిన నేరము ఏమనగా మోక్షము సులభసాధ్యముగాజేసి యమాదుల లోకములందు జనులు లేక పాడుపడునట్లు చేసెననుట. ఇట్టి సుగుణగణ సంపన్నుడు నిజముగా రాక్షసుడు కానేరడు. ఈవర్ణనలన్నియు బౌద్ధమతమున కన్వయించునవి. బౌద్ధమతమును దేవీషించుమీందువులు దానికి రాక్షసునితో సామ్యమును కల్పించిరి. బౌద్ధమతమున జీవహింస నింద్యము. తపము ప్రధానము. యజ్ఞ యాగాదికములు మోక్షదములు కావు. అట్టిమతము హిమాలయము మొదలు కళింగము వఱకును గల 576 X 268 మైళ్ల విశాల దేశము నాక్రమించి యుండెను. గయాసురుని కారోపించిన శరీరపరిమాణమును, గుణగణాదికములును బౌద్ధమతమునకు చక్కగా సరిపడును. 576 X 268 మైళ్ల వైశాల్యముగలబౌద్ధరాజ్యమును గయాసురుని శరీరముగ వర్ణించి అతనిశరీరము ఒకమయిలు చుట్టుకొలతగలదని చెప్పిరి. బౌద్ధరాజ్యమునందు మతజన్మస్థానము గయాక్షేత్రము. అందలిముఖ్యభాగము ఒక చదరపుమైలు.

బ్రహ్మాదులు గయాని శరీరమునుగురించి యంత తొందఱు పుచ్చుకొనక శరీరమునే ఆదుటకు ప్రయత్నించిరనగా మీందువులు బౌద్ధమతమునకు ఉత్పత్తిస్థానమయిన గయ యందే తన్నాశము జేసినయెడల లోకమంతయు బౌద్ధమత హీనమగునని యట్లు చేసిరి. మూలమును పెకలించినయెడల వృక్షమంతయు తానే నశించునుగదా! గయాసురధ్వంసమునకు దేవతలు పాటుపడిరనగా బౌద్ధమత నాశము మీందువులకు సులభసాధ్యము కాకుండెననుట. బౌద్ధమతరీతిగా జనులు కర్మబద్ధులేకాని దైవికమనునది లేదు. ప్రతిమనునకును ఉత్తమస్థితిగాని హీనస్థితికాని తన సుకృత దుష్కృతములను బట్టియే కలుగును.

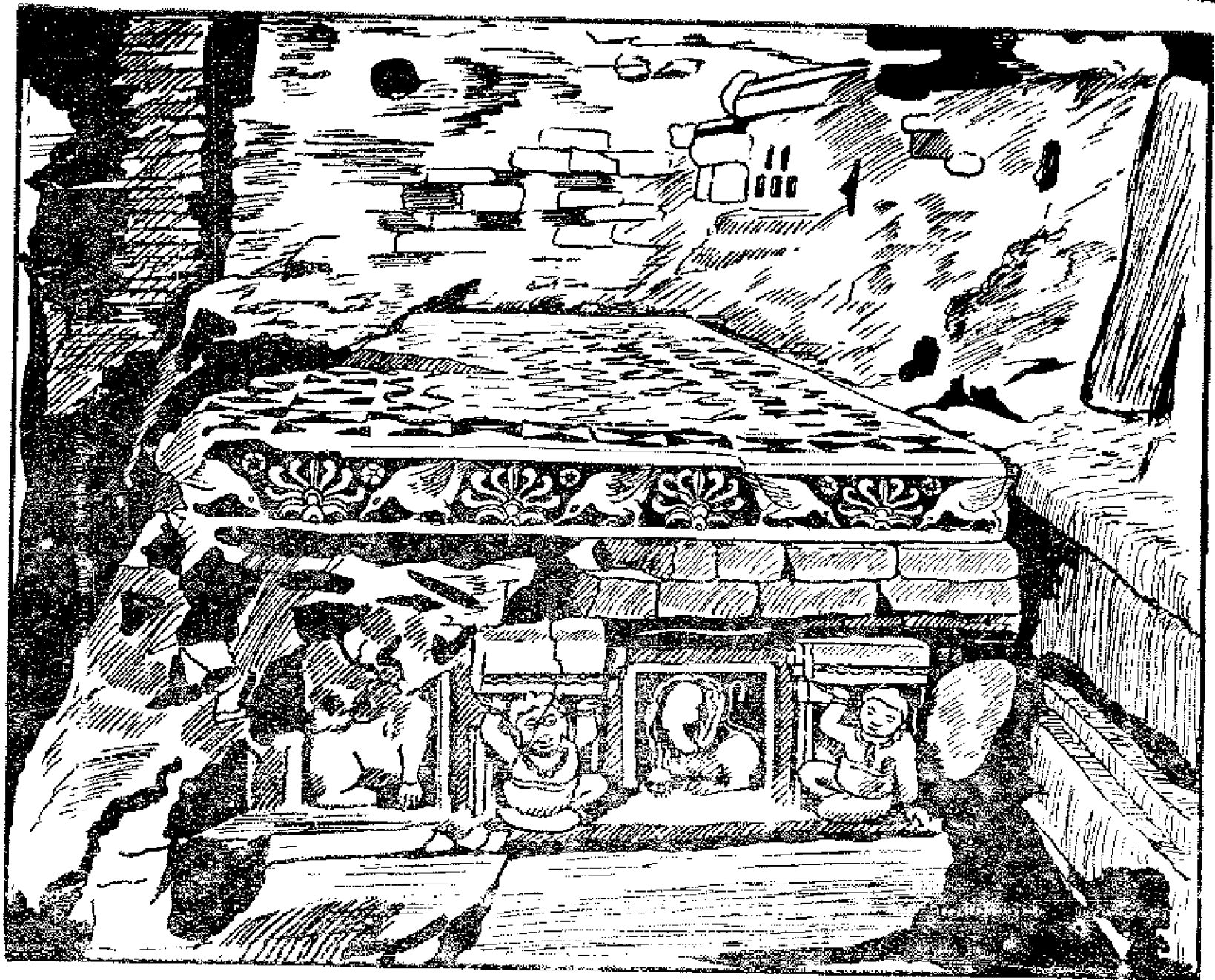
రాక్షసునిది దైవమనునదిలేక విచ్ఛలనిడిగాసంచరించు స్వభావము కనుక బౌద్ధమతమునకు అట్టి రాక్షసత్వరోపణము చేయబడెను.

గయాసుర ధ్వంసమునకు పూనుకొనిన దేవతలు గయానికి వరప్రదాత లయిరనుటలో భావమేమనగా బౌద్ధమతనాశమునకు పూనుకొన్న మీందువులు బౌద్ధ విగ్రహములను సర్వనాశము చేయక వాటినే తాము స్వీకరించి నామభేదముల బూజించి రనుట. ఇందులకు నిదర్శనము హిందూదేశమున నెచ్చటను విష్ణుపాదములను మాత్రమాలయముల గట్టించి పూజించుట కానబడును. బౌద్ధులు మాత్రము బుద్ధుని పాదములను శిరోజములను, నఖములను, శల్యములను, పూజించుట విశేషముగా కలదు. బౌద్ధులచే ప్రతిష్ఠింపబడి పూజింపబడుమండిన బుద్ధపాదములిప్పుడు గయయందు విష్ణుపాదములని మీందువులచే బూజింపబడుచున్నవి. ఇదికాక విష్ణుపాదములందు పితృసిండముల నర్పించుటకుపూర్వము బుద్ధగయకేగి బోధిద్రుమమునకు ననుస్కరించవలయునని వాయుపురాణమునగూడ బేర్కొనబడియున్నది.

గౌతముడు

గౌతముడు శాక్యరాజపుత్రుడు. తండ్రి శుద్ధోదనుడు; తల్లి మాయాదేవి. ఆయనకు రాహులుడను కుమారు డుండెను. గౌతముడు యువరాజై సకల సౌఖ్యము లనుభవించుచుండెను. ఒకానొక కాలమున పురవిహారమునకై పోవుచుండ నొకరోగియు, నొక వృద్ధుడును, నొకశవమును కనుబడగా గౌతమునిమనస్తత్వముచెడి ప్రతిప్రాణియు నిట్టియవస్థలపాలుకావలసినదేకదా యనుఆందోళన జనించెను. తత్క్షణమే పురవిహారముచాలించి తనభవనమునుచేరి ప్రాణికోటుల నీబాధలనుండి విముక్తులగావించి జననమరణాదికములులేనిమోక్షమును కూర్చునుపాయమేదియో యను చింతాపరవశుడయ్యెను. సాంసారిక సుఖములును, రాజ్యవైభవములును అస్థిరములనియు, దుఃఖదాయకములనియు మాత్రము దృఢనిశ్చయమడయ్యెనేకాని మోక్షమార్గ మిట్టిదని నిర్ణయించజాలకుండెను. తన్మార్గార్థాన్వేషణోపాయమునగరముననుండి సుఖములనుపేర మరిమరి సగపారసాగరమున మునుంగుచుండునంతకాలమును తనకు గోచరముకాజాలదని బంధుపుత్రమిత్ర కళత్రాదులను రాజ్యమును త్యజించి బంధవిముక్తుడు కాదలచెను.

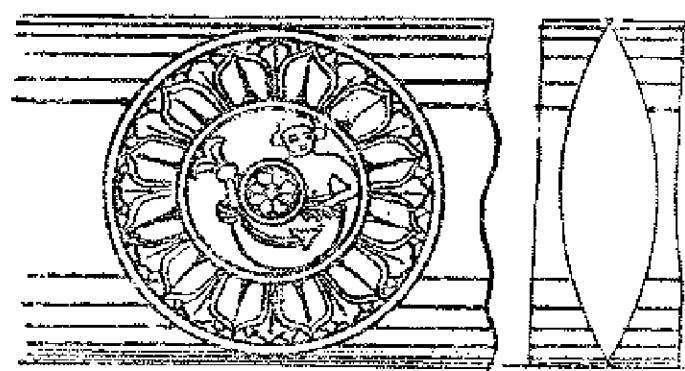
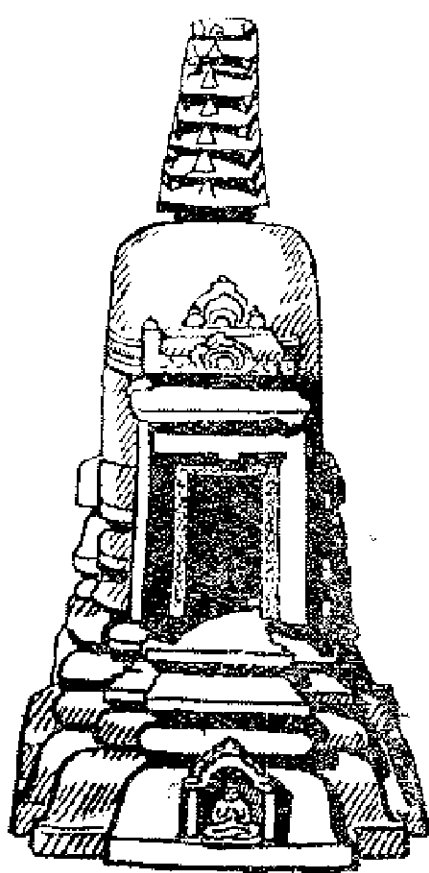

• వజ్రాసనము

అశోకకుడ్యముపైని సూర్యచిత్రము

(నాలుగు శ్వములుమాత్రము కలవు)

ఆవరణకుడ్యముపైని చెక్కడపువని

భక్తులచే ప్రతిష్ఠింపబడిన గ్రీకుల సూర్యచిత్రము

చిన్న స్తూపము

నాలుగు శ్వములుమాత్రము కలవు

కుడ్యముల కడ్డకపైలు

ఓ వ చిత్రము

గౌతముని త్యాగము

శాక్యపుత్రుడు రాహులుని జననానంతరము ఒక నాటిరాత్రి ఛన్నుడనుతనసారథిని అశ్వమును సిద్ధపరచుచుని గూఢాపించెను. ఛన్నుడు గౌతముని ప్రేమాశ్వమునుకాంతకమును తీసికొనిరాగా అర్ధరాత్రమున నెవ్వరికిని దెలియక దాని నెక్కి, ఛన్నునితో నగరువెడలిపోయెను. ఆదినముననే కాంతకము మహావేగముగ పరుగెత్తుచు పోయి గౌతముని నాలుగువందలమైళ్ల దూరమున నున్న అనోమానదిగట్టున చేర్చెను. అచ్చట గౌతముడు గుఱిమునుదిగి ఛన్నునికి తనయాభరణములను, అశ్వమును ఇచ్చి పురమునకు మగిడిసొమ్ములిపంపెను. తానొక వేటకానిచూచి తనవస్త్రములను వానికిచ్చి వానివ్యాఘ్రాజినమును తానుగ్రహించి ఖడ్గముచే శిరోజములను ఖండించుకొని సన్నాభిసీరితి దండచును భిక్షాపాత్రమును గొని లోకమున వెడలెను. ఆయనకు గమ్యస్థాన మిదియని నిర్ణయము కలుగలేదు. ఎప్పుడెట్టిబుద్ధి కలిగిన తదనుగుణ్యముగను పోవుచుండెను. నగరువెడలునపుడు మోక్షమార్గము నన్వేషించనలెనన్న దృఢసంకల్పముమాత్రముండెను. ఇప్పుడును ఆసంకల్పము మారలేదు. కాని అట్టిమోక్షమార్గము కనుగొనగలనా యనుసందేహముమాత్ర మాయనను బాధించుచుండెను. మార్గమున నొకనాడు ఒక శాక్యస్త్రీగృహమునకు భిక్షార్థము పోయెను. ఆయను గౌతముని కన్న వస్త్రముల నిచ్చి కడుభక్తితో గారవించెను. తర్వాత గౌతముడు పద్మాయను బ్రాహ్మ్యస్త్రీ కతిథిగా నేగెను. ఆమెయు ఆయనను మిక్కిలిగౌరవించి పూజించెను.

పిమ్మట శాక్యసింహుడు రైవతుడను బ్రహ్మబుష్ఠిని, త్రిమదండకునిమూడుగు రాజకుని, మరియు ననేకబుఘల సందర్శించుచు వైశాలినగరమును చేరెను. వైశాలి యాకాలమున ప్రజాపాలన పద్ధతులను (Republican Institution) ప్రసిద్ధిజేంచినరాజ్యమైయుండెను. అచ్చట ఆరాధకాలాము డను నొకగొప్ప బుష్ఠియుండెను. ఆయన నాశ్రయించి చూడువంతుల శ్రావకులు (శిష్యులు) ఉండిరి. గౌతముడును ఆబుష్ఠి నాశ్రయించి తత్త్వముల నెఱుంగఁగోరెను కాని ఆరాధకాలామునివద్ద తనకేమియుమోక్షమార్గము లభించుపద్ధతి నెఱుగలేనందున ఆయనను వదిలెను. అటుండి గౌత

ముడు మగధకురాజధాని యగు రాజగృహమును చేరెను. అచట పాండవగిరి యనుకొండపై వాస మేర్పరచుకొని అనుదినమును నగరమునందు భిక్షాటనము చేయుచు కాలము గడపుచుండెను.

గౌతముని సుకుమార సుందరశరీరమును, ఆయన ముగ్ధకాంతియు నత డొకరాకొమరుడనువిషయము ప్రచురముచేయక తప్పనయ్యెను. ఆయన కాషాయాంబరధారియై భిక్షాటనమునకు పురవీధులయందేగుచుండ చూచిన వారందరు నాశ్చర్యమానను లగుచుండిరి. క్రమముగా జనులకు ఆయనయం దొకవింతగౌరవము జనించెను. అట్టిత్యాగి రాజగృహముననున్నాడన్న వార్త మగధచక్రవర్తియగు బింబిసారునికి దెలిసెను. బింబిసారుడు వెంటనే గౌతముని దర్శనము గావించి, ఆయన త్యాగమునకు గారవి మెఱింగినంతనే ఆయన ఎరుంగునట్టి మోక్షమార్గమును తనకుగూడ బోధింపవలసిన దని కోరెను.

రాజగృహమున రామునికుమారుడు రుద్రకుడను యోగి యుండెను. అతడు జనులకు మిక్కిలిసన్మానపాత్రుడు. ఏమనందలమంది ఆయన నాశ్రయించి తత్త్వ శాస్త్రము నభ్యసించుచుండిరి. గౌతముడును రుద్రకుని నాశ్రయించెను. కాని ఆయనవద్ద తనకేమియు మోక్ష మార్గసాధనము నెఱుంగుదునను నాశ జనించనందున ఆయనను వదిలివేసెను. రుద్రకుని శిష్యులలో అయిదుగురు ఉన్న తపశశ్రావకులగువారుగూడ రుద్రకుని వదలి గౌతముని జేరిరి. ఈచూర్గురును రాజగృహమునుండి నైఋతి మూలగాపోయి గయను చేరిరి. గయ మగధచక్రవర్తిపాలనలోనే యుండెను. వారు గయశీర్షమును కొండపై కొంతకాలము వసించిరి. గౌతముని కింకను మోక్షమార్గ సాధనోపాయ మిదమిత్థమని తెలియకుండెను. కేవలము హతయోగాదులవల్ల మోక్షమార్గము నెఱుంగుట కష్టమని యాయన దృఢముగా నమ్మియుండెను. తానొక నూతనమార్గము నన్వేషించవలెనని సంకల్పించుకొనెను. కఠినశిలాన్మత మగు గయశీర్షము ఆయనకు దపోధూమిగా దగియుండలేదు. అందువల్ల గయ క్షనతిదూరమున నున్న ఊర్విలాగ్రామమునకు పోయెను. ఊర్విలయందు ప్రాపంచిక సహవాసమునుగోసి, ఏకాంతవాసమున తపమాచరించువారికి మనోల్లాసమును, స్థిమితమును ఇయ్యదగు చల్లనినీడలనిచ్చునను లనేకము లుండెను.

గౌతమును జన్మరాహిత్యపాయము నన్నే
షిందుకాలమున హిందూదేశమున జనులనేకులు మోక్షో
పాయములని యనేకరీతుల తపములును, జపములును,
వ్రతములును చేయుచుండిరి. మోక్షము లభించుటకు
గొందఱు మంత్రపఠనము చేయువారును, కొందఱు పుణ్య
దేశయాత్రలు చేయువారును, కొందఱు నిరశనవ్రతమును
బూనువారును, జలపానముమాత్రము చేసియుండువారును,
కొందఱు భిక్షాన్నముతప్ప మరెట్టియన్నమును దినని
వారును, కందమూలముల దినువారును, ఫలాహారులును,
తృణమును భక్షించువారును, కొందఱు వానప్రస్థులును,
పశుపక్ష్యాదిజీవముల బూషించువారును, కొందఱు హఠ
యోగాభ్యాసులును, కొందఱు మానవ్రతులును' వార
మున 'ఁ'కు మూడు లేక నాలుగు మారులు మాత్రము
మాటబాడువారును అయియుండిరి.

కొందఱు చాంద్రాయానవ్రతమునుబూని పౌర్ణమి
నాడు పనునైదు కబళములతో నారంభించి చంద్రుని
క్షీణదశల నేతము కబళముల సంఖ్యను తగ్గించుచు అమా
వాస్యనాటికి నిరాహారులై మరల శుక్లపక్షమున కబళ
ముల సంఖ్యను దినదినప్రవర్ధమానము చేయుచు వ్రత మాన
రించువారును, కొందఱు జటావల్కలధారులును, కొంద
ఱు వ్యాఘ్రాజినకృష్ణాజినధారులును, కొందఱు ఆర్ద్రావస్త్ర
ములతోనే నిద్రించువ్రతము గలవారును, భూశయ్య
యందును, భూతిశయ్యయందును శయనించువారును,
శిలాశయ్యను, కంటకశయ్యనుపరుండువారును, కొందఱు
దిగంబరులును, కొందరు విభూతిధారులును, మృత్తికా
ధరులును, కొందఱు తెల్లప్పుడును కపాలముల ధరించువా
రును, త్రిదండములతో నుండువారును, ధూమపానము
వల్ల మోక్షము కలుగుననువారును, ఏకపాదముపై నిలిచి
తపమాచరించువారు కొందఱును, సూర్యునివంక 'రెప్ప
లార్చక'చూచుచు నమస్కారములు చేయువారు కొంద
ఱును, ఆకాశమున నిలచి తపస్సు చేయువారును, జల
మగ్నమున నిలచి జపముచేయువారును, కొందఱు తెల్ల
పుడును ఎత్తబడిన చేయికలవారును, జూనువులమీదనే
నడచువారు కొందఱును, వాయుబంధనము చేయువా
రును, వేడిరొట్లను శరీరముపై నుంచుకొనువారును, అగ్ని
ప్రవేశము చేయువారును, "ఓమ్, నమః, స్వాహా, స్వధే

త్యాది మంత్రపఠనములఁ జేయువారును, బ్రహ్మ, ఇంద్ర,
విష్ణు, దేవీ, కుమార, మాతృక, కాయాయని, చంద్ర,
అదిత్య, వైశ్రవణ, వరుణ, వాసవ, ఆశ్విన, నాగ, యక్ష,
గంధర్వ, అసుర, గరుడ, కిన్నర, మహోరగ, రాక్షస
ప్రేత, భూత, మాషాండ, పార్షద, గణపతి, పిశాచ,
దేవర్షి, బ్రహ్మర్షుల నారాధించువారును, కొందరు
దేవతల శ్రీత్యర్థముని జీవబలి యిచ్చువారును, యజ్ఞ
యాగాదులుచేసి వపాహోమములు చేయువారును, కొం
దఱు పృథివ్యాది పంచభూతారాధన చేయువారును,
పుణ్యక్షేత్రయాత్రయు పుణ్యతీర్థసేవయు చేయువారును,
పద్వత, వన, శృశానాదులయందే వసించియుండువారును
నయి మోక్షసాధకము లనియెంచి ఇట్లు నానావిధముల
జనులు ప్రవర్తించుచుండిరి.

గౌతముడు వారినందఱినిజూచి నిజమగు మోక్ష
మార్గము నరయ లేక తిష్ఠుత్రోవల బోవు పామరులని
తలచెను. జనులు అపరిశుద్ధమును పరిశుద్ధముగాను, యథా
ర్థమును చ్యుతగాను దలంచుచున్నారని ఆయన తల
చెను. తానొక నూతనమార్గమున జనసామాన్యమును
మోక్షగాముల జేయదలచెను. పామరుల యజ్ఞసాంధ
కారముల మాయించుటకును, ఏదే నొక యర్థాపేక్షతో
జేయుజపములును, వ్రతములును, తపములును నిరర్థకము
లని బోధించుటకును, ధ్యానమువలని ప్రయోజనములను,
ద్వంద్వముల కతీతుడగుట కుపాయములను బోధించుట
కును, గౌతముడు తనజీవితమే తార్కాణముగ జేయ
సంకల్పించుకొనెను.

శాక్యసింహుని తపము

శాక్యసింహు డిట్టి దృఢసంకల్పముతో ఊర్విల
యందు ఒకపరిశుద్ధప్రదేశమున గూర్చుండి షాడ్వర్షిక
వ్రతమును బూనెను: అనగా ఆరువత్సరములు శ్వాసను
బంధించి, మనస్సు నేకాగ్రముగజేసి నిశ్చలుడై యుం
డుట. ఆయన మనశ్చక్షువులు మాత్రము వికసితములయి
ఉత్తమమార్గము నరయుచుండెను. వ్రత మారంభమయి
యెనిమిది హేమంతరాత్రములు చనెను; ఒడలు చెమ
ర్చెను; శ్వాస నిలచెను; కంఠమున గుళగుళమను శబ్దము
జనించెను; చెవులు గింగురుగునుచుండెను. దేవతలు గౌత
ము డిదియో యనన్ధును పడుచున్నాడనియు శీఘ్రకాల

మననే మరణించుననియు దలచి భయపడి స్వర్గస్థులు గౌతమజననీయును మాయాదేవికి కుమారునియవస్థను బెల్ల పిరి. మాయాదేవి పుత్రుడు పుట్టిన వీడవదినమున స్వర్గస్థ యయ్యెను. తదాది గౌతముని ఆయన సంతతిత్వం యగు మహాప్రజావతి పెంచెను. మాయాదేవి కుమారుని యవస్థను విని యప్పరలతోగూడి అర్ధరాత్రుమున నైరంజనా నదిగట్టున నున్న పుత్రునిజూడ నేతెంచెను. కుమారుని జూచి దుఃఖాతిశయమున పలవింపమొదలిడెను. రోదన శబ్దమువల్ల తపోభంగమగుదు గౌతముడు కన్నులు బెరచి పుత్రుని దలచుకొని రోదించు నీపెవరవని ప్రశ్నించెను. మాయాదేవి 'నేను నీజననిని నిన్ను పది నెలలు మోచి కని నీతోనుండుభాగ్యము లేక స్వర్గమున నున్నను నీవు సుఖముగా నున్నావని సంతసించు చుంటిని. నీవిపుడు మరణావస్థనుపడుటను చూడలేక దుఃఖించుచున్నాను.' అనెను.

గౌతముడు 'జననీ! నీవు నాకొఱకై దుఃఖింప పలదు. నేను మరణావస్థను పడుటలేదు. సర్వోత్కృష్టము అనన్యసాధ్యవయిన మోక్షమార్గము నరయుచున్నాను. శ్రీఘ్రకాలముననే బుద్ధుడ నయ్యెదను.

దుఃఖమునువదలి సుఖంబుంకము' అని తల్లి నోదార్చి పంపెను.

గౌతముడు సాద్వర్షికవ్రతమున ఆహారమును క్రమముగా దగ్గించుచు నిరాహారి యయ్యెను. ఆయన వక్షములోని యెముకలు ఎండికాళ్లవలె స్పష్టముగా గనుబడుచుండెను. జెన్నెముక వెదురుకున్నీలోని కణుపులవలెకానబడుచుండెను. శ్రీఘ్రకాలమున జలమంతయు నెండిపోగా నగాఢములగు కూపములవలె శీత్రములు లోపలికి లాగుకొనిపోయెను. ఇట్టిస్థితిలోగూడ తన మనోవిశ్చయానును, తాను ప్రథమమున గూర్చున్న చోటును వదలక ఎండకును, గాలికిని, వానకును, లోనైన మశక సత్కుఁజూచి బాధలకోర్చి అంగములు నొంపకుండ మలమాత్రవిపర్జనాది శారీరక కృత్యముల కావశ్యకములేక జితేంద్రియుడై తదేకనిష్ఠతో ఆరువత్సరములుతపమాచరించెను. చిదుగల వేరుకొనవచ్చు గోపబాలురును, బాలికలును, ఇతరమూఢజనములును, గౌతముని నొక కేవలకల్మషపుంజముగా దలచి అట్లకై ఆయన శరీరముపై నేదైన కల్మషపదార్థములు వేసి పోవుచుండిరి. [స శేషము]

శ్రీ వేంకటేశ్వర స్తవము

మండలేముల వేంకటేశాస్త్రి గారు

వ్యాసకర్త

బ్రదె యదె నిశ్చితంబనుచు

నేర్పడ వాకొనరాని దెది; నె
మ్మదిగనినట్ల యుండి యను

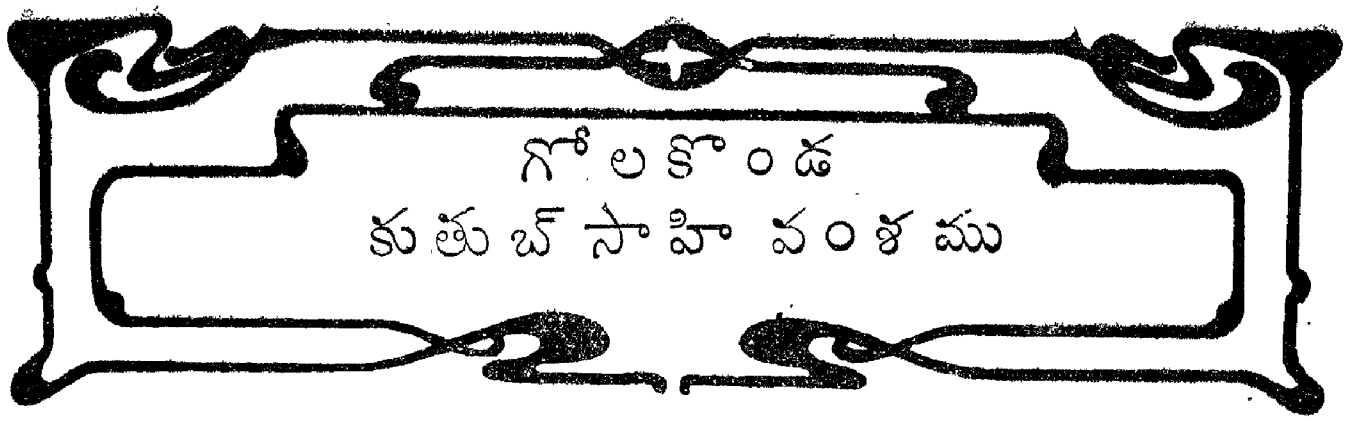
మానముఁ గొల్పుచు నుండు నెది; యు
న్నది మఱి వేఱనక దగక

నామము రూపము లేకయుండు నె

య్యది; యదె బ్రహ్మము చెఱుఁగు

మందురు ప్రాజ్ఞులు వేంకటేశ్వరా!

ఉ. సారవిహీనమై సుఖవిషాదములకా గడుఁ గూర్చుచుండు సం
సారము భేదదర్శన మొసంగుచునుండఁగఁ బ్రాజ్ఞబుద్ధి మే
పారు నభేదదర్శనపుఁబ్రాప్తియె మోక్ష మటంచుఁ బండితుల్
సారమతికా వచింతురు రసజ్ఞులు తత్వజ్ఞులు వేంకటేశ్వరా!

గోలకొండ కుతుబ్ సాహిబ్ వంశము

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

క్రిస్తుశకము పదునాలుగవ శతాబ్దారంభము నుండియు మహమ్మదీయు లాంధ్రదేశముపై నడవతడవ దండయాత్రలు చేయుచు వచ్చినను కాకతీయ సామ్రాజ్యము సంపూర్తిగ భగ్నమైన పిదపగాని వీరి యధికారము మధ్యాంధ్ర దేశమున సుస్థాపితము కాదయ్యెను. అప్పుడైనను అంతవఱకు నోరు గంటి కాకతీయులకు సామంతులుగనుండి యా సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్న మగుటతో స్వతంత్ర పతాకలను విప్పినభూపాలురు నిరంతరము మహమ్మదీయులతో భోరాటములు జరపుచు వారి చంద్రధ్వజము నాంధ్ర దేశమునుండి పెకలించి వేయవలెనని సర్వశక్తుల నుపయోగించి ప్రయత్నించిరి. కాని వారికి దైవ మనుకూలపడలేదు. అయినను ఓరుగంటి ప్రాంతము తక్కు ఆంధ్ర దేశమున మఱి యేయితరభాగమును మహమ్మదీయుల పరిపాలనమును శిరసావహింపలేదు.

ప్రాకృముద్రతీరస్థమైన యాంధ్ర దేశమంతయు రెడ్డిరాజుల పరిపాలనము క్రిందికి వచ్చెను. సింహాచలమునుండి యుత్కళము వఱకు గల ప్రదేశమంతకు గాంగవంశజులు ప్రభువులైరి. నెల్లూరు, కర్నూలు, కడప, అనంతపురము, బళ్లారి మొదలగు దక్షిణాంధ్రమండ

లము లన్నియు తుంగభద్రా తీరస్థ విజయనగరాధిపతులైన కర్ణాట ప్రభువుల యధీనమయ్యెను. రాచకొండ, దేవరకొండ, పానుగల్లు మొదలగు శ్రీశైలాంధ్రనగరము (ఓరుగల్లు) లకు నడుమనున్న దుర్గములన్నియు రేచెర్ల వెలమవీరుల రక్షణము క్రిందికి వచ్చెను. ఈ విధమున పరిశిష్టమైన యాంధ్ర దేశములోని స్వల్పభాగము మాత్రమే నిజముగా మహమ్మదీయులకు లోబడియుండెను.

కాకతీయ భూపతులలో కడపటి వాడైన రెండవ ప్రతాపరుద్రుని (క్రి. శ. ౧౨౯౫-౧౩౨౭) యనంతర మాంధ్ర దేశమున స్వతంత్రరాజ్యము లెట్లు మొలకలెత్తినవో యట్లే కాకతీయ సామ్రాజ్యవిజేతయైన ఉలూగుఖానను మహమ్మదుబిక్ తుఘ్లకు ఢిల్లీ పాదుషా మరణానంతరము కూడ దక్కనుదేశమున మహమ్మదీయ స్వతంత్రరాజ్యములు తలచూపినవి. వానిలోకెల్ల సుప్రసిద్ధమైనదియే బహమనీరాజ్యము. తెలుగు నాయకుల వశమున లేని పరిశిష్టాంధ్రభూతలమున కంతకు నీ బహమని సుల్తానులే యధిపతులుగ నుండిరి. వీరిని జయించుటకే తెలుగు నాయకులు కొందఱు ప్రయత్నించుచు వచ్చినను స్వాతంత్ర్యోద్యమములై తమతమ రాజ్యములను విస్తృతము

చేసికొనుటకై తమలో దామె కలహములు పెంచుకొని నిరంతరము పోరాడుచుండుటచేత మహమ్మదీయులను జేయించుట వారికి సాధ్యము కాకపోయెను. ఈవిధములైన సంగ్రామములలో బడి కొట్టుకొనుచునే బహమనీరాజ్యము రమారమి రెండువందల సంవత్సరము లాంధ్ర దేశమున దనయధికారమును సాగించెను. కాని నిజముగా నాంధ్ర దేశమున మహమ్మదీయ పరిపాలన మారంభమైనది గోలకొండరాజ్యముతోనే.

బహమనీరాజ్యమును రెండవ మహమ్మదుషా (క్రీ. శ. ౧౪౬౩-౧౪౮౨) యనునతడు పరిపాలించుచుండగా పెరిషియాలోని హుమదానునుండి సుల్తాను కూలీయను నతడొకడు వచ్చెను. ఈతడు తన దేశమున దనజాతిని శత్రువులై వచ్చి యోడించుటచేత స్వప్రాణరక్షణార్థమై హిందూదేశములోని దక్కనునకు పారిపోయివచ్చి యచ్చటి బహమనీసంస్థానమును సందర్శించెను. బహమనీరాజులయాస్థానమున నతనికి గలిగిన గౌరవ మర్యాదలును, హిందూదేశముయొక్క-అందుముఖ్యముగ దక్కనుదేశముయొక్క పాడిపంటలును, భాగ్యభోగ్యములును హృదయాకర్షకములై యాతని నానందమునముంచి యెత్తెను. అటుతరువాత మఱల నొకపర్యాయ మాతడు తనదేశమునకరిగినను హిందూదేశపు దక్కను మీదను, బహమని సుల్తానుల యాస్థానము మీదను గల యభిమానమును, మక్కువయును ఆతని హృదయవీధినుండి మాత్రము తొలగిపోనలేదు. మఱల హిందూదేశప్రయాణము

నకు ఆతని హృదయము కుతూహలపడుచునే యుండెను. ఇట్లుండగా స్వదేశమున నధికారము వహించిన యీతనితెగవారి శత్రువులు ఈతనినివధియించుటకు బ్రయత్నింపగా మఱల నింకొకమాటు తనప్రాణమును రక్షించుకొనుటకై హిందూదేశమునకు పారిపోయి వచ్చి దక్కనులోని బహమనీరాజుగ మహమ్మదుషా యాస్థానమున కొలువుకు గుదిరెను.

ఇట్లు స్వదేశమునుండి ప్రాణమును రక్షించుకొనుటకై పాటిపోయివచ్చిన యొకతుర్కీవానికి దక్కనుదేశము శరణమిచ్చికాపాడుట యేకాక తుదకు కిరీటమునుగూడ నొసంగి గౌరవించెను. ఈసుల్తాన్ కూలీయే గోలకొండరాజ్యమును స్థాపించిన కుతుబ్ సాహి వంశమునకు మూలపురుషుడు.

సుల్తాన్ కూలీ తనప్రభువైన మహమ్మదుషాకు అత్యంతవిశ్వాసపాత్రుడైన సేవకుడై మిగుల వినయవిధేయతలతో కనులుగలిగి సంచరించుచుండెను. ఇట్లుండగ నొకప్పుడు కొందఱు అసంతృప్తిపరులు, అత్యాశాపరులు నగువారు మహమ్మదుషాను వధించుటకై యొక్కకుట్రను పన్నిరి. కాని వారిపన్నుగడలుకొనసాగ నున్నప్పుడే యాసంగతి తెలిసికొని సుల్తానుకూలీ పదిమందియోధులతో శత్రువులపై కుఱికి తనప్రభువును సంరక్షించెను. తుదకు కుట్రయంతయు వెలిసికొనిన మహమ్మదుషా తనకు సుల్తాన్ కూలీ గావించిన మహాపక్యతి కాతని నెంతయుంగొని యూడి యాతనికి 'మల్లిక్ కుతుబ్ ఉల్ ముల్క్' అనుబిరుదమును రెండవమంత్రి

పదము నొసంగి ఆతనిని గౌరవించెను. ఈవిధముననే ఆతడొకానొక యుద్ధమునజూపిన యనుపమానధైర్యసాహసములకును, విజయమునకును సంతసించి మహమ్మదుషా యాతనిని తెలుంగాణమునకు ప్రభువుగనియమించుటయే కాక అతనికి 'అమీర్ ఉల్ ఉమ్రా'యను బిరుదమును గూడ ప్రసాదించెను. అదియునుగాక కోటగిరి, ఉట్టి (?) అనునవి స్వోపభోగమునకై యొసంగెను.

మహమ్మదుషాయొక్క కాలమంతయు చాలగండ్రగోళమైనది. అతడు దక్షిణమున కర్ణాటాధీశులతోను, రాజధానిలో తన యొక్క అధికారమంతయు స్వహస్తగతము చేసికొనుటకై తడవతడవకు కుట్రలు పన్నుచువచ్చిన కాసింబరీదుతోను, అప్పడప్పడే తలయెత్తుచుండిన మహారాష్ట్రులతోను వేగవలసివచ్చెను. ఇటులుండగా నీమహమ్మదుషా కాలమునాటికి కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యమే కాక కోరుకొండరెడ్ల పాలనముకూడ సంతరించెను. కళింగదేశమున గాంగవంశజులపరిపాలనము ముగిసి గజపతులు గాంగసింహాసనమునధిష్ఠించి తెలుగుదేశమును దమతాకముక్రిందికి దీసికొనిరా బ్రతున్నములు సలుపుచుండిరి. కపిలేంద్రగజపతి మహమ్మదుషా సింహాసనమెక్కుటకుపూర్వమే యొకటిరెండు తడవలు రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యముపై దాడివెడలెను. తుదకారాజ్యము ఆతనిపిదప కటకసింహాసనమునెక్కిన పురుషోత్తమగజపతి కాలమున గాని పూర్తిగ వారికి స్వాధీనము

కాలేదు. మహమ్మదుషాకు నమకాలిక్కుడైన యీ పురుషోత్తమగజపతి కూడ రెడ్డిరాజ్యము నాక్రమించి కర్ణాటదేశాధిపతులక్రింద నుండు దుర్గములను బట్టుకొనుటయేకాక బహమని సుల్తానుల పరిపాలనముక్రింద నుండిన తెలుంగాణముపై కూడ దాడివెడలెను.

ఆంధ్ర దేశముయొక్కయు, స్వరాజ్యముయొక్కయు పరిస్థితు లిట్టివిషమస్థితిలోనుండి నప్పుడు మహమ్మదుషాకు మహాప్రధానియై ఖ్వాజామహమ్మదు గవానును, విశ్వాసపాత్రుడైన భృత్యుడును, ప్రతినిధియునై సుల్తాన్ కూలీ కుతుబ్ ఉల్ముల్కును రెండుభుజములవలె నుండి బహమనీరాజ్యమును సంరక్షించిరి. వీరిరువురియొక్క బుద్ధికుశలతవల్లను, బాహుబలమువల్లను బహమనీ రాజ్యము అత్యంతము ఉచ్చదశనొందెను; కాని యచిరకాలముననే యది క్రుంగిపోయెను. బహమనీ సుల్తానగు మహమ్మదుషా క్రీస్తుశకముగరం ౨ మార్చి ౧౩౨౩వ తేదీని చనిపోయెను. ఇతడు చనిపోవునప్పటికి పండ్రెండేండ్ల యీడుగల యీ తనికుమారుడు మహమ్మదుషా పిదప బహమనీ సింహాసనము నధిష్ఠించెనుగాని అప్పటికే బహమనీసుల్తానునకు సామంతులుగ నుండినవారు చీలిపోయి స్వతంత్రులై స్వతంత్రరాజ్యములను స్థాపించజొచ్చిరి. వారిలో మొట్టమొదట 'మల్లిక్ అహమ్మదునైజాము ఉల్ముల్కు' అనునతడు స్వతంత్రుడై అహమ్మదునగరమున గొప్ప దుర్గమును నిర్మించి దానిని రాజధానిగ జేసికొనిదాలతాబాదుషరగణాల పాలింపదొడగెను. ఈమహమ్మదునగరసుల్తానులనే చారిత్ర

మున నైజామ్ సాహి లందురు. తరువాత ఇస్మాయిల్ ఏదిల్ ఖాన్ విడిపోయి విజాపురము రాజధానిచేసికొని విజాపురము కొంకణము మొదలగురాష్ట్రములను పాలింపదొడగెను. ఈవిజాపురపునవాబులకే ఏదిల్ సాహిలనిపేరు. అటుపిదప అల్లాఉద్దీన్ ఇమాద్ ఉల్ముల్కువిడిపోయి ఎల్లిచ్ పురము రాజధాని చేసికొని బేరారును పాలించెను. ఈ బేరారు నవాబులకే ఇమాద్ సాహిలని పేరు. మల్లిక్ కాసింబ రీదు రాజధానియందే యుడి క్రమక్రమముగా బహమనీసుల్తాను అధికారమును, అయిశ్వర్యమునుగూడ నపహరించి బహమనీరాజుల విదర్భ (బీదర్) దేశముననే పరిపాలనము చేయదొడగెను. మిగిలిన సామంతులందఱును స్వతంత్రులై అత్యంత విశ్వాసపాత్రుడైన సుల్తాన్ కూలీ కుతుబ్ ఉల్ముల్కునుగూడ స్వాతంత్ర్యము ప్రకటింపవలసినదని ప్రోత్సహించుచుండినను అతడు చాలకాలము వఱకు బలహీనులైనను బహమనీ రాజులకే లోబడి యుండెను. కాని చివట కింక నెంత యంతి పెట్టుకొని యుండినను కార్యము లేదని తెలిసినప్పుడు అతడు తన ప్రభువుపేర మహమ్మదు నగరమును గట్టించి దానిని రాజధాని చేసికొని క్రీ. శ. ౧౫౧౨ నుండి స్వతంత్రుడై సుల్తాన్ కూలీకుతుబ్ షా యను పేరుతో తెలుగుదేశమును పాలించెను. ఇతని సంశయమువారికే కుతుబ్ సాహిలని పేరు. ఈ మహమ్మదు నగరమే తరువాత చరిత్రమున గోలకొండ యనుపేర బ్రసిద్ధమయ్యెను.

ఈ గోలకొండ కుతుబుసాహి వంశజులు తెలుగుదేశమును రమారమి నూటఁబెబ్బది సంవత్సరములు పరిపాలించిరి. వీరిలో మొదటి వాడైన సుల్తాన్ కూలీకుతుబ్ షా క్రీ. శ. ౧౫౧౨ మొదలు ౧౫౪౩ వఱకును, ఆతని పిదప నతని రెండవ కుమారుడైన జమ్షీద్ కుతుబుషా క్రీ. శ. ౧౫౪౩ మొదలు ౧౫౫౦ వఱకును, అటుపిదప తండ్రి చనిపోవు నప్పటికి నేడేండ్ల వయసుగల యతనికొడుకు సుభాన్ కూలీకుతుబుషాను తరిమివైచి జమ్షీదు కుతుబుషా కనిష్ఠసోదరుడైన మల్లిక్ ఇబ్రహీం కుతుబుషా క్రీ. శ. ౧౫౫౦ మొదలు ౧౫౬౦ వఱకును, అటుతరువాత నతని మూడవ కుమారుడగు మహమ్మదు కూలీ కుతుబ్ షా క్రీ. శ. ౧౫౬౦ మొదలు ౧౬౧౨ వఱకును, అటువెనుక ఇబ్రహీమ్ కుతుబ్ షా మనుమడును, మీర్జా మహమ్మదు అమీన్ కొడుకును, మహమ్మదుకూలీ కుతుబ్ షా అల్లుడు నగు మహమ్మదు కుతుబ్ షా క్రీ. శ. ౧౬౧౨ మొదలు ౧౬౨౬ వఱకును, తదనంతరము అతని కుమారుడు అబ్దుల్లా కుతుబ్ షా క్రీ. శ. ౧౬౨౬ మొదలు ౧౬౪౨ వఱకును, ఆవెనుక నతని యల్లుడైన అబుల్ హసన్ కుతుబుషా క్రీ. శ. ౧౬౪౨ మొదలు ౧౬౮౪ వఱకును తెలుగుదేశమును పాలించిరి. తుదిని పేర్కొనబడిన యీ అబుల్ హసన్ కుతుబ్ షాకే తానీషా యనిపేరు. ఈతని కాలముననే క్రీ. శ. ౧౬౮౪-వ సంవత్సరమున గోలకొండ రాజ్యము ఢిల్లీ పాదుషాయైన ఔరంగజేబుకు స్వాధీనమయ్యెను.

ఈ వైనుడివిన కుతుబుసాహి సుల్తాను
లలో మల్లిక్ ఇబ్రహీమ్ కుతుబ్షాహు
అబుల్ హసన్ కుతుబ్షాహును తాసి
షాహు తెలుగు వారికి శ్రుతపూర్వు
లు. ఈ ఇబ్రహీమ్ కుతుబ్షాహే తెలుగు
వారు మల్కిభరామ్ అందురు. మల్కిభ
రామ్ తెలుగు కవుల నాదరించి ఆంధ్రవా
ఙ్మయమునకు జేయూత నిచ్చినవాడు. అద్దంకి
గంగాధర కవియను నత డీమల్కిభరామ్
ఆస్థానముననుండి తఱతీసంవరణమును శృం
గార ప్రబంధమును రచియించి యాతనికి గృతి
యొసంగెను. పొన్నికంటి తెలగనార్యుడను

మఱియుక కవి యయూతి చరిత్రమును రచి
యించి మల్కిభరామ్ కొలువున నుండిన
అమీర్ఖాన్ అను వానికి గృతియొసంగెను.

రామదాసు చారిత్రమును నిరంతరము
ఁపఱించుచుండు నాంధ్రులకు తాసిషాను గుఱి
చి చెప్పవలసినదియే లేదు.

సంగ్రహముగ గోలకొండ కుతుబుసాహి
వంశజుల విషయము ఇచట దెలుపబడినది.
వేటొకప్పుడొక్కొక కుతుబుసాహి నవాబు
ఁపరిపాలనాదికములను గురించి విపులముగ
దెలుపబడును.

నీ తి ప ద ము లు

౧. కనడ - జంపె

పల్లవి: నీతిగలిగిన నెందు - నిత్యశ్రేయము వచ్చు
నీతియే భూషణము - నృప, తుళజరాజేంద్ర!

అనుపల్లవి: తనునమ్మియున్నట్టి - జనులఁబ్రోవఁగవలెను
ఘనముగా శత్రువుల - ఖండింపవలెను
అనియంబు పెద్దలను - ఆదరింపఁగవలెను
వినయమున శివభక్తి - మొనసి చేయఁగవలెను.

నీతి.

శివునిపదపద్మములు - చిత్తమునఁ దలఁపవలె
భువి ధాన్యధనవృద్ధి - పోషింపవలెను
సవరణగ ధర్మములు - సత్తమును జేయవలె
సవినయంబుగఁ గీర్తి - సాధింపవలెను.

నీతి.

ఎలమి సత్పాత్రములు - తెలిసి యాయఁగవలె
కులదైవభజనంబు - కోరిచేయఁగవలెను
విలసిల్ల సేకేంద్ర - వినుత, శ్రీతుళజేంద్ర!
పలుమారు రాజ్యములు - పాలింపవలెను.

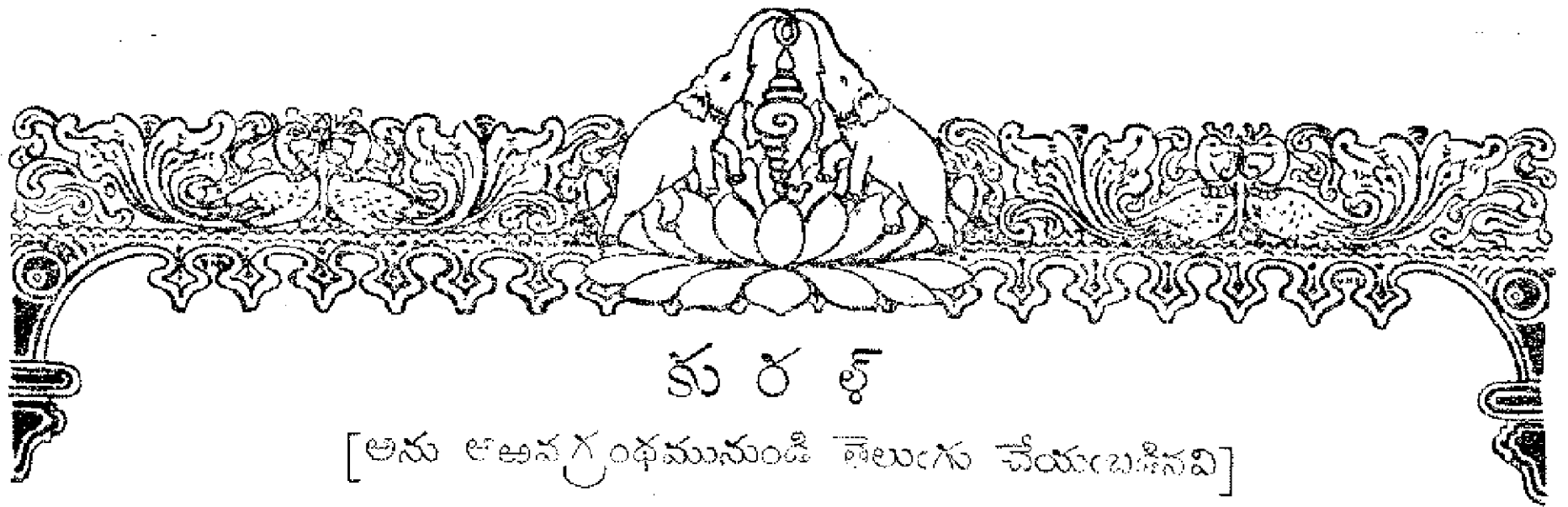
నీతి

* పదునెనిమిదవ శతాబ్దియందు తంజావూరును బాలించిన మహారాష్ట్రరాజుకు తుళజేంద్రుని కంకితముగా
రచియింపఁబడిన నీపదములు ఇవి తొమ్మిది. వీని మాతృక, తంజావూరు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారమునఁ గలదు.
'నీతిపదములు' అను పేరున నివి భారతీయందుఁ గ్రహముగ వెలువడును — సంపాదకుడు.

“చిట్టని తొటలోనుంచి బోకొట్టవస్తా బాబూ !”

చిత్రకారుడు : శ్రీ, సి. యాజ్ఞ. చామరేవనుగారు

కు ర ల్

[అను అఱవగ్రంథమునుండి తెలుగు చేయబడినవి]

నెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

ప్రభుజీ దీరినెన పూవులదండను మొల

నూలుగ ధరించి కాడల దనుమ మఱచె;

నాని బరువునకాంగఁగా లేనివగుచు

దేనడుము క్రుంగఁబాతె బాలికకు నకట!

వ్యాసకర్త

తే. అమృతమయములె యగు ముద్దలండి బాహు

యుగము; నాదేహమున కవి తగిలినంత

జగురులెత్తెను మరలఁ గ్రొత్తఁగను మ్రాడు

చెంది శుష్కించి యున్న నాజీవనంబు.

తే. తారకలు దిగ్భ్రమం జెంది తమ పథంబు-వెడలి యిట్టటు వడిగఁ బర్విడఁగఁ దొడఁగ
ఇంకొక శశాంకు వైఖరినే చకోర-లోచనాచారువదనంబు తోచినంత.

తే. కలువకంటి మొగము పోలికగ మదీయ - చిత్తరంజనమును నీవు చేయుదేని
నాచు లోచనంబులకుఁ గన్పడుమ యఖిల-జనులకుఁ గనంబడుట మాని చందమామ!

తే. నుదలి తక్కుఁగనులఁ బుట్టు చూపులందు-రెండు విధముల మాయలు నిండియుండె;
ఒక్క చూపుచేతను దాపమొదవుచుండు, మఱొక చూపున నాబాధ మానుచుండు.

తే. మృత్యువనఁగ నెట్లుండునో యెఱుంగ మున్ను; ఇష్టడది స్పష్టముగను నాకెఱుంగనయ్యె;
మనసు హరియించు నట్టి లోచనయుగంబు-తోడి పూబోడిగా నది తోచె నాకు.

తే. పంకరుహసమనయన నా నంకఁ గాంచె; గాంచి, యావెంటనే మోము దించుకొనియె;
మొలకలెత్తుచు నున్నట్టి మోహబీజ-మునకు నయ్యదియో నీళ్లు చినుకుటయ్యె.

తే. ఒక్కమాత్రై న మఱచుట యున్నయెడల-జ్ఞప్తికిం దెచ్చుకొనుటకు సాధ్యమగును
జిఱుకుఁదూపులట్లు తగులు చూపులుగల-చెలువ చెలువంబు నామదిదొలఁగదెప్పుడు.

తే. తెలివి చదువుచే హెచ్చినకొలఁది జనులు-తెలిసికొనఁ గల్గుదురు తమతెలివితేమి
అట్లె తోచు సుందరభూషితాంగి యైన-యంగనను నేను గాంచిన యప్పుడెల్ల.

తే. దవ్వలకుఁ బోయిన కొలందిఁ దాపమొనఁగు; దాపునకుఁ జేరె దాపంబు తగ్గఁజేయు
విశ్వమున లేని యట్టి యీ వింతవహ్ని-నెచటనుండి సంపాదించె నితిమిన్న ?

తే. అవనిలోపల రోగంబు, నౌషధంబు-నొకటికొకటి కట్టనివనుచుందురు గద ?

తాను గలిగించునట్టి సంతాపమునకుఁ, దానే యౌషధంబౌర! యీ తలిదండ్రులతో.

తే. నాదు వలపుబరణియకా నాతి నిలిచి, యుండుటకుఁ దగు తావు నేతొకటి లేను:
ఆ వెలందుల మిన్నకుఁ దావొసంగి-గ్రక్కునఁ దొలంగి పొమ్మ యో కంటిపాప !

* * * * *

తే. నాను కనులనె విభ్రాడు సంతతము నిలుచు; అతనిరూపము మాయునోయనుభయమున
గాటుకను దాల్చుకుంటి; సంగముల నలుగు-నో యనెడి భీతి తెప్పలు మూయుచుంటి.

తే. ప్రాణనాథుని కడకు మదాత్మరీతి, నాదు చూపును జేగి యత్నం బొనర్చి
వెల్లువలు కట్టచున్న కన్నీల్లను బడి, యేగతిగ నీచి పోవుటో యెఱుంగకుండె.

తే. చిత్తమా, నిన్నుఁ బ్రార్థనచేయు దాన; నాకుఁ గనులు లేకుండ నొనర్చుమ ప్రియుఁ
గాంచఁగా వలె నన్న దుఃఖంబు తెచ్చి, యివియె నీజీవనము దహించుచుండె.

తే. నేను మెలఁకువగా నున్న నిమిషములను-నామనంబును బాయని నాయకుండు
నిదుర నాకుఁ బట్టినయంతనే వెలువడి, కేగుదెంచి నా నెమ్మను గొంగిలించు.

తే. మెలఁకువగ నున్న యట్టి నిమేషములను-నాకు మొగమేని జూపని నాథు రూపుఁ
కలలలోపల మాత్రమే కానిపించు; ఇట్లు జీవనంబులు భరించుచుంటి.

తే. కాంతరీర నా కాటుకకన్ను దోయి, కూక్కువచ్చి యిండుక మూసికొన్న యెడల
ఇన్ని నాళ్లయి నేఁ బడుచున్న బాధ, నప్పుడే నాదు ప్రియునితోఁ జెప్పకొందు.

తే. నలపు లోలోన దాచి గాసిలు మృదాత, కావడిని మోయుచున్నట్టి కైవడిగన
రెండు బరువులు సరిగ భరించుచుండె, ప్రేమయొక్కదిక్కున సిగ్గు రెండవదెస.

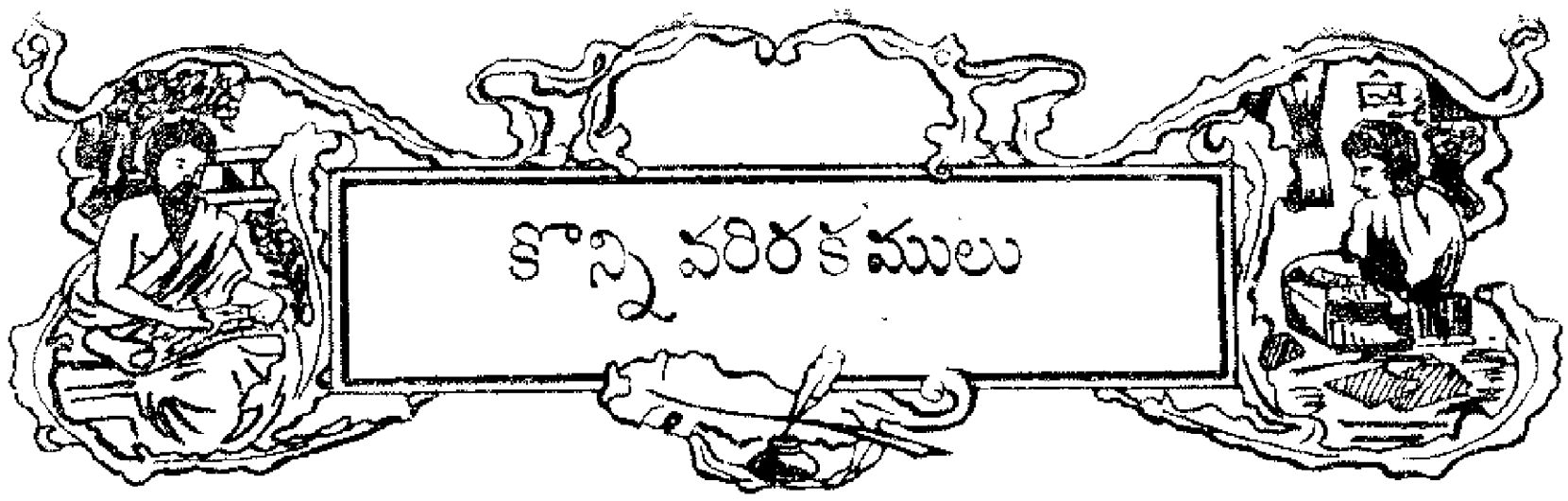
తే. విరహమునఁ బొండిమంబును బొరసినట్టి, నాయెడలు కాంచి నలుగురుకా నవ్వ నిమ్మ;
నా మనంబు హరించిన నాథుఁ గూర్చి, నిర్దయాత్ముఁ డటంచు నిందింపరేని.

తే. నాకుఁ దన మానసంబు లోనకా నిలుచుట, కైసఁ దావు నొసంగని యట్టి యతఁడు
నిచ్చలును నా మనంబునఁ జొచ్చి యుండె; సిగ్గయినలేదొ యిగ్గతి చేయుటకును.

తే. అప్పటప్పటికిని బ్రియు డాడునట్టి- సరసవాక్కులు విను నదృష్టంబు లేక
యును దనువు భరించుచుచు నున్న వారి-కంటె ధీరమానసులు లోకమున లేరు.

తే. నాదు వాంఛితములకు స్థానంబయిన ప్రి-యుండు కూర్చి నాయెడఁ జూపకున్న నేమి
అతని జిహ్వావందంబు బయ్యడియెడి, పలుకు పలుకును బులకండుపలుకె యగును.

తే. నన్ను నెడఁబాయ ననుమాట నాకుఁ జెలువఁ-దలఁచితేనియుఁ జెప్పమా నిలిచి విందు;
“నే మరలివత్తు” ననుమాట విరహమునను-జీవములు పోని వారికే చెప్పమ ప్రియ!

గోపాటి జోగిరాజు గారు

ఫలించుటకుపట్టు కాలపరిమితి

ప్రయావరిరకములు ఫలించుటకుపట్టు కాలము

విత్తిననాటినుండియు లెక్కింపవలెను. ఈ కాలపరిమితి ఏప్రదేశమునందైనను సమానపరిస్థితులందు

ఒకేనాడు విత్తి ఒకేనాడు

నాటినపుడు ప్రతిరకమున

కును కొంత మించు మించు

నిగ్గితముగ నే యుండును.

కాని యొకే రకమే కితో

స్థాది స్థితిగతులందు విశేష

మార్పుగల వేర్వేరుప్రదేశము

లందు సాగుచేసినపుడుగాని,

విత్తుటలోను నాటుటలోను

ముందు వెనుక యయినపుడు

గాని, కొంతవరకు నేలయొ

క్క స్థితినిబట్టిగాని, అది ఫలించుటకు పట్టుకాలపరిమితి

యందును వ్యత్యాసములు రావచ్చును. కావున వరిరకము

లు ఫలించుటకు పట్టు కాలమును నిర్ణయించుటకు వాని

నొకేనాడు విత్తి, సమానపరిస్థితులందు ఒకేనాడు నాటి

పరీక్షింపవలెను.

చానర్లకోట పరిశోధనాస్థానమందు లేకరియు,

తన సహోద్యోగులును తాము పర్యటనము సోపినపుడు

గాని, నెలవులో నున్నపుడుగాని ఆయాప్రదేశముల

నుండి సంగ్రహించిన కొన్నిరకములను, పరిశోధనాస్థా

నమందు దేర్చివేసిన కొన్నివంగడములను పైనిచెప్పినట్లు

సమానపరిస్థితులలో పెంచి అవి ఫలించుటకుపట్టు కాల

మును నిర్ణయింప నవకాశమొకటి 1924వ సంవత్సరమున

గలిగెను. అన్నిరకముల విత్తినములును జూన్ 18 వ

తేదీని నారుమడిలో విత్తబడెను. జూలై 31 వ తేదీని

అన్నిటినాడును సమవయినప్రదేశమున చిన్నచిన్న సారు

వలుగ నాటబడెను. కాలమానస్థితి యనుమాలముగనుండి

యన్నిరకములును స్వాభావికముగ నెదిగెను. 1 వ పట్టిక

యందు 145 రకములును, వంగడములును, ఫలించుటకు

పట్టిన కాలము చూపబడెను.

ఆపట్టికలో వేర్వేరునబడిన రకములన్నిటిలో

జయపురం ఏజన్సీయందే వచ్చిన ఖొరియానురకము

మిక్కిలి తక్కువకాలమున (104 దినములలో) ఫలిం

చెను. నెల్లూరుజిల్లానుండి వచ్చిన సన్నవరియు, తంజా

వూరుజిల్లానుండి వచ్చిన ముత్తుసంబాయును మిక్కిలి

యాలస్యముగ (194 దినములలో) పండెను. సామాన్య

ముగ వరుల నీక్రిందివిధమున నవి ఫలించుటకుపట్టు కాల

మునుబట్టి 5 తరగతులుగ విభజింపవచ్చును. [చూడు

౧-వ పట్టిక.]

రైతులు తాము సాగుచేయుటకు తగినరకముల

వెంచుటలో గమనించుటకుఁజములందు ఫలించుటకుపట్టు

కాలము ముఖ్యమైనవానిలో నొకటి. వర్షాధారమున

గాని, ముందుగ నీటినిచ్చి వెనుకగా నెండిపోవు చిన్న

చిన్న చెరువులు, వాగులు మొదలగువాని యాధారమున

గాని, సాగుచేయు భూములకు పునాసవరులుగాని,

అతిపునాసవరులుగాని యెన్నుకొనబడుచున్నవి. కొన్ని

చోట్ల వట్టివరులు గ్రామములసమీపముననుండి ఉలార

పునీరు పారుటచే మిగలసారవంతములగు నేలలందుగూడ

పైరుచేయబడుచున్నవి అట్టిచోట్ల పెద్దవరులు పెట్టిన

యెడల నవి విస్తారముగ నెదిగి వెన్నువేయకముందే పడి

పోవును. కొన్నిచోట్ల పిమ్మట పెద్దవరులను నాటును

ద్వేషముతో తొలకరిలో మిక్కిలిపునాసవరులను నేవ్యము

చేయుదురు. రెండువరిపంటలు పండునేలలలోగూడ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

అక్షయ సం॥

మిక్కిలి పునాస వరులు (130, అంతకు తక్కువ దినములు)	పునాస వరులు (131-145 దినములు)	మధ్యమములు (146-160 దినములు)	పెద్ద వరులు (161-175 దినములు)	మిక్కిలి పెద్దవరులు (175 దినములకు పైగా)
శ్రేణి సంఖ్య	శ్రేణి సంఖ్య	శ్రేణి సంఖ్య	శ్రేణి సంఖ్య	శ్రేణి సంఖ్య
104	104	104	104	104
109	109	109	109	109
109	109	109	109	109
114	114	114	114	114
116	116	116	116	116
116	116	116	116	116
117	117	117	117	117
119	119	119	119	119
121	121	121	121	121
122	122	122	122	122
122	122	122	122	122
123	123	123	123	123
125	125	125	125	125
127	127	127	127	127
127	127	127	127	127
128	128	128	128	128
130	130	130	130	130
130	130	130	130	130

బొమ్మ మొక్కొడ్డొ	180	బసంగి 46 కలహండిసన్నాలు సుంకిసన్నాలు బసంగి 90 రసంగి 26 ద్రోహణాపుగడ్డొ చినముండొబొలొలొ ముండవరి పున్నియా నావిలబొటిసన్నాలు రసంగి 21	143 143 143 144 144 144 144 144 145 145 145	బొమ్మపాంతొ నల్లకొనామణి గుడామట్టా సన్నబయ్యచూండ్డొ పునాసఅక్కళ్లు 2 " 3 " 5 వాసనవల్లు బర్మా 2 దాశరథీలు బంగారుతీగలు బయ్యచూండా పునాసఅక్కళ్లు 23 రత్నముడి 5 కనకసాంపు 4 పునాసఅక్కళ్లు 5 సన్నక్కళ్లు 5 బర్మా 1 రత్నముడి 27 తూర్పుసన్నక్కళ్లు 3 పాలగుమ్మసరి 4 కిచ్చిడిసంబా(జి.యి.బి.24) బంగారుతీగలు 2 కనకరత్నాలు	154 154 154 155 155 155 155 156 157 157 157 157 157 157 158 158 159 159 159 160 160 160 160 160	బంగారుతీగలు 3 కొనిసాంపు కనకసాంపు 9 రత్నముడి (గంజాం) మహిపాళి రత్నముడి 13 ప్రయాగ చిక్కిరిసన్నాలు రత్నముడి 9 బర్మా 3 మోసపురులు కృష్ణకాటుకలు 1 కొనామణి 15 " 16 రత్నముడి 10 పానియ్యకొలా నవకొటిసన్నాలు 5 హరిశంకర్ నవకొటిసన్నాలు 3 బైటర్ ఫక్కిర్ రత్నముడి 15 " 11 కనకసాంపు 7 పెడఅక్కళ్లు బర్మా 4	162 162 162 162 163 163 164 164 164 164 165 165 165 165 165 166 166 167 168 169 169 169 170 170 174
------------------	-----	--	---	--	--	---	---

మొదటిపంటకు సాధ్యమైనంత తేలికవరిని బెట్టుదురు. మొదటి దంత తేలికవరియైన రెండవ దంత బాగుగ ఫలించును. ఏలయన రెండవపంట పెట్టులోపల నేల యారి సారవంతమగును. ఒక్కొక్కప్పుడు రెండువరిపంటలకును మధ్య పయరపంటనుగూడదీయు నుద్దేశముతో మొదటిపంటకు తేలికవరులను పెట్టుదురు. మరియు తేలికవరికి పిమ్మట చల్లిన పయరపంటవలె పెద్దవరికి వెనుకచల్లినపయరపంట ఫలించదు. పయర, నూవుగాని చెరుకుగాని పెట్టదలచిన నేలలలోగూడ పునాసవరులనే పెట్టుట యనుకూలము. పెద్దవరులను పెట్టునెడల నేలను ఆసవ్యములకు అనుకూలముగ తయారుచేయుటకు దగినవ్యవధి యుండదు. దాళువాపంటకు చివరవరకు నీరందుట కష్టమగుటచే పునాసవరులే యనుకూలము.

పునాస లేక మిక్కిలి పునాస వరులను బెట్టువారికి గలుగుముఖ్యమైనయిబ్బంది, అవి వర్షకాలమున కోతకువచ్చుటయే. మరియు నొక్కొక్కసంవత్సరములో తొలకరినలోర్షములు తక్కువగుటచే వానిసా గాలస్యమయి పంట తగ్గిపోవును నీరనేలలకుగూడ పునాసవరులనుకూలించవు. పునాసవరులు తక్కినవరులకంటె ముందుగ పండుటచే పత్తులవలని నష్టముకూడ వానికి మెండు.

తుదివరకు నీరు విరామములేకుండ లభించునోట్లను, నేల మిగల సారవంతముగ లేనినోట్లను, నీ రాలస్యముగ లభించుటచే నాటుట యాలస్యమగునోట్లను,

ముందు మరియొక పునాససస్యము (చోడి, గంటె, తొలకరినూపు మొదలగునవి)తీసి పిమ్మట వరినాటునోట్లను, కోతకాలమునకు త్వరలో నీరువదలని ప్రదేశములందును పెద్దవరులుగాని, మిక్కిలి పెద్దవరులు గాని పెట్టుదురు. మిక్కిలి పెద్దవరులన్నియు నెల్లూరుజిల్లాలోగాని యింకను దక్షిణమునగాని తూర్పువానల సహాయమున సాగు చేయబడురకములు. అవి ఈప్రాంతములందుగూడ సారువా నాటుకాలమునకును, దాళువానాటుకాలమునకు మధ్యకాలమున నాటునెడల తక్కిన రకములకంటె కొంతవరకు బాగుగనే పెరుగుచున్నవి. కాని దక్షిణదేశమునందువలె తృప్తికరముగ పెరుగుటలేదు.

పెద్దవరులకు సామాన్యముగ పేకపురుగు (ఉంచ తిరి) వలనిబాధ యొక్క వ. బలమైన నేలలో నవి విస్తారమెదిగి గడ్డిని హెచ్చుగను, ధాన్యమును తక్కువగను నిచ్చును. తక్కినవరులన్నియు కోసినవెనుక నింకనునిలచియుండు పెద్దవరులకు ఎలుకలబాధయు మెండు.

పునాసవరులకంటె ఆలస్యముగను పెద్దవరులకంటె ముందుగను ఫలించువరులు (మగ్గముములు) ఆ రెండుతరగతులయొక్కయు సుగుణములన్నిటిని కొంతవరకు కలిగియుండుటచే ఇటీవల నివి విస్తారముగ నేవ్యము చేయబడుచున్నవి.

పైపట్టికయందు ఆ సూచనలు ఫలించుటకు పట్టుకాలముగ చూపబడివయంకాలు ఏయేస్థితిగతులం దెల్లమారునో కొంతవరకు ఈక్రింద చర్చింపబడను.

రెండవ పట్టిక

రకము	పొలము నెం.	విత్తిన తేది (నారుమడిలో)	నాటిన తేది	కోసిన తేది	ఫలించుటకు పట్టిన కాలము	మ.రా
					దినములు	
1. బసంగి	10	22-6-21	2-7-21	5-11-21	136	
(పునాసవరి)	11	11-6-22	26-7-22	27-10-22	818	
2 కొనామ	16	21-5-12	8-7-12	21-11-12	181	
ణి (పెద్దవరి)	16	12-6-12	8-7-12	21-11-12	163	

ఇతరపరిశీలులన్నియు సమముగనుండి విత్తుకాల మనందు ముందువెనుక యునియెడల ఫలింమటకు పట్టుకాలమునను హెచ్చుతగ్గులు గలుగును. కాని యిట్లు కలుగు న్యత్యాసములపరిమితి మరల ఫలింమటకు పట్టు కాలము ననుసరించియే యుండును. పునాస నగులు విత్తుట ముందుగలుగు ముందువెనుకలు చాలవరకు ఫలింమ కాలమునందును గాననకుటచే ఫలింమటకు పట్టుకాలము నందు న్యత్యాసము అంతగా కానరాదు. పెద్దవరులవిష యమున విత్తుటయందు గలుగు ముందువెనుకలు ఫలింమ

కాలము సంతగా మార్పజాలవు. కావున ఫలింమటకు పట్టుకాలమునందు న్యత్యాసము హెచ్చుగ నుండును. పై యెడలపట్టికను చూడుడు:

విత్తివకాల మొకటిగనేయుండి నాటుకాలమున న్యత్యాసముగ నుండినయెడల నాన్యత్యాసము పునాస నగులు ఫలింమటకు పట్టుకాలమునందు హెచ్చుగ కాన్పించును. పెద్దవరులు ఫలింమటకు పట్టుకాలమునం దంతగా కాన్పించదు. మూడవపట్టిక చూడుడు:

మూడవ పట్టిక

రకము	సాలము	విత్తివ కేది కం (నాగువాకిలో)	నాటివ కేది	కోకిన కేది	ఫలింమటకు పట్టిన కాలము	మ రా
1. బసంగి	11	11-6-22	26-7-22	27-10-22	దినములు	
(పునాసవరి)	11	10-6-23	1-8-23	2-11-23	138	
2. కొనానాణి	16	31-5-12	26-6-12	21-11-12	174	
(పెద్దవరి)	16	31-5-12	16-7-12	21-11-12	174	

ఫలింమటకు పట్టుకాలము మధ్యమముగ నుండు రకములలో నీన్యత్యాసముల పరిమితియు మధ్యమము గనే యుండును.

సామాన్యముగ విత్తుకాలముగాని, నాటుకాలము గాని, ఫలింమకాలమున కెంతసమీపించిన ఫలింమటకు పట్టుకాలమునందలి న్యత్యాసము అంత హెచ్చుగనుండును.

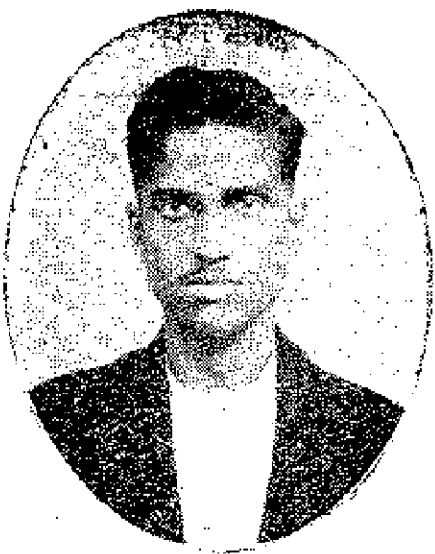
సారువావరులను దాళువాకాలమున నాగుచేసిన యెడలఅవి ఫలింమటకు పట్టుకాలపరిమితి తగ్గును. కాని సామాన్యముగ దాళువావరులను విత్తుకాలము (జన వరికల)నకు ముందుగ విత్తునెడల నీపరిమితి హెచ్చును. క్రిందిపట్టిక చూడుడు:

నాలుగవ పట్టిక

రకము	విత్తు కేది	కోత కేది	ఫలింమటకు పట్టిన కాలము	మ రా
1. గరిక సన్నవరి	3- 1-23 3-11-22 1-11-22	8-5-23 9-4-23 21-3-23	120 130 140	సారువా పంటలో, 130 దినములు
2. రసంగి	3- 1-23 30- 1-23 1-11-23	9-5-23 17-4-23 8-4-23	126 138 158	సారువాపంటలో, 142 దినములు

పువ్వాడ శేషగిరిరావు, 'చోడవరపు' జానకిరామయ్య గారులు

వ్యాసకర్తలు

ప్రియజతగృహిణి కాలంబు మోదమునను
గడప నెంచితఁగొని యీకరణి నన్ను
జింత కెర నేసి పోయి నందితు నంచు
స్వస్థమందైన సంతయింపను గదోయి!
శ్రవణపుటముల మాధుర్యరసముచిల్చి
మోహగీతిక పాడుమా, ముద్దుకృష్ణ!
ఎన్నిదినములు గడచెనోయీ, త్వడీయ
మంజులారాపమాధురిమంబుఁ గ్రోలి!

కొన్నిరకములు అవి సామాన్యముగ వెన్ను వేయు కాలమును దాటించి విత్తివయెడల మరుచటిసంవత్సరము వెన్ను వేయుకాలము వచ్చువరకు ఎరుగుమనేయుండుట గలదు. పైదా పేటవ్యవసాయక్షేత్రమున నొకసంవత్సరము బంతువరి నిట్లు ఆలస్యముగ నాటినపు షదినుమారు 10 శలలవర కెదిగి యీనెను.

ఆ యాప్రదేశములందలి శీతోష్ణాదిస్థితిగతులందలి భేదమునుబట్టికూడ కొన్నిరకములు ఫలించుటకుపట్టు కాలము మారుచుండును. ఉత్తరసర్కారులలో సుమారు 5½-6 శలలలో ఫలించురత్నచుడి, దక్షిణసర్కారులు జిల్లాలోని పాలూరువ్యవసాయక్షేత్రమున సుమారు 4-4½ శలలలోనే ఫలించెను.* కోయంబత్తూరులోకన్న ఉత్తరసర్కారులలో కిచ్చిడిసంబా (G. E. B. 24) ఆలస్య

ముగ ఫలించుచున్నది. కాని గరికసన్నవతి మొదలగు కొన్నిరకములు ఇట్లుండగా మార్పునొందవు.

శేలయొక్కసత్తునయందలి భేదములకూడ కొంత వరకు ఆయా రకములు ఫలించుటకు పట్టుకాలమునందు వ్యత్యాసములు గలిగించును. బలవయిన శేలలో సామాన్యముగ బీదశేలలోకంటె చేనుత్వరలో ఈవి పండును. కాని శేల మిగులసారవంతముగనున్న పుడీనుటయు, పండుటయు నాలస్యమగుట గలదు. కొన్నిరకముల బీదశేలలలోనే ముందుగ నీనుటయు గలదు. ఉ, కిచ్చిడిసంబా. (G. E. B. 24)

వెలుతురుకూడ చేను త్వరలో నీనుటకు సహజమి. చెట్టునీడనున్నచేనికంటె బాగుగ నెండెత్తునుప్రదేశము నందలిచేను త్వరలో నీని పండును.

అక్షయ సంవత్సరము పుష్యమాసము

శ్రద్ధానందస్వామి నిర్మాణము

దుర్గమహంతి చిన్నయ్యశర్మ, కళానిలయము

కడలేరేనా, వేశ కల్యాణానైభవ

దాయకుండరు మహానాయకుండు!

మహిమనా, కల్పద్రుమమునై నహస్యంబు

గానింపఁ జాలుతొగప్రియండు

సమసేనా, మాతృ సంస్కరణాభిలాష మై

యతనంబునల్పేడు యతినరుండు!

పోయేనా, భారతిభువనమోక్షపరమ్య

వసుసరింపఁగఁజాలు నలఘుకూర్తి

పరమపదముచుగాంచెనే భారతీయ!

పుత్రగర్భ మొక్కొండు సంపూజ్యగుణుండు

సర్వసంగపరిత్యగ సాధుజనున

కక్కటా, యొట్టిచుక్కకు వావహిలై.

ఉ. పారమగల్లువాని, మన సారగనేవ నోనర్చువాని, దు

ర్వారవిపన్ని కాయము నివారణ నేనెడువాని, భర్మదీ

క్షారకుండైతవాని, గురుసాహసపత్తిమఁ గల్లుమోధునిన్

మోరిమిగల్లుపుత్రముడిఁ గోల్పడి యేడ్వఁగోడంక నింక మా

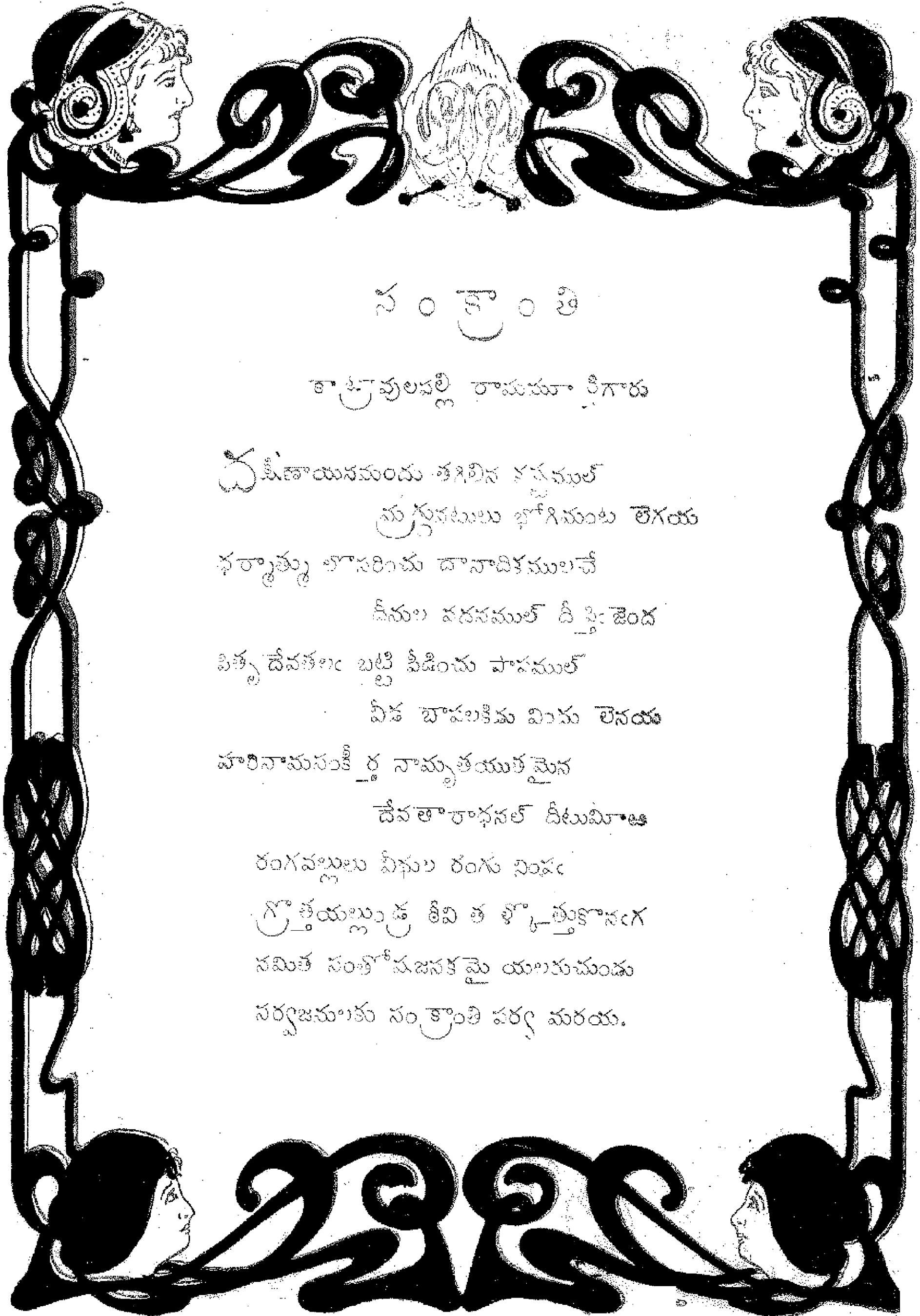
భారతిమాతభావితశే పాప, మదెట్టలనున్నదోకదా!!

ఉ. పారమేశ్వరీష్టముల పూర్వకి వేర్వచ్చఁగోలంగి బంధనా

గారమునందు మూలంబి కన్నులబొమ్మకణంబు లొల్కుఁగా

బోగున కేక్కుదుం నవమపుత్రుల దీనితోడఁ గాంచు మా

భారతిమాతభావితశే పాప, మదెట్టల నున్నదోకదా!

సంక్రాంతి

కామ్రావులపల్లి రామచూడిగారు

దక్షిణాయనమందు తగిలిన వర్షముల్
 మృగ్గునటులు భోగిమంట లెగయ
 ధర్మాత్ములొసరించు దానాదికములచే
 దీనుల వననముల్ దీప్తిజెంద
 పితృదేవతల బట్టి వీడించు పాపముల్
 వీడ బాపలకిడు విడు లెనయ
 హరినామసంకీర్తనామృతయుతమైన
 దేవతారాధనల్ దీటుమీడి
 రంగవల్లులు వీధుల రంగు నింజ
 గ్రోతయల్లుడ్ర తీవి తల్కొత్తుకొనగ
 నమిత సంశోషజనకమై యునుచుండు
 సర్వజనులకు సంక్రాంతి పర్య మరయ.

వనకుసుమమాలికల్ గళంబునఁ జెలంగ
నింపు దళుకొత్త మురళి వాయించునీడు
మోహనాకార దర్శనంబునకు వేచి
కాలుమిట్టలె నడపు దినా లిఁకెన్నో.

పొదను బుట్టిన వెదులు నీమురళి యగుచు
నీడు మధురాధరం బాస నేర్చు కొఱకు
నోచియున్నట్టి నోములు నోమ నేమొ,
నేను భవదీయకరుణావిహీన నయితి!

చిఱుత ప్రాయంబునుంచిపెంచితివి మోహ
లతిక నిష్పడు పెఱుకంగలాడ వెట్లు?
నాహృదయసీమ నయ్యది నాటుకొనియె
లలిత భవదీయ ప్రేమాంబువులను ద్రావి.

తాఁకినంగందు పుష్పసంతతులఁ దెచ్చి
ప్రణయసూత్రాన వలపు కప్రంపుటుండ
లచటచటఁ బెట్టి కట్టిన యలరు దండ
కేలఁ గొనియుంటి రమ్ము! గోపాలకృష్ణ!

ఉ. ఈసుముహూర్తమందుఁ గమ
లేక్షణ! నీవిటు జాగుచేసినం
తోసము రూపుమాడఁదలఁ
తో; భవదీయ కృపానిధానభి
క్షోసముపేతఁజేసెదో; వి
చారమునేసి మదీయజన్మముకొ

వాసితముం బొనర్చు కరు
ణామత్తివై నవనీత-చోరకా!

ఉ. నాటి ప్రభాతవేళ నయ
నంబుల మోడిచి నిన్ జపించగా

గాటపుఁగూర్చిఁ జూపిన య
ఖండమనోజ్ఞ కటాక్షమాలికల్
నేటికి నామెడం బరపి

నిత్యము నీముఖదర్శనక్రియా
పాటవమిచ్చి ప్రోవఁదగ

వా, తగవా తెగనాడ నన్నిఁకక?

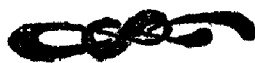
శా. ఏలా యింతటి యేవ? మీఁదగను రా
వేలా మదీయార్పితా

వేల ప్రేమ సుధాస్రవంతికల? సం
ప్రీతిక మదిక బూనఁగా

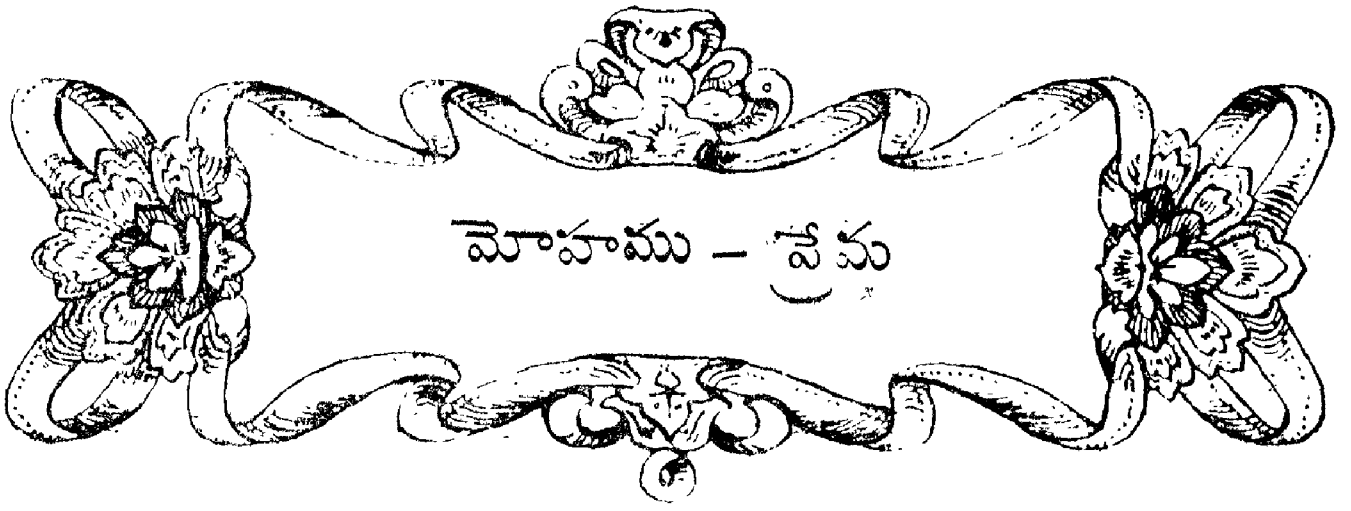
నేలా సందియ? మిట్టివర్తనముమే
లే? చాలు, నీకోసమై

యీ లీలం బడిగాపులున్న నను నీ
క్షింపంగరాదో యిఁకక.

గీ. ఈవె దయ దాచితేని పూర్ణేందువదన!
శీతభానుని కరసమాయాత వాత
దారుణా ఘాతముల కేను దాళఁ జాలఁ
బ్రేమ కలదేని వాటిఁ దప్పింప రమ్ము.

పప్పు మల్లికార్జునరావు గారు, బి. ఏ.

సుయాప విభ్రమములఁ గాంచి స్త్రీ పురుషుల నోన్యస్యముపొందఁగోరుభోగకాంక్ష మోహమనియు, తిర్యగ్గతువులు ఋతుకాల మందుఁ గనయగోరు కోరికయునట్టిదయనియు, భరసాఖ్యంబునకై భార్య తనసాఖ్యములనెల్ల ధారవోయుట ప్రేమ యనియు, మానవుల యగదు స్వార్థంబు మాయమైనఁ బ్రేమరాజ్యంబు ధరణిని బెంపుగనుననియు నొకానొక పండిత ప్రవరులు మోహప్రేమ శబ్దములకు నిర్వచనంబు లొసంగి కవికులసార్వభౌముడగు కాళిదాసుని మోహమే ముఖ్యముగఁజెప్పిన గ్రంథకర్తలలోఁజేర్చి, వాల్మీకిని, నాంధ్య నాటకకర్తయగు పేక్కుపియరును ప్రేమతత్వంబుఁ బ్రసిద్ధిజేసినవారినిగాఁ బరిగణించిరి.

ప్రేమతత్వంబు ప్రసిద్ధిచేసిరన్నకవీంద్రుల విషయమై నేనేమియుఁజెప్పఁదలఁచుకొనలేదు. కాని కాళిదాసు మోహమేముఖ్యముగఁజెప్పిన గ్రంథకర్తలలోనివాఁ డనుట సత్యదూరముగ నుండుననిమాత్ర మిక్రింది యంశములవలన విన్నవించుచున్నవాడను. శ్లేను సంస్కృత భాషాకోవిదుండను గాకపోయినను కాళిదాసుని కవిత్వము కొంతరుచిగొన్నవాడ నగుటచే

సీవిషయమై దిజ్ఞాతప్రదర్శనముగఁ గొంత సమాధానము వ్రాసి చర్చనీయమగు నీయంశము నింకనువిపులముగా విమర్శించుటకై పండితులను గోరుచున్నాడను.

కాళిదాసుని గ్రంథము లన్నిటిలోను ప్రేమస్వరూపము గాన్పించుచున్నను నదియే కథావిషయముగవ్రాసిన “మేఘసందేశము”ను దిలకించితిమేని ఈవిషయమున నాతని యభిప్రాయము స్పష్టపడకలదు. శృంగార రసాత్మకమగు ప్రేమ రెండువిధములుగ సుప్రసిద్ధకవులందఱును వర్ణించుట వాడుకయై యున్నది.

(1) సంభోగశృంగారము (2) విప్రలంభశృంగారము. మొదటిది నాయికా నాయకుల కూడి కకుము దుభయులయందును బాడకట్టుమనోవికారము. రెండవది నాయికానాయకు లొక సారికూడి తిరిగి వియోగముఁ జెందగా స్ఫురించెడి మనోవికారము. ఈరెండింటి యందును ప్రేమ కలదు. కాని మొదటిదానిలో స్వార్థపరత్వము హెచ్చుగా నుండును. స్వేచ్ఛియోషభోగములకయియే ముఖ్యముగా నాయకుఁడు పరితపించును. దీనియం దున్న తాశయములంతగా నుండవు. ఒక విధముగా దీనిని

మోహమునియే చెప్పనచ్చును. రెండవ దాని
యందలి ప్రేమ యిట్టిదికాదు. అది శుద్ధప్రేమ
యే. నాయికానాయకు లొకరినంగతి నొకరు
స్వయముగా నెఱుఁగుదురు. ఒకరి యవస్థకు
నికొకరు సానుభూతి కనబరతురు. అంతియే
కాక తమ యవస్థకంటె దమప్రియవ్యక్తి
యవస్థయే యెక్కుడుగఁ దలపోయుచుందురు.
స్వార్థరాహిత్యము, పరహితము గలవు. ఇది
పూర్ణత్వముగాంచినచో శ్రీకృష్ణపరమాత్మ
యందుగోపికాసహస్రములకుఁగలిగినభక్తియే
శాశ్వతానందదాయక మగును. దీనియందు దిట్టి
యున్న తాశయము లుండుటచే మొదటి దాని
కంటె శ్రేష్ఠతరమై పైపండితులయభిప్రాయమును
బట్టికూడఁ బ్రేమమనుటకుఁ దగియున్నది.
మేఘునందేశమున నభివర్ణితమైనదియీ రెండవ
ప్రేమనువ్యక్తపఱచు విప్రలంభ శృంగారమే
కాని సంభోగశృంగారముకాదు. అందువర్ణింపఁ
బడిన యుత్పాదము

“ప్రత్యాసన్నే నభసి దయితా

జీవితాలంబనార్థి

జీమూతేన స్వకుశలమయీం

హరయిష్యక్ ప్రవృత్తిమ్.”

అనువాక్యములఁబట్టితనప్రియురాలియొగ్గఁ
మములనుకోరువాఁడుగాఁచెల్పఁబడెనుగానితా
నెట్లు బాధపడుచున్నాఁడోయాబాధలు నెల్లు
వాఁడుగా వర్ణింపఁబడలేదు. విరహజనవిరహో
ద్రేకంబగు శ్రావణమాసము సమీపించుట
జేసి ప్రియురాలిజీవితపుఁబట్టును గోరినవాఁడై
తాను కుశలముగా నున్న వార్తను బంపఁ
గోరెను. తిరిగి కలిసికొనెదమను నాశచే నామె

జీవించియుండుననియు, నట్టియాశకుఁడన కుశ
లమే ప్రధానమనియు యత్నుఁడుగ్రహించెను.
ఈయాశయే ప్రేమ. ఇట్టిప్రేమ విప్రయోగ
మునందుఁ బ్రాణమును సహితము గోల్పోవు
నట్లుచేయఁదగినంతబలవత్తరమైనదిగాయత్నుఁ
డెఱుఁగును. ఆతని యీక్రింది వాక్యముల
గనుఁడు:

“తాంచావశ్యం దిగనగణనా

తత్పరా మేకపత్నీ

మవ్యాపన్నా మవిహతగతి

ర్ద్రాత్యసి భౌత్యబాయాః;

ఆశాబంధః కుసుమ సదృశం

ప్రాయశో హ్యంగ నానాం

సద్యః పాతి ప్రణయిహృదయం

విప్రయోగే రుణద్ధి.”

తిరిగి కలిసికొందుమను నాశ యష్టాడు
బారిపడిపోవుచున్న కుసుమసదృశమైన స్త్రీల
జీవితము నడ్డగించునట! అందుచేత మేఘునిఁ
దన కుశలవార్త వేగముగా నెఱింగింపు మని
తొందరపెట్టుచున్నాఁడు. ముఖ్యముగాయత్నుని
మనంబుననున్నది తనప్రియురాలనుభవింపు
చున్న యిక్కట్టులఁగూర్చినతలంపుగాని, తన
కష్టములఁగూర్చికాదు. ఈయంశ మనేకశ్లోకం
బుల నింకను గాననగును. ఇట్టి మనోభావమే
యత్తమమగు ప్రేమ. అది కాళిదాసే యిట్లు
చెప్పినాఁడు.

“న్నహం నాహుః కిమపి విరహే

ధ్వంసి నస్తే త్వభోగా

దిష్టే వస్తు న్యుపచితరసాః

ప్రేమరాశీ భవంతి.”

ఈ ప్రేమతత్వము కాళిదా సితర గ్రంథములందును బాగుగాఁ గనపఱచియున్నాఁడు. శాకుంతల నాటకములో శకుంతలా దుష్యంతుల ప్రథమసమాగమముతో సరిపెట్టక తిరిగి వియోగము కల్పించి శకుంతలచే దశము చేయించి దుష్యంతుని బశ్చత్తపునిగఁ జేసి యొకరియం దొకరికి గాఢప్రేమ కలిగించి తిరిగి కలిపినాఁడు. ఇట్టిప్రేమ మిగుల నుత్కృష్టమైనదని ప్రస్తుతకాలమందున్న కవులలో నగ్రేసరుడన్న ఖ్యాతిగాంచిన రవీంద్ర నాథుఁడు శాకుంతలముఁ గూర్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు: “దాంపత్యధర్మమును విషయలోలత్వమునుండి తప్పించి పవిత్రమును, నిర్మలమునగు యోగ పీఠము నధిష్ఠింపఁజేసెను. హిందువుల మత గ్రంథములయం దాధర్మము కఠినశాసనముల చేతను అనుష్ఠానములచేతను నిర్వచింపఁబడి క్రమపద్ధతికిఁ దేబడెను. ఆధర్మమునే కాళిదాసు కళాసౌందర్యరూపమునఁ బ్రకటించెను. ఈసౌందర్యరాశిలో స్త్రీపురుషులప్రేమ, తీవ్రమడఁగి సద్భావసముద్రమున సంగమించుదురీ ప్రవాహమువలె ప్రళాంతిని బొందుచున్నది. కావుననే యిట్టిప్రేమ నిరంకుశమగు కామోద్రేకమునకన్న నుత్కృష్టమైన మహాద్భుతమును గలిగించుచున్నది.” మనరాజధాని కళాశాలయందు సంస్కృతశబ్ద తత్త్వ మహాశిష్యాసకులుగనుండిన రావుబహద్దర్ యం. రంగా

చార్య, యం. ప. గారు కాళిదాస శాకుంతలమును గూర్చి యిట్లు వ్రాసిరి:

“His very aim in cleverly combining in the drama of Sakuntala the love that longs for union with the love that yearns for re-union seems to be to obtain the needed scope for the exhibition of that self-effacement which forms the true index of the ideally perfect love. It is in fact in Hindu religion and Indian literature that we see so much importance attached to self-effacement looked upon as the natural and necessary result of godly devotion as well as of perfected human love.”

కుమారసంభవ కావ్యమందును లోకోత్తర సౌందర్యముగల పార్వతిని జూచినప్పుడు శివుఁడు ప్రేమించినట్లు చెప్పక యామె తన బాహ్యసౌందర్యముశివునివల్ల భయముబడయఁజాలక వ్యర్థమైనదని నిందించుకొని ఘోరమైన తపము చేసినప్పుడే శివుఁ డామె సర్థాంగినిగ స్వీకరించినట్లు కవి నెల్పియున్నాఁడు. స్వార్థ పరత్వత్యాగమైన యుత్కృష్టప్రేమనే కాళిదాసు తన గ్రంథంబులయం దున్న నాయీకా నాయకులయందుఁ జిత్రించినట్లు కన్పడుచున్నది కాని మోహము కాదని తోచుచున్నది. ఈవిషయముగూర్చి పండితు లింకను దఱచెదరు గాక యని కోరుచున్నాఁడను.

మా తృ వం ద న ము

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు

నన్నయాది మహాకవినాయకులకు - గృహస్థరాయాది రాజనరేణ్యులకును
భిక్షతిక్కనముఖపీఠగణమునకును - బ్రాహ్మణ తెల్లుదేశమా, వందనంబు.

ఉ. వీరుల శూరపుంగవుల విశ్రుతకీర్తుల కాలవాలమై
మీఱిన తెల్లు దేశమిది మేదిని జెల్వగు స్వర్గఖండమే
కూరిమి పూర్వజన్మమునఁ గూర్చిన పున్నెముచేత నేయిట
పొరుడనై జనించితిని పాననమయ్యెను పుట్టు వన్నిట.

తే. సర్వభాషలలో నున్న సరళనియతు-లాంధ్ర భాషాసరస్వతి కలసరించి
పేరుగాంచిన చాతుర్యపీఠపుల-జన్మరంగమ తెల్లుదేశమా, నమస్సు.

ఉ. ఆజని వైరినంతతుల నందఱు నోర్చి జయంబు గాంచి శ్రీ
రాజమహేంద్రపట్టణము రాజ్యపదం బొనరించి తెల్లులో
రాజుల నాంధ్ర భారతము వ్రాయఁగఁ జేసి ప్రశస్తి గన్న మా
రాజనరేంద్రుడు దెలుగురాజె కరంబులు మోడ్చి మ్రొక్కెద.

కం. మును ధంధ్రీయాజ్ఞ నడవికి-జనుచు శ్రీ రామమూర్తిజానకియు మా
తెనుగునెలవందె తిరిగిరి-గనుక మా యాంధ్ర భూమి గౌరవ మొందె.

చం. ఘనమతి కృష్ణరాయనరకాంతుని కార్యభరంబుఁ బూని నే
ర్పున నిఖిలాంగ్రభాగమును భూషతికైవస మ్మాచరించి భూ
జనులకొఱంత దీరిచి విశాలయశంబు గడించి పెంపుమై
మనినమహాత్ముఁ తిమ్మరసుమంత్రిని గాంచినమాత మ్రొక్కెదన్.

సీ. షడవలపై నెక్కి కడలి నల్గెలఁకులఁ జేరి వ్యాపారంబుఁ జేసినారు
షరులకు నడుగిడఁ దరము గానట్టులు గట్టిదుర్గంబులఁ గట్టినారు
వనధికి గారాబుతనయకైవడిఁ బూల్చు పరసరోవరము లేర్పఱచినారు
జీవస్రవంతలఁ జీలిక లొనరించి నిఖిలసస్యములఁ బండించినారు
మగధ మొదలైన విపులసామ్రాజ్యములను, మించి గడియించి పేర్కొ బాలించినారు
ఆంధ్రవీరు లనంగ సామాన్యమనుజు, మాత్రులే బీరమందుఁ ద్రినేత్ర సములు.

సీ. కదనంబులో నొచ్చి గతిచెడి యింటికివచ్చిన తన ప్రాణనల్లభునకు
మంచంబుచాటున మరుగును గామించి షసువు కుంకుమ నట పదిలఱచి
రణభూమిఁ దొఱగిన రాచబంటుల కిది స్నానవిధంబని సరసమాడి
క్రమ్ముట యుద్ధరంగమునకుఁ బఠినంపి, యూతనిమృతివార్త నాలకించి
సహగమనసద్వృతంబును సలిపినట్టి-చానమకు ఖడ్గతిక్కనసైన్యశతికి
సదన మైనట్టి తెలుఁగుదేశంపు విభవ-వర్ణన మ్మొనర్పఁగా నలువకుఁ దరంబె

చం. గడుసరులైనతేండ్ర సరిగాపులుగా నొనరించి, పోరులం
దడఁకువ, సత్యనిష్ఠ చెలు వారఁగఁజేసి, ధరాభరంబుఁ దా
బడఁతుకయయ్యుఁ బూనిన శుభప్రద రుద్రమదేవి రాజ్య యే
ల్పడికతనం బ్రశస్తిని నెలరెచ్చ మహాంగ్రధరిత్రి యంతటన్.

తే. భాషకును రాజ్యమునకు శిల్పంబునకును-భిర్మసంస్థానకు జీవితం బాసంగి
వెలసిన ప్రతాపరుద్ర పృథ్వీశ్వరుండు- ఆంధ్రుఁ డగుటయు మాసుకృతాతిశయవె

సీ. మనుమసిద్ధిస్థుండు మామ మామా యంచు-గౌరవదృష్టితోఁ గాంచుచుండ
సకలరాజన్యులనన్నిధి తనయీన - తలమానికంబుగాఁ దనరుచుండ
సర్వవిద్యలును వాచావిధేయంబులై - యవసరసమయంబులం దెలర్చ
పాండిత్యపారుషమండనంబులచేత - 'దనజీవితంబు సార్థకముగాఁగ
ఆంధ్రు లెందఁక నుందురో యంతదనుక - శాశ్వతంబుగ నలరార సరళగతిని
భారతంబును వ్రాసిన సూరివరుని - తిక్కన మహాకవీంద్రు నుతింపఁ దరమె?

ఉ. ఆసను జగపి, భూవిభులయాదరణంబును రోసి, యాత్మ వి
శ్వాసము నొండె యూతగొని, భాగవతంబును చెల్లు నేసి, పే
ర్వాసిని గాంచి పెంపెనఁగు భక్త శిఖామణి పోతరాజుచే
భాసురమైన మా తెలుఁగు భాగ్యము నన్నుతఁ జేయ శక్యమే.

ఆ. వె. మొల్లి, మధురవాణి, మోహనాంగియుఁ దఱి-కొండ పెంగమాంబ గూర్చినట్టి
కావ్యరత్నములకుఁ దైవసంబైన మా - తెలుఁగుబాస పెంపుఁదలఁతు నెదను.

ఉ. జీవకళాభిరామములు శిల్పము లొక్కెడ, మాధురీజుల
స్రావములై తనరెడితరంగిణు లొక్కెడ; పూర్వపరచి
హ్నివృతచిత్రవిగ్రహచయంబులు నొక్కెడఁ గాననచ్చు ను
శ్రీవిత్తాంధ్రభూమిని జరించు టదృష్టము గాదె మాకీలక.

సీ. వాలాకుకీల్జడపోలిక కృష్ణాతరంగిణి నిరతంబు రాజిలంగ
ఆకుపచ్చనిచీరె యట్లు ముక్కారఫలించు తేత్రంబులు మించుచుండ
క్రీడానరోలక్ష్మి పోడిమి తూర్పు సముద్రంబు చెంగటఁ బాలుపుగూర్చ
ఉపవనంబులలీల నుర్వీరుహవృత వివిధాటపులు కనువిందు నింప
సగడలకెల్ల నిరవయి సౌఖ్యములకు - మందీరంబయి యానందకందమగుచుఁ
బుణ్యదేశంబులం దగ్రగణ్యమైన - యాంధ్రమాతకుఁ గేహ్మీడ్తు ననుదినంబు.

ఉ. అడ్డెనవైరిసంతతుల నాఁగి రణాంగణమెల్ల నెత్తుచే
జిడ్డొనరించి దుర్గములఁ జేకొని పొంపిరివోనినేర్పుతో
రెడ్డెనసుంధరేశులుచరించినయాంధ్రధరాతలంబు పే
ర్వడ్డదిగాదె కీర్తి విభవంబులయం దసమాన వైఖరిక.

గీ. పురుషులకుఁ దోడునీడయి దురమొనర్చి - అరిబలంబులనోర్చినయాంధ్ర సతుల
విక్రమచరిత్రముల నాలపించుచుండె-బల్లెపాటలు నవరసబంధురముగ.

సీ. వారాశివలయితవసుధాతలంబెల్ల పాలించినారు నృపాలమణులు
భరతవర్షమునందుఁ బరిషత్తులను గెల్చి పేరొందినారలు విప్రవరులు
ద్వీపాంతరములతో బేరసార మొనర్చి భాగ్యముల్. వడసీరి వైశ్యకులులు
స్రభుభక్తితోఁ గత్తిబట్టి మార్తురఁ గూల్చి విలసిల్లినారలు తెలుఁగుబండ్లు
ఆంధ్రజాతీయతా విభవాతిశయము - గణనకెక్క చరిత్రరంగస్థలమున
ఋషిమనోభావముల నావరించి; నాటి - మాతృదేశప్రశస్తి సామాన్యమొక్కొ!

ఏయరా! తెడ్డేయరా!

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

[క్రిందటి వేసంగి సెలవులలో రాజమహేంద్రవరములోని కొంతమంది ఉపాధ్యాయులమున్ను, ఇతరులున్న కలిసి గోదావరి మీద పడవపిక్కారు వెళ్ళితూ ఉండేవారము. పడవను నడుపుకొనేటప్పుడు ఏలపాటలు పాడుకొంటూఉంటే ఆయాస ముగించదని తెలిసినా, పాట లెవరికీ రాకపోవడముచేతనూ, గోదావరిమీద పడవవాళ్ళ పాడేవాటిలో కొన్ని అసభ్యములుగా ఉండడముచేతనూ, కొన్ని పాటలను మేమే వ్రాసి పాడుకోవచ్చునని ఆలోచించుకొన్నాము. ఆనందర్థములో నేనువ్రాసిన పాటలను భారతిలో ప్రచురిస్తే బాగుంటుందని

తలచి ఈక్రిందిదానిని పంపుకొన్నాను. ఈపాట గౌతమీనదీవంతికిన్నీ, జీవాత్మకున్నూ సంబంధించేటట్లు ధ్వనితో వ్రాసినాను. పాటతరువాత వ్రాసినవ్యాఖ్యానముతో మొదట చదువుకొని, తరువాత మరిబకసారి చదువుతే ధ్వని బోధపడుతుంది.]

“ఏయరా! తెడ్డేయరా!”

ఆ - జాయనే¹ పోనీయరా!.....ఏయరా!

1. మూడుకన్నుల - కొండ²మీదా

తోడునీడా-⁴లేకపుట్టి

కూడుకొన్నది కొత్తవారిని⁵

జోడుగా నడిచింది తోయం⁶....బేయరా!

(1) తెడ్డేయరా = పడవను నడపుము; నీజీవి మాత్రమే చేయుము. (?) ఆజాయనే = నీటిజాయను తిప్పలమీది కెక్కించుకుండా; ఆగామి, సంచిత, ప్రారబ్ధకర్మలచే విహితమైనట్టిన్నీ, వర్ణాశ్రమాచారవిహితమైనట్టిన్నీ మూర్ఖమున. (లి) మూడుకన్నులకొండ = గౌతమి ఉద్భవించిన నాసికాత్ర్యంబకాద్రి, (అంబకమనగా కన్ను) సత్త్వరజస్తమోగుణములను కన్నులు (గుణమనగా కన్ను); (4) తోడునీడా = గోదావరితో కలిసి మరి యేనదిన్నీ పుట్టలేదు; జీవు డీలోకములోనికి వచ్చిన తుగామందతనికి తోడునీడులేదు; (5) కొత్తవారిని = కొత్తజలయును; కొత్తమనుష్యులను; (6) తోయంబు = నీరు బంధుత్వము.

2. పురిటిలోనే - సంకెకొట్టక⁷ తాపమెత్తినచోట్ల తిప్పల¹⁶
 జరిగినది యీ - నేలవంకకు⁸ కాపుగా తిరిగింది తోయం.....బేయరా!
 పరువులెత్తె నపారశక్తికి⁹
 నిరపుగా నెగిరింది తోయం¹⁰...బేయరా!
3. పట్టినది బంగారహూతూ¹¹ మెట్టినది రతనాలగనిమై¹²
 కొట్టినది మారాజుకోటై¹³
 కొట్టకొని వచ్చింది తోయం...బేయరా!
4. పాపులకు¹⁴లోపడె నొకప్పుడు యివల కవలకు²⁴మధ్య కొట్టక [రా!
 పాపమెలికల¹⁵ తిరిగె నప్పుడు మివుల²⁵ పొంగుతు కుంగుతుంటుం...దేయ
5. అయిదుపాయల యందు పారి¹⁷
 ఆరో పాయకు¹⁸ అంజ లెత్తి¹⁹
 అంత నేడోపాయ²⁰తోనే
 అంత మొందిన²¹యట్టితోయం...బేయరా!
6. ఇవల నెచ్చటినుండి వచ్చెనా²²
 అవల నెచ్చటి కేగునో మరి²³
 యివల కవలకు²⁴మధ్య కొట్టక [రా!
 మివుల²⁵ పొంగుతు కుంగుతుంటుం...దేయ

(7) పురిటిలోనే సంకెకొట్టక=గోదావరి అరేబియాసముద్రమువంకకు జారి ఉంటే అరవై మైళ్ల స్థిరకాలవ గా ఉండి ఉండును; జీవుడు పురిటిలోనే తన దేహమును విడిచి ఉంటే తక్కిన అనుభవమును ఈ జన్మములో పొంది ఉండడు. (8) ఈ నేలవంకకు=తూర్పువైపు; భూలోకము వంకకు. (9) అపారశక్తి=గోదావరి ప్రవాహము మూలమున విద్యుచ్ఛక్తిని పుట్టించినీ, ఇతరవిధములూకూడా పనిచేయుటకు సాధ్య మవుతున్నది. దాని జలము లచేత భూమినుండి సస్యాదిరూపమున అనంతశక్తి బయలుదేరుతున్నది; మనుష్యుడుకూడా చేయతలంచుకొంటే ఎంతపనినైనా చేయడానికి సవర్ణుడై ఉన్నాడు. (10) తోయంబు=జలము; బంధుత్వము.

(11-12) గోదావరి బంగారము గనుల మీదనుంచి పారుతున్నది. రత్నగర్భ అన్న ప్రఖ్యాతి పొందినది. కోహినూరురత్నము ఈనదిలో దొరికినదే; జీవుడి జాతకముకూడా ఉన్నతిలోనికి వచ్చినది. (13) మారాజు=మహారాజు. గోదావరి ఒడ్డున ఎన్నో సామ్రాజ్యములు లేచి అంతరించినవి; జీవుడు గొప్పపదవిని పొందుతున్నాడు.

(14) పాపులకు=పాపికిండలు; దుష్టులు; (15) పాపమెలికల=అనేకమార్గములుగా; పక్రమార్గమున. (16) తిప్పలు=దిబ్బలు, లంకలు; కష్టములు.

(17) అయిదుపాయలు=గోదావరి తొలుత అయిదుపాయలుగా విడిచినది; జీవుడుపంచేంద్రియవిషయములకు లోనవుతున్నాడు; (18) ఆరోపాయ=తరువాత గోదావరి నుంచి ఆరోపాయవిడిచినది; మనస్సు ఆరోఇంద్రియము; (19) అంజ లెత్తి ఆరోపాయతో గోదావరి గతి మందగించినది; మనస్సునకు ఇంద్రియములు లోబడి అనేకవికారములకు లోనవుతున్నది. (20) ఏడోపాయ=గోస్తనీకాలువ; బుద్ధి; (21) అంతమొందిన=గోస్తనీనది ఎచ్చట అంతమవుతున్నదో తెలియదు; అది యిసుకలో అంతము పొందుచున్నది. “బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి” అనే బ్రట్లు బుద్ధి నశించగానే జీవుడుకూడా నశిస్తున్నాడు.

(22) ఇవల=పుట్టకచోటు; జన్మమునకు పూర్వకాలము. (23) అవల=సముద్రములో చేరిన తరువాత; మరణాంతరమున. (24) ఇవలకవలకు=రెండుఒడ్డులకును; పుట్టుకచావులకు. (25) పొంగుతు కుంగుతు-వరదలప్పుడున్న ఎండకాలములోనూ; ఉచ్చదశలోనూ, నీచదశలోనూ.

ఈదిగువ బేర్కొనిన గ్రంథములను నందనమునతో నందుకొంటిమి.

౧. (ఎ) శ్రీపన్నగానలనాయకశతకము; నెల ౦-4-0; (బి) పరమానందకుఘాలహరి(వేదాంతగ్రంథము); తత్త్వములు—కర్త: పులహరి వీరేశేంద్రులు. పేజీలు 63. నెల 0-8-0. ప్రకాశకులు: పులహరి వీరేశబాలు గారు; సత్తెనపల్లి.

౨. (ఎ) తత్త్వదీపిక; పద్యములు. పేజీలు 88. నెల 0-6-0; (బి) బాలశతకము. నెల 0-1-0—కర్త: మహావాని వెంకటరత్నముగారు.

౩. ఎల్లమందకోటిశ్లోకశతకము; 104 పద్యములు—కర్త: అబ్బరాజు. పిచ్చయ్యశర్మగారు. పేజీలు 19. నెల 0-8-0. పైమాడుపుస్తకములను సత్తెనపల్లి నివాసులు వావిలగోపాలకృష్ణయ్యగారియొద్ద దొరకును.

౪. ఆంజనేయచరిత్రము(ద్వితీయముద్రణము); గద్యపద్యాత్మకము—కర్త: కొప్పగపు వేంకటరమణయ్యగారు; పోరంకి. పేజీలు 62. నెల. 0-6-0

౫. నిజాంరాష్ట్ర ప్రశంస; పద్యకావ్యము—కర్తలు: శ్రీ శేషాద్రిరమణపులు; పేజీలు 72. నెల 0-8-0. పుస్తకములు దొరకునోటు: శ్రీకాంతీయగ్రంథమాల, వరంగల్, నైజాము.

౬. రాజయోగి; నవల (పూర్వభాగము)—కర్త: ఆర్. భాష్యాచార్యులుగారు; పేజీలు 741. నెల 0-12-0. ఆంధ్రపత్రికా చందాదారులకు అయినజాలకు ఇవ్వబడును. పుస్తకములు వలయువారు కర్తగారిపేర, 125 సెప్పింగ్స్ రోడ్డు కంటోన్మెంటు, బెంగళూరునకు వ్రాయవలయును.

౭. రుక్మిణీకల్యాణము; అయినదంకముల నాటకము—కర్త: విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిగారు, విజయనగరము. పేజీలు 44. నెల. 0-8-0

౮. రససుంజరి; పద్యకావ్యము—కర్త: తాడూరి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు, రాజమండ్రి; పేజీలు 65. నెల 0-6-0

౯. విషములు; తద్వికిత్తలు (విజ్ఞాన ప్రచారిణీ గ్రంథమాలయొక్క ౯వ కుసుమము); గద్యము—కర్త: ఓ. రాఘవరంగారావుగారు, యం.బి. (హెచ్). పేజీలు 126. నెల 1-8-0. పుస్తకములు దొరకునోటు: విజ్ఞాన ప్రచారిణీ గ్రంథమాల, నెమలికొండ. నైజాం.

౧౦. జయవిజయములు; గద్యము—కర్త: చానలి శ్రీరామశాస్త్రిగారు, గుంటూరు. పేజీలు 1౬0. నెల 0-14-0.

౧౧. గర్వభంగము అను షెలిష్టియుని వన; రెండంకముల నాటిక—కర్త: బండారు మోషే, బాపట్ల. పేజీలు 62. నెల. 0-6-0.

౧౨. బాలబోధి; పద్యకావ్యము. గ్రంథకర్త: గూఢానపేట రత్నమ్మశేషాయిగారు. దీనిని నిజాం రాష్ట్రములోని ఆంధ్రగ్రంథాలయములకు ఉచితముగా పంపుదురు. “ఆంధ్రజనకేంద్రసంఘ కార్యదర్శి, ఆంధ్ర సుటీరము, రెసిడెన్సీబజారు, హైద్రాబాదు. డక్కను” అని అర్థజాచీటి పంపినబడయగలరు.

౧౩. తరుణీశతకము; 112 కందములు—గ్రంథకర్త: గుడిపూడి ఇందుమతీదేవిగారు. పేజీలు 24. నెల 0-2-0 దొరకునోటు: వెంకటేశ్వర అండ్ కో, పేపరు మర్చంట్సు; బెజవాడ.

౧౪. (ఎ) యోగచికిత్స; గద్యము—అనువాదకులు: చల్లా లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు. పేజీలు 28. నెల 0-6-0; (బి) తొట్టిన్నాన నియమములు. నెల 0-6-0. దొరకునోటు, మేకేజరు: ప్రకృతి ఆఫీసు, బెజవాడ.

౧౫. ఆంగ్లేయదేశచరిత్రము (మొదటిభాగము); గద్యము—గ్రంథకర్తలు: మాచినరసింహముగారు, ములుకుట్ల పేరిచీక్షితులుగారు. పేజీలు 122. వెల 0-8-0. విలాసము; మైలవరపు యజ్ఞన్న, పితాపురము, తూర్పుగోదావరి.

౧౬. రామాశ్రమము: నవల- గ్రంథకర్త: చిల్లరిగె రమణమ్మగారు. పేజీలు 292. వెల 1-8-0. విలాసము: మేనేజరు, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము, పితాపురము.

౧౭. దీనబాంధవా! (86 వృత్తములు.) కర్త: నందూరి అమృతరాజుగారు. వెల 0-7-0

౧౮. వేదాద్రి నృసింహస్వామి; పద్యములు—కర్త: ముత్తినేని వెంకటచెన్నకేశవులుగారు. వెల 0-1-0. ప్రకాశము: టిట్టూరి అమృతపార్థివ లింగముగారు; బగ్గయ్యపేట.

౧౯. పూర్వగాథాలహరి (Dictionary of Puranic allusions); నిఘంటువు. కర్త: వేనూరి

శ్రీనివాసరావుగారు, బి. యె., బి. యల్., కాకినాడ. పేజీలు 562. క్యాలికోత్తెండు వెల రు 7-8-0

౨౦. శ్రీకృష్ణావతారతత్వము (నాల్గవసంపుటము)—కర్త: కావ్యస్మృతితీర్థ జననాచి శేషాద్రిశర్మగారు, కడప. 420 పేజీలు. వెల రు 1-8-0

౨౧. పసురాయ చాటుప్రబంధము—కర్త: వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు, రాజమండ్రి. పేజీలు 304. వెల 1-8-0.

౨౨. శృంగార రాధామాధవ సంవాదము; మూడాశ్వాసముల ప్రాచీన శృంగార ప్రబంధము. శృంగారగ్రంథమాలయందలి ప్రథమకుసుమము. కర్త: వెలిదిండ్ల వేంకటేశతి. ప్రకాశము: జి. యస్. శాస్త్రి అండుకో, తపాల్ పెట్టె నెం. 110, మదరాసు. ఫెదర్వెయిటు కాగితము, క్రొనుపైజు; సుందరమైన గిట్టపేరుగల క్యాలికోత్తెండు, (లండన్ రాయల్ ఎడిషన్) దీనివేల పోటీజి కలిసి రు 2-6-0.

నా వ ల పు

పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య గారు

ఎనఁగు భవదీయ శ్యామలాకృతిని జూచి
మోమునిండిన కన్నులదమ్ములను జూచి

క్రందుకొను లేతనవ్వు సింగార మరసి
పలుకుపలుకున భావసంపదలఁ జూచి

నవ్యగతిఁ దోచు వేణుగానమ్ముఁ జూచి

తనివిదీరెడు నీ ప్రవర్తనముఁ జూచి

వలచి కాంతలు నీవెంటఁ బడుట నిజము;

కలను నిద్దురలోను జాగ్రతను గూడ

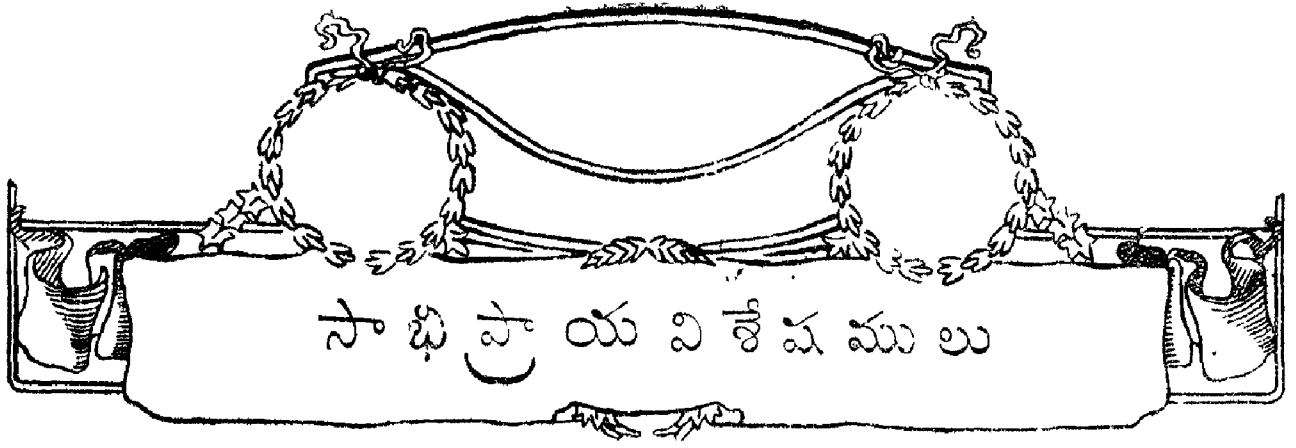
రూపగుణములులేని నీరూప మరసి

నేనె పలతును భవదీయ నిర్మలాత్మఁ

బ్రకృతితత్త్వముఁ గను సత్యభామ సొట

చిఱుతచెయ్యుల గోపాల! చిన్నికృష్ణ!

[సత్యభామ]

క్రిష్టమను పండుగలు క్రైస్తవులకు వలె భారతీయులకును పండుగ దినములుగ బరిణమించుచున్నవి. ఆ పర్వదినములందు క్రైస్తవమతస్థులనుభవించెడి ఆనంద విలాసములు వర్ణనాతీతములు. శ్రీమంతులైన యూరపియనులు క్రీష్టమను పండుగులనుభవించుటకు జేసెడి ప్రయత్నము లపారములు. దుకాణము లన్నియును చిత్రవిచిత్ర పదార్థములతో నిండి పరమానందమును గలుగజేయుచుండును. సురుచిర వస్త్రాభరణములు, పక్వాన్నములు, బొమ్మలు, వింతలు, వినోదములు క్రీష్టమను ప్రభావమును విశదముచేయుచుండును. క్రైస్తవమతాచార్యుడైన ఏసు క్రీస్తునకు (కేశవ కృష్ణునకు) జనవరి 25 న తేది రాత్రి జనన కాలము. ఆరాత్రి దేవదూత క్రైస్తవజననమును వ్యక్తము చేసెను. క్రైస్తవభక్తులు-ముఖ్యముగను ముగ్ధబాలబాలికలు-దేవదూతకటాక్షముకొరకు నిరీక్షించుట యాచారమైనది. ఆసాంప్రదాయము క్రీష్టమనుపండుగల వ్యవహారములందు హృద్యముగ గనుపడుచున్నది. అభివందనములు, బహుమానములు, విందులు, నృత్యగానసంకీర్తనములు, నాటకాలంకరణములు క్రైస్తవజయంతిని సంస్మరింపజేయు చిహ్నములైనను మహాత్మా

గార్థమునుబోధించుటకు నిరర్థకముగ నున్నవి. భాగ్యభోగారాధన మాతృపలబ్ధికి ప్రతిబంధకమని క్రీస్తుచేసినబోధలు జయంతి దినమునందైనను నారాధింపదగియున్నవి. క్రైస్తవులవిశ్రాంతికిని సౌఖ్యారాధనమునకును నేర్పడిన క్రిష్టమనుసెలవులు భారతీయులకు క్లేశపూరితములైన సభాదినములుగ నున్నవిధమును నీకాలమునందు గూడుచున్న సభాసమావేశములు విశదము చేయుచున్నవి. పరాధీనస్థితియందున్న ప్రజలకు క్రిష్టమను పండుగదినములు గలుగజేయుచున్న విశ్రాంతియును, సౌకర్యములును సభాసమావేశము లీసమయమునందు గూడుటకు గారణంబులైనవి.

“యథారాజా తథాప్రజా” యనులోకోక్తి మంచికిని, చెడుగుసకును సన్వయించుచున్నది. రాజుల సదాచారములును, దురాచారములును ప్రజలకు పరమప్రమాణములై యనుకరణయోగ్యములగుచున్నవి. రాజుల పండుగదినములు సహజముగ ప్రజలకు నిర్బంధముగ పండుగదినము లగుచున్నవి. రాజుల యాచార వ్యవహారములు ప్రజలకు పరిపాటియగుభుజ్యమైనవి. రాజుల వేషభాషలు ప్రజలకు గౌరవ చిహ్నము లగుచున్నవి. రాజుల యాటలు

ప్రజలయూట లగుచున్నవి. రాజుల దురాచారములు నయితము ప్రజలకు సదాచారము లగుచున్నవి. రాజుల పండుగలు ప్రజలకు పర్వదినము లగుచున్నవి. రైలు ప్రయాణము ప్రజలకు క్రీస్తుమను ఈస్టరుపండుగలందు నులభమగుచున్నది. రైలురేటులు తక్కువచేయబడి రాకపోకలు సామాన్యముగను సగము ధరకే సాధ్యమగుచున్నవి. వేలకొలదియూరపియను యాత్రికుల సుఖారాధనమున కేర్పడిన క్రీస్తుమను సెలవులు భారతీయులకు దేశారాధనమునకు వినియోగపడుచున్న విధమున సమయమునందు గూడుచున్న సభాసమావేశ పరంపరలు విశదము చేయుచున్నవి.

* * * *

సభాసమావేశములు

భరతఖండమునందు డిసంబరు మాసాంతమునందు చిరకాలము నుండియును గూడుచున్న మహా సభలు ప్రజాప్రబోధమునకు చిహ్నములైనను మహాసంభ్రమమును గలుగజేయుచున్నవి. శీతకాలమునందు దక్షిణము నుండియు త్తరమనకుబోవుటయందుగలకష్టములనుభవజ్ఞులకు చెలిసియున్నవి. దేశమునందు సాంఘికసభలు, మతసభలు, శాస్త్రసభలు, రాజకీయసభలు సమావేశమై దేశోద్ధరణసాధనమున నన్వేషించుచున్నవి. క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులు, హిందువులు, బ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణేతరులు ప్రత్యేకసభలను జేయుచు, స్వసంఘలూభములను గోరుచున్నాడు. సాంఘికసభలు సంఘనాయకుల ప్రయోజనముల కనుకూలములైనను

సంఘప్రయోజనములకు నిరుపయోగములుగ నున్న విధమును నిత్యానుభవము విశదము చేయుచున్నది. స్వసంఘవికాసము పరసంఘ ద్వేషమువలన గలుగజాలదు. ఇతర సంఘములవిలయము స్వసంఘాభ్యుదయమునకు సాధనము గాజాలదు. ఆత్మవికాసమునకు ప్రేమగీతము సాధనముగాని ద్వేషగీతము సాధనముగాదు. వివిధజాతులకును, సంఘములకును, మతములకును నిలయమైన దేశమునందు ద్వేషగీతముగలుగజేయుచున్న సంక్షోభము పరమవిషాదమును గలుగజేయుచున్నది. కులాభిమానయుగము, మతాభిమానయుగము ప్రఖ్యాతములైన దేశములం దంతరించినను దురదృష్టవశమున భరతఖండము నింకను పట్టిపీడించుచున్నది. జపానుప్రజలును, ముస్లిమా కేమెలుపాషాయును నవలంబించినమార్గమును భారతీయు లనలంబించుటకెంతకాలముపట్టునో ఎవ రూహింపగలరు? మతావేశమునకును, దేశారాధనమునకును సంబంధ మంతరింప సంతవరకును దేశసౌభాగ్యముసాధ్యముగాదు. పరాధీనస్థితియందున్న దేశముల కంతఃకలహములు పరాధీనస్థితిని స్థిరతరముచేయుటకు వినియోగపడుచున్నవి. నిరంకుశస్వభుత్వ పోషణమున కంతఃకలహములు పరమాన్నముగ నుండగలవు. స్వప్రయోజనపరాయణులుధర్మరహస్యమును గనుగొనక దేశదాస్యమును స్థిరతరముచేయుట సంతాపకరము. శ్రద్ధానందస్వాముల ఘోరహత్య సాంఘికకలహముల దుర్విపాకమునకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణముగ నున్నది.

శ్రద్ధానందస్వాముల హత్య

మానవ నేపథ్య జీవితమును ధారవోసిన శ్రద్ధానందస్వాముల దుర్మరణము దేశమును దుఃఖిసముద్రమునందు ముంచి నది. అబ్దులు బషీరుచేసిన దారుణాపరాధము హిందూమహమ్మదీయుల దుస్సహమైన సంబంధమును వేయి నోళ్లను చాటుచున్నది. అబ్దులు బషీరు గావించిన దారుణకృత్యమును మహమ్మదీయ ప్రపంచ మామోదింజాలదు. స్వాములవారి ఘోరహత్య హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనావసరమును విశదముచేయుచున్నది. నాయకులను వారి యనుచరులును పశుసముద్రను ఏడిచి కార్య శూరులు గావలసిన యవసర మేర్పడినది. ఏతీతమున సాంఘిక ద్వేషానలము వ్యాపించి దేశమును నాశనము చేయునో యెవరూహింపగలరు?

శ్రద్ధానందస్వామి త్యాగమూర్తి; మహాధీరుడు; దేశభక్తుడు; దైవభక్తుడు. వ్యాధిగ్రస్తుడై మంచముమీదనిస్సహాయస్థితియందున్న మహానుభావుని మతవ్యాజమున జంపి పారిపోదలచిన బషీరు పశుప్రాయుడుగాని మానవమాత్ముడు గాడు. ప్రపంచమునం దేమతమును దురంతములను, హత్యలను నామోదింజాలదు. షరమమూర్ఖుడగు బషీరుచేసిన హత్యను మహమ్మదీయులందరును నేకగ్రీవముగ నిరసించుట యుక్తముగ నున్నది. ఈ దుఃఖిసమయమునందు హిందువులు చూపుచున్న శాంతము స్వాములవారి మహాత్యాగమున కనురూపముగ నున్నది. శ్రద్ధానందస్వాములు వర్తమాన కాలమునందు హిందూమతోద్ధరణ

మున కవతరించిన మహానుభావుడు. హిందూమతము సంకరమై, నిర్జీవమై ప్రజామోక్షము నక్కనిరుపయోగమైనది. షరమతాక్రమణము ప్రబలుచున్నది. హిందూమతము నిత్యమును క్షీణించుచున్నది. మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు హిందువులను వారి మతములందు నిరొటంకముగ జేర్చుచున్నారు. మహమ్మదీయులను హిందూమతమునంకు జేర్చుట మూత్రము దుష్కార్యముగ నున్నది. శ్రీస్వాములవారవలంబించిన శుద్ధ సంఘటనోద్యమములు హిందూమత సంఘములకు ప్రాణప్రతిష్ఠను జేసినవి. అస్పృశ్యతా విచారణమునకు శుద్ధసాధనము షరమ ప్రయోజనముగ నున్నది. సంఘోద్ధరణమునకును, మతోద్ధరణమునకును నిర్భయముగ నాత్మార్పణము చేసిన శ్రద్ధానందస్వామి నిర్యాణము భారతీయులను కర్మవీరులను జేయుటకు భగవంతు డనుగ్రహించు గాత!

* * * *

కాంగ్రెసు సమావేశము

శ్రద్ధానందస్వామినిర్యాణము కాంగ్రెసు సమావేశమును విచారాక్రాంతము చేసినది. ఏర్పాటులందు ముప్పు గలిగినది. ప్రతినిధుల హృదయములు విచారగ్రస్తములైనవి. కొన్ని లుల ప్రశ్న కంటెను శ్రద్ధానంద స్వాముల హత్యయే ప్రతినిధులహృదయము సధిక తరముగ నాకర్షించినది. గాంధీమహాత్ముడు ప్రతిపాదించిన సానుభూతి ప్రస్తావము సభ్యుల విచారమును దెలుపుచున్నది. స్వాములవారి హత్య విచారగ్రస్తమైనను కోపోద్రేకములకు

నిమిత్తము గాఁగూడదు. ముప్పదికోట్ల ప్రజల
యందు బహిరుపాతి దుర్మార్గులు పుట్టుచుండు
రు. దుర్మార్గమున కవకాశములను తొలగించు
టయే కాంగ్రెసుధర్మము. ఏవిధముగ నైసను
హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనము సమకూ
డుట కుభయసంఘములును ప్రయత్నించుట
యవసరము. ఇట్టి ప్రయత్నమున కనోశ్యన్య
విశ్వాసము, సహనము సాధనములు గాని
స్వప్రయోజన పరాయణత్వము సాధనము
గాదు. మహమ్మదీయులు వారిసంఖ్యానుకూల
మైన యుద్యోగములను, ప్రాతినిధ్యమును నపే
క్షించుట ధర్మవిరుద్ధముగాదు; కాని, సకల విష
యములందును అగ్రేసరత్వమును గోరుట
యును, శుద్ధి సంఘటనోద్యమములను ప్రతి
ఘటించుటయును సనుచితము. మహమ్మదీ
యులకు వారి సంఖ్యానుకూలమైన ప్రాతినిధ్య
మును నిర్ణయించుట స్వరాజ్యమునకును, శాం
తికిని సాధనములు. ఈ ప్రయోజనము సామా
న్యనియోజకవర్గముద్వారా గలుగుట శ్రేయ
స్కరముగాని ప్రత్యేక నియోజకవర్గముద్వారా
గలుగుట శ్రేయస్కరము గాదు. స్వస్థ
సంఖ్యాకులైన క్రైస్తవులును, పార్సీలును గోరని
విధానమును మహమ్మదీయులు గోరుట యను
చితము.

యూరసియను సంఘము నావహించిన
పాలక జాతీయాభిమానమే మహమ్మ
దీయులను నావహించినది. ఢిల్లీయందు గూడిన
టబ్లిగు సభయందును, మహమ్మదీయ మహా
సభయందును జేసిన తీర్మానములు మహమ్మ
దీయుల చిత్తవృత్తిని విశదము చేయుచున్నవి.

హిందువులను బహిష్కరించి మహమ్మదీయు
లు బాగుపడగోరుట యసంభవము. ఉభయ
సంఘముల సంయోగమువలనను రెండు సంఘ
ములు బాగుపడి స్వరాజ్యము సాధ్యముగా
గలదు. విభేదములు ప్రత్యేక సంఘప్రయో
జనములను తాత్కాలికముగ సమకూర్చి
నను శురంకుశదూర్గమును స్థిరతరము చేయుచు
న్నది. నలువదేండ్ల నుండియును కాంగ్రెసు
సమష్టి భారతజాతీయ ప్రయోజనములను
సమకూర్చుటకు జేయుచున్న ప్రయత్నములు
క్రమముగ సఫలము లగుచున్నవి. గౌహతీ
కాంగ్రెసునందును సీఫలప్రాప్తికి ప్రయత్న
ములు జరిగినవి; కాని, రెండు సంఘములకును
మంచిప్రయత్నితముగానంతవరకును చిత్తశుద్ధి
గలుగజాలదు. చిత్తశుద్ధిగలుగుట కింకను నెన్ని
హత్యలు గావలయునో కాలమువిశదముచేయ
గలదు. గౌహతీకాంగ్రెసు లక్ష్యమును, సభ్య
త్వము లక్ష్యమును, దేశలక్ష్యమును, శాసనసభల
యందు లగ్నమైయున్న పరిస్థితులందు నిర్మాణ
కార్యవిధానము వెనుకబడుట సహజము.
గౌహతీయందు రచన భారతజాతీయ మహా
సభ శాసనసభల యెన్నికలు జరిగిన వెంటనే
కూడినది. ఆసమావేశఫలమును తదనుగుణ్య
ముగ నుడుటయందు విచిత్రము గనుపడుదు.

* * * *

శాసన సభలు

గాంధీమహాత్ముడు 1920 వ సంవత్సరము
నందు కలకత్తాయందు బహిష్కరణరూపమున
నారంభించిన సహాయ నిరాకరణోద్యమము
1926 వ సంవత్సరమునకు శాసనసభా ప్రవేశ

యామును దాల్చినది. దేశబంధు చిత్తరంజన దాసు ప్రారంభించిన ప్రతిష్ఠంభనోద్యమము యథోచిత సహకారోద్యమముగ బరిణమించినది. సహాయనిరాకరణోద్యమారంభమునందు విజృంభించిన సాంఘికసంయోగము ప్రత్యేక సాంఘిక ప్రయోజనముల యందు ప్రతిబింబించినది. కాంగ్రెసునందు సంపూర్ణ స్వతంత్ర వాదులు సహాయ నిరాకరణ వాదులు, స్వరాజ్య వాదులు, యథోచిత సహకారవాదులు, తటస్థులుగలరు. కాంగ్రెసు లక్ష్యమును, గాంధీమహాత్ముని సాన్నిధ్యమును భిన్నపక్షములవారిని గౌహతి కాకర్పించినవి. శాసనసభలవిషయమై చేసినతీర్మానము సహాయ నిరాకరణోద్యమనిర్ణయమును, శాసనసభాప్రవేశ ప్రాబల్యమును విశదముచేసినది.

కాంగ్రెసు ఆమోదించినతీర్మానము సభాధ్యక్షునిప్రారంభోపన్యాసమునందేకలదు. తీర్మానమునందు దుద్యోగనిరాకరణ సిద్ధాంతమున్నను దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు ప్రతిపాదించిన ప్రతిష్ఠంభనవిధానము గోచరము గాకున్నది. ఒకచోట బడ్జెటులను నిరాకరించుటయును, వేరొకచోట నుపయుక్తములైన పనులకు గ్రాంటుల సంగీకరించుటయును ప్రతిష్ఠంభనము గాజాలదు. తీర్మానమునందు గల అయిదవ నియమము తీర్మానపు భావార్థమునకు ప్రతికూలము. ఉద్యోగస్వీకార పరిస్థితులను నిర్ణయింపగల యధికారము అఖిలభారత జాతీయోప సంఘవశము చేయబడినది. సహకారపరిస్థితులను నిర్ణయించుటకు స్వరాజ్య నిర్ధారణగాక ఇతర విషయములు సూచింప

బడినవి. ఎంగ్లేజ్ నిర్బంధితుల విమోచనము, రాయలుకమిషను నియామకము యథోచిత సహకారమునకుసాధనములుగాగలవు. రీడింగు, బర్మెను హెడుప్రభువులు కోరినపరిస్థితులచిర కాలమున సంప్రాప్తము గావచ్చును. సామ్రాజ్యశాసనసభకు నూతనజిల్లీ యందు గృహప్రవేశోత్సవము జరుగునపుడు నిర్బంధితుల విమోచనమును జిల్లీసమావేశాంతమునందు రాయలు కమిషను నియామకమును జరుగుననువదంతులుగలవు. గౌహతికాంగ్రెసు చేసినతీర్మానమును నీసూచనల కనుకూలముగ నున్నవి. అచిరకాలముననే ఉద్యోగ స్వీకార ప్రతిషేధము తొలగుటయును, సహాయమార్గము శాసనసభలయందవలంబించబడుటయును సహజము. బ్రిటిషురాజ్యాధికారుల ప్రాబల్యమును, భారతీయుల దౌర్బల్యమును సహాయ నిరాకరణోద్యమ చరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. సభాధ్యక్షులు శ్రీమాశ్రీనివాస ఆయ్యంగారు తమ యపన్యాసమునందు ప్రజ్ఞావంతుడైనన్యాయవాదివలె ద్వంద్వప్రభుత్వమునత్యంత సామర్థ్యముతో ఖండించిరి. స్వరాజ్య నిర్మాణ సాధనములందభ్యక్షుని దృష్టి విశేషము లగ్నము గాకుండుట సంతాపకరము. ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు పూకనుగారి యుపన్యాసము భావగర్భితమై స్వరాజ్యవసరమును పరిస్ఫుటము చేయుచున్నది.

గౌహతి కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానమునకు సంబంధించిన తీర్మానమును సయిత మామోదించి శాసనసభల వెలుపల నాయకులు చేయవలసిన పనిని నిర్ధారణచేసినది.

ఖద్దరు వ్యాపనమునకుగాను ఖద్దరు ధారణమును నిత్యకృత్యములందు సయితము నిర్బంధము చేయుట సమయోచితముగ నున్నది. శాసనసభలయందు విశ్వాసము లేక రాజకీయవిషయములందు విముఖుడైన గాంధీమహాత్ముని రాజ్యాంగములకు నాకర్షించుటకు ఖద్దరునకు సంబంధించిన తీర్మానములను కాంగ్రెసు ఆమోదించినలు లూహింపదగినది. ఖద్దరునందు గాంధీమహాత్మునకు గల విశ్వాసమునందు వీసమైనను స్వరాజ్య వాదులకు గలదని నమ్ముట కవకాశములు గనుపడవు. తీర్మానములందు పసతక్కువ యైనను పటాటోప మధికముగ నున్నది. గౌహతికాంగ్రెసునందు గాంధీమహాత్ముడు తటస్థభావమును బూనినను గాంధీమహాత్ముని సాన్నిధ్యము కాంగ్రెసునకు ప్రాణప్రతిష్ఠను జేసినది. కాంగ్రెసు నాయకులకు నిస్సహాయస్థితియందు గాంధీమహాత్ముడు శరణ్యుడుగ నుండెను.

“క. ఆపద గడువం బెట్టగ

నోపి శుభంబైనదాని నొడఁగూర్చు మా
కీ పుట్టువునకుఁ బొందు [త్తా!”

తొప్పాలుఁడు మిమ్ముఁజూపి చనియె మహా
—భారతము, ఉద్యోగపర్వము.

గాంధీమహాత్ముడన్ని సంకర్షణములందును సహజమైన మందహాసముతో నిర్వికారుడై శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముడు పాండవులకు వలెను ప్రత్యక్షమగుచుకాంగ్రెసును గాపాడిన విధము దేశారాధకులకు ప్రమాణముగ నుండగలడు.

గౌహతికాంగ్రెసు ముగిసినది. నూతన సంవత్సర మారంభ మైనది. భగవదనుగ్రహము

వలన నూతన సంవత్సరమునం దైనను ప్రజాశయములు సఫలమగు గాత!

* * * *

వివిధసభలు

గౌహతియందను, ఇతరప్రాంతములందును దేశాభ్యుదయమునకు సాధనములైన యితర సభలును గూడి యధావిధిని కార్యవిధానమును జరిగించినవి. గాయకమహాసభ, స్వచ్ఛంద సేవక సభ, హిందూమహాసభ, గోరక్షణసభ, రాజకీయఖైదీలసభ గౌహతి యందు గూడినవి. అకోలాయందు మితవాదుల సభ గూడినది. మధురయందు బ్రాహ్మణేతరులసభ గూడినది. డిల్లీయందు మహమ్మదీయులసభ, చెన్నపురి యందు క్రైస్తవమహాసభ గూడినవి. మితవాదినభ మామూలు ప్రార్థనాగీతమును బాడి యానందించినది. వంగదేశ నిర్బంధితుల విడుదలగోరుటకైనను సాహసింపలేదు. మితవాదులు పరావలంబనఫలమును చిరకాల మనుభవించియును నివృత్తిని బొందకుండుట దేశదురదృష్టము. సర్ పరశురామ పాత్రోగారి యధ్యక్షతక్రిందగూడిన బ్రాహ్మణేతరసభ పరివర్తనమును బొందుట శ్రేయస్కరము. ఖద్దరును నిరసించినమంత్రులు ఖద్దరు ధారణము నామోదించుటయును, రాజకీయప్రచారకుల నిర్బంధముల కభయము నొసంగిన మంత్రులు నిర్బంధితుల విమోచనమును గోరుటయును మహేంద్రజోలముగ దోచగలదు. తీర్మానములు కార్యరూపమును దాల్చుటకు బ్రాహ్మణేతర నాయకులు పనిబూనెదరు గాత!

మంత్రిపదవులువదలిన పిమ్మట నైనను దేశాభిమానముగలుగుట శుభదాయకము. బ్రాహ్మణేతరనాయకులు బ్రాహ్మణేతరులను ఖద్దరు ధారకులనుగ జేయగలిగిన స్వరాజ్యము కరతలామలకము గాగలదు. అన్ని సభలయందును గ్రామపునర్నిర్మాణమునకు సంబంధించిన తీర్మానము లామోదింపబడినవి. కాంగ్రెసు సభయును, మితవాదసభయును, బ్రాహ్మణేతరసభయును గ్రామపునర్నిర్మాణావసరమును ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఏపక్షమువారెంతవరకీ మహాత్మా-ర్యమును నిర్వహింపగలరో కాలము విశదము చేయగలదు. గ్రామపునర్నిర్మాణమునకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించిన పక్షము భావికాలము నందు ప్రజావిశ్వాసమునకు బాత్రమగుట సహజము. గాంధీమహాత్ముడు

నిర్మాణకార్యవిధానమును వ్యాపింపజేయుటకు మార్చి మాసమునందు దక్షిణదేశసంచారమును జేయదలచియున్నారు. ఆంధ్ర మహాజను లీశుభసమయమునం దంతర్భేదములను విడనాడి నిర్మాణకార్యవిధానమునందు—ముఖ్యముగను ఖద్దరువ్యాపనము నందు—భక్తిశ్రద్ధలతోబాటుపడి గాంధీమహాత్ముని విశ్వాసమునకు పూర్వరీతినిపాత్రులగుట యుక్తము. ఖద్దరు వ్యాపనమునకు మహానిధి గావలసియున్నది. పెనుక వసూలుచేసిన గాంధీపూజానిధి యంతయు కాంగ్రెసు ప్రచారమునకు వినియోగపడినది. ఆలోపమును నివారించి ఖద్దరు వ్యాపనముజేయుట కాంధ్రమహాజనులు ఖద్దరునిధి, వసూలుచేసి గాంధీమహాత్మునకు సమర్పించి స్వధర్మ నిర్వహణమును చేయుదురుగాత!

విషయానుక్రమణిక

కంకణము—భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు	...	...	౧-౮
దగ్గుబల్లి దుగ్గసకవి—నాసికేతోపాఠ్యానము—అనుమల్లి అచ్యుతరావుగారు	...	...	౯-౧౬
హేమంతముతువు—నాళము కృష్ణారావు గారు	...	...	౧౬-౧౮
భారతీమందిరమున రత్నగీతికలు—మల్యాంబ సామగ్గివరావు గారు	...	...	౧౯-౨౨
భూదేవి—రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు	...	...	౨౩
సత్కిరమాశబ్దార్థ నిర్ధారణము—గొర్తి సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు	...	...	౨౪-౨౬
స్వర్గమేటికి నేకాంత దుర్గమీశ!—త్రిపురాన వెంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు	...	...	౨౬
విష్ణువాయుపురాణములు—కే. శే. కొమట్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావు గారు	...	...	౨౬-౩౪
రాట్టము—ఖద్దరు—పంగనామముల రామచంద్రరావుగారు	...	...	౩౪
శ్రీనాథకవిరాసీయము—కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు	...	...	౩౫-౪౩
జాగ్రత్తసుమ్మ—రాయసం శేషగిరిరావుగారు	...	...	౪౪
భారతీయ కావ్యస్మృతి—అక్కిరాజు నిత్యానందశాస్త్రి గారు	...	...	౪౫-౪౬
ఆరోగ్యప్రార్థనము—నడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు	...	...	౪౭
ఆనందకందము—క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	...	...	౪౮-౫౭
నీతిపదములు (౨) ...	...	...	౫౭
రామయ్య దుర్భరజీవితము—కొమ్మూరి వేంకటాచార్యులు గారు	...	...	౫౮-౬౦
నేవాంజలి—శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు	...	...	౫౧-౬౨
సుప్రభాతము—శ్రీవాసుదేవరావుగారు	...	...	౬౩-౭౩
సెలయోము—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు	...	...	౭౪
ఎర్రజెండా—చింతా దీక్షితులు గారు	...	...	౭౫-౮౫
కీరము—వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి గారు	...	...	౮౫
ముక్కోటి యేకాదశి—[జిజ్ఞాసువు]	...	...	౮౬-౯౦
భ్రాంతివిచ్ఛేదము—మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి గారు	...	...	౯౦
అంబత్తనుత్తము—కె. రంగాచార్యులు గారు	...	...	౯౧-౧౦౧
ఉపాలంభము—ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులు గారు	...	...	౧౦౨

తెలుగురాయఁడు—పంటమైలారెడ్డి—కుందూరి ఈశ్వరదత్తు గారు	...	...	౧౦౩-౧౦౭
దర్శనాపేక్ష—అప్పల వీరవెంకట జోగయ్యశాస్త్రి గారు	...	...	౧౦౪
పారశీకము—హిందూదేశము—దేశరాజు సూర్యనారాయణ గారు	...	...	౧౦౯-౧౧౩
భరతధాత్రి—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	...	౧౧౩
ఆంధ్రాభ్యుదయము—శ్రీ ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావుగారు, శ్రీ కొటికలపూడి సృష్టింహాసిద్ధాంతిగారు, శ్రీమతి డాక్టరు లక్ష్మీదేవిగారు, యం. బి. బి. యస్., వీణాచార్య తుమరాడ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు.	...	...	౧౧౪-౧౧౫
శివప్రబోధము—పండితారాధ్యుల నాగభూషణముగారు	...	...	౧౧౬
కలగూరగంప—(౧) ఎచ్చరిక, (౨) డెయిలీమెయిలుపత్రిక చరిత్ర, (౩) ప్రపంచ మందలి యొక విచిత్రబావ, (౪) కాకతీయులు కూద్రులు, (౫) శనిగ్రహము, (౬) కీ. శే. జపానుచక్రవర్తిగారు, (౭) నూతన జపానుచక్రవర్తిదంపతులు, (౮) జాతీయాలోగ్య, శిశుప్రదర్శనములు, చెన్నపురి, ౧౯౨౭.	...	...	౧౧౭-౧౨౩
మాతృవిలాపము—మండా సూర్యప్రకాశరావుగారు	...	...	౧౨౪
విమర్శనలు—గ్రంథములు, పత్రికలు	...	...	౧౨౫-౧౨౯
ఆంధ్రప్రబోధము—బుడమగుండ్ వెంకటరమణయ్యగారు	...	...	౧౨౯
గ్రంథస్వీకారము—	...	...	౧౩౦
సాభిప్రాయవిశేషములు—	...	...	౧౩౧-౧౩౬

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు:—సిద్ధార్థుని మహాత్యాగము, శ్రీ కుమారస్వామి.

ఏకవర్ణచిత్రములు:—౧. శ్రీకృష్ణదేవాలయము, ౨. శ్రీకృష్ణరథము—ఉడిపి, ౩.

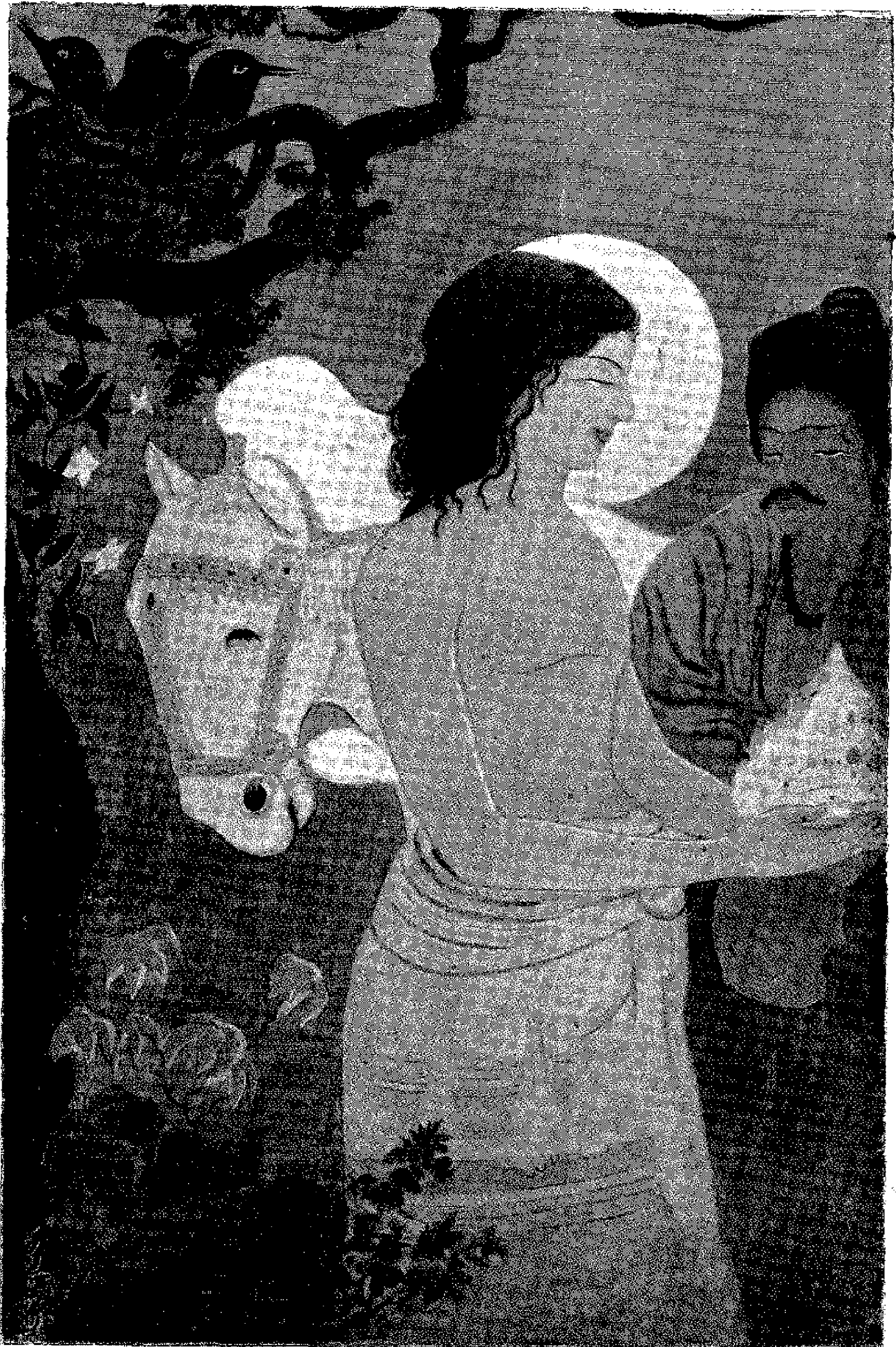
ఏనుగులశాలలు-హంపి; ౪. అండముగ పెరిగిన అనాసచెట్టు; ౫. పొట్టి టుంకాయచెట్టు, ౬.

నసిగా పెరిగిన పసుపుతోట, ౭. కల్యాణమహల్-జింజికోట; ౮. క్రొత్తగాపట్టిన ఏనుగులను

మచ్చికపఱచుట, *౯. శకుంతల; కోపాక్షపట్టణమందలి 'మయ' శిల్పచిత్రములు ౬, ఇతర

చిత్రములును.

సిదార్థుని మహాత్మ్యము

భ భ

నిర్రకాదు: శ్రీ కవుల రామమహానకాస్త్రము, బందరు.